

చ. 109

శ్రీ యైశ్వర్యవైద్యనమః.

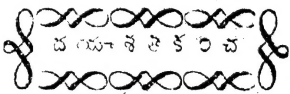
శ్రీ శ్రీనివాస పరబ్రహ్మణేనమః.

శ్రీ మ లే రా మా ను జా య నమః.

శ్రీ మ తేనిగమా న్న మహాదేశికాయనమః.

శ్రీ మద్భక్తకణ్ఠీరవ, శ్రీమద్విగమా న్న మహాదేశిక ప్రణీతమ్.

శ్రీహంసగీతస్తోత్రమ్.

శ్రీవాత్స్యగోమానుజ్యోవ్యాఖ్యానహక్యతంగత్.

శ్రీమద్మహానూర దివ్యరత్నసింహాసనాధా

శ్రీమద్భానుధూమిన్ద్రోదేశికానామ్, శ్రీమద్దేవమా

ర్గప్రతిపాపరాచార్యోత్పాద్యపారచిరుదావలిసంబోధితా

నామ్, శ్రీమత్కాకవికణ్ఠీరవ శ్రీమద్విగమా న్న మహాదేశిక

చరణాయుగళ విన్యస్తసమస్తాత్మభరాణామ్, శ్రీ శ్రీకృష్ణ

బహుతన్ద్ర పరకాలమహాదేశికేన్ద్రాణాం దివ్యనియమ

నానునానో, శ్రీమత్త్రయోన్న విద్యావివర్ధిని

సామాజికానాం ద్రవ్యసహాయేన.

బెంగళూరు, మలసీపన వాసిరా

తూ మ్మల్ వే జి గ టా నా ర్య దా నే న

యథాకోశంయథామనిష్యరహస్య

బేజ్జళూరు- వాగీష్వరీ మద్రాసుర శాలాయామ్.

ముద్రితం నవ్యజయ చిత్రణీమ్.

(రఫ్ఫా, తమేకత్) ౧౯౪౪ వ.సం.

(౪)

శ్రీయైనమః.

శ్రీశ్రీనివాసపరబ్రహ్మణేనమః.

శ్రీమతేనిగమాస్తమహాదేశికాయనమః.

శ్రీమన్నిగమాస్తమహాదేశికవిరచితమ్,

దయాశతకమ్.

—॥॥—

పదామ్బుజపరిమృతస్ఫురితపత్రపద్మాసనం కటీతట విరాజతా
కనకవాససాలజృతం | రమాచరణలాక్షయాలసదురసూమా
విస్మితం కుశేతయదృశంస్తుమోవృషగీర్షరంపూరుషమ్ || ౧ ||
ఏకంశరేణధనుషాకలయస్తమన్యంమాన్యంకరం స్థితివిశేషవిశేష
రమ్యం | దేవ్యానుజేనచపరిమృతపార్శ్వయుగ్ధంరామంమదీయ
కులదైవతమాశ్రయామి || ౨ || అనుసద్ధధాతిభావం కౌశికహేతీ
స్త్రీ దేశికాల్లభమ్ | రామానుజార్యదాసోదయాస్తుతేర్వేజురే
శస్య || ౩ || ... *— తత్ర “స్వకైర్గుణైస్సైన్య

శ్చరితైస్సైవేదనాద్భజంతియేత్వాంత్యభక్తితోధవా | కరీ
శతేషామపి తావశీదయాతథాత్వకృతైస్సైవతు మేబలంమతమ్ ”

ఇత్యుక్తప్రక్రియయాఽకించనాధికారిణౌ భగవద్దయైక నిష్కత్వేన త
స్యాపివ స్తోతవ్యత్వాత్తాం స్తోతుకామోఽయం కవితారిక కేసరీ
వేదాస్త్రదేశికగ్రంథమం సాశ్రయాయా దయాయా ఆవిర్భావభూ
మిత్యేన పరమోపకారకం “ ధన్యానిస్థలవైభవేనకతిచిద్వస్తుని ”
ఇతి న్యాయేనశ్రీవేజురేపతేరప్యతిశయాధాయకంశ్రీమంతంవేజ్ఞుటగి
రింనమస్యతి(ప్రపద్య)ఇతి - అత్రఇత్యుసారస్రవనైవస్థితయోశ్రీనివా
సానుకమ్పయాప్రాయోయన్ముర్త్యై శరరాఽయితంతరింపృషద్య

ప్రపద్యేతంగిరింప్రాయశ్శ్రీనివాసానుకంపయా । ఇక్షుసార

ఇత్యన్వయః, అత్ర చ “మన్యే శరీరభ్రమం ప్రాయోనూనమిత్యేవమాదిభిః । ఉత్పేక్షిత్యావ్యజ్యతే” ఇత్యుత్పేక్షితౌ వ్యంజకప్రాయశ్శబ్దానుగుణ్యాత్ శరీర-రాయితమిత్యుత్పేక్షితౌ; తత్సహచర్యాత్ “ఇవశబ్దోపితాదృశ ” ఇతీవశబ్దస్య పున్రప్రేక్షిత్యావ్యజ్జకత్వాచ్చ ఇక్షుసారస్రవంత్యేవే త్వత్రాపున్రప్రేక్షితౌ, శ్రీనివాసానుకంపయీ మధురత్వశీతలత్వాదినా నిమిత్తేన ఇక్షుసారస్రవస్త్రిత్యముత్పేక్ష్యతే, గతే రపిదయా కార్యత్వమాత్రేణ తత్పరిణామత్వేనాభ్యవసితస్య ఇక్షుసారస్రవంతీ పరిణామధూత శరీర-రాత్వముత్పేక్ష్యతే; యస్మాద్భూతాయదాత్మనా, [ప్రకృత్యాపిత్యాత్వత్వీయా] శరీర-రాయితమ్-శరీర-రయాభూతం, [లోహితాది డాజ్ఞక్యప్రతిభవత్వర్థేక్యమ్-తతోభావేక్తః] యద్వా-ఇక్షుసారస్రవంశ్చేవేత్యత్ర ఉపమైవ-యస్మాద్భూత శరీర-రాయితమిత్యుత్పేక్షితౌ, శ్రీనివాసాను కంపయీ ఇక్షుసారస్రవంత్యాగి సూక్ష్మాసామ్యాత్తత్వచ్ఛరీరాత్వేన పరిణామోపావ్యవశ్యకఇతి దయాపరిణామత్వేనాభ్యవసితో గిరిశ్శకరాత్వేనో త్వేక్ష్యతే; యస్మాద్భూత-గిరిరూపేణ, శరీర-రాయితం-శరీర-రయాభూతమ్, [లోహితాదేరాకృతిగణత్వాత్తత్వత్వర్థేక్యమ్] అథవా-ఉభయత్రాపున్రపమైవ-మాధుర్యాదినా ఇక్షుసారస్రవంత్యేవస్థితయా శ్రీనివాసానుకంపయీ యస్మాద్భూతదయా కార్యత్వమాత్రేణ దయాపరిణామరూపత్వేనా భ్యవసిత యదాత్మనా శరీర-రాయితం-ఇక్షుసారస్రవంతీ పరిణామధూత శకరయేవాచరితమ్, [కర్తుః కృజ్ఞలోపశ్చేతి ఆచారాధ్యక్షజ్ఞాత్వాచ్చవేక్తః] ఆపంథ శరీర-రాదేయపనూనత్వాసమ్భవాదిక్షుసారస్రవంతీ పరిణామధూతేత్యుపమానం విశేషణీయ వివక్షితంచ తథా; ఏవంనోభయత్రాపి అభూతోపమా, ఇక్షుసారస్రవన్త్యా స్తస్పరిణామధూత శరీర-రాయాశ్చ అప్రసీధ్ధే;

రస్రవంత్యైవ యుక్త్యా త్యాశరూరాయితమ్ ॥౧॥ విగాహేతీర్థ

అనూతొ పమాచా నన్వయా లంకారవచసుపమత్వే పర్యవస్యతి- అ
త్రాయం ఫలితార్థః, శ్రీనివాసానుకంపా స్వగూఢేణ ఇక్షుసారస్ర
వంతీవభవతి స్వపరిణామవ్యేనాన్యవసిత శ్రీ వేజు-టగిరియాపేణ ఇ
క్షుసారస్రవంతీ పరిణామధూతశరూ-లేవ భవతీతి. అస్మిన్పక్షేప్రా
యస్రపద్య ఇత్యన్వయః, ప్రాయో-బహుశః, “ ప్రాయోధూ
మ్యుతగమన ” ఇతి నిఘ్ంటుః; అస్మిన్దశకే న్యపలేపి స్రుతి శ్లోకంద
యాస్తుశ్యవ్రద్భావో ద్రవ్యవ్యతి, అత్రచాభయత్రా పుష్పేత్రాపక్షే
ఉత్పేత్రాద్వయస్య అబ్ధిగ్గభావేన సజరః, శరూ-రాయితమిత్య
త్పేత్రాయా ఇక్షుసారస్రవంత్యైవేత్యుత్పేత్రాత్థాపితత్వాత్ ; ఇక్షు
సారస్రపంత్యైవేత్యత్ర ఉపమాయా శ్శరూ-రాయిత మిత్యత్రోత్పే
త్రాయాశ్చ వివక్షితత్వే ఉపమోత్పేత్రాయో రబ్ధిగ్గభావ సంకరః,
ఉపమాయా ఉత్పేత్రాత్థాపకత్వాత్; ఉభయత్రో పమాయా అ
అభిప్రేతత్వే సమప్రాధాన్యసంకరః, పరస్పరసంపేక్షత్వాత్స్వరూ
రూపేణేక్షుసారస్రవంతీవ కార్యరూపేణ శరూ-లేవేతి సంస్పృష్టితో
విచ్ఛిత్తి విశేష సద్భావాచ్చ, ఏషాంచత్రయాణాం సంకరాణాం స
ద్దేశాసంకరః; కవినందర్చ గౌచరత్వస్య దుష్టేయత్వాపితి ॥ ౧॥

అథగునుసంతతిప్రణామస్య భగవద్దయాప్రీణనత్వాత్ “భగవద్వంద
సంస్వాప్యం గునుపందసపూర్వకం” ఇతిన్యాయే నచ ప్రథమ మష్టభిక్ష్వో
వైర్దునుసంతతిం ప్రణంస్యం స్త్రుతాద్యశ్లోకేన సర్వేషాం గురూణాం
యుగపన్నససి సన్నిహిత (పా-త్వేన) త్వద్భాగపద్యైసతాన్నమ
స్యతి—(విగాహం) ఇతి—తీర్థబహుళాం శీతళాంగురు సంతతిమేవ
శ్రీనివాసదయామోధిపరివాహా పరమృతాం విగాహాఇత్యన్వయః, తీ
ర్థబహుళామ్- తీర్థైః- నాథయాముసయతీశ్వర ప్రభుశీర్ధర్మసంస్థా
పక్షైః, పరిపూరాణం, “సపానాగమయో స్తీర్థచ్యుతబుద్ధజలేగరం”

బహుళాంశీతలాంగురుసంతతిం । శ్రీనివాసదయామ్బోధి పరీవా
హపరమ్పరామ్ ॥౨॥ కృతినగ్గకమలావాస కారుణ్యైకాన్తినో

ఇత్యమరః; శీతలాం- తమదమాది గుణసమ్మన్న త్వేన సుఖోపసదనా
మిత్యథః; తాదృశీం గురుసంతతిమేవ శ్రీనివాసదయామ్బోధిపరీవా
హ పరమ్పరాం- శ్రీనివాసదయామ్బోధిః- సముద్రః, యద్వా- తటా
కాడిః, సముద్రస్య పరీవాహప్రసేదేః, తస్యపరీవాహ పరమ్పరామి
తి వ్యస్తరూపకమ్, అనేనపరీవాహపరమ్పరాత్వరూపజేన యథా
జలాశయ దూరవర్తినామపి సస్యానాం పరీవాహ పరమ్పరా సం
జీవనీభవతి ఏవందురంతదురితవశేనభగవద్దయాదూరవర్తినామస్మా
కంగురుపరమ్పరాసంజీవినితీషూచ్యతే. విగాహే-విశేషేణగాహే,అ
నేనమానసాది నమసాం-ర త్రితయం వివక్షితమ్. (పరీవాహపక్షే)
తీర్థైః-అవతారైః, బహుళాం-నిబిడామ్, శీతళామ్-నైత్యగుణశోభి
తామ్, విగాహే-అవగాహాఇత్యర్థః; వతః-మాననిదేశేన ఉభయ
త్రవిగాహస్యభోగ్యతాతీతయాదనువృత్తత్వప్రసీద్యతే.అత్రచన్ద్రేషా
ది మూలాతిశయో(క్రిస్టీణా)క్రుత్థాపితోరూపకాలక్షారః ॥౨॥

అధైవం సర్వసాధారణ్యేనానుష్ఠితయా నమస్యయా తృప్తిమల
భమానగి ప్రత్యేకం ప్రణమతి సప్తభగి పద్యైః- తత్ర పరాంకుశ
పరకాలాదీక భగవద్దయైక శరణత్వేన ఏకరాశీకృత్య నమస్యతి-(కృ
తిన)ఇతి- కమలావాస కారుణ్యైకాన్తినః- ఏకాంతః-నియమః, ఏషా
మస్తీత్యైకాన్తినః, కారుణ్యే-దయాయా, మేకాన్తినఇతి విషయసప్త
మ్యాస్సప్తమీతి యోగ విభాగాత్సమాసః యద్వా కారుణ్యస్యైకా
న్తినఇతినమ్బంధసామాన్యప్రసాదీష్యస్థితీనమాసః-కరుణైవకారుణ్యమ్.
[స్వాధేవ్యజ్ఞే]శ్రీనివాసకరుణైకశరణాఇత్యథః; (అతఏవ)కృతినః-
కృతకృత్యాః; కతః-వ్యశేషరహితా ఇతియావత్; తాదృశా పరా
న్తిన పరకాలాదీక, ప్రసన్నాబజై-నేవే, తత్కృతంఘహూపకా

భాషే | ధత్తైయత్సక్తిరూపేణ త్రివేదీసర్వయోగ్యతాం || ౩ || ప

రమాహ (ధత్త) ఇత్యాదినా- త్రివేదీ - త్రయాణాం వేదానాం స
మాహారస్త్రీవేదీ, [తద్ధితానాం తరపద సమాహారేద్విగతి] య
త్సక్తి రూపేణ- ఏషాం-పరాంకుశాదీనాం, సూక్తయః- పరమవై
దికైస్సదానుసంధేయతయా పరిగృహీతాశ్చతుస్సహస్రసంఖ్యాద్రవి
డ గాధాః, తత్సర్వరూపేణ, సర్వయోగ్యతాం- సర్వే చాతుర్వర్ణ్యా
జాతాస్త్రీపుంసా యోగ్యాయస్యా ఇతి బహువ్రీహిః, సర్వేషాం
యోగ్య సర్వయోగ్యతా వస్తీతత్పురుషోవా, బహువ్రీహిః వధ్యత్యూ
ణామధ్యయన యోగ్యతా సద్భావ ప్రయుక్తాలికయగ్గ ప్రతీయతే,
తత్పురుషేతు అధ్యేయస్య సర్వోపజీవ్యత్వ రూపాతిశయః; తస్యా
భావసర్వయోగ్యతా, తాం, ధత్తే- వృష్ణాతి, అయంభావః- “వేద
వేద్యేపరేపుంసి జాతేదశరథాత్మజే । వేదగ్రహచేతసాదాసీత్సాత్మా
ద్రామాయణాత్మనా॥ ” ఇతి న్యాయేన నిత్యసూరిషు చతుర్వర్ణాత్మ
క సంసారిచేతనోజ్జీవీవయిషయా స్వజన్మానుగృహీత చాతుర్వర్ణ్య
షు సత్సు త్రివేద్యపి స్త్రీ శూద్రాది జడప్రాయం జగత్స్వ సమృద్ధే
నోజ్జీవయితుం పరాంకుశ పరకాలాది శ్రీసూక్తిరూపేణావతతారే
తి- అత్ర పరాంకుశాది విషయ రతిభావస్య భగవద్దయావిషయ ర
తిభావాంగత్వాత్ “ రసోంగభూతోరసవత్ ” ఇతి రసవదలక్ష్టా
రః. కించ పరాంకుశాదిభజనరూపస్య సమర్థనీయార్థస్య కారుణ్యై
కాన్తినైకతీసమర్థనాత్ “సమర్థనీయస్యార్థస్య కావ్యలిక్ష్ణం సమర్థనమితి”
కావ్యలిక్ష్ణమ్. పరాంకుశాది భజనస్య సమర్థనీయత్వంచాస్యకవే రి
దానీం దయాస్తుతిప్రవృత్తత్యైన దయాయావీవ భజనీయత్వాత్, ఏవం
చసతి తేషాం దయైకనిష్ఠత్యైన దయా సమృంధా ద్భజనీయత్వ ము
పపన్నమితిభావః; అనయోరలంకారయోశ్చాత్రసంసృష్టిః॥ ౩॥

ఏవం శ్రీనివాసదయైకనిష్ఠత్యైన పరాశగాది మునిగణాపీత

రాశరముఖావందే భగీరథనయేస్థితాః | కమలాకాంతకారుణ్య

యా ద యాయా అంతరక్ష భూతానత ఏవ స్వస్యాపుర్యదేశ్యత్యై త
 థా భూతాః పరాంకుశాదీన్స్త్రిణమ్య అనంతరం వేదోపబృహ్మణా
 పురాణాది ప్రణేతృత్వేన పరమోపకారకాన్స్పరాశరాదీన్స్త్రిణమతి
 (పరాశరముఖా)నితి-కమలాకాంతకారుణ్యమేవ పావనత్వ శీతలత్వ
 మధురత్వనగళ ప్రవాహత్వాదినాగంగా, తయఃస్థావితాః- అభి
 షేచితాః, మద్విధాః - ప్రాతికూల్యభూయస్తయా భగవద్దయాదూ
 రవర్తినః, అతఏవ “అసన్నేవ” ఇత్యుక్తప్రకారేణాసతల-ల్పయై
 స్తాః; అతఏవ భగీరథనయేస్థితాః, ఏతదుక్తంభవతి- యథాభ
 గీరథః అతి కుపిత కపిలదృష్టి దహన దగ్ధాః సగర తనయాః
 గంగా ప్రోతసాస్థావయిత్వోప జీవయత్ ; ఏవం పరాశర ప్ర
 భృతయోపి ప్రాతికూల్య ప్రాచుర్యేణ భగవద్దయా వైదేశికానత ఏ
 వాసతల-ల్పాః మద్విధాను-మలాకాన్త కారుణ్య గంగాస్థావనేనో
 జ్జీవయామాసురితి- అత్రేవ మత్సదృశోజ్జీవనమేవ మదుజ్జీవనమి త్యభి
 ప్రాయేణమద్విధేత్సుక్తిః. యద్వా-మద్విధేత్వాత్మనవీవ నిదేశః, స్వ
 స్వప్రాతికూల్యసదృశాంతరవిరహాత్ “ఇన్దురిన్దురిన శ్రీమా”నిత్యాదివ
 దాత్మవైవసాచ్యశృకథనమ్, తథాచానన్వయాలంకారః, భగీరథపక్షే
 కమలాకాంత కారుణ్యసదృశగంగాస్థావితా మద్విధామత్తుల్యస్సగ
 రతనయా యేనేత్యథః, పరాశరాదీనాం భగవద్దయా స్రవతఃక
 త్వంచ ఉపబృహ్మణైర్వేదార్థ విశదీకరణముఖేన బ్రహ్మజ్ఞానోత్పాదక
 త్వాదితి మంతవ్యమ్, ఏవం భూతాన్స్పరాశరముఖాః పరాశర పా
 రాశర్యప్రాచేతస ప్రభృతీః, వందే- అభివాదయే, సౌమివా; అ
 త్రేవ భగీరథనయేస్థితానిత్యత్ర “పదార్థవృత్తిమన్యైకేవదన్త్యన్యాం
 నిదర్శనాం” ఇత్యుక్తలక్షణానిదర్శనాలంకారః, తథాపి భగీరథన
 యేస్థితాననివిష్టాస్తద్వత ఇతి యావత్; అన్యధర్మస్యాన్యత్రాస

గంగాస్థావితమద్విధాన్ ॥౪॥ అశేషవిఘ్నశమన మనీకేశ్వరమాశ్ర

మృపాద్భగీరథనయవత్త్వం పరాశరాదిష్వారోష్యతే, “త్వస్మైత్ర
యుగళంధత్తే లీలాంసీలామృజన్మనో” రిత్యాదావివ తద్ధర్మ సమా
న ధర్మవత్వాజ్ఞేపాదౌపమ్యే పర్యవసానం, అతో నిదర్శనాలజ్ఞా
రః. కించ-కారుణ్యగంగేత్యత్ర ప్రదర్శిత ప్రకారేణరూపక ముపమా
చ, మద్విధానిత్యత్రోపమా నన్వయాలజ్ఞా రయోస్సరిదేహ సజర
రః; ఉపమానోపమేయ ధర్మయోః కమలాకాంత కారుణ్య గంగా
స్థావిత మద్విధేత్యేక శబ్దోపాదాన మూలాభేదాధ్యవసానా దతిశ
యోక్తిశ్చ. ప్రదశిత నిదశకనాయా ఏతైరలభ్యైరై రసప్రాణిత
త్వాదుభయేషామజ్ఞాజ్ఞభావేన సజరశ్చ. ॥౪॥

అథావోహక్రమేణ విష్వక్సేనాదీనాచార్యా న్నమసోరతి
పంచభిః- (అశేషే)తి—అశేషవిఘ్నశమనం- ఐహికాముష్మిక పర
మపురుషార్థలక్షణ మోక్షతత్సాధనాది సమృద్ధినాం సమస్తవిఘ్నా
నాం, శమనం- శాంతికరం, [నంద్యాదిత్వాతగతకరిత్యః] ఆచా
ర్యత్వేన తదాశ్రయేకృతే “అనిచ్ఛయాపిసంస్పృష్ట్వో దహణ్యేవహీ
పావకః” ఇతిన్యాయేన సమస్తవిఘ్నాశమయతీతిభావః; అయమ
స్యాసాధారణాకారఉక్తిః, అనన్యసాధారణ మాకారాంతరమప్య
హ-(శ్రీమత)ఇత్యాది-యద్వా చతుర్వగప్రవణ సాధారణముపకా
రకత్వముక్తం-(అశేషవిఘ్నశమన)మితి. ముముక్షునాన్ సత్యసాధార
ణముపకారకత్వమాహ-(శ్రీమత)ఇత్యాదినా- శ్రీమతఇతిపదంకాకా
క్షిన్యాయేనోభయత్రసమృద్ధ్యతే. శ్రీమతోనీకేశ్వరం శ్రీమతగి కరుణా
మౌఢాధావితచ, శ్రీమతః-శ్రీనివాసస్య, కరుణామౌఢా-కరుణైవామౌఢ
భిః- సముద్రః, పరిపూర్ణతటాకాదిర్వా; తస్మిన్ [తస్మిన్ ప్రజ
హ్నురితివదధికరణత్వ వివక్షయా సత్తమీ] ఉత్థితం-తతస్సన్వయమేవ
నిగతం, నతుస్థాపితం; కరుణామౌఢగ్గేగి పరిపూర్ణత్యేవాంతర్గా

యే | శ్రీమతగకరుణామ్బాధాశిక్షాసోత్రభవోద్ధితః॥

తుమశక్తం, బహి స్వయమేవ నిస్సృతమిత్యర్థః. యద్వా-ఉత్థిత-
ఉదితం, ఉదయాధికరణత్వేన కరుణామ్బాధావీతి సప్తమీ. అనేన
విశేషణేన ప్రథమనిర్గతత్వమపి వివక్షితమ్. అన్యథా; కరుణామ్బా
ధాశిక్షాసోత్రభవోద్ధితవాలం, ఉత్థితమితి వ్యర్థంస్యాత్ తాదృశం శి
క్షాసోత్రభవస్థితం, శిక్షాసోత్రానామ పరిపూర్ణతటాకాదె రంతర
మాక స్వయమేవ నిగతగపరీవాహాః; “సోత్రంబుసరణంస్వతః”
ఇత్యమరః. సచ “పూర్వోద్ధితటాకస్య పరీవాహాగ్నిప్రతిక్రియా”
ఇతి పరిపూర్ణతటాకాదిరక్షకత్వేనహితత్వాత్, శిక్షాసోత్రః, శిక్షా
రూపం-హితరూపం, సోత్రః, శిక్షార్థం సోత్ర ఇతి వ్యధ్యమపద లో
పినమాసోవా, తదివస్థితమిత్యుత్ప్రేక్షా; అత్రచ-విష్వక్సేనస్య గురుప
రమ్పరాయాం ప్రాశమ్యాత్పరిపూర్ణ భగవద్దయా ప్రేరితత్వా
ద్భగవద్దయయా కార్యతగి పరమసాదృశ్యేనతదభిన్నత్వాత్పరిపూర్ణ
త్వేన భగవత్స మాంత్యాదయాం పరీవాహన్యాయేన రక్షక
త్వాత్ శిక్షాసోత్రసగపరీవాహపరమ్పరాద్వారా సస్యాదివర్ధకత్వవ
ద్గురుపరమ్పరాముఖేన సంసారిచేతనోజ్జీవకత్వాచ్చ శిక్షాసోత్ర స్సా
మ్యాద్భగవత్కృపామ్బాధి శిక్షాసోత్రస్వేనోత్ప్రేక్షాకృతా, ఏవం
చసతి తాపత్ర ముభిహన్యమాన సంసారిచేతన దుర్గభానిరాచిక్షీర్ష
స్తీప్రతిక్షణం వర్ధమానత్వేనాపరిచ్ఛిన్నేపి దివ్యాత్మ స్వరూపే అమా
స్తీ శ్రీనివాస కృపాచేతనోజ్జీవీవయిషయా విష్వక్సేనాత్మనా స్వయ
మేయ బహిరుత్థితా ఆచార్యక మాచరతి కిమిత్యుత్ప్రేక్షాపర్యవసా
నమ్, సాచోత్ప్రేక్షా కరుణామ్బాధావీతి రూపకొత్థాపితతి త
యోరజ్ఞాగ్నిభావ సజరః, కించాత్ర విష్వక్సేనాక్రయజన్య సమర్థ
నీయస్య శ్రీమతగకరుణామ్బాధావీత్యాది వాక్యేన సమర్థనా ద్వా
క్యార్థహేతుకం కావ్యలింగమ్, అన్యోత్ప్రేక్షానుప్రాణితత్వాదన

శ్రీయైనమః..

శ్రీమతేనిగమాస్తమహాదేశికాయనమః..

శ్రీమత్త్రయస్తవిద్యావివర్ధినీనదస్యః.

—(*)—

శ్రీపరకాలగురుపరంపరారాధిత శ్రీహయగ్రీవాస్థాననిర్వహణ
ధురన్ధర శ్రీశ్రీకృష్ణబ్రహ్మతస్త్రపరకాలమహాదేశిక-
శ్రీ—ఉ—బెంగళూర్ సవార్కచ్చేరి పెకషక్ బషి వెంకటాచార్యర్.
సోసలై యజమానర్ తిరుమలై శ్రీరజ్జాచార్యర్ సముఖత్తిక్
విద్వాంసర్. (చార్యర్.
ఉక్కిలకెరె జోడీదాల్ తిరువంగమాండాక్ శ్రీనివాసరాఘవా
సోసలై శ్రీమన్నల్లాక్ చక్రవర్తి శ్రీనివాస చక్రవర్త్యాచార్యర్.
కేతాద్వపట్ట శ్రీమన్నల్లాక్ చక్రవర్తి లక్ష్మీస్రసింహ చక్రవర్త్యా
చార్యర్.
లక్ష్మీపురం-దళవాయ్ కొత్తపల్లి జోడీదాల్ శ్రీనల్లాక్ చక్రవర్తి
గరుడాచార్యర్.

తూప్పల్. వెంకటాచార్యదాసః,
కార్యదర్శి.

శ్రీయైశ్వర్యద్వానత్రైయనమః.

—(*) శ్రీ శ్రీ ని వా స ప్ర సీ ద (*)—

శ్రీ మ తే ని గ మా న్న మ సా దే శి కా య న మః.

శ్రీ మద్దయాశతకా న్నర్తత స్తోకానాం అకారాది సూచీసత్త్రికా.

గోకసఖ్యా.		పుటసంఖ్య.
౧౦ అక్కిచ్చనధింసూతిం	౩౫
౬౧ అకూపానైరేకోదక	౧౪౯
౧౭ అదిదవిహ్వాస్త్రైలయే	౪౯
౫౧ అశేకృపణోఽపిజస్తు	౧౨౭
౨౭ అతిలగ్ని తశాసనేషు	౬౭
౭౫ అతివిధిఃవైరైశ్వర్యా	౧౭౫
౧౦౨ అద్యాపితద్వృషసీతశ	౨౨౫
౬౨ అసన్యాధీనస్సస్పృహతి	౧౫౩
౧౦౫ అనవధిమధిక్రమ్య	౨౩౦
౭౭ అనితరబుమామన్తర్మాతే	౧౭౮
౧౮ అనుగుణదశార్పితేన	౫౦
౧౧ అనుచరశక్త్యావిగుణామ్	౩౭
౩౪ అనుభవితుమఘాఘం	౮౨
౬౩ అపాంపత్యశ్చతూర్ణ	౧౫౪
౫౩ అపికరుణేజనస్య	౧౩౨

౧౭	అపినభిలలోకనుచరిత	...	౩౮
౨౫	అబహిష్యభానిగ్రహణ	...	౬౪
౫౨	అభిముఖభావనస్వల్	౧౩౦
౭౫	అవతరణవిశేషైః	౮౫
౩౨	అవిరితనిజయోగక్షేమ	...	౭౭
౩౩	అభిధిలకరణేన్ద్రీయ	...	౭౫
౫	అశేషవిభక్తకమనమ్		౨౯
౩౦	అహమస్మ్యపరాధ		౭౩
౪౧	అజ్ఞాంభ్యాత్		౧౦౧
౧౬	అసృష్టసంతానమ్,		౪౭
౯౭	బౌద్ధకృపూర్వమ్		౨౧౨
౧౦	కమస్యనవధివద్దే		౩౪
౨౬	కమలానిలయస్త్వయా		౬౫
౨౮	కరుణేమరిలేదు		౬౯
౨౨	కలశోదధిసమ్పదో		౫౬
౬౯	కలిక్రోధోన్మిల్		౧౬౫
౧౦౫	కామంసన్తుమిభః		౨౩౬
౩	కృతినగకమలావాస		౨౬
౧౪	కృపణజనకల్పలతికాం		౪౧
౮౭	కృపేకృతజగద్ధిలే		౧౯౪
౮౮	కృపేపరవతస్త్వయా		౧౯౫
౮౧	కృపేవిగతవేలయా		౧౮౨
౭౦	ఖిలంచేతోవృక్షైః		౧౬౭
౬౮	జగజ్జన్మస్థేమ		౧౬౨
౫౬	జగత్మితంపచా		౧౩౭

౧౫	వృషగిర్మహామేధిసుకాః	౪౩
౧౬	వృషగిరిపతేర్హృద్యా	౧౭౦
౩౭	వృషగిరిసవిధేసు	౪౯
౭౬	వృషగిరిసుధానినౌధి	౧౭౬
౯౦	వృషాద్రిహయసానినః	౨౦౨
౧౦౪	వేదాస్తదేశికపదే	౨౨౯
౧౦౬	శతకమిదముదారం	౨౩౨
౪౯	శ్రేయస్సులింగకృదపిదయే ?	౧౨౨
౫౭	సకరుణతౌకికప్రభు	౧౩౯
౮౪	సటాపటలభీషణే	౧౮౭
౯౬	సస్త్యమానమపరాధగణం	౨౨౧
౨౧	సమయోపనతైః	౫౪
౬	సమస్తజనసేవదే	౩౧
౪౫	సారంలభ్యాకమపి	౧౧౩
౭౩	స్వయముదయనస్సిద్ధా	౧౭౨
౭౪	హితమిజగద్భూషణ్య	౧౭౩
౭౮	క్షణవిలయినాంకాస్త్రాథానాం	౧౭౮

శ్రీయైనమః.

శ్రీలక్ష్మీహయవదనపరబ్రహ్మణేనమః.

శ్రీమతేరామానుజాయనమః.

శ్రీమతే నిగమాంతమహాదేశికాయనమః.

శ్రీహయగ్రీవస్తోత్రంసవ్యాఖ్యానమ్.

శ్రీమాన్ వేంకటనాథార్యకవితారికకేశరీ |

వేదాంతానార్యవ్యోమే సన్నిధతాంసదాహృది ||

మూ— స్వతస్సిద్ధం

ఇందిరామందిరోరసుమిందాగ్రీదిసురవందితమ్ | వందారుబృం
దమందారం వందేగోవిందబాలకమ్ || ౧ || కందర్పసంకరాకారం బృం
దావసవిధూషణమ్ | ఆనందకందజంనందనందనంవదిషీమహి || ప్ర
ణిపత్యగురూత్తంసం శ్రీమద్వేదాంతదేశికమ్ | హయగ్రీవస్తవ వ్యా
ఖ్యాంకుర్వేహంతత్ప్రసాదతః || ఇహాఖిలు శ్రీమాన్ వేదాంతదేశికః,
సమ్యగుపాసన విశేష వశీకృత హృదయ పుండరీక మధ్య మండనా
యిత తాండవప్రచండ తురంగముఖ మాతాండమండలి, సకల
పండితనికురుంబ ముక్తాతపత్రితకీర్తిమండలి, సర్వతంత్రస్వతంత్రః,
కవితాకేశకేశరీ, పరమకారుణికః, భగతగుల్కాగణగుణ గణాసుసం
ధానేనానాదిసంసారసంశ్చితచౌషగర్త్యపాశబంధీకృతప్రాణిబృన్దం
సంతితారయిషుః, శ్రీహయగ్రీవ మణిష్ఠోతుప్రతిజానీతే (స్వతః) ఇతి-
స్వతస్సిద్ధం - స్వప్రకాశం, నను సిద్ధశబ్దస్యభావార్థవిహితకృత్ప్రత్య
యంత త్వే స్వతః ఇతిపంచమ్యర్థభూత పేత్వర్థవిహితతస్మాత్ప్రత్యయ

స్వానన్వయస్యాత్ - సిద్ధశబ్దస్య ప్రకాశమాత్రార్థకత్వేన స్వశబ్ద
 స్వాప్రికాశార్థకత్వేన తస్య పంచమ్యర్థ హేత్వర్థకత్వేన చ ప్రకాశాధీన
 ప్రకాశార్థలాభాత్ - ప్రకృతే ప్రకాశస్య నిత్యత్వేన స్వాత్మానం ప్రతిస్వ
 స్వ హేతుత్వా సంభవేన చ తద సంభవాత్ - కర్తృర్థవిహితకృత్ప్రత్య
 యంత త్వేషుర్వోక్త రీత్యా స్వాధీన ప్రకాశవత్త్వ మర్థ స్యాత్ - త
 థాచ స్వస్యేవ స్వప్రకాశస్యాపి నిత్యత్వేన పూర్వోక్త దూషణ గ్రాసాది
 తిచేన్తేషామ్ - ఉభయథాపి దోషాభావాత్ - తథాపి - అద్యపక్షే
 ప్రకాశస్య స్వాధీనత్వే తాత్పర్యాభావాత్ - అన్యాయాధీనత్వే తా
 త్పర్యాత్ - ద్వితీయపక్షే స్వాధీన ప్రకాశవత్త్వే తాత్పర్యాభావాత్ -
 అన్యాయాధీన ప్రకాశవత్త్వే తాత్పర్యాత్ - ఉభయథాపి మణిప్రకాశ
 మణ్యాదివ్యాప్తు సిద్ధేః; స్వతః - స్వస్మాత్, సిద్ధం - సిద్ధిః - జ్ఞానం, ప్ర
 కాశస్వరూపం; సిద్ధం జ్ఞాతం ప్రకాశితం వా; స్వాధీన ప్రకాశాభిన్నం
 అన్యాయాధీన ప్రకాశరహితం వేత్యర్థః - సార్వవిభక్తికతసేత్ ప్రత్య
 యంత త్వేతు ప్రథమార్థవణన సంభవేన స్వయం ప్రకాశార్థలా
 భాన్నకోపిదోషగంధః. యద్వా - స్వతః - స్వస్మాత్, సిద్ధం - ఉత్పన్నం,
 కారణాంతరాపాదితోత్పత్తిరూప్యమిత్యర్థః - నిత్యమితి యావత్ - అ
 థవా నిత్యత్వం నాన్యాయాధీనమిత్యాహ - (స్వతః) ఇతి - అనేన నిత్యముక్తా
 దివ్యాప్తుః - తేషాం స్వరూపస్వభావస్థితి వ్రవృత్తీనాం భగవదా
 యత్తత్వాత్ - నను నిత్యముక్త స్వరూపస్వభావాదీనామపి నిత్యత్వాత్త
 థంభగదాయత్త్వమితిచేన్న - నిత్యానామపి తద్వ్యతిరేక ప్రసంజి
 తవ్యతిరేక ప్రతియోగిత్వరూపభగవదాయత్త్వసమ్భవాత్ - తథా
 చ శ్రుతిః - “కోవ్యేవాన్యాతః పాత్యాత్ - యదేష ఆకాశ ఆనందో
 నస్యాత్ ” ఇతి - పరమాణుగత పారిమాండల్యస్య నిత్యత్వే ప్యాత్రయా
 ధీనావస్థాయా న్యాయవిచ్ఛిరంగీకారాచ్చ; నను సిద్ధశబ్దస్య నిత్యప
 ర్యాయత్వం కథమితి చేదుచ్యతే - “సిద్ధేశ్చార్థః సంబంధే ” ఇత్య

శుద్ధస్ఫటికమణిభూభృత్ప్రతిభటం సుధాసంద్రీచీభిర్ద్వ్యతిభిరపతా
పత్రిభువనమ్ । అనంతైస్త్రయ్యంతైరనువిదితహేషాహలహలం

త్ర మహాభాష్యే సిద్ధశబ్దస్యనిత్యపర్యాయత్వేన వ్యాఖ్యానాత్ - త
థాహి సిద్ధశబ్దస్య కః పదార్థః ? నిత్యపర్యాయవాచీ సిద్ధశబ్దః క
థంపునజ్ఞానయతే ? యతూటస్థేష్వవిచాలిషుభావేషువతఃలేత
ద్వచ్చసిద్ధంసిద్ధాపృథివీ సిద్ధమాకాశమిత్యలంఘనానా - (శుద్ధస్ఫటి
కమణిభూభృత్ప్రతిభటం)మితి - శుద్ధస్య - నిర్మలస్య, స్ఫటికమణి
భూభృతః- స్ఫటికమయసవతస్య, ప్రతిభటం- తతోవ్యతిశయిత
కాంతిమత్తేనతంతిరసుర్యంతమిత్యర్థః ; సుధాసంద్రీచీభిః- అ
మృతసహచరీభిః- ద్యుతిభిః - కాంతిభిః, అపతాపత్రిభువనం- అపగ
తఃతాపః- ఆధ్యాత్మికాధిదైవికాధిభౌతికాది సమస్తదుఃఖాత్మక స్తా
పోయస్కింతత్ ; త్రయాణాంభువనానాం సమాహారస్త్రిభువనం,
(పాతాగ్రితావన్నజీవ) అపతాపంత్రిభువనంయస్యతథోక్తః; హ
యగ్రీవ కాంతయశ్చంద్రమండలమధ్యవృత్తిసుధాగహితాస్సత్యస్త్రి
లోకీసంతాపహరిణ్యోభవంతి; “ మండలస్థ స్సుధాఽశోః - పుంసాం
కర్మానలారూపాం పాపినాంక్షణశాంతయే । స్వదేతేందుస్సముద్రేణ
ఘోదయన్ గోగణేనవే ” త్యాదివచనాత్ - అనంతైః - నిరవధికైః, త్ర
య్యంతైః-వేదాంతైః, అనువిహిత హేషాహలహలం, అనువిహితః- అ
నుసృతః, హేషా-హేషాఖ్యోహలహలః, (అశ్వఛ్వనివిశేషోయస్యత
థోక్తమ్) యథోక్తంభాగవతద్వితీయసురంధే బ్రహ్మనారదసంవా
దే - “ వాచాబహూపురుషతీశ్వసతోస్యనస్త ” ఇతి- “ తస్యహవాపత
స్యమహతోభూతస్యనిశ్వసీతమే తదృగేషద ” ఇతిశ్రుతిః - హతాశే
షావద్యం - హతాని- పరిహృతాని, అశేషావద్యాని - సమస్తదో
షాః , యేనతత్తథోక్తమ్. ఆశ్రితానామితిశేషః-యద్వా - ఆశ్రి
తాపరాధోపేక్షకత్వమత్రవివక్షిమ్. “ నస్మరత్యపకారాణాం శత్రుమ

హతాశేషావద్యంహయవదనమీడిమహిమహః॥౧౧॥ప్రాచీనసంధ్యా
కాచిదంతర్నిశాయఃప్రజ్ఞాదృష్టేరంజనశ్రీరఘావ్వా । వక్త్రీ
~~~~~
పార్శ్వత్వవత్తయే " త్యుక్తైః హతానిఅత్యంతాసంక్లిష్టాని, అశేషా
వద్యాని- సమస్తహేయాని, యస్మిన్తథోక్తమ్. నిఖిలహేయప్రత్య
నికత్వాత్తత్రదోషానసంభవంతీతిభావః; తథాచశ్చుతిః - "అపహ
తపాపార్శ్వనిరజోవిమృత్యుర్వి శోకోవిజిఘతోపిపాసస్సత్యకామస్స
త్యసంకల్ప" ఇతి- హయవదనం-హయస్యవదనమివవదనంయస్యతథో
క్తమ్, శాకపార్థివాదిత్వాన్మన్యమపదలోపీసమాసః(మహ)ఇతి-పరం
బ్రహ్మజ్యోతిషామపిజ్యోతిరయంపురుషస్సవ్యయంజ్యోతిః- "తేజస్తేజ
స్వినామహ" మిత్యాద్యుక్తైః-ఈడిమహి-స్తువీషహి, [ఈడస్తుతాలిచా
త్మనేపదమ్] నిత్యత్వ, తేజివ్యత్వ, సకలదోషాపహరిత్వ, వేదప్రవక్తృ
త్వ, నిర్విషత్వాదిగుణకంశ్రీహయగ్రీవంస్తుమిత్యర్థః; స్వభావోక్తి
రలంకారః. "స్వభావోక్తిరలంకారోయథావద్యస్తువర్ణన" మితిలక్ష
ణాత్- అత్రస్వాతంత్ర్యాభిమాననివృత్తయేకతురనుపాదానమ్॥౧౧॥

భగవంతం స్తోతం తదావిర్భావ ప్రాథమికయా తమభి
ముఖీకరోతి. ప్రాచీతి- వాసుదేవస్య - "సవత్త్రాసౌ సమస్తంచవ
సత్యత్రేతివైయతః। తతస్సవాసుదేవేతివిద్వద్భిఃపరిపత్యత" ఇత్యాద్యు
క్తస్యపరమాత్మనః, వాజివక్త్రా- హయవదనా, వాగీశాఖ్యా- వాగీ
శేతి అఖ్యామస్యాస్సాతథోక్తా; వేదాన్ ఋగ్యజుస్సామాధర్వణ
రూపాన్, వక్త్రీ-వ్యంజయంతీత్రుతిః, ఋచస్సామానిజజ్ఞిరేఛం
దాగీనిజజ్ఞిరేతస్మాత్ " ఇతి-ప్రవక్తాఛండసాంవక్తాపంచరాత్రస్య
యస్సవ్యయ" మిత్యాది వచనాత్-అత్రనలోకావ్యయనిష్ఠాఖిలభవత్వ
ణామితి వష్టినిషేధః- అంతర్నిశాయః-అజ్ఞాననిశిధిన్యాః, కాచిత్-
లక్షణావిసంధ్యా, ప్రాచీనసంధ్యా-విభాతసంధ్యా, అజ్ఞానాంధకార
నివర్తినితీయావత్; ప్రజ్ఞాదృష్టేః ప్రజ్ఞా - తత్వహితపురుషార్థః

వేదాఁ భాతుమేవాజివక్త్రావాగీశాఖ్యా వాసుదేవస్యమూతిః

॥౨॥ జ్ఞానానందమయందేవనిర్మలస్ఫటికాకృతిమ్| ఆధారం
సర్వవిద్యానాం హయగ్రీవముపాస్త్రహే ॥౩॥ విశుద్ధవిజ్ఞాన

విషయిణీ-సైవదృష్టిః-ఈషణం, తస్యాః-అపూర్వా-ప్రసిద్ధా విలక్ష
ణా, అంజనశ్రీః-అంజన సంపన్నుర్తి, తనుః మేభాతు-స్ఫురతు, భా
దీప్తా లోట్] తాదృశమూర్తిసాక్షాత్కారే స్వస్యాప్యజ్ఞాన ని
వృత్తిసూర్వక జ్ఞానవృద్ధిభూయాది శ్యాశయః - రూపకాలంకా
రః-“ఆరోప్యవిషయస్యస్వాదతిరోహిత రూపిణః| ఉపరంజితమూరో
ప్యమాణంతద్ద్రావకంమత” మితిలక్షణాత్ ॥ ౨॥

పూర్వస్త్రిన్లో కేహయముఖసన్నిధానంప్రార్థితమ్- ఇదానీం
సన్నిహితం భగవంత ముపాస్త్రహాభివ్యూహ (జ్ఞానానందేతి) జ్ఞా
నానందమయమ్-జ్ఞానానందప్రచురమ్, తత్ ప్రకృతవచనేమయడితి
ప్రాచుర్వార్ధేషయట్] యద్వా -జ్ఞానానందమయం- జ్ఞానానం
దస్వరూపం- [స్వాధేమయట్] ప్రాణమయభివ్యూహిత-శ్రుతిః“ స
త్యంజ్ఞానమసంతంబ్రహ్మ-కోహ్యేవాన్యాతః| ప్రాణ్యాత్ యదేవ
ఆకాశఆనందోన”స్వాదిత్యుక్తేః నిర్మలస్ఫటికాకృతిం-నిర్మలఃజ్ఞాన్వల్య
మానః, స్ఫటికః-స్ఫటికమణి, తస్యాకృతిరివాకృతిర్యస్యతం; సర్వవిద్యా
నాం-సకలకలానాం, ఆధారం-నిలయం, “ఛందోమయో మఖమయోఖిల
దేవతాత్మే”త్యుక్తేః- హయగ్రీవదేవముపాస్త్రహే - ధ్యాయామః,
[ఆనందపవేశనే] ॥ ౩॥

గురులఘూపాయధూతయోర్భక్తిప్రపత్త్యోమఁ ధ్యేప్రచరామీ
త్యాహ (విశుద్ధ) మితి- అహం-దాసధూతః, దయాయానిధిం-అక్ష
యస్థానం, తం అతఏవదేహభృతాం-ప్రాణినాం, శరణ్యం-రక్షకం, వి
శుద్ధవిజ్ఞానఘనస్వరూపం-విశుద్ధేన-నిర్మలేన, విజ్ఞానేనఘనం-నివిడం,
అన్తర్బహిర్జ్ఞాన మయమిత్యర్థః; యద్వా- విజ్ఞానరూపేషునః-

మూ || ఘనస్వరూపం విజ్ఞానవిశ్రాంతబద్ధదీక్షమ్ । దయా
నిధిం దేహాభృతాంశరణ్యం దేవం హయగ్రీవమహంప్రపద్యే ॥౪॥

సమాహారస్సామ్నాంప్రతిపద మృచాంధామయజుషాం
లయః ప్రత్యూహానాంలహరివితర్పిధజలధేః । కథాదృప్యతౌ-

పిండః, తద్దూపమిత్యర్థః; “విజ్ఞానఘనపవే” తిశ్చ్రతేః-స్వరూపయస్య
తం - విజ్ఞానవిశ్రాంతబద్ధదీక్షం- విజ్ఞానస్య-జ్ఞానయోగస్య, శ్రా
ణనే-వితరణే, బద్ధా-ధృతా, దీక్షా-సంకల్పః, యస్యతమ్ “తేషాంసతత
యుక్తానాం భజతాం ప్రీతిపూర్వకం । దదామిబుద్ధియోగంతం యేన
మాముపయాంతిత” ఇత్యాదివచనాత్-హయగ్రీవంప్రపద్యే- శరణం
యామి, [పదల్గితౌ లడాత్సనేపదం]-జ్ఞానస్వరూపస్య జ్ఞానప్రద
స్య దయాశోః సర్వభూత శరణ్యస్య శరణాగతాస్మత్సంరక్షణంకి
యదితిభావః ॥ * * * ॥౪॥

వ్యా || భగవతిహయాస్యేభక్తిప్రసత్తిరూపోపాయద్వయంవిధా
యసంప్రతి చిక్షీర్షితస్తోత్రపరిసమాప్తిప్రతిబంధకాజ్ఞానాంధకారని
వృత్తిం సర్వ విఘ్నాపశమాద్యయముఖి హేషారవసకాశాత్స్వస్య
పార్థియతి-(సమాహార)ఇతి-సామ్నాం-సామశాఖానాం, సమాహా
రకి-సంఘాతః, తత్స్వరూపమితియావత్; “ప్రణవోద్గీధవ చన” ఇత్యు
క్తేః-ఋచాం-ఋచ్ఛాఖానాం, ప్రతిపదం-తదర్థబోధకపర్యాయపదం,
యజుషాం-తైత్తిరీయశాఖానాం, ధామ-వాసస్థానం, ప్రత్యూహానాం-
విద్యాప్రతిబంధకవిఘ్నానాం, లయః- ధ్వంసః, బోధజలధేః- జ్ఞానసా
గరస్య, లహరివితతిః-తరంగపరంపరా, హయవదనహేషాహలహ
లః - హయవదనస్య-హయగ్రీవస్య, హేషాఖ్యోహలహలః- అశ్వధ్వ
నిః, కథాదృప్యతౌ-తసు-తకలహకోలాహలభవం - కథాసు-వా
దకథాసు, దృప్యంతః కౌతసు-తాః-కుతఃకుతఇతివాచినః, సూ [క
సా-దిత్వాత్సః] తేషాంకలహకోలాహలేన- అయథార్థవాదకల

తసుక-తకలహ కోలాహలభవంహరత్వం తద్ధావంతం హయవ
దనహేషాహలహలిః ||౫|| అపారుషేయైరపివాక్ప్రపంచైర
ద్యాపితేఘాతిమదృష్టపారాంస్తుచన్నహం ముగ్ధభిత్వయైవకా
రుణ్యతో నాథకటాక్షణీయః ||౬|| దాక్షిణ్యరమ్య

హేనః, సవః-జన్యః, తం అంతర్ధావంతమ్- హరతు-నివ ర్తయతు, హృషో
హరణే- హేషాహలహలస్య సమాహారాద్యభేదోక్త్యా భేదరూప
కాలంకారః ||౫||

సాక్షాత్కృతేభగవతి వివిధవిచిత్రానంతాశ్చర్య సనకస
నందనాదిధ్యావాగోచరదివ్యస్వభావందృష్ట్యాస్వస్వభగవద్గుణానువ
ర్ణనేషయత్తుః పరిహాసాస్పదభిత్వభిప్రేత్యాహ (అపారుషేయై)
రితి - హేనాథ- హేహయగ్రీవ, అద్యాపి-ఇదానీమపి, అపారు
షేయై-నిత్యై, "అనానిసనా మ్యోహవాగుత్సృష్టాస్వయంభువే,
త్యాద్యక్తై-వాక్ప్రపంచైరపి-వేదజతైరపి, అదృష్టపారాం- అదృష్టం-
ప్రతిపాదనావిషయాభూతం, పారమఅవధిః, యస్యాస్మాతథోక్తా-
యవాచోనివర్తంతే-అప్రాయమనసాసహ" తిశ్రుణేః- "నంతోస్తీమ
దివ్యాంబుధూంబాంబుధూంబంతపే" త్యానిస్సృతేశ్చ- తే-తవ, ఘాతో
తిం-గుణాదైశ్చర్యం, స్తువక్- వర్ణయక్, అసూముగ్ధ-బాలః, కృమ
త్యసాధ్యైతమానభితియావత్; ఇతిహేతోః, త్వయా కారుణ్యతప
వ- కృపావశాదేవ, నహ్యస్సదాదిషు కటాక్షణీమిత్యం కించిదస్తీతి
భావః; కటాక్షణీయః-బాలేష్వకించితగుర్వత్సృష్టి పరమకారుణిక
స్యపితృకరుణాకటాక్షః స్వాభావికభితిభావః - * ||౬||

లోకే యేవిద్యాధికాః తేనర్వేపి భవదీయశక్త్యంతైస్సృ
శంతీత్యాహ (దాక్షిణ్యే)తి- హేనాథ-హేహయగ్రీవ, గిరిశస్య-రు
ద్రస్య, దాక్షిణ్యరమ్య- దాక్షిణ్యేన- సుఖప్రియవచనాదినా, రమ్యా
మనోహరా, యద్యా- దాక్షిణ్యేన-విద్యాప్రదానసామర్థ్యేన, రమ్యా

మూ—గిరిశస్యమూర్తిరేవీసరోజాసనధర్మపత్నీ|వ్యాసాదయో
పివ్యపదేశ్యవాచస్పతిసర్వేతవశక్తిలేక్షైః ||౭|| మందోభవి
వ్యస్నియతంవిరంచోవాచానిధేవంచితభాగధేయః| దైత్యాపనీ
తాందయయైవభూయోష్యధ్యాపయిష్యోనిగమాన్చేత్త్వమ్||౮||

మనోజ్ఞా, మూర్తిః- సరోజాసనస్య-చతుర్ముఖస్య, ధర్మపత్నీ-సహ
ధర్మచరీ, దేవీ-సరస్వతీ, వ్యపదేశ్యవాచః - ప్రసిద్ధగ్రంథకర్తా
వ్యాసాదయః, వ్యాసవాల్మీకిశుక పరాశరాదయోపి సర్వే పూర్వ
సముదితవ్యతిరిక్తాః-తవశక్తిలేక్షైః-విద్యాశక్త్యంతైః, స్ఫురంతి-భాం
తి, “నతత్రసూర్యోభాతి సచంద్రతారకం నేమావిద్యుతోభాంతి కు
తోయమగ్నిః - తమేవభాంత మనుభాతిసర్వం తస్యభాసాసర్వమి
దం విభాతీ”తిశ్రుతేః - “యద్యద్విభూతిమత్సత్త్వం శ్రీమదూర్జితమేవ
వా | తత్తదేనావగచ్ఛత్త్వంమమతేజోంశసంభవ” మితిస్మృతేశ్చ-

బ్రహ్మాదీనామపి ప్రమాదకాలే త్వమేవ గతిరిత్యాహ -

(మృద)ఇతి-హేవాచానిధే-వాగీశ, త్వం- భవాః, దైత్యాపనీతాః-
దైత్యేన - అసురేణ, అపనీతాః - అపహృతాః, నిగమాః - వే
దాః, భూయోపి-పునరపి, దయయా-కారుణ్యేనైవ, సహ్యాన్యతిహం
చిన్నిమిత్తమస్తీతిభావః; నాధ్యాపయిష్యశ్చేత్ - నాధ్యాపయిష్యో
యన్తి, విరించః - బ్రహ్మ, వంచితభాగధేయః - ప్రతారితభాగ్య
స్సౌ, మందః-జడః, కార్యకార్యవివేకశూన్యః; అభవిష్యత్ - [హే
తుహేతుమతోర్లృక్] నియతం- ధృవం, “ఆపన్నానాంపరాగతి”రి
త్యుక్తరీత్యాబ్రహ్మాదీనామప్యాపతూ-లేత్త్వమేవగతిరితిభావః; ఆత్రమ
ధుక్తైభాభ్యాం చతుర్ముఖప్రతార్యవేదాలపహృతాః-తతఃప్రబుధే
నబ్రహ్మణాభగవాన్ప్రసాదితమత్స్వరూపేణావతీర్యతాహత్వావే
దాః సంకృత్యాధాత్రేవ్యతరదితిపారాణికీకథానుసంధేయా || ౮ ||
ఇద్దాదీనామపిచాధికారస్య స్థిరీకరణంత్యదాయత్తమేవేత్యాహ-

మా || వితరగ్దోలాంవ్యవధూయసత్త్వేభహస్పతిం వత్సయ
సేయతస్త్వమ్ | తేనైవదేవత్రిదశేశ్వరాణామస్పృష్టదోలాయ
తమాధిరాజ్యమ్ ||F|| అగ్నాసమిద్ధాచిహ్నిసప్తతన్తోరాతస్థి
వాక్మన్త్రమయంశరీరమ్ | అఖణ్డసారైహావిషాఽద్రదానై

(వితరే)తి - హేదేవ - హేహయగ్రీవ, యతః - యస్మాద్దేవోః,
త్వం - బృహస్పతిం - ధిషణం, వితరగ్దోలాం - వితరైః - దు
రూపైః, దోలాం - చిత్తచంచలతామ్, రజస్తమః కార్యధూతామ్;
తాం వ్యవధూయ - నివార్య, సత్వే - సత్వమార్గే, వత్సయసే-
ప్రతిష్ఠాపయసే, తేనైవ - త్రిదశేశ్వరాణామ్ - ఇంద్రాదీనామ్, ఆ
ధిపత్యమ్ - స్వగాఢిపత్యమ్, అస్పృష్టదోలాయితమ్ - అస్పృష్టమ్ -
అనధిగతం, దోలాయితంయేనతత్తతోక్తమ్, స్థిరమితియావత్; అ
ధూమితిశేషః - బృహస్పతిః తత్ప్రదశితసన్కార్గనిష్ఠస్సృక్ తేనైవ
మార్గేణ ఇంద్రాదీవర్తయసే - అన్యథా అసురవంశైః సురపం
శోపి అలబ్ధశ్రీరాజ్యకోశంక్షయంయాయాదిత్యాశయః; సంశయోహి
హేయగుణః, “ అజ్ఞశ్చాశ్రద్ధధానశ్చ సంశయాత్పానినశ్యతి | నా
యంలోకోస్థినపరో నసుఖంసంశయాత్సంశయః || యోగసన్యస్తకర్మా
ణం జ్ఞానసంభీన్నసంశయమ్ | ఆత్మవస్తునకమాణేనిబద్ధున్తి ధన
జ్ఞయ ఇత్యాది భగవదుక్తైః. ||F||

ఇన్ద్రిదేవానాం హవిర్భాగప్రదాన ముఖేన తృప్తిరోపి భ
వానేవేత్యాహ (అగ్నా)వితి - హేదేవ - హేహయగ్రీవ, సప్తత
న్తోః సంబంధిని సమిద్ధార్చిహ్ని - సమిద్ధాని - ప్రజ్వలితాని, అర్చిహ్ని-
తేజాని, యస్యతస్త్విన్నగ్నైః మంత్రమయం - మంత్రాత్మకమ్, శరీ
రం - విగ్రహం, ఆతస్థివాక్ - సంప్రాప్తవక్త్రాః, “ అహంక్రతు
రహంయజ్ఞస్సద్భామహమూషధమ్ | మంత్రోహమహమేవాజ్య
మహమగ్నిరహంహత ” మిత్యాద్యుక్తైః అఖండసారైః - అఖం

తాప్యాయనంవ్యోమసతాంవిధత్సే ||౧౦|| యన్ములమీద్యక్ష్పృతి
భాతతత్త్వం యామూలమామ్నాయమహద్రూమాణామ్ | త
త్త్వేనజానంతివిశుద్ధసత్త్వాస్తామక్షరాక్షరమాతృకాంతే ||౧౧||
అవ్యాకృతాద్వ్యాకృతవానసిత్వం నామానిరూపాణిచయాని
పూర్వమ్ | శంసంతితేషాంచరమాప్రతిష్ఠాంవాగీశరత్త్వాంతస్య
హః - అవిచ్ఛిన్నాః, సారాః - మాధుర్యాదిరసాః, యేషుతైః; హ
విషాం - పురోడాశాదిహవిషాం, ప్రదానైః - వితరణైః, వ్యోమ
సతాం - ఇంద్రాదిదేవానాం, ఆప్యాయనం - తృప్తిం, విధత్సే -
విదధాసి, [దుధాఞ్ ధారణపోషణయోః] “అహంహిసర్వయజ్ఞా
నాంభోక్తాచప్రభురేవచ - సత్రేమమాసభగవాన్ హయశీర్షవీవ
సాక్షాత్సయజ్ఞపురుషస్తపనీయవణః | ఛందోమయస్సోఽఖిలదేవతా
త్మావాచోబభూవురుశతీశ్వసతోస్యనస్త ” ఇత్యాదివచనాత్ ||౧౦||

ప్రపంచస్యమూలకారణమపిత్వమేవేత్యాహ (యన్ములమితి) -
హేదేవ - విశుద్ధసత్త్వాః - విశుద్ధం - నిమగ్నం, సత్త్వం - సత్త్వ
గుణి, యేషాంతేతథోక్తాః; ఈదృక్ - దేవతిర్యక్జగదుష్కస్థావరా
త్కనా అదాధితత్త్వేనప్రమాణసిద్ధం, తత్త్వం - చతుర్వింశతిమహ
దాదితత్త్వం, యన్ములం - యత్ మూలం యస్యతథోక్తమ్; ఆ
మ్నాయమహద్రూమాణాం - ఆమ్నాయాః - వేదావీవ, వశోద్రు
మాః - వృక్షాః, తేషాం యామూలం-తాం అక్షరాం - నిత్యాం,
అక్షరమాతృకాం - అకారాద్యక్షరసమష్టిం, తే - త్వత్సంబంధినీం,
తత్త్వేన - యాథాధ్యేన, జానంతి-విదంతి, [జ్ఞా అవబోధనే] “వే
దేనరూపేవ్యకరోత్సతాసతీ ప్రజాపతిః - వేదశబ్దేభ్యోపవాసాదేవా
దీనాంచకారసః ” ఇతి వేదస్య జగత్సృష్టి హేతుత్వాత్తన్ములభూ
తాయా అక్షరమాతృకాయా అపిత్వజగీనత్వాత్సాక్షాత్పరంపరయా
వా కృత్స్నమపి ప్రపంచజాతం త్వత్తవోత్పన్నమితిభావః; “య

దుపజ్జవాచః ||౧౨|| ముగ్ధేన్దునివృద్ధవిలోభసియాంమూర్తి
 లోవా ఇమానిభూతాని జాయంతే - తదైతత్ - బహుస్యాంప్ర
 జాయేయేతి - తత్తేజోస్పజత - యన్ములాస్సోమ్యేమాస్సర్వాః
 ప్రజాస్సదాయతనాస్సప్రతిష్ఠాః - ఋచస్సామానిజజ్ఞిరే - ఛందాగ్
 సిజజ్ఞిరేతస్మాత్ - కార్యాణాం కారణంపూర్వః " మిత్యాద్యత్రా
 నుసంధేయమ్. ||౧౧||

ఉత్పన్నప్రపంచస్య పర్యవసానస్థానమపి త్వమేవేత్యాహ (అవ్యా
 కృతాది)తి - హేవాగీశ్వర - త్వం-అవ్యాకృతాత్ - ప్రధానాత్,
 పూర్వం - ప్రథమం, యానినామాని - వాచకాని, రూపాణి-పు
 థివ్యాది సంస్థానానిచ, వ్యాకృతవాక్ - ప్రణితవానసి, " ఇమా
 స్తిస్సోదేవతాః అనేనజీవేనాత్మనానుప్రవిశ్య నామరూపేవ్యాకర
 వాణీ,, తిక్రుతేః - తేషాం - నామరూపాణాం, చరమాం ప్ర
 తిష్ఠాం - పర్యవసానభూమిం భవంతం, త్వదుపజ్జ వాచః- త్వత్-
 తవ, ఉపజ్ఞాని - త్వదుపజ్ఞాని - త్వయా ఆదౌదృష్ట్వాని, [ఉపజ్ఞోప
 క్రమం తదాద్యాచిఖ్యాసాయామితి నపుంసకత్వమ్] తానివాచశ్చ
 తథోక్తః, వేదాగ్రత్యథః; శంసంతి - వదంతి, [శంసుస్తుతౌ]
 శరీరభూతానాం పృథివ్యాదీనాం శరీర్యాంత్రస్థిత్యాత్ ; నా
 మ్నాంవాచకానాం ప్రకారద్వారా ప్రకారిపర్యంతవృత్తికత్వాదితి
 భావః; " యస్యపృథివీశరీరం యస్యాపశ్చరీరం యస్యతేజశ్చరీరం
 యస్యవాయుశ్చరీరం యస్యాకాశశ్చరీరం యస్యాక్షరఃశరీర,, మి
 త్యాదిక్రుతేః - " వచసాంవాచ్యముత్తమ,, మిత్యాదిస్సృతేశ్చ||౧౩||

యోగినోమోక్షరూపఫలావాప్తయే త్వామేవచింతయంతీత్యా
 హ (ముగ్ధే) తి- హేవాగీశ్వరః తవఆనందసుధాప్రసూతిం- ఆనం
 దపవసుధా - అమృతం, తస్యాః ప్రసూతిజన్మ యస్యాస్మాం త
 థోక్తామ్; "ర సోవైసః - రసగ్ హ్యేవాయంలబ్ధ్వానందభవతి -

తవానందసుధాప్రసూతిమ్ విపశ్చితశ్చేతసిభావయంతో వేలాము
 దారామివదుగ్ధసింధోః ||౧౩|| మనోగతం పశ్యతియస్సదాత్వాం
 ఏష హ్యేవానందయాతి" ఇతిశ్చుతేః - ముగ్ధం దునివ్యందవిలోభసి
 యాం - ముగ్ధందోః, నివ్యంచవల్ - ప్రవాహవల్, (అథూతోప
 మా) విలోభసియాం - స్పృహణీయాం, దుగ్ధసింధోః - ఉదారాం
 శ్రేష్ఠాం, వేలామివ - సేతుమివస్థితాం, మూతికం - విగ్రహం, వి
 పశ్చితః - జ్ఞానినః, చేతసి - హృదయే, భావయంతి - పరిలయంతి,
 ఆనంద సుధాకరత్వాచితరవిషయాన్ పరిహృత్యతత్రైవ రమంతఇ
 త్యర్థః; "మహాత్మానస్తుమాంపాథన్ దైవీప్రకృతిమాశ్రితాః । భ
 జంత్యనన్యమనసో జ్ఞాత్వాభూతాదిమవ్యయం - సతతం తే త్తయం
 తోమాం యంతంతశ్చదృఢవ్రతాః । సమస్యంతశ్చమాంభక్త్యా నిత్య
 యుక్తాఉపాసతే - తత్రైకాగ్నిమనఃకృత్వా యతచిత్తేంద్రియక్రీ
 యః । రమంతేయోగినోనంతే నిత్యానందే చిదాత్మనీ" త్యాదివ
 చనాత్; తదుక్తంభగవతా - "అనన్యాభింతయంతోమాం యే
 జనాః పర్యుపాసతే । తేషాం నిత్యాభియుక్తానాం యోగక్షేమంవ
 హమ్యహం" మితి.

||౧౩||

హయగ్రీవముపాసీనః పుమాన్ ప్రయత్నం వినైవ. విద్యాంలభతఇ
 త్యాహ (మనోగత)మితి - మానసరాజహంసం - మానసం - మ
 నవీవమానసం, మానసాఖ్యసరః; తత్రరాజహంసం - రాజహం
 సవద్విశారతోన్నక మిత్యర్థః; త్వాం మనీషితాంమధ్యేయః - పు
 మాన్, సదా - సర్వదేశ సర్వకాలసర్వావస్థాసు, "తస్మాత్స
 ర్వేషుకాలేషు మామనుస్మరయ్యుభయ - యస్సుహృత్తంత్రణంవాపి
 వాసుదేవోనచింత్యతే - సాహనిస్తస్యహచ్చిద్రంసాభ్యాంపిస్సాచవిక్రి
 యే" త్యాద్యక్తే; మనోగతం - హృదయస్థం, పశ్యతి - సాక్షాత్క
 రోతి, మనసాచింతయంతీత్యర్థః; తస్య - జనస్య, గిరః - వాచః, స్వ

మనీషిణాంమానసరాజహంసమ్ । స్వయంపురోవాదవివాదభా

జః కింకుర్వతేతస్యగిరోయథాహమ్ ॥ ౧౪ ॥

అపిక్షణార్థంకలయంతి యేత్వా మాస్లావయంతం విశదైమక

మూఘైః|వాచాంప్రవాహైరనివారితైస్తైమందాకీనీమందయితుం

క్షమంతే॥౧౫॥ స్వామిభవద్యోగసుధాభిషేకాద్వహంతిథన్యాః

పులకానుబంధమ్ । అలక్షితేక్వాపినిరూఢమూలమంగేష్వివానం

యం - యత్నం వినైవ, పురోవాద వివాదభాజః - పురోవాదే-

పాక్రిథమికోపస్థితా, వివాదం-అనోన్యకలహం, భాజః-భజంతః, అ

హమహమికయా ప్రథమం స్ఫురంతభిత్వర్థః;తాస్యత్యంయథాహం-

యథాయోగ్యం, కింకుర్వతే-కింకరత్వంభజంతే,(దుక్కుఁకోకరణే)॥౧౪

నకేవలం త్వాముపాసీనస్య విద్యాఫలమాత్రమపిత్వ తివాచాలక

త్వమపీత్యాహ (అపి)తి- హేవాగీశ? విశదైః- స్వచ్ఛైః, మయూ

ఘైః - కిరణైః, ఆస్లావయంతం - హ్లాదయంతం, సేవకానిశేషః-

త్వాం, యే-భక్తాః,క్షణార్థమపి- సూక్ష్మకాలమపి, కలయంతి- ధ్యా

యంతి, తే-భక్తాః, అనివారితైః - ప్రతివాదిభి ర్నిరోధమశక్త్యైః,

వాచాం - గిరాం, ప్రవాహైః- పరంపరాభిః, మందాకీనీ-గంగాం,

మందయితుం - అల్పవేగాంకర్తుమ్, క్షమంతే- శక్నువంతి, తేషాం

వాగ్వేగోగక్లాప్రవాహ వేగాదప్యతిశయిత స్వాపితిభావః ॥౧౫॥

ధన్యానామేవత్వయిలాభిత్యాహ (స్వామిన్ని)తి- హేస్వామిన్-

వాగీశ, భవద్యోగ సుధాభిషేకాత్- భవతస్సంబంధీయోగః- భక్తి

యోగః, సపవసుధా - తయాఅభిషేకః - స్నపనం, తస్మాదిత్యర్థః;

అలక్షితే-అదృష్టే, క్వాపి- క్వచిత్ప్రదేశేపి, “యోగీయుంజీత సతత

మాత్మానంరహసిస్థితః - ఏకాకీ యతచిత్తాత్మానిరాశీరపరిగ్రహః|

శుచౌదేశేప్రతిష్ఠాప్య స్థిరమాసనమాత్మనః । నాత్యుచ్చితం నాతి

నీచం చేలాజన కుశోత్తర” మిత్యాద్యుక్తైః నిరూఢమూలం-నిరూ

దధుమంకురంతమ్ ||౧౬|| స్వామిస్త్రితీచాహృదయేనధన్యాస్త్య
 ద్ధ్యానచంద్రోదయవర్ధమానమ్ | అహంతమానందపయోధిమం
 తః పయోభిరక్షౌం పరివాహయంతి ||౧౭|| సైవైరాసుభావత్వద
 ధీనభావా స్సంరబ్ధవీర్యాం త్వదనుగ్రహేణ | విపశ్చితో నాథతరం
 ధమ్-ద్వ్యధతరమ్, మూలంయస్యతం; అంగేషు-అవయవేషు, అంకురం
 తమ్-ఉద్యంతమ్-అనందధుమివస్థితం-అనందమివస్థితం, “స్వాదానంద
 ధురానంద” ఇత్యమరః - పులకానుబంధం- రొమాంచం, ధన్యాః -
 భాగ్యవంతః, వహంతి - ప్రాప్నువంతి, [వహప్రాప్తే] ఉపమా
 లంకారః. * * * ||౧౮||

త్వాంచితయక్ పరమానంద మనుభవతీత్యాహ- (స్వామి)స్త్రితి-
 హేస్వామి-హయగ్రీవ,ధన్యాః - భాగ్యవంతః, ప్రతీచా “అభ్యా
 సయోగయుక్తైన చేతసానన్యగామినే”త్యుక్తరీత్యా అంతర్ముఖేన,
 హృదయేన - మనసా, త్వద్ధ్యానం చంద్రోదయః, తేనవర్ధమా
 నం - జృంభమాణం, అతఏవ అంతర్వృదయే అహంతం - అప
 ర్యాప్తమ్, ఉద్వేలిమితి యావత్; ఆనందపయోధిం - సుధాబ్ధిం, అ
 క్షౌం పయోభిః-ఆనందచాప్తైః, పరివాహయంతి-ప్రస్రవంతి. ||౧౭||

భవద్యోగినః త్వదనుగ్రహేణైవ మాయాంతరంతీత్యాహ (సైవై
 రాసుభావే) తి- హేనాథ - హేహయగ్రీవ, సైవైరాసుభావత్వ
 దధీనభావాః - సైరాసుభావస్య- స్వేచ్ఛావిహారస్య, త్వత్, తవ,
 అధీనంవశంవదః, భావః - అభిప్రాయః యేషాంతే తథోక్తాః ;
 విపశ్చితః - జ్ఞానినః, త్వదనుగ్రహేణ - త్వత్సంకల్పేన, సంరబ్ధవీ
 ర్యాం - నిరుద్ధశక్తిం, వైహరికీం - బీలోపకరణభూతాం, మోహ
 నపింఛికాం - సకలలోకవ్యామోహనకరీం, మయూరాదిపింఛభూ
 తాం - లోకే విండ్రజాలికవిద్యావతాంవివిధవిచిత్రానంతాశ్చర్య
 కరచార్యజననసమర్థః కశ్చనపింఛవిశేషః ప్రసిద్ధః; “మయాంతుప్రకృ

తీమాయాంవైహరికింమోహనపింభికాంతే ||౧౮|| పాక్షిర్ని
తానాం తపసాంవిపాకాత్ప్రత్యగ్రనిశ్చేయసంసంహతోమే । స
సమేధిషీరకతవపాదపద్మేసంకల్పచింతామణయఃప్రణామాః||౧౯||
విలుప్తమూర్ధన్యలిపిక్రమాణాం ధూయాప్రసాదోమయినా
భభూయాత్ । త్వదంఘ్రిరాజీవరజఃకణానాం సురేంద్రచూడా

తింవిద్యాన్మయినంతమహేశ్వర ” మిత్యాద్యుక్తైః త్వదనుగ్రహే
ణ-త్వత్ప్రసాదేన, తరంతి - అతిక్రామంతి. ||౧౮||

జన్మాంతరకృత తపశ్శాలినాం మాయాతరణే త్వత్పాదారవింద
ప్రణమనమేవ శరణమిత్యాహ (పాక్షి)తి - హేనాథ - హేహయ
గ్రీవ, ప్రత్యగ్రనిశ్చేయసంసంహదః - ప్రత్యగ్రా - నూతనా, నిశ్చేయ
సంసంహత్ యేషు తథోక్తాః; ప్రాక్షిర్నితానాం - పాక్షి - పూ
ర్వజన్మని, నిర్మితానాం - కృతానాం, తపసాంవిపాకాః - పరిపా
కభూతాః, సంకల్పచింతామణయః - సంకల్పస్య - ఇచ్ఛాయాః, చిం
తామణయః - ప్రణామాః - తవ - భవతః, పాదపద్మే - పాదా
రవిందే, సమేధిషీరక - సమభివృద్ధాధూయాసురిత్యథః, [ఏధవృ
ద్ధా] “హరత్యసుంసుప్రతిహేతురేవ్యత శ్శుభస్యపూర్వాచరితైః
కృతంశుభైః । శరీరభాజాం భవదీయదశనం వ్యనక్తికాలత్రితయేపి
యోగ్యతా” మిత్యుక్తరీత్యా భూతభవిష్యద్వత్కమాన కాలేషు భ
వదీయ పాదారవింద సేనాయశసూరీతిభావః - ||౧౯||

పూర్వస్థైశ్లోకే ప్రణామాతివృద్ధిః పాక్షికీతా - ఇదానీం పాదా
రవిందప్రణామానంతరం పాదరజసాంప్రసాదః పార్థ్యతే (విలు
ప్తై)తి-హేనాథ- హేహయగ్రీవ, విలుప్తమూర్ధన్యలిపిక్రమాణాం-
విలుప్తః - ప్రమృష్టః, మూర్ధన్యః - మూర్ధ్నిజాతః, [శరీరావ
యవాద్యత్] లిపీనాం - అక్షరాణాం, క్రమః - పజ్జిః, యేషాం
తేతథోక్తాః ; “ పరిసరవినతానాం మూర్ధ్ని దుర్వర్ణపజ్జిఃప

పదలాలితానామ్ ||౨౦|| పరిస్ఫురన్నుపురచిత్రభాను ప్రకాశ
నిర్ఘాత తమోసుషంగామ్ । పదద్వయాంతేపరిచిన్నహేంతః
ప్రబోధరాజీవవిభాతసంధ్యామ్ ||౨౧||త్వత్ప్రింకరాలంకరణోచి
తానాంత్యయైవకల్పాంతరపాలితానామ్ । మంజుప్రణాదంషణి
నూపురంతే మంబూషికాంవేదగిరాంప్రతీమః ॥ ||౨౨||

రిణమయసి శారేః పాదుకేత్వంసువణం - అయందరిద్రోభవితేః
వైధనీంలిపిం లలాటేర్థిజనస్యజాగ్రతీం । మృషానచకేర్హితకల్పపా
దపః ప్రణీయదారిద్ర్యదరిద్రతాంనళః " ఇత్యుక్తరీత్యా బ్రహ్మణః
తత్కమానుగుణ్యేన లిఖితాం దారిద్ర్యాః సూచక లలాటలిపి
స్వయమతిశయప్రదానేనాన్యథా నయతీత్యర్థః; అతఏవ సురే
చూడాపదలాలితానాం - సురేంద్రేః - బ్రహ్మాదిభిః, చూడాపదై
మాళిభిః, లాలితానాం-శ్లాఘితానాం, త్వత్పాదారవిందప్రణతికా
శిరోధూషణత్వేన ఉహ్యమానానామిత్యర్థః; త్వదంఘ్రిరాజీవరజః
ణానాం- త్వత్ - తవ, అంఘ్రిరాజీవస్య - పాదారవిందస్య, రజః
ణానాం - పరాగలేశానాం, భూయాత్ - మహాత్, ప్రసాదః -
సుగ్రహః, మయిభూయాత్, [భూసత్తాయామాశిషిలిజ్] ||౨౦||

అజ్ఞానాంధకార నివర్తకం జ్ఞానోదయ హేతుం త్వత్ పాద
రవిందం మనసాధ్యాయామీత్యాహ (పరిస్ఫురన్న)తి - హేనాథ
హేహయగ్రివ, పరిస్ఫురన్నుపురవచిత్రభానుః - సూర్యః, తః
ప్రకాశేన - తేజసా, నిర్ఘాతః - ప్రతిఙ్గిప్తః - తమోసుషంగః -
మస్సంయోగః, యస్యాస్తాం తథోక్తామ్; ప్రబోధరాజీవ విభాతస
ంధ్యాం - ప్రబోధః - జ్ఞానమేవరాజీవం - తస్య విభాతసంధ్యా
పూర్వసంధ్యాం, తేపదద్వయాం - చరణయుగళం, అంతః-మనసి,
పరిచిన్నహే - పరిశీలయామహే, [చిచ్ఛాయనే] ||౨౧||

సంచింతయామిప్రతిభాదశాస్తాన్ సంధుక్షయంతం సమయప్రదీ
పాన్ । విజ్ఞానకల్పదుగ్రీమపల్లవాభం వ్యాఖ్యానముద్రామధురం

నూపురమభివర్ణయతి (త్వత్-౦కరే) తి- హేనాథః ? త్వత్-౦క
రాలంకరణోచితానాం- త్వత్-తవ, కింకరాణాం-భక్తానాం, అలం
కరణం- త్వత్పాదారవిందరూప శిరోఘాషణమ్, తస్య ఉచితానాం-
ప్రతిపాదనయోగ్యానాం, య ద్వా-త్వత్-౦కరాణాం-బ్రహ్మాదీనాం,
అలంకరణే- అలంకారకరణే, ఉచితానాం-యోగ్యానాం, అనేనవి
శేషణేన వేదగిరామాభరణత్వాకారో వ్యజ్యతే; అతఏవ నూపుర
మంబూషికాత్వేన రూపణం సంగచ్ఛతే ; త్వయైవ - భవత్యైవ, క
ల్పంతరపాలితానాం- రక్షితానాం, వేదగిరాం- వేదనాక్యానాం,
మంజుప్రణాదం- మంజు-మన్రోహరః, ప్రణాదః- శింజారవః, యతః
మణినూపురపేటికాగర్భగత వేదవాక్యాని శింజారవత్వేన నిగద్యంత
ఇతిభావః; మణినూపురం- మణిమయ శింజేరం, మంజూషికాం-పేటి
కాం, ప్రతీమః-జానీమః, [ఇదే గతౌ] లోకయథాధనవాన్ పుత్రపౌత్రా
దీనాం రక్షణార్థం సర్వాభరణజాతం సంగోప్య పేటికాం సంగృ
హ్ణతి తద్వదితిభావః.

॥౨౬॥

ఇతఃపరం త్రిభిః స్తోత్రైః పాణిపంకజ మభివర్ణయతి (సంచింతయా
మి)తి-హేనాథః ప్రతిభాదశాస్తాన్- ప్రతిభా-తాతా-కింకరస్థితిః,
నైవదశా- వర్తి, తస్యాం వర్తమానాన్, సమయప్రదీపాన్ - వే.
దావిరుద్ధ సిద్ధాంత ప్రదీపాన్, సంధుక్షయంతం - అభివర్ణయంతం,
వ్యాఖ్యానకాలే ఆవశ్యకప్రబోధముద్రయా అంగుళ్యాదీపవత్సకలసి
ద్ధాంత రహస్యార్థ ప్రకాశనేన సర్వేసిద్ధాంతా అభివృద్ధా భవం
తీత్యర్థః; విజ్ఞానకల్పదుగ్రీమపల్లవాభం- విజ్ఞానమయ భగవచ్ఛరీర
మేవ కల్పదుగ్రీమః-కల్పతరుః, తస్య పల్లవానాం-కింకరాయానాం, ఆభ
వాభా యస్యతమ్; వ్యాఖ్యానముద్రామధురం- వ్యాఖ్యానముద్రయా-

కరంతే ॥౨౩॥ చిత్రైకకూమిస్ఫురితాక్షమాలం సవ్యేతరం నాథ
కరం త్వదీయం । జ్ఞానామృతోదంచనలంపటానాం లీలాఘటీ
యంత్రమివాశ్రితానాం ॥ ౨౪ ॥ ప్రబోధసింధోరరుణైః ప్రకా
శైః ప్రనాశసంఘాత మివోద్వహంతం । విభావయేదేవసపుస్త
కంతే వామంకరందక్షిణమాశ్రితానాం ॥ ౨౫ ॥ తమాంసిభిత్వా
విశదైః ప్రకాశైస్సంప్రీణయంతం విదుషశ్చకోరాన్ । నిశామయే
బోధముద్రయా, మధురం మనోహరం, కరం-పాణిం, సంచింతయా
మి- ధ్యాయామి, రూపకోపమయోస్సంకరః. ॥౨౩॥

(చిత్త) ఇతి- హేనాథః త్వదీయం- భవదీయం, స్ఫురితాక్షమాలం-
స్ఫురితా - ప్రకాశమానా, అక్షమాలా - జపమాలాయస్యతమ్,
జ్ఞానామృతోదంచన లంపటానామ్ - జ్ఞానామృతస్య - ఉదంచనై-
ఉద్ధరణే, లంపటాః - ఆసక్తాః, ఆయాసవంతగతియావత్; తేషాం
తథోక్తానామాశ్రితానామ్, లీలాఘటీయంత్రమివస్థితమ్-లీలాచరణా
ర్థం నిర్మితోయోఘటీయంత్రవిశేషః - తమివస్థితమ్, సవ్యేతరం- దక్షి
ణమ్, చిత్రైహృదయే, కరోమి - ప్రతిష్ఠాపయామి, ॥౨౪॥

(ప్రబోధ) తి - హేదేవ - హయవదన, తే- తవ, ప్రబోధసింధోః-
జ్ఞానసాగరస్య, అరుణైః-తామ్రైః, ప్రకాశైః- కాంతిభిః, ప్రవాళ
సంఘాతమ్ - విదుషసంఘమ్; ఉద్వహంతమివస్థితమ్ - బిభ్రతమివ
స్థితమ్, సపుస్తకమ్ పుస్తకసహితం, ఆశ్రితానాందక్షిణమ్ - విద్యాప్ర
దానసమర్థమ్, వామమపి దక్షిణమితివిరోధః-తత్పరిహారః పూర్వో
క్తరీత్యా - సవ్యం కరంవిభావయే - ధ్యాయామి, ॥౨౫॥

అవయవ సౌందర్య మభివర్ణ్య విగ్రహ సౌందర్యమభివర్ణయతి
(తమాంసి) తి- హేదేవ ? తమాంసి - అంతర్బాహ్యంధకారాన్
విశదైః - స్వచ్ఛైః, ప్రకాశైః- తేజోభిః, భిత్వా - భిత్వా , విదుష
శ్చకోరాన్ - పండితానేవచకోరాశ్శిశుకనివిశేషాన్, సంప్రీణయ

త్వానవపుండరీక శరద్ధ నెచంద్రమివస్ఫురంతం || ౨౬ || దిశం
తుమేదేవసదాత్వదీయా దయాతరంగానుచరాకటాక్షాః । శ్రో
త్రేపుపుంసామమృతంతరంతీం సరస్వతీం సంశ్రితకామధేనుమ్ ||
౨౭|| విశేషవిత్పారిషదేషునాథ విదగ్ధగోష్ఠీసమరాంగజేషుః జిగీష
తోమేకవిత్పార్శ్వికేంద్రాః జహ్వగ్రసంహసనమభ్యుపేయాః || ౨౮

తం - సంతోషయంతమ్, నవపుండరీకే - నూతనప్రస్థులపద్మే, స్ఫు
రంతమ్ - అతవీవ శరద్ధనే- శరత్కాలమేఘ, స్ఫురంతంచంద్రమివ
స్థితంతామ్, నిశామయే- సాక్షాతుగచ్ఛే, ఉపమాలంకారః || ౨౬ ||
భగవతోవిద్యాం ప్రార్థయతే (దిశంత్య) తి - మేదేవ, త్వదీ
యాః - దయాతరంగానుచరాః - కృపాకల్లోలసహచరాః , కటా
క్షాః - పుంసాం - శ్రోత్రేషు - అమృతమ్- సుధామ్, తరంతీమ్-ప్ర
వంతీమ్, శ్రోత్రానందకరీమిత్యర్థః; సంశ్రితకామధేనుమ్ - ఆశ్రితా
నామభీష్టదాయినీమ్, సర్వధేనుమివస్థితాం, సరస్వతీమ్ , సదామేదిశం
తు - వితరంతు, [దిశంత్యసజ్జనే] || ౨౭ ||

కుమతికువాదభంజనాథం వాదకాలేషు భగవత్సన్నిధానం ప్రార్
థయతే (విశేషవిత్పారిషదేష్య) తి- మేనాథ - హయగ్రీవ, త్వ
మిత్యధ్యాహరః ; విశేషవిదాం- వాదప్రతివాదవిశేషజ్ఞానాం, పారి
షదేషు - పరిషద్యుక్తేషు, విదగ్ధగోష్ఠీసమరాంగజేషు- విదగ్ధానామ్-
సమథానామ్, గోష్ఠ్యాః-సమాజస్య, సమరాంగజేషు - వాదశా
లాసు, కవిత్పార్శ్వికేంద్రాః - కవినామ్ - గద్య పద్య రచనాసమ
థానామ్ , తార్శ్వికానామ్ - ఊహాప్రోహాదినానావిధ యుక్తిచ
తుతాదామ్, ఇంద్రాః-శ్రేష్ఠాః, జిగీషతః- జేతుమిచ్ఛతః, మేఘ
హ్వగ్రసంహసనం - జిహ్వయాః - రసనాయాః, అగ్రమేవ సిహ్న
సనమ్-సంహపీతమ్, అభ్యుపేయాః-ప్రాప్నూయాః, [ఇదే గతౌ] || ౨౮ ||

త్వత్సన్నిధానవశాదేవ ప్రతివాదికోలాహలాః స్తంభయామీత్యా

త్వాం చింతయం స్వస్త్వయతాంప్రపన్నస్త్వాముద్భృణ్ శబ్దమ
యేనధాహ్నుస్వామిన్ సమాశైష సమాధిషీయస్వచ్ఛందవాదా
హవబద్ధశూరః ॥౨౯॥ నానావిధానామగతిః కలానాం నచాపి
తీర్థైశ్చకృతావతారః । ధృవంతవానాథపరిగ్రహాయా నవం న
పంపాత్రమిదదయాయాః ॥౩౦॥ అకంపనీయా న్యపనీతి భేదైర

హ (త్వామి) తి- హే స్వామిన్ - హయగ్రీవ, త్వాం - భవం
తం, చింతయన్, ధ్యాయన్, త్వస్త్వయతామ్-త్వదాత్మతామ్, ప్రప
న్నః- ప్రాప్తః, శబ్దమయేన - మంత్రమయేన, ధాహ్ను - తేజసా,
త్వా ముద్భృణ్- స్తువన్, అహమితి శేషః; సమాశైష - మహత్స
భాసు, స్వచ్ఛందవాదాహవబద్ధశూరః - స్వచ్ఛందవాదానామాహ
వేష-యద్దేషు, బద్ధః-సన్నద్ధః, శూరః-శురణః, సమేధిషీయ- వృద్ధిం
ప్రాప్నుయామ్, [ఏకవృద్ధౌ-ఆత్మనేపదమ్] భవంతం ధ్యాయతాం
స్తువతాంచ వాదకథాసు విజయస్సాన్వితభావః. ॥౨౯॥

భగవతస్సర్వాభీష్టం సంప్రార్థ్య తస్య కృపాదయాయ స్వస్యాన
న్యగతికత్వ మనుసందధాతి (నానావిధానా) మితి- హేస్వామిన్?
నానావిధానామ్- నానాప్రకారాణామ్, కలానామ్-విద్యానామ్, అ
గతిః-అప్రాప్యస్థానమ్, నచాపి తీర్థేషు కృతావతారః- తీర్థేషు - గం
గాది పుణ్యతీర్థేషు, కృతావతారః- కృతః-అనుష్ఠితః, అవతారః- ఆ
వగాహనం యేనస తథోక్తః, స్నాతృఇతియావత్; తాదృశోపి నే
త్యథాః. ఈదృశోహంతవ- అనాథపరిగ్రహాయాః- అనాథానామ్.
చీనానామ్, పరిగ్రహాయాః - అనుగ్రహ హేతుధూతాయాః, త్వదీ
యాయా దయాయాః- కృపాయాః, నవంనవమ్- అత్యంతాభినవమ్
అత్యంతవిలక్షణమితి యావత్; పాత్రమ్-విషయః, అస్తీతి శేషః; ధృ
వమ్ - నిశ్చయః, త్వదేక శరణావయం నసాధనాంత రావలంబి
ఇతి భావః. ... .. ॥౩౦॥

అలంకృషీరక్షహృదయంమదీయం । శంకాకళంకాపగమోజ్వలాని
తత్త్వానిసమ్యంచితవప్రసాదాత్ ॥ ౩౧ ॥ వ్యాఖ్యాముద్రాం క
రసరసిజైః పుస్తకంశంఖచక్ర విభ్రద్భిన్నస్ఫటికరుచిరేపుండరీక
నిషణ్ణః । అమ్లా నశీరమృతవిశదైరంశుభిఃస్థావయన్తామవిర్భూ
ఇదానీం త్వదేకశరణస్యమే త్వత్ప్రసాదాదేవ సమస్తతత్త్వాని కర
తలామలకాయమానానీత్యాహ (అకంపయానీ)తి- హేస్వామి-
తవప్రసాదాత్- అనుగ్రహాత్, అపనీతిభేదైః- నానావిధాన్యాయైర
పి, అకంపనీయాని - అప్రమృజ్యాని, శంకాకళంకాపగమోజ్వలాని-
శంకా- అప్రామాణ్యశంకా, సైవకళంకః- తస్యాపగమః- నిరాసః,
తేన ఉజ్వలాని- ప్రకాశమానాని, సమ్యంచ-యథార్థాని, తత్త్వాని,
మదీయమ్- మత్సంబంధి, హృదయమ్-మానసమ్, అలంకృషీరక్ష - అ
లంకుర్వంతు, తవ ప్రసాదవశాత్సర్వ తత్త్వసాక్షాత్కారోఽధూయా
దిత్యర్థః. [డుక్కుళ్ళోకరణే]. ॥ ౩౧ ॥

అథ హయగ్రీవమూర్తేరసాధారణ స్వరూప ధ్యాన పదవీమధిరో
హతి [వ్యాఖ్యాముద్రామి]తి- కరసరసిజైః- చతుర్భుకరారవిందైః,
శంఖచక్రే, పుస్తకమ్-శ్రీకోశమ్, వ్యాఖ్యాముద్రామ్-బోధముద్రామ్, శే
తి శేషః; విభ్రత్- వహా, భిన్నస్ఫటికరుచిరే- దళితస్ఫటికమనోహ
రే, పుండరీక-సీతామ్బుజే, నిషణ్ణః-ఆసీనః, అమ్లానశీ- నిత్యశీః, ని
త్యశోభః; అతపవ అనఘమహిమా- అనఘ-నిర్దుష్టః, మహిమా-మా
హాత్మ్యమ్, యస్యసతథోక్తః; వాగీశః-హయగ్రీవః, అమృతవిశదైః-
అమృతస్వచ్ఛైః, అంశుభిః-కిరణైః, మామ్-సంసారాభితప్తమ్, స్థా
వయ- సేవయ, మమేత్యధ్యాహరః; మానసే- చిత్తే, ఆవిర్భూ
యాత్-సన్నిధేయాత్, [భూసత్తాయామాశిషిలిజ్] మనసి హయ
గ్రీవావిర్భూనే అమృతకల్పతతి-రణజాలైమనోగత సకల సంతా
పనివృత్తిరేభవేదిత్యాశయః. ॥ ౩౨ ॥

యాదనఘమహిమామానసేవాగధీశః || ౩౨ || వాగర్థసిద్ధిహేతోః
పఠతహయగ్రీవసంస్తుతిభక్త్యా | కవితార్కిక కేసరిణా వేంకట
నాథేన విరచితామేతామ్ || ౩౩ ||

ఇతి కవితాకిక సింహాస్య సర్వతంత్ర స్వతంత్రస్య శ్రీమ
ద్వేంకటనాథస్య వేదాంతాచార్య కృతిః
శ్రీహయగ్రీవ స్తోత్రం సంపూర్ణమ్.

కవితార్కిక సింహాయ కల్యాణగుణ శాలినే |

శ్రీమతేవేంకటేశాయ వేదాంత గురవేనమః ||

శ్రీమతేనిగమాంత మహాదేశికాయనమః.

స్వగ్రంథస్య విశ్వసనీయత్వాయ స్వనామ ప్రకటయన్ స్వకృతస్తో
త్రస్య ఫలమప్యహ (వాగర్థ) తి- హేసుధియ ఇత్యధ్యాహరః;
కవితార్కిక కేసరిణా-కవితార్కిక శ్రేష్ఠేన, వేంకటనాథాహ్వయే
న; విరచితామ్- నిర్మితామ్, ఏతాం, సమ్యక్ పదవాక్య రచనోజ్ఞ
లామ్, వాగర్థసిద్ధిహేతుమ్- వాచాం-వాగ్రూపాణామ్, అర్థానాం-
సీద్ధా- జ్ఞానే, హేతుమ్- కారణమ్, హయగ్రీవ సంస్తుతిమ్-హయ
గ్రీవ స్తోత్రం, భక్త్యా-పఠత-అనుసంధయన్.

|| ౩౩ ||

శ్రీహయగ్రీవ స్తోత్ర వ్యాఖ్యా సమాప్తా.

శ్రీమతేనిగమాంత మహాదేశికాయనమః.

॥౫॥ సమస్తజనసంపదే చైతన్యస్తన్యదాంసం శ్రీయసీంశ్రీ

యోరఙ్గాభివ సంకరః. దయా స్తుతౌ విష్వక్సేనస్య సేవ్యత్వం
దయాంబోధి శిక్షాసోతస్తేష్వన సమ్భావనీయత్వహేతుకమితిభావః.
అత్రచానెనశిక్షాసోతస్త్యాత్ప్రేక్షణేనాయమర్థోలభ్యతే పరమకా
రుణికశ్శ్రీనివాసస్సంసారిచేతన విషయయా తదీయం దుగ్ధిభూయ
స్త్యం స్వరూపానురూప వృత్తి బైసుర్యంచా సహమానయా ప్ర
తిక్షణమేధమానయా సావ్యత్సన్యమాన్త్యా పరిపూర్ణతటాకాది న్యా
యేన పరివాహసాపేక్షయాఽఽస్మీయదయయాప్రేరితస్సత్తాపత్ర
యాక్రాంతా సంసారిచేతనా దయాసాగరపరివాహాయ మానే
న శ్రీమతావిష్వక్సేనోజ్జీవయతుం ప్రథమగురుశ్చేతమభిషేచేత్య
యమర్థః త్ప్రేక్షారూపేణ చమత్కృతగ్ధకవినా. పృథమ గురుత్వం
చ విష్వక్సేనస్య వకుళిధరమనిం ప్రత్యాచార్యత్వాదితి సప్రష్టదా
యః- ఏవం భూతం శ్రీమతశ్శ్రీనివాసస్య, అనీకశ్వరం సేనాపతిం,
అశ్రయే - ఆసమన్తాత్సేవే, సపరికరం శ్రీమద్విష్వక్సేనమ్ సేవ
ఇత్యర్థః. ... ॥౫॥

ఏవం సమస్తవిఘ్ననిరాసకం ప్రథమాచార్యభూతంచవిష్వక్సేనమా
శ్రిత్య ఆరోహక్రమప్రాప్త సమసాగరాం భగవదాశ్రయణేపురుష
కారభూతాంచ శ్రీయమభివాదయతే (సమస్తజనసీ)మితి-చైతన్యం-
స్వస్వరూపాదిజ్ఞానమేవ, స్తన్యం, తద్దాయినీం; తత్త్వజ్ఞానస్య,
“సంతమేనంతతోవిదు” రితిస్వరూపసత్తాపాదకత్వాత్ స్తన్యత్వేన
రూపణంకృతమ్ స్తన్యంతు శరీర సత్తోపయోగి, జ్ఞానమాత్మసత్తో
పయోగీతి సత్తోపయోగిత్వముభయ సాధారణమేవ; ఇదంచవిశేష
ణం జనసీత్వోపయిక్తమ్ - [సుప్యజాతాణిసాచ్చీల్యజతి దాఖాణి
సః, ఆతోయుక్చిణ్ కృతోరితి యుగాగమః, ఋషేభ్యోజీవితీజేవ్]
శ్రీయసీమ్- ప్రశస్యతరామ్, శ్రీనివాసాపేక్షయాఽ తిశ్చేతన ప్రశ

వాసస్యకరుణామివరూపిణీమ్||౬||వంద్యమగిరీశస్యమహిషీంవిశ్వ

స్వామిత్యర్థః; “ హ్రీర్చైతే లక్ష్మీశ్చపత్న్యై - అప్రమేయంహిత
త్రైకోయస్యసాజనకాత్మజా-వేదాంతాస్తత్వచింతామరభిదురసి య
త్పదచిహ్నోస్తరంతి - అపాంగా ధూయాంసోయదుపరి పరం బ్ర
హ్మతదధూ ” దిత్యాదికమనుసంధేయమ్- “ మాతృదేవోభవ-పితృ
దేవోభవ-పితృత్వగుణంమాతా ” ఇతిచ; ప్రశస్యశబ్దాద్వివచనవి
భజ్యోపపదే తదవియసునావితి ద్వయోరేకస్యాతిశయే ఈ యసుక్
ప్రత్యయః- ప్రశస్యస్య శ్రీ ఇతి శాబ్దః, ప్రకృత్యైకాజితి సూ
త్ర ప్రాప్త తిలోపాధావశ్చ, ఉగ్రతశ్చేతి జీవ] తునగి కీదృశీమిత్య
త్రాహ- (రూపిణీ శ్రీనివాసస్య కరుణామివస్థితా) మితి- శ్రీని
వాసస్యాగిశయో యస్యామాయత్త ప్తాదృశ దయాత్వేన సంభావ
నాహామూ స్మరస్తజనన్యాం భగవదపేక్షయా ప్రశస్య తరత్వం
కిమువక్తవ్యమితి భావః; శ్రేయసీమితి కరుణావిశేషణంవా; రూపి
ణీం- రూపం- విగ్రహః, తద్వతీం, [అత ఇని తనావితి ఇని ప్రత్య
యః- ఋన్నీభ్యో జీవితీజీవ] తాదృశీం శ్రీనివాసస్య కరుణామివస్థి
తాం- అనుగ్రహ మయత్వాదజ్ఞాత నిగ్రహత్వా చేయం పద్మా
యా శ్రీనివాసదయాత్వేనోత్పత్త్యై. సమస్తజనసీం-లోకమాతర
మ్, ఇనంచ విశేష్య సమర్చకం పదమ్, శ్రీనివాస వత్సస్థలరసీకాం
పద్మలయామ్, వందే- అభివాదయే, స్తోమి. అత్ర రూపకొత్పై
క్షయోస్సంస్మృతిః. ... .. ||౬||

అథ “ యాభిస్త్యంస్తన బాహుదృష్టిభిరీవ స్వాభిన్గప్రియం శ్లా
ఘసే ” ఇత్యుక్తప్రకీర్యయా లక్ష్మ్యై అవయవ ప్రియత్వేన త
దంతర్భూతే ధూమినిశాఖ్యైదన్యాప్రణమతి శ్లోకద్వయేన - సృష్టగిరీ
శస్య- వేదగ్రంథపతేః, మహిషీం, విశ్వధారిణీం- ధూమిం, వందే,క్ష
మయా-క్షమయాభ్యయా;క్షమభ్యగుణవిశేష ధూతయానైతి శ్లేషమూ

ధారిణీమ్ | తత్కృపా ప్రతిఘాతానాం త్షమయా వారణం య
యా || ౭ || నిశామయతుమాంసీశా యద్భోగ పటలైర్ధుర్వం |

లాభేదాధ్యవసాయాల్లభ్యతే ; యయా- ధూమ్యా, (కరణ ధూత
యా, కర్తృవా) తత్కృపా ప్రతిఘాతానాం- తస్య- వృషగిరీ
శస్య, కృపాయాగ్ని ప్రతిఘాతానాం, [హస్తేభావేఘ్నో హన
స్తోచిణ్ణిలోరితి తాదేశః. ఉభయ ప్రాప్తా కర్మణీతి నియమా
తగ్రమణి పక్షి.] తదాజ్ఞాతి లజ్జనకృత ప్రతి బంధానాం, వా
రణం - నివారణం, భవతి, ఆపరాధైరుపజనిత క్రోధోపి భగవాన్
క్షమాగుణసారత్వాత్తు మేతి ప్రథితాయాః “ క్షమయాపృథివీనమ ”
ఇతిక్షమావత్వై దృష్టాంతఘాతాయా స్వర్వం సహాయముఖం నిరీ
క్ష్య తచింగితజ్ఞస్వర్వం క్షమత ఇతి తాత్పర్యమ్, అనేన స్తోతవ్యత్వై
న ప్రస్తుత దయాసహకారిత్యే నాపి విశ్వంభరాత్రీవస్తనీయేతి సూ
చ్యతే, ఏవంచ పూర్వార్థ ప్రతి పాద్యస్య సమర్థనీయస్య ఉత్తరా
ధేన సమర్థనాత్ కావ్యలింగమ్ ; “ సమర్థనీయస్యాథేనస్య కా
వ్యలింగంసమర్థనమ్ ” ఇతి లక్షణాత్, తచ్చక్షమయేతి క్లేషమూ
లాభేదాతిశయోక్త్యుపసగ్రతమితి తయోరచ్ఛగ్గ్ భావసంకరః॥ ౭॥

(నిశామయ)త్వీతి—నీశా, మాం, నిశామయతు-వందమానం
మాం “ మైత్రేణేక్షస్వ చక్షుషా ” ఇత్యుక్తప్రకారేణ వీక్షతామ్,
తత్కృతం కృపాసాహాయ్యమాహ—(యద్భోగపటలై)రిత్యాదినా-
శ్రీనివాసస్య భక్తదోషేష్వదర్శనం, యద్భోగపటలైః - యస్యాః-
నీశాయాః, భోగాః-దర్శనస్పృశనసంభాషణాద్యనుభవాః, తెషాం
పరమృరాభిః, యద్వా- భోగావవ పటలాని- శదీంషి, “ నీవేతుప
టలంభవి ” రిత్యమరః. పటలాఖ్య నేత్రీదాసోవా, అదశేనాపాద
న సామ్యాత్పటలత్వ రూపణమ్, తైః భావితం- జనితమ్, ధృవమి
త్యుత్ప్రేక్షా. అత్రేవ నీశాయావాల్లభ్యాతిశయేన తత్ప్రీతయేకృ

భావితంశ్రీనివాసస్య భక్తదోషేష్వదశఃనమ్ || ౮ || కమప్యన

తం శ్రీనివాసస్య భక్తదోషా దశఃనం యద్భోగపటలైభావితమి
తి నిరంతర సీతాభోగ పరంపరా హేతుకత్వేనవా తద్భోగాఖ్య సీ
త్రతిరోధానకృతమితివా తద్భోగరూప నైత్రదోష విశేష జనితమితి
వాత్మేత్వ్యతే, యద్వా- “ అవిజ్ఞాతానహస్రాంశు ” రిత్యాది సి
ద్ధం భగవతోభక్త దోషాదశిత్వం స్వాభావికమ్ యదస్తి తదత్ర ని
రంతర సీతాభోగ పరమ్పరా పారవశ్యాది హేతుకత్వేనో త్మేత్వ్య
త ఇతి హేతుత్వేయః ఏవంచనతి విషయవిషయభేదేన షడ్విధా
నా ముత్పేక్షాణాం సందేహ సజ్జరః, కించాత్ర సీతాయాదెవ్య
స్తరాపేక్షయా భోగ్యతమత్వ మాశ్రితదోష దశఃనా సహత్వంచ
స్ఫోర్యతే, విశ్వంభరా భగవతా దృష్టానాశ్రి తాపరాధా త్వామ
యతి, సీతాతుభక్తదోష దశఃనమేవనసహత ఇతివిశేషః; ఏవంచ
దయాయా నిరగణస్వాశ్రిత విషయికార సిద్ధ్యతీతి దయా సమ్మ
న్తోఽత్రాపి పురస్కృత ఏవ. ... ||౮||

అథక్రమప్రాప్త ప్రణామం గురుపరమ్పరా కల్పలతామూల
భూతం స్తోత్రవ్య దయాశ్రయం వృషగిరిపతిం ప్రణమతి-(కమపీ)తి-
అనవధిం- దేశకాలవస్తు పరిచ్ఛేద రహితమ్, ప్రసిద్ధపరుణాలయస్తు
పరిచ్ఛిన్న ఏవేతి తతోప్యాధిక్యోక్తిః, కమపి- అవాఙ్మనసగోచరస్తే
భవమ్, కరుణా వరుణాలయమ్- కరుణాయా వరుణాలయమ్, కరు
ణాపూర్ణసాగరమ్; తౌకిక సాగరస్తుజలపూర్ణః, అయంతు కరు
ణాపూర్ణ ఇతి తతో వైలక్షణ్యమ్, అతఏవక మపీత్యుక్తమ్; కరు
ణావరుణాలయ మిత్యనైన కరుణాయా నిరవధికత్వం ప్రతీయతే, అ
నవధికతోయాశ్రయత్వా ద్వరుణాలయస్య; అనైన వరుణాలయత్వా
ధ్యవసానేన శ్రీవేంకటపతే దశఃన మాత్రేణ శ్రమ హరత్వాదికం
వ్యజ్యతే; ఏవంభూతం, వందే, వతేమాన నిదేశేన వందనస్య

వధీవం దేశరుణావరణాలయమ్ | వృషశైలతటస్థానాం స్వయం
వ్యక్తము పాగతమ్ || ౯ || అకించననిధిం సూతిమపవగః త్రివగః

నిత్యానువృత్తత్వం ప్రతీయతే. ఈదృశం వరుణాలయం కీదృశా ఉ
పజీవంతీతి జిజ్ఞాసాయామూహ- (వృషశైలే) త్యాదినా—వృష
శైలతటస్థానాం- వృషశైలతటే వర్తమానానాం జంగమస్థావరా
ణాం, ఇయం సౌశీల్యస్య పరాకాష్ఠా, స్వయంవ్యక్తిం- అశేషానిర
పేక్షమావిర్భావం, “ స్వయంవ్యక్తమకృత్రిమమ్ ” ఇత్యుక్తలక్షణా
కృత్రిమమంగళ విగ్రహవిశిష్ట వేషణావిభావమితివా- ఉపాగతం-
ప్రాప్తమ్, సముద్రోహిణైలమారుహ్య పశ్యతాం వ్యక్తీభవతి- క
రుణా వరుణాలయమిత్యత్ర వరుణాలయమితి నిగీర్యా ధృవసానా
ద్రూపకాతిశయోక్తిః, “ రూపకాతిశయోక్తిస్సాస్య స్నిగీర్యా ధృవ
సానతః ” ఇతిలక్షణాత్; తదనురోధేన కరుణాయాంజలత్వ రూప
ణమనుక్తమపి కల్ప్యతే, ఏకదేశరూపకస్థైవ రూపకాతిశయోక్తైర
పి సోఽపయోగిరూపకకల్పకత్వాత్; తథాచాత్ర రూపకాతి శయో
క్తైరేకదేశ వివక్షారూపకస్య చాఙ్గజ్జీ భావసజరః, యద్వా- క
రుణావరుణాలయం- కరుణాపూర్ణం వరుణాలయమితి ప్రసిద్ధ వరు
ణాలయా పేక్షయాఽఽధిక్య పరావన మితి అధికాభేద రూపకాతిశ
యోక్తిః, ఏవంచాత్రప్రవక్షితాలక్ష్యారయోస్సం దెహసంకరః|| ౯||

ఏవమనుష్ఠిత గురుపరమ్పరాదేవతా ప్రణామశ్చిక్షీకీతం ప
తి జానీతే—(అకించననిధి) మితి—అకించననిధిం-అకించనానాం- ప
రిత్యక్తోపాయంతరాణామ్, నిధిమ్. స్వతంత్రపురుషార్థం, పురుషా
ర్థాంతరోపాయంచ; నిధిహి స్వయం ప్రయోజనమ్, “ సర్వ
వర్థావతాక్షితం ” ఇతి ప్రయోజనాంతర సాధనంచ భవతి, అకిం
చనానాం- నిర్జనానామ్, నిధిమితిచ స్ఫురతి; అకించనాధికారిణా
మేనం భూతామ్, ఉపాయంతరపరాణామపి ముముక్షూణాం త్రివ

యోః । అజ్ఞానాదీశ్వరదయామభిష్టామినిరణ్ణానామ్ ॥ ౧౦ ॥

గ౯ప్రవణానాంచ తత్తదభీష్టం దదాతీత్యాహ—(సూతిమపవర్గత్రి
వగ౯యో)రితి— అపవగ౯ః- మోక్షః, త్రివగ౯- ధర్మార్థ కా.
మాః, “ త్రివగ౯ ధమ౯ కామార్థై శ్చతు ర్వగ౯ స్యమోక్ష
తైః ” ఇత్యుపరః, అపవగ౯స్య వైలక్షణ్యద్వౌతనాయపుధగుక్తిః;
అతఏవాభ్యుపేతత్వాత్పూర్వనిపాతః. తయోస్సూతిమ్, [కర్త౯
కర్మణోగకృతేతి కర్మణి వస్తీ] సూయతేనయేతిసూతిః, [స్త్రి
యాం క్తిన్నితి కరణై క్తి] నిరంజనాం- నిష్కల్మషాం, ఆశ్రితాపరా
ధ దశ౯న సోపాధికత్వాదీదౌష దూరగామిత్యర్థః; అంజనాదీ
శ్వరదయాం-అంజనాదీశ్వరేతి శ్రీరంగేశ్వరాదిదయాతోవ్యాప్యత్తిః,
అకరోద్భవా రత్నజాతిరితివ దంజనాదీశ్వరదయేత్యుక్తే దయాంత
రాదైవలక్షణ్యం ప్రతీయతఏవ; అభిష్టామి - అగాధత్వేన అంతర్గ
ప్రవిశ్యస్తోతుం సామగ్ధ్యాభావాదభితస్తామి, (యద్వా) తత్సంబంధీ
శ్రీ వేంకటేశోపిస్తుతౌ భవతీతితాత్పర్యమ్, వత౯మానసామీశ్వ౯ వ
త౯మానవన్నిదేశః; అత్ర అకించననిధిమిత్యాది విశేషణాని స్తో
తవ్యత్వౌపయిక గుణవిశేషశాలిత్వా భిప్రాయ గర్భాణీతి పరికరా
లఙ్కారః, “ అలంకారగపరికరస్సాభిప్రాయేవిశేషణే ” రితిలక్ష
ణాత్; కించాత్ర అకించననిధిమితి వ్యస్తరూపకమ్, తత్రోచ సూతిమ
పవగ౯ త్రివగ౯యోరితి సాధారణ విశేషణమ్; “ సర్వమర్థ వ
తాజిత ” మితివ్యాయేన నిధేరపి సర్వపురుషార్థ సాధనత్వాత్, ని
రంజనామిత్యాధిక్యోక్తిః నిధేరంజనసాపేక్ష ప్రకాశత్వేన సాంజన
త్వమియంతు నిరంజనే త్యాధిక్యాదేవంచాత్రాధికాభేదరూపకం, త
చ్చక్షేషభిత్తికాతిశయోక్త్యానుప్రాణితమితి తయోరణ్ణాగ్నిభావ సం
కరః; అస్యచ ప్రదణేత పరికరాలంకారస్యచ ఏకవాచకాను ప్రవే
శసంకరః ॥

...

...

॥౧౦॥

అనుచరశక్త్యాదిగుణామగ్రసరబోధవిరచితాలోకామ్ । స్వాధీన

ఏవం ప్రథమదశకేన ప్రారిప్సితస్యావిఘ్న సమాప్తయే గురువ
రంపరా దేవతా సమసాగరయాపం మంగళ మాచరితమ్, చిక్కిరి
తా దయాస్తుతిశ్చ ప్రతిజ్ఞాతా; అథ స్తుతిమారభతే;—(అనుచరే)
తి— అత్ర తావద్దయాయా గుణాంతరాపేక్షయా ప్రాధాన్యం గు
ణాంతరాణా మేతత్పరికర భూతత్వం కిం బహునా సాక్షాద్వృషగి
రీశస్యాప్యేతదధీనత్వమతఏవ స్వయం ప్రభూతత్వంచ సమర్థ్య స్వ
యం ప్రభూతత్వాదేవ స్వాశ్రితసంరక్షణేస్యపరాధీనాం తాపేవశ
రణయతి- అనుచరశక్త్యాదిగుణామ్- అనుచరాః - అను వతమా
నాః; శక్త్యాదయో- భగవతః-ల్యుణగుణాయస్యాస్తామ్, ఆదిశబ్దేన
బౌద్ధార్యాదయోగృహ్యతై; అనువతానియాహిప్రభవణి భావః;
అగ్రసరబోధ విరచితా లోకాం - అగ్రసరణ - అగ్రయాయినా,
బోధేన, విరచితః, ఆలోకః- దయనీయవిషయస్య ప్రకాశః, ఆలో
కశబ్దశ్చ యస్యాస్తామ్; ఆలోకశబ్దవాచినో హ్యగ్రసరన్తి, ఆలోక
తే-నేనేత్యాలోకః, ఆలోకయేతిశబ్దః [కరణైః] అత్రేయం
స్థితః (ప్రథమం దయనీయవిషయం జానాతి తత స్తందయావిషయాక
రోతి తత స్తదక్షణాయ శక్త్యాదిగుణానావిషగ్-రోతి శ్రీరమణ ఇతి)
(స్వాధీనే)తి—స్వాధీనకి- స్వాయత్తః, వృషగిరీశోయస్యాస్తామ్;
తస్య దయాపారవశ్యంచ “ వధాహామపికాకుత్స్థస్కృపయాపర్య
పాలయ ” దిత్వాదిఘప్రసిద్ధమ్, (అతః) స్వయమృభూతామ్- స్వ
యం పున్సీ, అత్ర నిహేతు కత్వంచ దయాయాధ్వన్యతే, ఏవం
భూతాం దయాంప్రమాణయామి- ప్రమాణం కరోమి, [ప్రమాణ
శబ్దాత్తతః-రోతిణ్యంతాల్లట్] స్వయం ప్రభూతత్వాదేవ యథా
మన్యతే తథాకరోత్విశ్యర్థః; మదీయ హితాహితప్రాప్తి పరిహారా
దౌ తామేవ శరణశ్చేనాధ్యవస్యామీతియావత్, అత్ర విశేషణ శా

వృషగిరీశాం స్వయంప్రభూతాం ప్రమాణయామిదయామ్॥౧౧॥
అపినిఖిలలోక సుచరిత ముష్టింధయ దురితమూఢకనా దుష్టమ్ ।

రూపేణ స్త్రీలింగ మహిమ్నాచ అప్రస్తుత స్వాధీన భర్తృకాఖ్య
నాయికాసమాధై ర్గమ్యమానత్వాత్సమాసోక్తిః, “ సమాసోక్తిః ప
రిసూర్తిః ప్రస్తుతేఽప్రస్తుతస్యచే ” దితి లక్షణాల్ ॥ ౧౧ ॥

[ప్రమాణయామి దయామితి సమ్యగవోచయదపీక్షితం తద్భూతి
హీతి దయాయా ఆకాంతేం పరికలయ్యస్వాభీష్టం ప్రార్థయతే
(అపి)తి — అంజనగిరినాథస్య రంజనీ- రంజయతీతి రంజనీ- స్వా
త్సరితస్య రాగముత్పాదయతీ, [కృత్యల్పబుహులమితి కఠారి
ల్యుటోత్పత్తీ భవతి ఉగితశ్చేతి భీష్] నిఖిలేతి- నిఖిలాయే లో
కాస్తేషాం యాని సుచరితాని- సుకృతాని, సన్తి; తేషాం ముష్టింధ
యాని-తానిసర్వాణిముష్ట్యాగృహీత్వాధయన్తి ఓబంతీతి తథోక్తా
ని, [నాడిముష్ట్యాశ్చేతి భిశ్ ముమాగమశ్చ- సుచరితముష్టింధయేత్వ
త్ర కర్ణణి వస్తీ సమాసః] సాక్షాద్వాపరంపరయావా స్వ సమృ
ద్ధేన సర్వ సుకృత నిశ్చేషశోషకాని; తాదృశాని దురితాని - పాపా
ని, బ్రహ్మవిదపచారాదీని “ తిమిరికే ” తి త్లోకోక్తాని; తేషాం
మూఢకనయా- వ్యాస్త్యా, దుష్టమ్-మూఢకనారూపదోషయుక్తమి
త్యథః, (యద్వా) దుష్టత్వమ్- శిష్టేర్గ హ్యైత్వమ్, మూఢకనా
పదేన దురితానాం భూయన్స్వప్రతీతిః, జుష్టమితి పాలే సేవితం,
స్వానురూపాశ్రయలాభజ్ఞత పీతి విషయాకృతంవా; మూర్ఛనా-
మూర్ఛా- మోహ ఇతిచాథః, అత్ర చవ్యాప్తి మూర్ఛయోక్తేష్వ
మూలాధేదాతిశయోక్తిః, అపి శబ్దేన మూర్ఛిత త్వాదయ మమృత
ప్రాయభితి వైరాగ్యేన ఉపేక్షానకార్యేతి ప్రత్యాయ్యతే; ఏవం
భూతంమాం అతిపాప ప్రసక్త్యామృతకల్పోహం సంజీవితశ్చేత్ మ
దశేక్షుమాశ్చల్పపాపానా మితరేషాం రక్షణం కైముతి న్యాయ సి

(పా—బుష్టం) | సంజీవయతుదయేమమాంజనగిరినాథరంజనీభ
వతీ॥౧౨॥భగవతివయేభవత్స్యా వృషగిరినాథేసమాప్నోతేతుంక॥

ధమితి భావః; సంజీవయతు- స్వకీయైస్సైస్సైర్విలాసైరంజన గిరినా
థౌ రంజయిత్వాదురత మదీయ దురితక్షామణేన ప్రథమం జీవయ
తు, తతస్త్వరూపాను రూప పురుషార్థ పాప్రణేన సంజీవయతు;
అన్యథా ప్రతిక్షణ మేధమానైర్మదీయదురితశలై నిఁఖిలలోకాదూషి
తాభవేయు రితిభావః, అత్రచ లోకజ్వరాదినా చూఢితం పురు
షం తన్మాత్రాదయస్సంశయోపధ వైద్య వశీకరణముఖేన ప్రథమం
సమాశ్వాస్యానంతరం తదపేక్షిత మన్నచానాదికమపిదాపయ న్నీతి
స్ఫురతి; తతశ్చ సారూప్య నిబంధనా ప్రస్తుతదయాయామ ప్రస్తుత
రుగ్గ సమృంధిమాత్రాది వృత్తాంత సమారోపరూపా సమాసోక్తిః,
సాచక్లేషమూలాతిశయోక్త్యుత్థాపితేతి తయోరం గాంగభావసంకరణ

॥౧౨॥

రమారమణం రంజయిత్వా మదీయాపరాధవగాఢక్షామయే
తి ప్రాధీతం, తదవిచార్యకృతమ్; తేహితృదీయే మహాప్రవాహే
ప్రవహతిసతి స్వయమేవ సిమన్యసంక్ష్యంతి, త్వయామయావా శ్రీ నే
జుటపవినానాకతకవ్యం నావశీవ్యత ఇత్యభిప్రాయేణాహ—(భ
గవతీ)॥—భగవతి-వ్యవహిత పూర్వకవ్య ప్రతిపాదితం భగవద్గు
ణాంతరాణాం దయాశేషత్వం హృది నిధాయ భగవతీతి సంబోధ
తమ్, పరికరీభూతజ్ఞాన శక్త్యాచిగుణ పరిష్కృతే హేదయే; తుం
గే- స్వరూపరూప గుణవిభూతిభి స్సర్వాధికే, ఉన్నతేచ; వృష గిరి
నాథే-వృషగిరీర్నాథే, వృషాఖ్యగిర్నాథే గిరిశైవ్యేచ; ఉభయ
ప్రశ్లేషమూలాభేదాతిశయోక్తిః, భవత్స్యాం వృషగిరినాథమపి సిమన్జ
యితుం ప్రభవంత్యాం, సమాప్నోతే- సిమన్జై, పరవశేచసతి ; స
మాప్నోత్యై పరవశత్వయో ర్లక్షణామూలాభేదాతిశయోక్తిః. భ

అప్రతిఘమజ్ఞనానాం హస్తాలంబోమదాగసాంమృగ్యః ॥౧౩॥

వత్సేతిపారే హేతుత్వవివక్షయా తృతీయా, అప్రతిఘమజ్ఞనానాం-
అప్రతిఘం- అప్రతిబంధమ్, మజ్జనం- అవగాహనం, ఉమావిషయా
కృతత్వంచ యేషాం తేషాం; తుంగస్య వృషగిరినాథస్య మగ్నత్వేనీ
చైస్సమానాంమదాగసాం మజ్జనం కిమువక్తవ్యమ్, కించ తుంగస్య
వస్తునః అమగ్నత్వే అవలంబనంస్యాదపి, తస్యాపి మగ్నత్వేన అసృతి
ఘమజ్జనం జాతమితి భావః; ఆగసాం మజ్జనంనామ తత్తత్కర్మభ
ల ప్రదస్య శ్రీనివాసస్య దయా వశీకృతత్వేన దయయా బలాత్కా
రేణ ఉమా విషయాకృతత్వం తస్యచ ప్రతిహతిః ఫలప్రదేన ప
ద్మాపతినావాపార్శ్వరతిఃసీభిర్వా భావ్యా, తత్ర ఫలప్రద స్తావద్ద
యా పరవశోజాతః, పార్శ్వవర్తినీషు ప్రథమా “ కరుణా మితి
రూపిణీ ” మితి పూర్వమేవ కరుణాత్వేనోత్పేక్షితా, ద్వితీయా
“ తత్కృపాప్రతిఘాతానాం ఉమయా వారణంయయా ” ఇతి కృ
పా ప్రతిబంధ నిరాసకత్వేనదణితా. తృతీయా నీశాచ “శ్రీనివా
సస్య భక్తదోషే వ్యవర్జన ” మితిభతుర్భక్తదోషాదశఙ్కన సహ
త్వేన దణితా.తస్మాత్తేనర్వేకృపాప్రాతిహత్యం నాచరేయః,త
స్మాదాగసాం ఉమా విషయాకృతత్వప్రతిఘమితి మంతవ్యమ్; అ
త్రాపి మగ్నత్వఉమా విషయాకృతత్వయోర్లక్షణామూలాభేదాతి
శయోక్తిర్నిష్ఠవ్యా, ఏవం భూతానాం మదాగసాం యథా “ అం
జవాద్రీశ్వరదయా ” మితి దయాంతరాదైవలక్ష్యప్రతీతిరేవంమదా
గసామితి పాపాస్తరాశూక్రిరత్వం వివక్షితమితి ప్రతీయతే; హ
స్తాలంబోమృగ్యః- సర్వోత్తుంగస్య వృషగిరినాథస్యాపి మగ్నత్వాత్త
త ఉక్తుంగాభావాచ్చ నకొపిఘనయన్మజ్జనాయ హస్తాలంబన దాతా
లభ్యతే ఇతి భావః, ఆగసాం హస్తాలంబోనామ ఫలప్రదేన ఫలదా
నాయ వునన్వీక్షణం,తన్నభటతే,తస్యదయాదాగసాంతత్వాదేవ; అ

కృపణజనకల్పలతికాం కృతాపరాధస్య నిష్క్రియామాద్యాం ।

త్రాపి పునర్విక్షణ హస్తాలంబయో లక్షణామూలాభేదాతిశయో
క్తిః; అత్రచ విశేషణ సామ్యబలాద ప్రస్తుత మహానదీ వృత్తాంతస్య
పరిస్ఫూర్తేదక్షాయాయాం మహానదీ వృత్తాంత సమారోప రూపా
సమాసోక్తిః, విశేషణ సామ్యంచ సమాప్లుత ఇత్వాది లక్షణా
మూలాభేదాతిశయోక్తి నిబంధన మిత్యతి శయోక్తీనాం సమాసోక్త
శ్చాంగిభావేన సంచరః. ... ||౧౦౩||

ఇష్టప్రాప్తై రనిష్టనివృత్తిపూర్వకత్వేనానిష్ట నివర్తకత్వం ద
యాయావణితం ప్రాప్తనపద్యే; అథమోక్షపర్యంతైహికాముష్మిక
కరూపేష్ట ప్రాప్తకత్వం వర్ణితే; అనిష్టనివర్తన ప్రకారభేదశ్చ
ప్రదశ్యతే. క్వచిచ్ఛివయే దయనీయ తమత్వే నాధికతమా దయా
భగవత స్తద్దోషాదశనమాపాదయతి, క్వచిత్తు నిష్క్రియాస్థాన ని
విష్టాసతి తద్దోషాక్షపయతీతి తన్నివర్తన ప్రకార ద్వయమస్తి,
తత్ర పూర్వస్థి సూర్వప్రకారో దశితః, తథాహి; (మదాగసా)
మిత్యత్ర మదిత్యనేనస్వస్య దయనీయతమత్వం దర్శితమ్, (భవత్యా)
మిత్యనేన దయానా అధికతమత్వం స్ఫోరితమ్, (హస్తా లంబో మ
దాగసాంమృగ్య) ఇత్యత్ర భగవతోదయనీయతమ సంబంధి దోషా
దశనం ప్రదర్శితమితి; అత్రాపరాప్రదశ్యతే—(కృపణజనే)తి—
కృపణజనానాం- ఐహికాముష్మిక రూప తత్తత్ఫలాధీనాం, తద
లాభప్రియుక్త దైన్యవతాంజనానామ్; కల్పలతికాం- తత్తన్యనోద
ధపూరణీమ్, కృతాపరాధస్య-కృతాః-ఆరబ్ధ పరిసమాప్తాః, నత్వా
రథాపరిసమాప్తా ఆరప్యమాణావా; అపరాధావిశిష్యనిర్వక్తుమశ
క్యా మహాభాగవతాపచారాదయోవేనసః; తస్య; తత్రాపరాధా
స్పృతిస్వతస్త్రకర్తృత్వం ప్రియోజక కర్తృత్వంచ వివక్షితమ్, తే
స స్వయంకృతాగపరైగికారితాశ్చ అపరాధా లభ్యంతే; రాజ భ

వృషగిరినాథదయేత్వాం విదంతిసంసారతారణింవిబుధాః ॥౮౪॥

పైకృతస్య రాజకృతత్వ వ్యసదేశవత్కాంతానామపి కృతత్వవ్య
పదేశోయమ్. ఆద్యం-ముఖ్యామ్, నిషిగ్రియాం - ప్రాయశ్చిత్త
భూతామ్, ప్రపద్యమానా భగవద్దయైవ ముఖ్యా నిషిగ్రియేత్యర్థః,
కృతాపరాధస్యేత్యనేన “ కృతాపరాధస్యహితే నాన్యత్పశ్యాన్య
హంతుమమ్ । అంతరేణాంజలింబధ్వా లక్ష్మణస్యప్రసాదనాత్ ” ఇ
తిశ్లోకొస్మార్గితః, ఊమమ్- యోగ్యం, ముఖ్యమితి యావత్; “ కృతే
పాపేనుతాపోవై యస్యపుంసగిప్రజాయతే । ప్రాయశ్చిత్తంతు
తస్యైకం హరిసంస్మరణంపరమ్ ” ఏకం హరి సంస్మరణం, పరం-
శ్రేష్ఠం ప్రాయశ్చిత్త నిత్యన్వయః, “ ప్రాయశ్చిత్తాన్య శేషాణి త
వగిక్తాత్మకానిజై । యానితేషామశేషాణాం కృష్ణాను స్మరణంప
రమ్ ॥ హరిహారతిపాపాని దుష్టచిత్తైరపిస్మృతః । ప్రాయశ్చిత్తా
నిపూర్వాణాం నారాయణపరాజ్ఞుభైః । సనిష్పన్నైరాజేంద్రసురా
భాండమివాపగాః ” ఇత్యాద్యనుసంధేయమ్, మోక్షస్యానంతస్థిరఫ
లత్వేన విహికాముష్మిక వ్యావృత్తత్వాత్ప్రదత్వం పృథగ్విశేషి-
(సంసారతారణి)మితి—తారయతీతితారణి, [తరతేగ్గిజనాత్కృత్య
అగ్రహో బహులమితి కరణిర్బుద్ధ- కరణాధికరణయో శ్చేతి కరణే
వా] తారయత్యనయాభగవానితితారణి, సంసార తారణిమితి పా
లే [ణిజన్తాదస్మాత్సన్యజాతౌ ణినిస్తాచ్ఛీల్యఇతి తాచ్ఛీల్యే ణినిః]
అర్వాచీన ఫలప్రదత్వేపి తాచ్ఛీల్యేన సరమం ఫలం దదాతీత్యర్థః,
పాతద్యయేపి [టిత్వాన్నజస్తత్వాచ్చ బీజే] సంసారస్యతారణి-సం
సారతారణి, తామ్; బుధాః- విద్వాంసః, భగవద్దయావైభవపార
దృశ్యానః; విదన్తి- “ రత్నపర్వతమారుహ్య యథారత్నాని మాన
వః । శక్త్యానురూపమాదత్తై తథాకృష్ణాన్మనోరథాన్ ॥ కిమలభ్యం
భగవతి ప్రసన్నే శ్రీనికేతనః! చతుర్విధాభజనైమాం జనా స్సుకృతి

వృషగిరిగృహమేధిగుణాబోధబలైశ్చర్యవీర్యశక్తిముఖాః | దోషా

నోర్జున । ఆత్మోఽజిజ్ఞాసురథాఽథేఽజ్ఞానీచభరతవఃభా॥” ఇత్యు
చిప్రసూరబలాజ్ఞానంతి, విబుధాస్త్వాం కృపణజన కల్పలతికాంకృ
తాపరాధస్యావ్యాం నిషిక్రీయాం సంసారతారణీంచ జానన్తితి వా
క్యత్రయూత్సకమిదం పద్యమ్, సంసారతారణీమిత్యత్ర అధికార్యోద్దే
శస్సంసార తారకత్వస్య స్వారసీకత్వద్యోతనాయ తత్తతాపత్రయా
భిహతిం సహమానాః సంసారసాగరంతతుఃకామాః ఉపాసనా
ఙ్గత్వేన స్వాతంత్ర్యణవాఽనుష్ఠితప్రపత్తిః స్వాశ్రితాః సంసారతా
రణే నానుగృహ్లాంతమిత్యభిప్రాయః, అత్ర కృపణజన కల్పలతికామి
తి కల్పలతాత్వరూపణేన తత్సాధర్మ్యస్య గమ్య మానత్వా దునమా
లంకారో వ్యజ్యత ఇత్యలంకారే ణాలజ్ఞానరధ్వనిః, కించ దయావి
షయస్య రతిరూపభావస్య విబుధవిషయరతి భావాంగమితి పేయో
లంకారః, ఉభయోశ్చ సంస్పృష్టిః॥ ... ౧౪॥

చతుర్వగః ఫలప్రదత్వేనా స్మదాదీః ప్రత్యుపజీవాన్సీతి కీమి
దమాశ్చర్యమ్, సాక్షాల్లక్ష్మీరమణ గుణానా మపి మౌఢ్యణ్య ప్రభృతీ
నాం గుణత్వాపాదకత్వేనోపజీవ్యా భవసీతి త్వమేవగుణ సార్వభౌ
మీ త్యభినందధాన ఆహ— (వృషగిరి) తి— వృషగిరౌ వతఃమానో
గృహమేధీ- గృహస్థః, గృహే- దాదై, స్నేహతే- సంగచ్ఛతే, ఇతి
గృహమేధీ, “ దాదేష్వపి గృహం ” ఇత్యమరః. “ జాయాచ
గృహిణీ గృహం ” ఇతి హలాయుధస్త్వః ; [మేధు సంగమచేతి ధా
తోర్నిః] అనెన వృషగిరిపతేః పద్మాలయా పారతన్త్ర్యంపుకటి
తమ్, తస్యగుణాః, తేచ ప్రధాన భూతాజ్ఞానశక్త్యాదయ ఇత్యా
హ—(హాధబలే) తి—వీతే- “ పరాస్యశక్తి ర్వివిధైః శ్రూయతే
స్వాభావికీజ్ఞానబలక్రియాచ । జ్ఞానశక్తి బలైశ్చర్య వీర్యతేజాంస్యశే
షతః । భగవచ్ఛబ్దవాచ్యాని వినాహేయై గుణాణిభిః॥” ౧౫॥

మాణః ప్రసిద్ధాః, త్వయావినా- త్వం విహాయ, యదినామ- సత్తా
 జంతాయచినామస్యః, దోషాభవేయః - త్వత్సహజర్యాభావే తే
 షా స్వసత్త్వేన స్వానభవకరీతిభావః, వృషగిరిగృహమేధి గుణాదో
 షాభవేయరీత్యనేన వశీకృతవల్లభయా సదావక్ష్యగ్ధలవా స్తవ్యయా
 పి కమలయా జ్ఞానశక్త్యాదీనాం గుణత్వ ప్రతిష్ఠాపనం నశక్యంకర్తుం
 త్వదసన్నిధానభితి ప్రతార్యతే; తత్ర యుగపత్సర్వసాక్షాత్తారాత్త
 కొబోధ ఆశ్రితేష్వపి దోషదశనేన నిగ్రహశాపయితత్వాత్; శ్రమ
 ప్రసంగ రహితం సర్వధారణ సామర్థ్యం రూపం ఒలమ్, నిగ్రహ
 ర్థధారణ సంభవాత్; తథా ప్రతిహృతిరాహిత్యేన సర్వనియంత్ర
 త్వరూపమైశ్వర్యమ్, నిగ్రహాయనియంత్రత్వ సంభవాత్; సర్వోపా
 దానత్వే సర్వధారణే సర్వనియమనేపివికారరాహిత్యరూపంవీర్యమ్,
 నిగ్రహేపి వికారాభావాన్నిగ్రహశాపయితత్వ సంభవాత్; సర్వోపా
 దానత్వాత్కృత్వ అఘటితఘటనాసామర్థ్యాత్కృత్వ రూప లక్ష
 ణద్వయలక్షితాశక్తిః, నిగ్రహార్థంస్పృష్టే రఘటితఘటనస్యచ సంభ
 వాత్; పరాధీనసహకార్యంతరవైరపేక్ష్య రూపత్వ పరాభిభవ సా
 మర్థ్యాత్కృత్వ రూప లక్షణద్వయ లక్షితంతేజశ్చ, అవిరళం నిగ్ర
 హేఽభిభవేచ హేతుత్వ సంభవాత్; ఉక్తపాద్మ్యవితతి భూతా
 మహతా మందై స్సహసీరంధ్రేణ సంశ్లేషః స్వరత్నణీయ తయాఽభి
 మతేషు దోషదశనేన నిరోధినిప్రీతిరిత్యాదిలక్షణ లక్షితాస్సాశీల్య వా
 త్సల్యా దయోపి నిగ్రహా చకరణభూతేషు సీరంధ్రసంశ్లేష రత్న
 ణీయత్వాభిమత్యాది సంభవాద్దోషా భవేయ రిత్యర్థః, దోషాభ
 వేయరీత్యత్ర [జాతుయదోర్లిజితి సూత్రేజాతుయదోర్లిజ్ విధా
 నే యదా యద్యో రూపసంఖ్యాన మితి వాచికేన భూతే లిజ్,
 తథాహ జాతుయద్యదాయచి షూపపచేషు అనవక్లృప్తా గమ్యమా
 నాయా మమషే వాగమ్యమానే ధాతోర్లిజ్ ప్రత్యయో భవతి

త్రిషుకాలేషు అనవక్ష్మస్త్యమషణ్యో రకింవృత్తేషీతి సూత్ర ప్రా
 స్తల్యటాఽపవాదః, అనవక్ష్మస్తి రసంభావనా, అషణ్య - క్షమా,
 జాతుతత్త్రభవాత్ వృషలం యాజయేత్, యత్తత్త్రభవాత్ వృషలం
 యాజయేత్, యదాభవద్విధఃక్షత్రియం యాజయేత్; యది భావ
 ద్విధగ్గక్షత్రియం యాజయేత్; నసంభావయామి, నమషణ్యయామివా;
 ఇతి సవార్తిక సూత్రార్థః. ప్రకృతేచ కిం వృత్తే లిజ్ లృటావితి
 సూత్ర ప్రదర్శితే కొనామ వృషలః యంతత్త్రభవా న్యాజయే దిత్వ
 దాహరణే కిం వృత్తోపపదత్వవత్ యదినామ దయే త్వయా వినా
 భూతా దోషా భవేయిరిత్యత్రాపి యదిశబ్ద స్తోపపదత్వాత్ త్వ
 యావినా భూతాయదినామదోషాభవేయుః. తథాచత్వయా వినా
 భావస్తత్ప్రయుక్త దోషత్వ భవనంచాసంభావిత మిత్యనవక్ష్మస్తేగ్గ
 వ్య మానత్వాచ్చ భూతకాలవివక్షాయాం లిజ్, అత్రచ క్రియాతిప
 త్తి సద్భావాద్వో తాప్యోరితి సూత్రేణ భూతేవాల్పజపి భవతి, భవి
 వ్యత్తాం వివక్షాయాంతులిప్తిమిత్రై లృజ్ క్రియాతిఃత్తావితి సూత్రేణ
 నిత్యం లృజేవ- కుతశ్చిద్వైగుణ్యాత్క్రియాయా అనివృత్తిః క్రియా
 తిపత్తిః సచాత్ర యది నాషదయే త్వయా వినా భూతా భవేయు
 దోషాభవేయు రితి హేతుహేతుమద్భావ సద్భావాత్, హేతు
 హేతుమతాలిజితి లిజ స్త్వితి వాచ్యమ్. తస్యభవిష్యతి విహితత్వా
 దత్రక్రియాతిపత్తైస్సత్వాచ్చ లిజ్ నిమిత్తై లృజ్ క్రియాతిఃత్తావితిభవి
 వ్యతినిత్యం లృజేవస్యాత్ ఏవమేవ సంభావనేలమితిచేత్ సిద్ధా ప్ర
 యోగ ఇత్యాది సూత్రవిధి విహితకాలత్రయలిజో ప్యత్రానవకాశః,
 భూతేభవిష్యతివా కాలేవివక్షితే లిజ్ నిమిత్తై లృజ్ క్రియాతిపత్తౌ
 భూతేచేతి నిత్యేనల్పకా భావ్యమ్, దోషాభవేయిరిత్యత్ర క్రియాతి
 పత్తైస్సద్భావాత్సంభావనేలమితి చేదిత్యాదెరుతావ్యోస్సమషణ్యో
 లిజితి సూత్రోఽరితనత్వేన వోతాప్యోరితి వికల్పనవకాశాచ్చ, వ

భవేయరేతేయదినామదయేత్వయావినాభూతాః ॥ ౧౫ ॥

తదానకాల విరూప ప్రకృతేనాతివస్వరసాః తస్మాద్దోషభవే
యరిత్యత్రవాతాప్యోతి సూత్ర ప్రాప్తవైకల్పిక భూతార్థా ల్ప
జ్ఞాపపక్షే జాతు యదోర్విజ్విధానే యదాయద్యో రుపసంఖ్యాన
నిత్యభూతే లిఖ్] అలంకారస్తు “ సమ్భావనం యదీత్యంస్యా ది
త్యూహనాన్యస్యసిద్ధయే । యదిశేనోభవేద్వక్తాకథితాన్యు గృతా
స్తవః ” ఇత్యుక్తలక్షణం సంభావనమ్, గుణాంతరాణాం దోషత్వసి
ద్ధయే (యదినామదయేత్వయావినాభూతా) ఇత్యూహత్ ; కిం
చాత్ర స్తోకే భగవద్గుణాంతరాణాం గుణత్వం త్వదాయత్తమితి ఫలి
తార్థః, తథాచానేనా ప్రస్తుత జ్ఞానశక్త్యాది గుణత్వస్య దయా
సాహచర్య కార్యత్వ వణానేన యత్సాహచర్యాత్ జ్ఞాన శక్త్యాదీ
నామపి గుణత్వం తస్యా దయాయా గుణత్వాతిశయో వాచామ గౌ
చర ఇతి ప్రస్తుత దయాగుణత్వోత్కర్షణస్య జ్ఞాన శక్త్యాది గుణత్వ
కారణభూతస్య ప్రతీయమానత్వాత్ప్రత్య నిబంధనా ప్రస్తుత ప్రశం
సా, సాచ సంభావ నోత్థాపితేతి తయో రంగంగి భావ సజురః.
అథవా అత్ర దయా సాహచర్యా భావే జ్ఞాన శక్త్యాదయో భగవ
ద్గుణాదోషభవేయరిత్యావత్యేవాశ్చే కవిసంబంధశ్చే దుపాత్త
జ్ఞాన శక్త్యాదీదోషత్వసిద్ధయే దయాసంబంధాభావస్య ఊహ ఇతి
సంభావనాలంకారః. “ సంభావనంయదీత్యంస్యా దిత్యూహనాన్య
స్యసిద్ధయే ” ఇత్యుక్తలక్షణ సంభావాత్, యదీచ జ్ఞాన శక్త్యాదీ
నాం దయా సాహచర్యాత్వే భావగి కదాచిదపి న సంభవతి, తత
స్తేషాం దోషత్వమపి దూరోత్సారితమిత్యర్థః; కషవివక్షౌ విషయ
స్తదాజ్ఞానశక్త్యాది దోషత్వం మిథ్యాత్వ సిద్ధ్యర్థం జ్ఞానశక్త్యా
ది ప్రతిసంబంధికదయా సాహచర్యాభావరూపమిథ్యాతర కల్పనా
స్మిథ్యాన్యపసితి రలంకారః, “ కిచ్చిద్విధాన్యసిద్ధ్యర్థం మిథ్యాత

అస్మష్టిసంతతానామపరాధానానిరోధిసంజగతః | పద్మాసహః

రవికల్పనమ్ | మిథ్యాధ్వవసీతి ద్వైశ్వాంవశయేత్థస్థజంవహః || " ఇతి
లక్షణాత్; తతశ్చోభయథాపి సంభవా త్సందేహ సంకరః, " విలీ
యేందుస్సాక్షాదమృతరసవాపీయదిభవే " దిత్యత్రేవ; ఏవంచ సతి
పూర్వ ప్రదశితస్య సంభావనా అప్రస్తుత ప్రశంసయోరంగంగి
భావసంకరస్యాస్యచ సందేహసంకరః; కవి వివక్షితస్య దృఙ్జేయ
త్వాదితి || ... .. ||౧౫||

ఏవం జ్ఞానశక్త్యాదీనాం భగవద్గుణాంతరాణాం గుణత్వస్యత్వ
య్యుత్తత్వేనత్వదుపజీవినో జ్ఞానశక్త్యాదయ ఇతి ప్రత్యపాది . అ
థోపజీవిత్యేన త్వదుపకరణభూతైస్తైర్గుణైజగత్కరప్రతి సజ్చరా
ద్యుపకారపరమృరాంకరోషీతి ప్రతిపాద్యతే పశ్చాద్భిగపద్యైః - త
త్కార్యక్రమేణదర్శయిష్యమాణేషు జగదుపకారేషు ప్రథమం ప్రతి స
జ్చరగ్గప్రదర్శయతే- తస్యచాసమంజ వ్యాపారసామ్య పరిహారాయ
జగద్భిత్వం విశేషణ ముఖేన ప్రకాశ్యతే-(అస్మష్టి) తి-హేపద్మా
సహాయకరుణే? పద్మాయాస్సహాయః- జగద్భిత్చింతాయాం సహాయ
భూతః, అనేన జగద్భిత్చింతాయాం పద్మాయాగ్ని ప్రాధాన్యం ప్రతి
యతే; పద్మాసహాయభూతాయస్యైతివా పద్మాసహాయః, అస్యధా
దోషాభవేయూరితి న్యాయేన జ్ఞానశక్త్యాదయో దోషాస్సూరితిభా
వః; అనేనచ కేల్యాం సహాయ సమ్మత్తిదక్షిణతా, సృష్ట్యే ఆ
అస్మష్టి, సృష్టిమారభ్యేత్యర్థః; [ఆజ్ఞేమర్యాదాభివిధ్యోరిత్యాః ప
శ్చమ్యంతేనాభివిధావవ్యయాభావః, అవ్యయాభావశ్చే త్యవ్యయ
త్వాదవ్యయాదాప్నుపథితి పంచమ్యాలుక్] సంతతానాం-అవిచ్ఛేదే
నవిస్తృతానాం, స్వయంకృతానా మవైక్యకారితానాంచ; అప
రాధానాం- భగవదాజ్ఞాతిలంఘన రూపాణాం, నిరోధిసం- అప
రాధకరణసాధన భూతకరణ కళేబర విఘటనరూపస్త్వేన తస్మిరోధి

సిం, నిరోధోఽస్యాస్తీతి నిరోధిన్; [అత ఇతితనావితి ఇనిప్రత్యయే
 ఋన్నేభ్యఇతి ఓన్] ఇదంచ విశేషణం దయాస్వభావ పరామర్శే
 సంహారరూప ప్రతినంచరస్యదయాంప్రతి కళితోక్తిర్నఘటతఇతిశం
 కామపాకతుండత్తమితి మంతవ్యమ్, తాద్యశీం, జగతగిప్రతినళ్ళు
 రకళిం- ప్రతినంచరరూపాం లీలామ్, ప్రతినళ్ళురస్యప్రజానాంపా
 పకరణనివతకత్వేన సాంసారికదుగ్ధనివతకత్వేనచ కృపాం ప్ర
 తి లీలారసావహత్యాన్లీలాతోక్తిః; ఆచరసి- ప్రతినళ్ళురస్యప్రవా
 హనిత్యత్వ జ్ఞాపనాయ తత్కమాననిదేశం; అత్రప్రతినళ్ళురగత
 కృపాకళిత్యస్య కృపాస్వభావా ననుగుణత్వేన సమర్థనీయస్య అప
 రాధానాం నిరోధినిమితి సమర్థనాత్ కావ్యలింగమ్, “ సమర్థనీయ
 స్యాత్థస్య క వ్యలింగంసమర్థన ” మితి లక్షణాత్ కించ సంహ
 రాత్మక ప్రతి సళ్ళురస్య దోషత్వేన ప్రసిద్ధస్యవయాలీలాతోక్త్యాఅ
 పరాధానాం నిరోధినిమితి విశేషణేనచ గుణత్వ కల్పనస్య ప్రతీయ
 మానత్యాల్లేశాలచారం; “ లేకస్సాన్యద్దోషగుణయో ర్గుణదోషత్వ
 కల్పనమ్ ” ఇతి లక్షణాత్, తయోశ్చత్ర ఏకవాచకానుప్రవేశసం
 కరః, అత్రచార్థవశసమ్పన్న సమావేశయో రనయోరలచారయో
 ర్హింగాగ్గిభావసంకరః; ఏకేనాన్యస్యానత్థానాత్సావిత్రప్రపార
 తన్త్రావిశేషదర్శనాచ్చ; నాపి సమ ప్రాధాన్య సజరః, సమర్థనీ
 యార్థతత్సమర్థన సమర్పకై రేవ శబ్దై దోషప్రతిపాదనం తస్యగు
 ణత్వ కల్పన ప్రత్యాయనంచ క్రియతఇతి శబ్దభేదాభావా త్సమర్థనీ
 యార్థకసమర్థనమేవదోషస్య గుణత్వ కల్పనమితివాక్యార్థక భేదా
 భావాచ్చ; తదుభయ భేదనియతత్వా త్సమప్రాధాన్య సజరస్య;
 నాపి సంఘటనసజరః ఏకాలంకారకొట్టా తదన్యాలచార కొ
 టి ప్రతిక్షేపాభావా స్మిరక్షీరన్యాయేనాన్యుటభదత్వాచ్చనోభయో
 స్సంస్పృష్టి, తస్మాత్త్ర ప్రతిపాద్యమానోర్థః “ సమర్థనీయస్యాత్థ

అకరుణైప్రతిసంధరశశిమాచరసి || ౧౬ || అచిదవిశిష్టాస్త్వశ్చ
యేజంతూనవలోక్యజాతనిర్వేదా | కరణకశేబరయోగం వితర

స్య కావ్యలింగసమర్థనమ్ ” ఇతి లక్షణానుసారా తా-వ్యలింగాల
జ్ఞా-రరూపః “ లేశస్సాన్యద్దోషగుణయోగ్యుదోషత్వకల్పన”మితి
క్షణాల్లేశాలంకారరూపశ్చేతి తయోలేశవాచకానుప్రవేశః || ౧౬ ||

అథాథాక్రమ ప్రాప్తం సృష్టిరూపం జగదుపకార మాహ—
(అచి)దితి—ప్రళయే- పరీయంతేస్మిన్నితిప్రళయః, ప్రళయకాలస్త
స్మిన్; [ఏదజిత్యధికరణేచ్ఛ్రీత్యయః- భావేవా] తదా ప్రళయేవి
ద్యమాన ఇత్యభావః, అచిదవిశిష్టా- భగవతాపరమ సామ్యపత్తి
లక్షణ పరమ పురుషార్థ ప్రాప్తి యోగ్యతాయా మప్యచిత్-౨చేత
నాదవిశిష్టా, తద్వ్యావత-కాదహీనా; జన్తు-చేతనా, అ
వలోక్య- విచింత్య, జాతనిర్వేదా- (అయంభావః) చేతనానాం శరీ
రిత్యవసాన్ధాయాం తాపత్రయాభిహతిం తద్దేతుభూతంలైః క్రియ
మాణం దుష్కర్మచద్రష్టుమసహమానాసతీ జగత్ప్రతి సంహృతవతీ
భవతీ, తదనంతరంచ భిన్నపక్ష పక్షీసదృశా యాదృచ్ఛికాది య
తి-ంచిత్రక్షణవ్యాజస్యాపి వైదేశికానచిత్ర-ల్పాంశ్చ జంతూ- విచి
న్త్యపూర్వకృత ప్రళయ విషయే జాతనిర్వేదేతి, జ్ఞాన శక్త్యాదయ
స్తు తవ పరికరభూతా ఇతి భావః; కరణకశేబరయోగంవితరసి-ప
రమ పురుషార్థ ప్రతిపాదయిషయా తద్వ్యాజ సంపాదనా యేతి
భావః, “ విచిత్రాదేహసమ్పత్తి రీశ్వరాయనివేదితుం | పూర్వషేవ
కృతాబ్రహ్మ హస్తపాదాదిసంయుతా ” ఇత్యనుసంధేయమ్, అ
తరాగాదినా అస్వాయత్త శరీరేంద్రియానచిత్ర-ల్పనాత్మజా- పీ
క్ష్యతజ్జననీదూర్ద్రాహృదయా తేషామారోగ్యాది సంపాదనేనకర
ణకశేబరాణాం వశ్యతామాపాదయతీతిస్ఫురతి, తతస్సమాసోక్తిః,
ప్రస్తుతే కృపావృత్తాంతే వణ్యమానే జనసి సమాధే రప్రస్తుతస్య

సిన్ధుషటైలనాథకరుణేత్వం ॥ ౧౭ ॥ అనుగుణదశాపి-తేనశ్రీధర
కరుణే సమాహితస్నేహః । శమయసితమగ్గప్రజానాం శాస్త్రమ్ ॥

సారూప్యాదినా పరిస్ఫురణాత్ ; “ సమాసోక్తిగ్గపరిస్ఫుర్తిగప్ర
స్తుతైఃప్రస్తుతస్యచే ” దితి లక్షణాత్ ॥ ॥౧౭॥

అథ కరణ కళేబర వితరణానంతరం వితీర్ణానాం తేమామప
థప్రవృత్తి పరికరీకరణేన ప్రజానామాత్మనాశో భవతీతి శాస్త్రప్ర
దానేన భగవత్స్వరూపరూప గుణవిభూతి విస్తార తత్త్వాశ్రు
పాయభేదాత్ ఇవగఃఫల తత్సాధన విశేషాంశ్చ విశదతరం ప్రకా
శ్యతదజ్ఞానరూపం ప్రజానాం తమశ్శమయసి త్యాహ—(అనుగుణే)
తి—సమాహితస్నేహః- సమ్యగపితానురాగా, ప్రజాస్వీతి శేషః;
(అన్యత్ర) దీపపాత్రే సమ్యగహితః- సూరితః, స్నేహః - తైలం,
యయాసాతనోక్తా; త్వమ్, అనుగుణ దశాపి-తేన- అనుకూలోగు
ణ-స్సత్వగుః, యస్యాంసాదశా- ౭వస్థా, (అన్యత్ర) అనుగతాగు
ణా- స్తంతవో, యాసాదశా-వర్తి; తస్యాంసాయా, మర్చితేన-
ప్రజాసునిక్షిప్తేన, (అన్యత్ర) వర్తికాయా మారోపితేన, శాస్త్రమ
యేన, [స్వాధ్యక్షమయత్- వికారాధ్యేషా] వికార- శాస్త్రజ
న్యంజ్ఞానమ్, స్థిరప్రదీపేన- తైలాదినిరపేక్షత్వేపి తస్య స్థిరత్వేన అ
స్యాపి స్థిరత్వం, ప్రజానాంతమశ్శమయసి- సతకర్మాణి ప్రవృత్తిమ
సతకర్మణానివ త్తించకారయిత కామాసతీ పరోక్షభూతౌ సదస
త్త్రియారూపసదసన్తాగౌ శాస్త్రయప్రదీపేన ప్రకాశ్య తదో
చరా జ్ఞానం శమయసిత్వం, (అన్యత్ర) తపః-అంధకారః, అ
త్రాసుగుణదశార్పితేనేత్యాది శ్లేషమూలాభేదాతశయోక్త్యనుప్రా
ణితంసావయవాధికాభేదరూపకమితి తయో రక్షాంగిభావ సంకరః,
అత్రచ ప్రస్తుతే శాస్త్రప్రదానేన ప్రజానామజ్ఞాన నిరసనరూపేద
యా వృత్తాంతేవణ్యమానే అప్రస్తుతం ప్రసూత ప్రజయాజనన్యా

మయేనస్థిరప్రదీపేన || ౧౮ || రూఢావృషాచలపతేగ్గపాదెము
ఖికాంతిపత్రలచ్చాయా । కరుణెనుఖముసేవినతా కటాక్ష విట

ప్రజాదృష్టి నిరోధిరోఽన్ధకారస్య దీపారోపణేన నిరసనం విశేషణ
సామ్యాత్సృష్టి ప్రతిపాదక పూర్వశ్లోకొపసాగరాచ్చ ప్రతీయత ఇ
తి సమాసోక్తిః, “ విశేషణానాంసామ్యేన యత్రప్రస్తుతవర్తినాం
అప్రస్తుతస్యగమ్యత్వం సాసమాసోక్తిరిష్యత” ఇతి లక్షణాత్; సా
చరూపకొత్తాపితేతి తయోరంగంగిభావ సజురః. ||౧౮||

శాస్త్ర ప్రదానానంతరం తద్దశితేన మార్గేణ త్వమాశ్రి
తాం స్త్రైవగికాంస్తత్తదభీష్ట ఫలవితరణేన ప్రియసీ త్యాహ—
(రూఢా) ఇతి-హే కరుణె? వృషాచలపతే-శ్రీవేఙు-టేశస్య, పా
దె-చరణె, రూఢాప్రాదుర్భూతా, పాదప్రణామానంతరం ప్రకా
శమానత్వా త్తత్రరూఢేత్యుచ్యతే; పాద సమావ్రయణాత్పూర్వం
విద్యమానాపి చేతనానాం అనాద్యాజ్ఞాతిలంఘనేనకుపితేన ప్రకాశ
తేపాదప్రణామానంతరం విజృంభతఇతి భావః-(అన్యత్ర) వృషాఖ్య
పర్వతశ్రేష్ఠస్య పర్యంతపర్వతే, రూఢా - అఙ్కురితా, ప్రణిపాతా
నంతరమేవ భగవతోహమాన్సుఖవికాసరూపా కాంతిజ్ఞాయతే-
నైవేంద్రసిలప్రభా సదృశీరూఢాయాగ్గకృపాలతాయాబహుపత్రవైశి
ష్ట్యశోభాభవతీత్యాహ—(ముఖే)తి—భగవతో ముఖకాంతిరేవపత్ర
లచ్చాయా- పత్రలా- బహుపత్రవిశిష్టా, ఛాయా - శోభా, పత్ర
బాహుళ్యకృతా శోభేతి యావత్; పత్రలస్యపత్ర బాహుళ్యవతో
యా శోభాన్తి సాపత్రలచ్చాయేతివార్థః సాయస్యాస్నాతథోక్తా;
యద్వా- ముఖకాంత్యాపత్రలా- పత్రవతీ, రుచిరశశవయ శ్యామ
లైః- శస్త్రజాలైరివదూప్రకమ్, తాదృశీఛాయా- శోభా, యస్యా
స్నేతి, (అథవా) ముఖకాంతిరేవ పత్రలచ్చాయా, పత్రలస్య-పత్రా
ఢ్యస్య, ఛాయా- అనాతపో యస్యాస్నా తథోక్తా, పత్రలేత్యత్ర

ప్రతికరణములు : ౧౧. నయనే వృషాచలేః దోస్తా

[సిద్ధాదిభ్యశ్చేతి మతుబర్థలవ్] కటాక్షవిటపైకి- ముఖప్రసాదా సంతరం ప్రణతేభగవతగకటాక్షగప్రవతంతే, తత ఆశ్రితానాం యథేష్టఫల సిద్ధిర్భవతితి స్థితిః; ఏవంస్థితే భగవతఃప్రణతవిషయ కటాక్షగకృపాలతాయా రూఢాయాగి పత్రీలాయాశ్చ విటపత్వేన రూప్యంతే, కటాక్షా ఏవవిటపాః, తైకి, రూపణ ప్రయోజకం సా భారణధర్మమాహ— (కరాపచేయఫలై) రితి—కరగ్రాహ్యఫల వి శిష్టేః, (ఎకత్ర) కలాని-ధర్మార్థకామాః, తేషాంకరాపచేయత్వం నామ భగవతగపరిపూణత్వేన స్వారాధనత్వాత్సంభవత్వమ్, (అన్య త్ర) వామనాః, సుఖయసి- సుఖితాకరోపి, [సుఖవచ్చబాద్ధత్వ తోతీతిణిచివిన్మతోద్లగతి మతుపోలుక్ తతగకతకరిలట్] అత్రచ ని రీత్య విద్యున్నయనైగిసయోద ఇత్యత్ర నయనాన్వయానురోధన ప యోదేద్రీప్త పురుషత్వ రూపణవల్ పత్రలచ్చాయా ద్యన్వయాను సారాద్ధయానాం కల్పలతాత్వరూపణం వివక్షితమితి గమ్యతే, తత ఏకదేశ వివర్తిరూపకమ్; ఇవళ్చ క్లేషాది మూలాతిశయో క్త్యనుప్రా ణితమితి తయోరంగంగిభావః, భగవన్సుఖకాన్త్యాదేగకరుణా కా ర్యత్వేన కరుణాలతాదళత్వాచినా రూపణమితిమంతవ్యమ్॥ ౧౧॥

అథాపవర్గస్య నిరతిశయ పురుషార్థత్వేన త్రివగై ద్వైలక్ష ణ్యమ్ “ బహూనాం జన్మహమనైజ్ఞాన వాన్తాం ప్రపద్యతేవాసు దేవస్సర్వమితి సమహత్తాసుదుర్లభ ” ఇతి తదధికారిణోదుర్లభ త మత్వం ప్రతిపాద్య తాదృశం పృతిగృహీతారం స్వయమేవ సంపా ద్యతస్యై పరమపురుషార్థ ప్రదాయాదయాయా బౌదాగ్యైశయ ణ్చ ప్రకటయితుం పృథక్పద్యమాహ—(నయన)ఇతి— వృషాచలేం దోః- వృషాచలే వతమానస్య ఇందోః; సర్వలోకాహ్లాదకతయా చంద్రత్వేనాధ్యవసాయకి, నయనే, విషమే, తారామైత్రీం . తా

మైత్రీందధానయాకరుణే । దృష్టస్వయేవజగమానపవగళమ

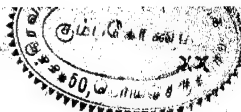
రా- అష్టగకసీనికా, తారాయామైత్రీ- లోచన విషయా వినాభావ
రూపా, తాం; (యద్వా) తారయాగమామైత్రీం- అవినాభావరూ
పామైత్రీ, తాం; దధానయా, తారావన్నయనే సదాగన్నిహితే
త్యక్షః; కరుణానయనాభి వ్యజ్యమానత్వాదేవం వ్యపదేశః, (అ
థవా) తారామైత్రీనామ పరస్పరం తారకాసమ్మేళనానంతరమేవ
నిర్వాణబుద్ధైవవశాద్యా మైత్రీజాయతే సోచ్యతే, తాం-నిరుపాధి
కాం మైత్రీమిత్యర్థః; దయానయనయోగప్రేర్యప్రేరకభావవ్యం
గ్యవ్యజ్ఞకభావాద్విరైత్రీ- తాం దధానయా- ధారయన్త్యా, ఏతే
న భగవన్నయనస్య విధేయతయా దయాకర్తృకదశణన కరణత్వం
సమ్భవతీతి గమ్యతే, త్వయేవ, (కర్త్యా) దృష్టః, నతు భగవతాత
త్తతగర్భాచుగుణ ఫలప్రదేన సంసార మోక్ష సాధారణేన, (య
ద్వా) హేతౌ శ్చతీయా- నయనేతారామైత్రీం దధానయా త్వయే
వదృష్టః- త్వదధిష్ఠితేనైవనయనేన భగవతా దృష్టావ్యర్థః; నతు
కవలేన, అన్యథా అకృష్టపచ్యాప వర్గానుభవా యోగ్యాదితి భావః;
(అథవా) త్వయాదృష్ట ఏవేత్యన్వయః- జాయమాన కటాక్షాదినాఽ
పవగళయోగ్యతాపాదనమపి త్వదాయత్తమితిభావః; జనిమా-ప్ర
శస్తజన్తా, “జాయమాన్తమహి పురుషంయం పశ్యేన్మధుసూదనః”
ఇతి నిహేతుక దయాద్రవ మధుసూదన దశణన హేతుభూతం జ
న్మ కిమువక్తవ్యం ప్రశస్తమితి; తాదృశ ఏవహి “నమసాత్మాసుదు
ర్భ” ఇతి భగవతాప్రశస్యతే, అకృష్టపచ్యమ్- అకృష్టేష్వయ
మేవ పచ్యత ఇత్యకృష్టపచ్యమ్- అయత్నలభ్యం, అపవగళం-పరిపూ
ర్ణ బ్రహ్మనుభవజనిత ప్రీతికరిత తచ్చరణారవింద నిత్యకైశ్చర్య
రస లక్షణమ్, అనుభవతి- జాయమాన కటాక్ష లబ్ధయాఽఽచార్యవ
త్తయేవానుభవతీత్యర్థః, అత్రేణ ప్రపన్నో వివక్షితః; ఇత రేషామ

కృష్ణపచ్యమనుభవతి || ౨౦ || సమయోపనతైస్తవప్రవాహే ర

పవర్గస్య అకృష్ణపచ్యత్వా భావాఽతి. “ జాయమానంహి పురుషం
యంపశ్యేన్మధుసూదనః । సాత్వికస్సతువిజ్ఞేయ స్సవై మోక్షార్థచింత
క ” ఇతి శ్లోకొత్పరవివృతః, అలఙ్కారస్తుభగవతి జాయమానకటా
క్ష కర్తుత్వస్య ప్రమాణసిద్ధస్య అపహ్నవః త్వయైవే త్యేవకారేణ
ద్యక్తికృత ఇతి కైతవాపహ్నుతి, “ కైతవాపహ్నుతిర్వ్యక్తా వ్యా
జాద్యైనికపహ్నుతేనైవ ” రితి లక్షణాత్; కించత్వయాదృష్టభివ్య
స్య సమథ=నీయస్య నయనే వృషాచలేందో రిత్యాదినా సమథ=నా
త్తావ్యులింగమ్, “ సమర్థసియస్సార్థస్య కావ్యలింగంసమర్థనమ్ ” ఇ
తి లక్షణాత్; తదనుప్రాణితాచ కైతవాపహ్నుతిరితి తయోరంగం
గిభావసజరః, (అపిచ) వృషాచలేందోరిత్యత్ర విషయనిగరణపూ
వకం విషయస్య శ్రీ వేదటపతిరిస్తు త్వేనాధ్యవసిత ఇతి రూపకా
తికనూక్తిః, “ రూపకాతికయోక్తిస్సాన్యన్నిగీర్యాధ్యవసానతః ” ఇ
తి లక్షణాత్; అంగాంగిభావసంకరస్సాన్యస్య సంస్పృష్టిః || ౨౦ ||

ఉక్తందయాక్రీకృత జాయమాన కటాక్షబల లబ్ధసదాచార్య
సమాశ్రయణ మహితమద్వేషాదికంచ ప్రపదనపర్యంత దయాప్రసా
దలభ్యమిత్యాహ—(సమయోపనతై) రితి—సమయోపనతైః-యా
దృచ్ఛికాది తత్తత్సకృతవిశేషసమయేషామనతైః, (నదీ ప్రవాహప
త్వై) కృష్ణనుగుణ సమయేషు ప్రవృత్తైరిత్యర్థః; తవప్రవాహైః-త
వేత్యత్ర నదీత్వరూపణం విషయమితిగమ్యతే; ప్రవా హాన్వయ=సు
రోధాత్, ప్రవాహైరిత్యత్ర తత్తచ్ఛేతన విషయాకారా శ్చేతలత్వ
వేగవత్త్వాదినా ప్రవాహ సుసదృశత్వేన నిగరణ పూర్వం ప్రవాహ
త్వేనాధ్యవసితాః, తైఃకృతసంస్థవా, అత్రాపి కృపా విషయాకృతా
నాం ధరిత్రీశ్చరినాం శేతనానాంప్రేమార్ద్రచిత్తత్వం సంస్థవత్వే
నాన్యవసీయతే ; కృత సంస్థవ-స్సేకో, యస్యాస్సా తథోక్తా;

సుకంఠేకృతసంప్లవాధరితీ) శరణాగతసస్యమాలినీయంవృషశ్చై

(శరణాగతే) తి—కృపావిషయాకారేణ భగవతిరుచిరూప ప్రేష్టు
సతి తమేవ శరణం గచ్ఛంతే శరణాగతావీవ సస్యాని, తన్మాలావ
తీ, ఇయం- అద్యాప్యక్తప్రకార విశిష్టతయైవ పరివృశ్యమానా ధరి
త్రీ, వృషశ్చై లేశకృషీవలం- వృషశ్చై లేశవీవ కృషీవలః, తమ్ ; కృషి
రత్ర భగవత స్సంసారిచేతనోజ్జీవీవయిషయా శ్రీవైకుంఠం పరిత్యజ్య
పురుషకారభూతయా రమయాసహ వృషశ్చైలేనదాగన్నిధిః, ప్రసి
ద్ధకృషీశ్చ; “మాయావీపరమానంద స్త్యక్త్వావైకుంఠము త్రమం! స్వా
మిపుష్కరిణీతీరే రమయాసహమోదతే ॥” మాయావీ- రమ ప
దే అనంత గరుడ విష్వక్సేనాది నిత్యసూరి పరిషత్పరీతోపి ప్రోషితసు
తోత్సుకపిత్పన్యాయేన సంసారి చేతనగతచేతాః, పరమానందః నిర
తిశయానందత్యైన నిరపేక్షాపి, ఉత్తమం- అపాకృతశ్చైననిత్యనిరవ
ద్య నిరతిశయభోగ్యమపి, వైకుంఠం- “వైకుంఠేతుపరేలోక” ఇత్యా
ది ప్రమాణప్రసిద్ధమ్, స్వాభిమతానురూప దివ్యలోకం, త్యక్త్వా-వ్యా
సజ్యవృత్త్యా ఉభయత్ర స్థితిరప్యనభిమతేతి భావః; స్వామి పుష్కరి
ణీతీరే- స్వానురూప మత్యద్భుతం దివ్యస్థానం విహాయ కస్తింశ్చిత్ప
ర్వతవతి- జలాశయతీరే, రమయాసహ మోదతే- సంసరజ్ఞంతు స
ముజ్జీవీవయిషయేతి భావః; ఉత్తమం వైకుంఠం త్యక్త్వా స్వామి పు
ష్కరిణీతీరేమోదతఇత్యనేన ఉపాయపురుషకారభూతయో ది-వ్య
దంపత్యో స్సంసారి చేతన సమాశ్రయణానుగుణా స్వామి పుష్కరి
ణీతీర వసతిరప్రాకృత స్వాసాధారణ దివ్య నగరాధిష్ఠా నానందా
దపి సహస్రీ గుణాధికమానంద మనుభవతీతి వ్యజ్యతే ; “సురమ్య
మాసాద్యతుచిత్రకూటం నదీంచతాం మాల్యవతీంసుతీర్థాం । నన
న్దహృష్టో మృగపక్షిహృష్టం జహళాచదుఃఖం పురవిప్రవాసాత్ ॥” ఇ
తివత్, అత్రచ రఘుపరిబృథ స్సీతయాసహ శ్రీమదయోధ్యానగరా

లేశకృషీవలంధినోతి || ౨౧ || కలశోదధిసంపదోభవత్కాఃకరుణే

ద్వనవాసాయ నిగతస్సురమ్యం చిత్రకూట మాసాద్యతుననంద, జ
నస్థానవా ప్రవ్య నిశిచరనిరసన ముఖేన తత్పరిపీడిత మునిజనత్రాణా
నుగుణప్రదేశ ప్రాప్త్యా పితామహాద్విప్రాప్త శ్రీమ దయోధ్యానగ
రాధిరాజ్యానందాదపి శతగుణమతిశయితం ఆనంద మవాపేత్యథః,
“ రాజ్యంవా వనవాసోవా వనవాసోమహేందయ ” ఇతిహి రఘు
ధురీణస్సౌక్తిః, పురవిప్రవాసాద్దుఃఖం జపశాచ - తాదృశానందపా
రవశ్యా త్పురవిప్రవాసజ దుగ్ధిఖంచ విసప్తాః, నిరతిశయమపి సుఖ
దుగ్ధిఖ మిశం నస్వదతఇతి భావః; (యద్వా) పురేయద్దుగ్ధిఖమస్తి
అరణ్యవాసీ మునిజనః రక్షోభిగ్ధకథంనుపీడ్యంతఇతి తదవనాయ పుర
విప్రవాసాజ్జహ విత్యర్థః ; కృషీవలమిత్యత్ర [రజగకృషీత్యాదినా
మత్త్వథేవలచ్చిత్యయః. వల ఇతి దీక్షాశ్చ] ధినోతి- ప్రిణయ
తి- త్వయేనాదాయాదృచ్ఛికాది సుకృత కల్పనాదిముఖేన శరణాగతి
యోగ్యతాం సమ్పాద్యశరణాగతించ నిర్వర్త్య తైశ్శరణాగతై స్సు
సమృద్ధాధరిత్రీకృతా- తాం దృష్ట్వా వృషజైలేశోనిరతిశయాం మద
మువాహేతి తాత్పర్యమ్ ; అత్రరూపకాతిశయోక్త్యనుప్రాణిత మే
కదేశవతి- రూపకమితి తయో రంగాంగి భావేనసమరః, అత్ర
చ విస్తరభయా దలంకార చర్చానకృతా||

||౨౧||

“ వైకుణ్ఠేతుపరేహోకే శ్రీయాసాధం జగత్పతిః | ఆస్తేవిష్ణు
రచింత్యాత్తా భక్తైర్భాగవతైస్సహ|| ” ఇత్యుక్త ప్రకారేణ శ్రీవే
కుణ్ఠమధితిష్ఠ పరమకారుణికగ్ధ పురుషోత్తమస్సచరణ కమల పరి
చర్యావి ధురేషు సంసారిచేతనేషు ప్రోషితమనసూతయా స్వాభిమ
తానురూప దివ్య మంగళ విగ్రహ సౌందర్య లావణ్యాదినా తా
వశీకృత్య రక్షితుం “ మాయావీపరమానంద ” ఇత్యుక్తరీత్యా తా
దృశం శ్రీవేకుణ్ఠం పరిత్యజ్య స్వామి పుష్కరిణీతీరమధివసతి తదీయ

సన్తతిమంథసంస్కృతాయాః । అమృతాంశమవైమి దివ్యదేహం

మనోరథ పరిపూరణేన తం ప్రీణయతి భవతీత్యవాది- అత్ర తద్వశీక-
రణ సాధనభూత దివ్య మంగళ విగ్రహ పరిగ్రహాపి కృషీవలమిత్య-
త్ర ప్రస్తుతే త్వమేవ హేతుభూతేత్యుచ్యతే- (కలశోదధీ)తి—అజ్ఞా-
నాచలేందోః- అంజనాచలే వతః-మానస్యేందోః, సకలజన నయన-
హృదయానందనతయా చంద్రత్వేనాధ్యవసానమ్; మృతసంజీవనం-
మృతాః- భగవద్రుచ్యాది వైధుర్యేణ మృతప్రాయాః, సంజీవయ-
తి- రుచ్యాద్యుత్పాదనేనోజ్జీవ యత్యనేనేతి మృతసంజీవనమ్, [కర-
ణాధికరణయోజ్యేతి కరణేతిబ్యుత్] అనేనచామృతాంశత్వో-త్ప్రే-
తౌ నిమిత్త భూతం సాదృశ్యందశితం భవతి; ప్రసిద్ధామృతంతు-
మృతజీవన, మిదంతు మృతసంజీవన మితి విశేషః; దివ్య దేహం- అ-
త్యద్భుతం సౌందర్య లావణ్యాదినా ప్రతిక్షూ మేధమానంచ దివ్యమ-
జ్గళవిగ్రహం, (కలశే) తి—కలశోదధేః- క్షీరసాగస్య, సమ్పదీవ స-
మ్పత్- శీతలత్వ మధురత్వ మహత్త్వాది సమ్పద్ధిర్యస్యాస్సాతథోక్తాః,
తస్యాగ్గక్షీరసదృశ్యాఇత్యర్థః, ననుమథనాభావే కథ మమృత ప్రా-
దుర్భావస్తత్రాహ- (సన్తతిమంథసంస్కృతాయా) ఇతి— సతీ-
దివ్య విగ్రహ పరిగ్రహద్వారా చేతనోజ్జీవన విషయత్వేన తద్దేతు-
త్వేన వాసమీచీనా, మతి-దివ్యదేహపరిగ్రహవిషయో భగవత్సం-
కల్ప, స్సమథో- మంతాచలఇవ, తేన సంస్కృతాయాః- స్వ సం-
బంధేన దివ్యదేహమృతో త్పాదనోన్ముఖీ కృతాయాః, (అన్యత్ర) మ-
థితాయాః, (యద్వా) సతీ- భక్త్యవస్థాపనా, ఇతి ర్యేషాంతే; స-
న్మతయో- భక్తాః, తైః- మంథరాయమాణైః, మంథో- విలోడనమ్,
పునఃపునఃపాక్షానం, మథనంచ; తయోర త్రా భేదాధ్యవసాయః,
తేన సంస్కృతాయాః- కార్యోత్పాదనోన్ముఖీ కృతాయాః, “ త-
థాపి పురుషాకారో భక్తానాంతస్వంప్రకాశసే ” ఇతి భక్తప్రార్థన

మృతసంజీవనమంజనాచలేందోః ॥ ౨౨ ॥ జలధరిత శీతతాదయో

యైవహి దివ్యమంగళ విగ్రహ పరిగ్రహః, (ఏవంవా) సతీ- సూక్ష్మ
గ్రాహిణీ, మతిః- ఉత్పేక్షకస్య స్వస్యమతిః, సామంధో- మంథా
నభవ సంతతి మంథః, “వైశాఖమన్థమంథాన మంథానో మన్థదంధ
కే” ఇత్యమరః. తేనసంస్కృతాయః- వివేచితసారాసారాయః,
మథితాయాశ్చ; దయాసారాసార వివేకే క్రియమాణే దివ్యమ
క్లగ్ధ విగ్రహా దయాసారాంశత్వేనావసీయతే, దయా సారత్వంచ
దయాసార కృతత్వేన, ఏవం భూతాయా భవత్యాః, అమృతాంశ
మవేమి. కలశోదధి సమ్మదః-క్షీరాబ్ధిసాదృశ్య పాషల్యవత్వా భవ
త్యాః, అమృతాంశోప్యావశ్యకఇతి దయాసారభూతో దివ్య మంగళ
విగ్రహఃకలశోదధి సారభూతామృతాంశత్వే నోత్పేక్ష్యతఇత్యర్థః,
అత్రో పమాతిశయోక్త్యుత్పేక్షాణామంగాంగభావసజ్జరః, తస్య
చాంజ నాచలేందోరితి రూపకాతిశయోక్త్యాసంసృష్టిః ॥ ౨౨ ॥

సంసరజ్జంతూనుజ్జీవయితుం తద్వశీకరణానుగుణ దివ్యరూపప
రిగ్రహాదికం రమారమణేన కృషైక పరత ప్రేణ క్రియతఇతి ప్రత్య
పాది- నను ప్రళయావస్థాయాం భగవతః ప్రళయగోచర సజ్జల్ప
పారవశ్యస్య, సృష్టిదశాయాం ప్రబలాపరాధ హిరణ్యరావణాది వి
షయ కోధపారవశ్యస్యచ, దశానాద్దయైకశరణానామస్నాకం క
థమాశ్వాసో భవిష్యతి? కృపాదీనాం సమపీధానత్వాత్? ఇతిశ
ఙ్కాం పద్యద్వయేన పరిహరతి—(జలధే) రితి—జలధే శీతతేవ,
వృషజైలాధిపతేః, స్వభావభూతాః- స్వోభావస్వభావః, అత్రజ
లధరిత శీతతేత్యనేన తస్మాజ్జలతేవ భగవతఃకోధవత్తాన స్వాభావికీ
తి ధ్వన్యతే, త్వం- గుణసార్వభౌమీ భవతీ, ప్రళయేతి- ప్రళయో-మ
హాప్రళయఏవ, ఆరభతీ - ఉద్ధతన్మత్తం- తస్యా నటీం ప్రళయాఖ్యా
ద్ధతన్మత్తైకరసికా మిత్యర్థః, తపితం - తస్యవృషజైలపతేః, పు

త్వం వృషశైలాధిపతేన్స్వభావధూతా | ప్రళయారభటేనటిత

శయేపి పరిపాలన సజుల్పరూపజ్ఞానం, ప్రసభం, ఏవం నృత్యంతిం
 నటిమవలోక్య కిమనేనాద్ధత్యేన ప్రయోజనమ్ ? ద్రష్టారస్సావన్నస
 న్తి ? తేషాం ప్రలీనత్వాత్ ? అంగశైధిల్ల్యమపిస్యాత్ “ సవీకాశీన
 రమేత” ఇతివృషగిరిపతే స్వభానాయకస్యచనప్రీతిః, చేతనానామచిద
 విశేషితత్వేన తస్యనైర్ఘృణ్యమపి ప్రసజ్యేదిత్యాదిభిర్నిర్భత్యన్యైః నిగృ
 హ్యైత్యథః; ప్రసత్తిలాస్యం- పునత్తి- ప్రసాదః, సవీవలాస్యం-
 ఉక్తదోషదూరగంసుకుమార నృత్యం గ్రాహయసి, “ బహస్యామి” తి
 బహుభవన సంకల్ప రూపాంకరోషీత్యథః, ప్రళయపరిపాలన స
 జుల్ప సృష్టిస్థితి విషయం కారయసీతి యావత్ ; భగవతస్సాన్వభా
 వికగుణధూతాత్వం ప్రాణినామపథప్రవృత్తి దర్శనజనితత్వే నాపా
 ధికం ప్రళయసజుల్పం నిగృహ్యసీతి వాక్యార్థః; ఏవంచ తాదృశ
 సజుల్పస్య దయాని గ్రాహ్యత్వేననతయో స్సమప్రాధాన్యమితి నో
 క్తశఙ్కావకాశఇతి భావః. అత్ర శ్రీనివాసదయాయా జలధిశీతతా
 యాశ్చ బిమ్బప్రతిబింబ భావేనైక్యాపన్న జలధి శ్రీనివాస స్వాభావి
 కాకారత్వేన సాదృశ్యవణానా దుపమాలంకారః, “ ఉపమాయ
 త్రసాదృశ్యలక్ష్మీరుల్లసతిద్వయో” రితి లక్షణాత్ ; కించ దీక్షాయా
 నటరూప విషయ్యభేద రూపణా ద్విషయ స్యాధిక్యన్యూనతా ను క్తే
 శ్చ అనుభయాభేదరూపకమ్, తచ్చ సావయవమ్ ; తదీక్షాకారస్య
 ప్రళయస్య ఆరభటితోపమరూపణాత్ప్రసక్తే లాస్యత్వ రూప
 ణాచ్చ “ విషయ్యభేదతాద్రాప్య రజ్జుసంవిషయస్యయత్ | రూప
 కంతత్త్రిధాఽధిక్యన్యూనత్వానుభయోక్తిభి” రితి లక్షణాత్ ; ఏవం
 చాత్రాసమా రూపకయో స్సంస్పృష్టిః , కేచిదేతం వ్యాచఖ్యః ,
 భగవత స్సాన్వజ్ఞాతిలక్ష్మి జన నిగ్రహ సజుల్ప పారవశ్యస్య తా
 దృశ సంకల్ప హేతుధూత క్రోధ విధేయ త్వస్యచ

దీక్షాం ప్రసభం గ్రాహయసి ప్రసక్తిలాస్యమ్ ॥ ౨౩ ॥ పృ

దశనా త్వగ్రిచురాపచారానపి దయైక నిష్ఠానస్మా నుజ్జీవయి
వ్యతి లక్ష్మీనివాసఇతి విస్రంభానస్యాత్, కొగ్రాదిపారవశ్యేన ద
జ్ఞానస్యాపి ప్రసక్తేరితి శంకాయాం స్వాశ్రితవిషయే నిగ్రహ సంక
ల్పాదికరానిగృహ్యతి, స్వాశ్రిత విరోధి విషయేతు స్వకింకరీ కరణేనా
నుగృహ్యతి కృపేత్యభిసన్ధాయాహ స్లోకద్వయేన (జలధే) రితి—స్వ
భావభూతా- స్వస్యభావః- స్వానుబంధీభావః, యావత్స్వమజహ
ద్భావఇతి యావత్ ; (ప్రళయే)తి— ప్రళయఏవ ఆరభటి - సన
మ్భిమన్వత్తమ్, తస్యనటీమ్- తన్నటనోచితాం నటీ మిత్యర్థః, అతి
క్రూరత్వేన దుర్నివర్త్యామితి భావః, యద్వా- ప్రళయే-ప్రళయకా
లే, ఆరభటినటీమ్- ఉద్ధతస్పృహకరింనటీమ్- తదానీమితి ప్రచడ్డా ప్రళ
యకార్యకరత్వా తదీక్షాయా ఆరభటి నటీత్వ రూపణమ్, తదీక్షా
మ్- తస్య- వృషణైలాధిపతేః, ఈక్షాం- నిగ్రాహ్య నిగ్రహసంకల్ప
రూపాం ప్రసక్తిలాస్యం- ప్రసాదమేవలాస్యం, సుకుమారస్పృహం,
ప్రసభం- బలాత్కారేణ, గ్రాహయసి- నిగ్రహ విషయాంతదీక్షాం
వీక్ష్యతానేవ చేతనాపారాధాః స్వయముపదాత్వేనోరరీకృత్యప్ర
త్యుతానుగ్రహ విషయాం బలాత్కారయనీతి భావః, నిగ్రహ విష
యాయా స్తదీక్షాయాగ్ని ప్రసాదోనామానుగ్రహవిషయత్వమేవ ; బ
లాత్కారశ్చ అనిచ్ఛన్త్యా అపి తదీక్షాయాం అనుగ్రహ విషయత్వా
పాదనమ్, తచ్ఛబలవత్సాదయాయా సుశకమేవ, అత్ర భగవన్నిగ్ర
హ సంకల్పస్య దయానిగ్రాహ్యత్వోక్త్యా తత్కారణభూత ప్రతిఘా
తేరపిదయాని గ్రాహ్యత్వ ముక్తంభవతి, దయానుగ్రహ విషయత్వం
ప్రతిఘాతే రుత్తరశ్లోకే వక్ష్యతి॥ ... ॥ ౨౩॥

ఏవం ప్రళయపరిపాలన సంకల్పస్య దయా నిగ్రాహ్యత్వేన ద
యాశేషత్వము క్తమ్, అభిసృష్టికాలీనస్య పారణ్యరావణాది విషయ

ఈత ప్రతికూలమూల ఘాతీ ప్రతిఘటకౌపివృషాచలేశ్వరస్య । క

కౌగ్రీధస్యానుగ్రాహ్యత్వేనదయా శేషతోచ్యతే- (ప్రణతప్రతికూలేతి-
ప్రణతప్రతికూలానామ్- ఆశ్రితవిరోధినామ్, మూలమ్- ఉపజీవ్య వ
ర్గమపి, తాచ్ఛీల్యేనహంతీతి తథౌక్తిః; ప్రతికూలహననంతు కైము
తికసిద్ధమ్, మూలఘాతేహివృక్షస్య అపునరుద్భవం వినాశో భవతీతి
భావః, ప్రణతప్రతికూలాన్ తస్మూలఘాతాంశ్చ తాచ్ఛీల్యేన హం
తీతివా; (యద్వా) ప్రణతప్రతికూలానాం మూలంప్రాతికూల్యమౌ
తుఘాతం పాపంహం నై తచ్ఛీల్యితి, ప్రతికూలా ననుకూల యతీత్య
థః; [సుష్యజాతాణినిస్తాచ్ఛీల్యితి ణినిః- హూహంతేరితికత్వం
హనసోచిణ్ణలోరితి తాదేశః] కొపి- “కృద్ధోహన్యాద్ధురూనపి”
ఇతి కౌగ్రీధపరవశ తాకికకోపవిలక్షణః, “కౌగ్రీధమాహరయతీవ్రం
కోపస్యవశమేయివాన్” ఇత్యాశ్రిత రక్షణార్థ మాహృతత్వేన క్లా
ఘనీయత్వాత్, వృషాచలేశ్వరస్య ప్రతిఘః- జలధేరుష్ణతే, తివత్ ,
వృషాచలేశ్వరస్య ప్రతిఘఃకృత్యై తదౌష్ణ్యేవప్రతిఘస్యా ప్యాపా
ధికత్వమేతదీయస్య ప్రతీయతే, తత్ర తపన కిరణ సంసగాదిరుపా
ధిః, అత్రీత్వాశ్రిత విషయాపరాధాదిః; కలమే - సస్యే, యవసా
పచాయసీత్యా- యవసమపచినోతీతి యవసాపచాయః; [కతన్
ర్యణితి కతన్ర్యణే.] తస్యసీత్యా- న్యాయేన, ప్రకారేణే త్యథః;
సచప్రకారస్యస్య వృద్ధి హేతుఘాతయవసోన్ములనమ్, తత్తుల్య ప్ర
కారేణేత్యర్థః; సచప్రకార ఆశ్రితాభివృద్ధికరంతత్ప్రతికూలమూ
లహననమ్, తేన ప్రకారేణ; అస్యచ యవసాపచాయసీతి ముల్యతా
రక్షణీయవస్తు విరోధిమూలహననరూపత్వేన; తథాచసాదృశ్య నిబ
న్ధనసీతి ద్వయా భేదమూలాయం యవసాపచాయసీత్యైతి తదీయత్వే
న వ్యవదేశః; తవకింకరతాముపయాతి, అయమథః-యథాకలమే
యవసాపచాయ స్సస్యవృద్ధి హేతుఘాత యవసోన్ములనేన కక్షన్

కం ప్రతికిఁబరతాం భజతే తద్వద్వ్యవగిరిపతేః ప్రతిఘ అక్రతాభి
 వృద్ధి క రేణ త త్ప్ర తి కూల మూల హ న నే న త వ కిం
 కరతా ముపయాతీతి ; అత్ర యవసో న్యూలన ప్రతికూల మూల
 హననయో ర్భింబ ప్రతిభింబ భావేనైక్వాపత్త్వా యవసోన్యూలనా
 ది ప్రయుక్తకింకరత్వయో స్సాధారణ ధమతా, తతశ్చయవసోన్స్త
 లనకర్తుః ప్రణత ప్రతికూలమూల ఘాతినః ప్రతిఘస్యచ సస్యవృద్ధి
 హేతుఘాత యవసోన్యూలన ప్రయుక్తకిఁబరత్వేనాశితాభివృద్ధిక
 రతత్ప్రతికూలమూల హననప్రయుక్త కింకరత్వేన చోపమా నోప
 మేయ భావః, (యద్వా) కలమేయవసాపచాయసీత్వా ప్రణతప్రతి
 కూలమూల ఘాతీత్యన్వయః, యవసాపచాయస్య - యవసో త్థనన
 స్య, [హంతాదానే చేరస్తేయఇతి భావే ఘో] సీత్వా - న్యాయే
 న, సస్యవృద్ధిఫలకత్వ లక్షణే ; తత్తుల్యన్యాయేనేత్యర్థః, సచ న్యాయ
 య ఆశ్రితవృద్ధి ఫలకత్వం, తేన ప్రకారేణ ; ప్రణత ప్రతికూల
 మూలఘాతీ- ప్రణతప్రతికూలమూల హననశీలః, యథా సస్య వర్ధ
 నాయ కలమేయవసాపచాయంకుర్వతి ఏవమాశ్రితరక్షణాయైతద్వి
 రోధిజన మూలహననశీలఇతి భావః ; (అథవా) యవసాపచాయసీ
 త్వా- యవసాపచాయస్య- యవసోన్యూలనస్య, సీత్వా-ప్రకారేణ, ర
 త్క్షణీయ వస్తువృద్ధి హేతుత్వయాపేక్ష ; సచ ప్రకారగక్వచిత్సస్యవృద్ధి
 హేతుత్వమన్యత్రాశ్రితాభివృద్ధికరత్వమ్ ; తేన ప్రకారేణ ప్రణత
 ప్రతికూలమూలఘాతీత్యర్థః ; కరణఘాతే ప్రతిఘ కర్తృత్వో
 పచారఃకిఁబరత్వం వక్తుమ్, కోపి- “ ఆత్మవాక్కోజితక్రోధః - న
 క్రుద్ధ్యత్వభిశ్చోపి- అరోషణోహ్యసౌదేవః ” ఇతి పరిపూర్ణత్వే
 న సర్వసమత్వనచ స్వతఃక్రొధాభావేప్యాశ్రిత విరోధిరసమార్థ
 మాహృతత్వాత్కల్యాణగుణేషు ప్రథమగణనీయః, ఏవం ఘాతగ్ని
 ప్రతిఘస్తవ కింకరతా ముపయాతి, కిఁబర త్వోక్త్యా ప్రతిఘస్య

లమేయవసాపచాయనీత్యాకరుణైకింకరతాంతవోపయాతి || ౨౪ ||

దయోపజీవిత్యం దర్శితమ్, తచ్చ దయా సమపితాశ్రిత విరోధిరూ
ప విషయ లాభేన లబ్ధసత్తాకత్వాత్, ఏవంచ శ్రీనివాస కారుణ్యస్య
గుణసార్వభౌమత్వమవికలమ్. (ఏవంవా) యవసాపచాయే త్యత్రక
తకార్యణో ప్రత్యయ ఏవ, యవసాపచాయస్య - యవసోన్ములనక
తుః, నీత్యా- సస్యాభివృద్ధికరయవసోన్ములన న్నాయేన, ప్రణత
ప్రతికూలమూలఘాతీ- కృషీవలస్సస్యా భివృద్ధి మేతుణ్యైన యవసో
న్ములనమివాశ్రితాభివృద్ధమే తద్విరోధిహాననం కరోతీతిభావః. య
వసోన్ములనస్య ప్రతికూలమూలహాననస్యచ బిష్ణు ప్రతిబిష్ణు భావే
నాభేధా త్సాధారణ ధర్మతా, అలంకారస్తు, ప్రణత ప్రతి
కూలమూలఘాతీతి విశేషణం కృపా ప్రీతికర కార్య కారిత్యాభి
ప్రాయ గర్భమ్, వక్ష్యమాణ కీలక త్వోపయోగిత్యాత్; ఏవం
చ “ అలంకారగ్ల పరికర స్సాభిప్రాయ విశేషణై ” రితి పరికరా
లంకారః, తదనుప్రాణితం పదార్థ హేతుకం కావ్య లింగంచ, కృ
పాంప్రతి కింకరత్వస్య సమర్థనీయస్య ప్రతీయమాన దయాభి మత
కార్యకారిత్వోపసక్త తేన ప్రణత ప్రతికూల మూలహానన రూప ప
దార్థేన సమర్థనాత్; తథాచ తయోరంగాంగిభావేనసంకరః, త
దుత్థాపితాచప్రథమయోజనాయాం కలమేయవసాపచాయనీత్యాకిం
కరతాముపయాతీత్యశ్లోపమా, సాచ వాచకలుప్తా; ద్వితీయ తృతీ
య తురీయ యోజనాసు కలమేయవసాపచాయనీత్యా ప్రణతప్రతి
కూలమూలఘాతీత్యశ్లోపమా, తత్ర ద్వితీయతృతీయయోర్వాచకో
పమానలుప్తా; తురీయ యోజనాయాంతవాచక లుప్తోపమేతి విశే
షః; కించ పూర్వ ప్రదర్శితస్య చరికరకావ్యలింగయోరంగాంగి భావ
సమీకరస్య ద్వితీయాపియోజనాప్రదర్శితోపమాయాశ్చ సమప్రాధా
న్య సమీకరః; అత్రచ ప్రథమ యోజనాయాం కీలకత్వం సాధా

అబహిష్కృత నిగ్రహఃస్విదంతః కమలాకాంతగుణాః స్వత స్త్ర
తాదీః | అవికల్పమనుగ్రహం దుహానాం భవతీమేవ దయే

రణ ధమః; అన్యత్రయవసాపచాయ ప్రతికూలమూలహననయో
చిత్తవృత్తివింబ భావేనాభిన్నయోస్సాధారణ ధర్మతేతి వివేకః, ఉ
పమానోపమేయభావస్తు యవసోస్థూలన కతుంగప్రణతప్రతికూల
మూలఘాతినశ్చ సర్వత్ర సమానః, అపిచ ప్రభమయోజనా ప్రదర్శి
తోపమాయాద్వితీయ తృతీయయోజనోపమాయా స్తురీయయోజనో
పమాయాశ్చ సందేహసహరః॥ ... ॥౨౪॥

ఏవ ము క్తరీత్యా సకల గుణ సార్వభౌమమజ్ఞాత నిగ్రహకథా
మనుగ్రహైక రసికాంభవతీమేవ సారాసార వివేచన చతురాగుణా
స్తరాణాం నిగ్రహానుగ్రహ సాధారణ్యంనిచ్చితవ స్తస్సంతెగ్గపరమపు
యషాః ప్రాపకతయాఽధ్యవస్య భజంతీత్వాహ—(అబహిష్కృ
తే)తి—హే దయే? మాతృనామ గ్రహణవద్రస్యతయాప్రతిష్ఠాకం
సమ్భాధనం, రక్షణీయ జన భూయ స్తయా వ్యాసంగ సమ్భావన
యాఽభిముఖీ కరణార్థంవా; స్వత స్త్ర తాదీః స్వాత స్త్ర్యశక్తిప్ర
ముఖాః, కమలాకాంతగుణాః - అబహిష్కృత నిగ్రహః - అబహి
ష్కృతః - అంతర్భావితః, నిగ్రహాయైస్తాః, అబహిష్కృతేత్య
నేన బహిష్కృతుః మహాత్వం ప్రతీయతే, నిగ్రహస్యా ప్యనుగు
ణానిత్యః; విదంతః- జానంతః; సంతః- సారజ్ఞాగ్రపురుషాః; అ
వికల్పః- కదాచి స్నిగ్రహగికదాచి దనుగ్రహఇతి వికల్ప రహితమ
నుగ్రహమేవ, దుహానామ్ - ఉపసాగురుత్వేన తద్ధారమసహమా
నాస్వయమేవ భూమా పీఠమవస్థజంతీధేనురివాపేత్ సరిపేతుంస
ర్వదా సగ్వాననుగృహంతం భవతీమేవ, నతు గుణాంతరాణి గుణ
సంవా; తస్మాపి నిగ్రహానుగ్రహ సాధారణత్వా వివేచన; ఇతి
న్ది- ప్రాపకత్వేన నిరతిశయ భాగ్యతయా ప్రాప్యత్వేనబాధ్యతవ్య

భజంతిసంతః || ౨౫ || కమలానిలయ స్వయాదయాశుగ్ధకరుణే

నేవంతే, పరస్మై పదేన క్రియాఫలం కృపాయావపేతి ప్రత్యాయ్యతే. అత్ర భవతీమేవ భజంతి ప్రతిపాదితస్య గుణాంతరాది భజన పరిత్యాగ విశిష్టస్య దయాభజన రూప సమర్థసియార్థస్య అబహిష్కృత నిగ్రహానితి పదార్థేన అవికల్పమనుగ్రహం దుహానామితివా క్యాథేనచ మిలితేన సమర్థనా త్పదార్థ వాక్యార్థోభయ మేతుకం కావ్యలిక్ష్మమ్, అబహిష్కృత నిగ్రహానిత్యత్ర వజ్జ్యేతర గుణాంతరాణాం నిగ్రహరూపైక ధర్మాన్వయ ప్రదర్శనాత్తుల్యయోగితా, “ వజ్జ్యేనామితరేషాంవా ధర్మైర్మత్తుల్యయోగితే ” తిలక్షణాత్; తదుత్థాపితత్వాచ్చ కావ్యలిక్ష్మస్య తయోరక్షాణీభావ సంకరః. కించ సంత ఇత్యస్య సారాసారవివేచన కుశలా భిప్రాయగర్భత్వాత్పరికరాలచారః, “ సాభిప్రాయేవిశేష్యేతు భవేత్పరికరాంకురః ” ఇతి తిలక్షణాత్; తథాచ తయోస్సంస్పృష్టిః. || ౨౫ ||

“ భవతీమేవ దయేభజన్తిసంత ” ఇత్యేవకారేణ కమలాకాంతోపి వ్యావర్తితః, తత్రేవ హేతుర్నకణ్ఠాక్షః, తత్రాణ్ఠాక్త్యా తద్వ్యావతేన మత్రస్థిరీక్రియతే, కణ్ఠోక్తిశ్చత్వ దేవ భీతిరిత్యేవకారేణ—(కమలానిలయ)ఇతి— హే కరుణేః కమలా నిలయ స్వయాదయాశుః—త్వద్భాషదయాయుక్త ఇత్యర్థః, (“స్మరేణదయాదయత” ఇతివత్) నిరూపణే క్రియమాణేత్వం నిమగ్నరుణా, అనవస్థాపునశ్గాదితి భావః; కార్యముఖేనాపి నిమగ్నరుణత్వం దక్షణయతి—(అపవహా)ఇత్యాదినా— తావకాశ్రితానామ్. తావకానామాశ్రితానాం, ఇదంచ దురితానామిత్యనేనసమానాధికరణమ్; తావకానామాశ్రితానామితి కమలధారయశ్చస్ఫురతి; తావకానామాశ్రితానాంసతామ్, దురితానామితి—(స్వాభావికార్థస్తు) తావకానాశ్రితానామితివిశేషణ సమాసః, దురితానామితివ్యధికరణవ్యక్తి, తావకాశ్రితము

నిషకరుణానిరూపణేత్వమ్ | అతవవహితావకాశ్రితానాం ధ

స్థినా సతాం దురితానామిత్యర్థః; త్వదేవ భీతిః- "వ్యాప్తవ్యాప్త
స్యసుతరాం వ్యాప్తత్వాత్" ఇతి న్యాయేన స్వాశ్రితాశ్రితానాం
స్వాశ్రితత్వభ్రావ్యాత్రైషాం స్వయమేవ నిమూలసం కరుణా లేక
వతోపి నోపపద్యత ఇతి భావః; త్వదేవ, నతు తత్తత్త్వాపానుగుణం
ఫలప్రదాన దీక్షితాద్భగవతః; ఆశ్రితసంరక్షణం సమ్యక్కృత మితి
భావః, అనేన కమలానిలయస్య దయాశుత్వం దయాయా నిదాయ
త్వం చేత్యుభయ ముపపాదితం భవతీతి ధ్యేయమ్. కించ కమలాని
లయ స్త్వయాదయాశుః - త్వత్సాహచర్యేణ దయాశుత్వం జాతమి
త్యపి ప్రతీతిః; త్వదుపదేశాద్దయాశు రభూవీతి యావత్; హే క
రుణే? నిరూపణే క్రియమాణే, త్వం- పరోపదేశ ప్రవృత్తాత్వం, ని
షకరుణా, తతశ్చ పరస్మై ధర్మరుచిముపజనయతస్వయం ధర్మ
త్యాగినో డాంభికస్యేవ తవశీల ముపలభ్యత ఇతి భావః; నిరూప
ణ ప్రకారమేవ దశాయతి-(అతవవహితా) ఇత్యాదినా- (యద్వా)
త్వయా దయాశు రిత్యత్ర కాకు రనుసంధేయా, త్వయా దయాశుః
కిమ్, నభవత్యేవేత్యర్థః; కుత ఇత్యత్రాహ- (నిషకరుణా నిరూపణే
త్వ)మితి-యద్యపి కరుణాయా నిషకరుణత్వేపి కరుణా శ్రయత్వే
న కమలానిలయస్య దయాశుత్వం స్వాదేవ, తథాపి భగవతః ల్య
ణగుణత్వేన ప్రసిద్ధ పరదుగ్ధినిరా చికీర్షాది లక్షణ దయా వత్త్వం
త్వదాయ త్తంసేత్యర్థః; త్వం తాదృశీ దయానేతి యావత్; తత్ర
హేతుర్నిషకరుణేతి-నిషకరుణత్వ కార్యవతి, నిరూపణే-త్వతాగ
ర్య పర్యాలోచనాదుమ్, నిరూపణమేవ దర్శయతి-(అతవవహితా)
ఇతి- అతవవ- నిషకరుణ కార్యవత్త్వాదేవ, నతు తత్తద్ధురిత ఫల
ప్రదానోపయోగా ద్గుణాంతరా త్తాదృశ ఫలప్రదా ద్గుణినోపేతి, ఆ
త్రాశ్రితవగణం ప్రతిభీతి జనకత్వాదినా నిదాయా నీతి కరుణాన్వ

రితానాం భవతిత్వదేవదీతి: ॥ ౨౬ ॥ అతిలంఘితశాసనే వ్యభి

యా సహకార్యంతరమనపేత్య స్వాశ్రిత దురిత నిరసనం తవైవో
పపద్యతే నాన్యేషామితి కరుణాస్తుతి ర్వ్యజ్యతే, కించాశ్రితానాం
దురితానామపి తత్తదుచిత ఫల ప్రదానేన ప్రీణనా త్కమలానిలయ
స్య దయాశుత్వం సత్యమేవేతి స్తుత్యా ఆశ్రితానామపి తత్తత్పాపా
నుగుణ క్రూర ఫల ప్రదానేన భేదయసీతికమలానిలయస్య దయా
శుత్వం వస్థ్యమేవేతి తన్నిందావ్యజ్యతే, తతశ్చోభయవిధ వ్యాజస్తు
తిరత్ర క్లోకే ద్రష్టవ్యా, కించ దయాశుత్వ నిషకరుణయో సమర్థనీ
యయో యత్త రాధేన సమర్థనా తాగవ్యలింగమ్ ; తతశ్చ తయో
రేకవాచకాను ప్రవేశ సంకరః, “ఉక్తిర్వాచ స్తుతిర్నిందా స్తుతి
భ్యాంస్తుతినిందయోః । కస్య ధుని వివేకస్తే నయసే పాపినో ది
వమ్ ॥ సాధుదూతిపునస్సాధు కర్తవ్యంకిమతఃపరం । యన్మచథం
విలూనాసిదంతైరపినభైరపి ” ఇతి; సమర్థనీయస్యార్థస్యకావ్యలింగం
సమర్థనమ్ । జితోసిమస్తకందర్ప మచ్చిత్తైస్త్రిత్రిలోచనః ” ఇతిచ ల
త్యులక్షణ సంగ్రహాత్ ; తతశ్చ తత్త త్కర్మానుగుణ్యేన నిగ్రా
హకం కమలా కాంత మనాదృత్య భవతి మేవ భజన్తి సంత ఇతి
భావః.

॥ ౨౬ ॥

నన్యేవమాశ్రితానాశ్రితానాదరణ సర్వనిగ్రాహకత్వే భగవ
తో దయా పారవశ్యం బహుళః ప్రతిపాద్యమానంచస్యాత్, స్వా
ద్వా; తేన క్రియమాణో నిగ్రహా దయానుమత ఇతి చేత్తత్రా
హ- (అతిలఙ్ఘితే)తి—వృషశైలాధిపతిః, అభీష్టం- పానగి పున్యేన,
అతి లంఘిత వాసనేషు - ఉల్లంఘిత శ్రుతి స్మృతి రూపాశ్చేషు,
“శ్రుతిస్మృతిర్మమైవాజ్ఞా యస్తామల్లఙ్ఘ్యవతఃతత్” ఇత్తుక్తే; స
కృదాజ్ఞాతిలంఘనే భగవతః కోప విజృమ్భణాభావం సూచయత్క
భీష్టశబ్దః, అభీష్టమ్-భృశమ్, (విజృమ్భితోష్ణైతి వాన్వయః) విజృ

క్షం వృషణైలాధిపతి ర్విజృంభితోష్ణా | పునరేవదయే తుమాని

మృతోష్ణా - అతి ప్రవృద్ధకౌపో భవతి, గమ్యమానత్వా దప్రయోగః, (విజృమ్భితోష్ణా వృషణైలాధిపతిరితివాన్వయః) సః, భవత్యధీనైః - "భవతి సమ్బంధవృష్ట్యై" త్యాది ప్రయోగానుసారా తస్య నామ్నో వృత్తిమాత్రే ఘుజవద్భావః ప్రాయిక ఇతి భావః, త్వదధీనేః - త్వయైవసమ్పాదితైరిత్యర్థః, తుమానిదానైః - తుమా హేతుభూతైర్భక్తి ప్రవత్త్వాది రూపవ్యాజైరిత్యర్థః ; (యద్వా) భవత్యధీనైః - స్వయైవకల్పితైః, తుమానిదానైః - తుమాయా ఆచికారణభూతైర్యాదృచ్ఛికాది సుకృతైరిత్యర్థః; పునరేవ - ఘాయోపి, పూర్వతోఽతిశయేనేవేతివా, భవతీమాద్రీయతే - భవత్పా తుమానిదాన కల్పనేన ప్రశాంతకౌపో యథాపూర్వ వతిశయేనవా భవతీం బహుమన్యత ఇత్యర్థః; (యద్వా) భవత్యధీనైః - భవత్పాకల్పనీయైః, తుమానిదానై రాద్రీయతే - త్వయా తుమానిదానాని కల్పయితుత్వా మాద్రీయత ఇత్యర్థః; ఏతదపి దయాపారవశ్య కార్యమేవ ; అయమాశయః - (చేతనేః పానః పుస్యేన క్రియమాణాఞ్జాతీలంఘన జనితే భగవత స్తద్విషయ క్రొధ విజృమ్భమాణేన తదానీం కృపాస్వయమేవ తుమానిదాన పరికల్పనాదినా స్వవల్లిభస్య తాదృశం క్రోధం శిశమయిషతి, తతస్తాదృశకోప విజృమ్భణసమయేపి వృషాద్రీపతిదయా పరవశత్వా త్తామేవ విశేషేణా ద్రీయతే, తస్తాద్దయా పారవశ్యం తస్యకదాపినాపైతితి.) కించేయం దయాస్వదయితం నిగ్రహప్రవృత్తం ఒలాన్నివతయితుమపి ప్రభవతి - యథా " వధాహామపి కాకుత్స్థః కృతయాచర్యపాలయత్ " ఇతి; (అథవా) సకలకాస్త్రేహ ఘ్నుష్యమాణం భగవత స్సమాశ్రయణీయత్వం సస్మాత్తథాచ కాస్త్రాప్రామాణ్యం ప్రసజ్యేదిత్యత ఆహ - (అతిలంఘితే) త్యాది - అతిలంఘిత కాసనేషు, అభీక్ష్యమ్ భృశమ్, విజృమ్భితోష్ణా కృష్ణ

దాతైర్భవతీమాద్రీయతే భవత్సర్ధీనైః || ౨౭ || కరుణేదరితే

జైలాధిపతిః భవత్సర్ధీనైః- భవత్సాకల్పనీయైః, క్షమానిదానైః- క్షమానా ఆదికారణభూతై ర్భూదృచ్ఛికాది సుకృతవిశేషైః, భవత్సా క్షమానిదానాని సమ్పాదయితు మిత్యర్థః; అన్యాయనేన వసతీతి వ త్ప్రయోజనస్య హేతుత్వమ్, భవతీం పునరేవాద్రీయతే- ద్విగుణమే వాద్రీయత ఇత్యర్థః; తథాచ మహాపరాధ దర్శన జనిత మహా క్రోధ దశాయామపి దయాయాం ద్విగుణ మాదరం కరోతీత్యుక్త్యా భగవతో దయాయామేవం సదాతన వ్యామోహ ప్రదశనేన ద యాం పురస్కృత్యైవ భగవత్సమాశ్రయణం శాస్త్రైర్విధీయత ఇతి సూచ్యతే; “భవతిమేవదయే భజన్తినంత” ఇత్యత్రచనభవత్సాహీ నం కేవలం భగవంత మిత్యేవకారాధ్యః, నతు భవత్సా పరిమృ తం నభజతీతి. అత్ర భగవత్సాన్నిజ్ఞాతిలంఘి జననిగ్రహాత్సుక్య స్య వ్యజ్యమానస్య దయాగోచర పేన్దుశ్చ సంధికవేదకాయారూప దేవతా విషయ రతి భావస్యాంగమితి భావ సంధిరలంకారః, కిం చ విజృంభతోష్టత్వస్య సమర్థసియస్య అతిలంఘిత శాసనేష్వితి ప దార్థేన సమర్థనాత్పదార్థహేతుకం కావ్యలింగమ్, తయో ర జ్ఞాగ్నేభావ సంకరః; నిగ్రహాత్సుక్యస్య కావ్యలింగ వ్యజ్ఞేతత్వాది తి, (వా్యాఖ్యాంతరమ్) అతి లంఘిత శాసనేష్విత్వత్ర జనేష్వితి విశే ష్యపదం వివక్షితమ్, తతశ్చాతిలజ్ఞిత శాసనేష్వితి విశేషణం నిగ్రా హ్యత్వాభిప్రాయగర్భమ్, ఉష్మవిజృంభణోపయిక్తత్వాదితి పరికరా లశౌరః, తదుత్థాపితత్వాచ్చ తయోరజ్ఞాగ్నేభావసంకరః॥ ౨౭॥

వీపమతి లంఘితశాసనేష్విత్వాది శ్లోకే వృషజైలాధిపతి స్సాన్ని జ్ఞాతి లంఘి జన విషయ తాదృశ ప్రతిఘ విజృమ్భణ సమయే తత్స మీకరణ సమర్థాం భవతీమేవ ద్విగుణమాద్రీయతే, నతు ప్రతిఘం జ్ఞాన శక్త్యాదికంవేతి ప్రశ్నపాది, పునరేవేత్యేవకారస్య భవతీమేవ

మహామ కేషుప్రతికారాంతరదుఃఖయేషుభిన్నః | కవచాయ

త్యన్వయాత్; అథ కరుణేదురితేష్విత్వాద్యనంతర పక్షే అస్మదా
ది దురిత దుఃఖయత్ప్రయుక్త నిర్వేదదశాయాం తత్ప్రతికారక్ష
మాం త్వమేవ పురస్కారోతి శాక్తీః, నజ్ఞానశక్త్యాదీ నకించి తు
రానితి ప్రతిపాద్యతే, తథాచ పద్యద్వయేన భగవత స్త్వమేవాప
త్సభీత్యుక్తం భవతి—(కరుణే)తి—మామకేషు - స్వరూపవత స్స
జ్ఞాయాచా పరిచ్ఛిన్నేషు, యథా భగవద్గుణా ఏకైకమనవధికాతి
శయా స్సమ్భూయాసంఖ్యేయాశ్చ భవంతి ఏవం మదీయదోషా ఏవ
తత్తుల్యాన్వదీయ దోషాభావాత్ప్రత్యేక మపరిచ్ఛిన్నాస్సమ్భూయా
సంఖ్యేయాశ్చ భవంతీతిభావః; దురితేషు - అనాది కాలాజ్ఞేతేషు
పాపేషు, ప్రతికారాంతర దుఃఖయేషు-అపరిచ్ఛిన్నాసంఖ్యేయత్వా
దేవ ఫలప్రదానాది ప్రతికారాంతరై ర్దుర్జయేషు నిశ్చితేషుసత్సు,
యథోత్తరత్ర వక్ష్యతి- “ అనుభవితమఘోషం నాలమాగామికా
లః ప్రశమయితుమశేషం నిషిగ్రియాభిర్నశక్యమ్” ఇతి, భిన్నః- “వ్య
సనేషుమనుష్యాణాం భృశం భవతిదుఃఖితః” ఇత్యుక్తపర దుఃఖ
దుఃఖత్వం ఖేదః, (యద్వా) సంసారిచేతన సంజఘ్నక్షయహీ జగ
త్సృష్ట్యాదికంకృతమ్, తదిదానీం నిష్ఫలంజాతమ్, సంసారిణాం దు
రిత గహన సంవృతత్వేన దుర్గ్రహత్వాద్దురితానాంచ వ్యాజం వి
నా దుర్నిరస్తత్వాదితి నిర్విణ్ణః; శాక్తీః- ఆభరణకోటి నివిష్ట శా
క్త్యాది దివ్యాయుధస్సర్వేశ్వరః, తస్మాం దశాయామితఃపరం త్మ
మైవ శరణమితి మన్వానస్సక్ త్మమా వ్యాజం సమ్పాదయితుం, కవ
చాయితయా-హృదయే దురితవేధ నిరోధితేన కవచవ దాచరన్త్యా
త్వయేవోపలక్షితస్సక్; జ్ఞానసత్త్వాదాసత్వపి తస్యేదానీ మకించితు
రత్వాదుపేక్ష్యతిభావః, విజయస్థానమ్- శాక్తీణి వృషాద్రి ము
పాశ్రితేనతినీసేవిషూణాం జనానా మభిగమనాది త్మమానిదాన సం

తయాత్వయైవ శాశ్వతవిజయస్థాన ముపాశ్రితో వృషాద్రిమ్ ॥

భవాద్భగవతో దురిత విజయస్సాధితి విజయస్థానత్వమ్, “వేం
కటాద్రిసమంస్థానం బ్రహ్మణైనా స్తికించున” ఇతి ప్రసిద్ధాసాధా
రణవైభవత్వేన స్వాభిగమన గుణకథనాదినా దురిత త్వయ కరత్వా
ద్వా; వృషాద్రిముపాశ్రితః- అస్మాంతే గుణరాశివద్గుణపరీ వాహః
త్వ నాంజన్యనాం సంఖ్యాభామనికేతనేష్వపికుటీ కుష్టాఘరంగేశ్వర ।
అచ్యుస్సర్వసహిష్టురచకపరాధీనాఖిలాత్మస్థితిగ్గప్రిణీషేహృదయా
శుభిస్తవతత శీలాజ్ఞదీఘాయతే” ఇతిహృదయాశుభిరభినంద్యమాన
త్వమా వాత్సల్య సౌశీల్య సౌలభ్యాది కాస్తా భూతా చావతార
రూపేణ సేవితవా, అనేన స్వేతర సమస్త సేవనీయస్య భగవ
తశ్శాశ్వతాసేవ్యత్వ కథనేన శ్రీ వేంకటగిరే రస్తా త్తర శత దివ్య
స్థానేషు శ్రేష్ఠం భగవత శ్రీనివాస స్యాక్యేత త్సమ్యం ధాయత్త
వైభవత్వంచ వ్యజ్యతే, త్వయేవేతత్తం భావేత్వతీయా, భగవతశ్రీ
వేంకట నాథస్య దయైక నిరూపణీయత్వం ప్రకాశ్యతే; అత్ర దు
జయై శ్శత్రుభిరావృతస్య స్థానబలేనైవ తాన్విశేతుం కిచ్చిర్గిరి దు
గంపరైర్దుస్సాధ్య మాశ్రితస్యగృహీత ధన్వనోద్భృత కవచస్య క
స్య చిద్రాజ్ఞోప్రకృతస్య కస్య చిద్వృత్తాంతస్ ప్రకృతే శాశ్వతే స
మారోహ్యతఇతి సమాసోక్తిరలంకారః॥

॥౨౫॥

ఏవం మదీయదురిత విజయాయ విజయస్థానం వృషాద్రిము
పాశ్రితగ్గకరుణా సహాయ శ్శాశ్వత్యవాచీత్, అథనూనం మదీయ
మహాపరాధ జాతస్య విజయస్థానేపి దుర్జయత్వా న్తాముపేత్యమి
తవోపనితరాన్విశేతు మార్హభా భవేదితి కరుణామతి శబ్దతాం
ప్రత్యాహ—(మయితివృత్తి) ఇతి—అపరాధై రెవ దయాధిక్యవ్యక్తిర్భ
వతి, తతశ్చయత్రాపరాధ భూయస్తస్వం సఏవ దయాపోషకః, ఏ
వంచ దుష్కృతామ్. దురితైక నిరూపణీయానామ్, దుష్కృతా మితి

అ || మయితివృత్తిదుష్కృతాం ప్రధానే మితదోషా నితరాన్వి
చిన్వితత్వమ్ । అపరాధగణైరపూర్ణకుక్షికమలాకాంత దయే

పారే- ప్రతిక్షణ ముపచీయమాన దురితానామ్, ప్రధానే- అగ్రస
రే, మయి, తివృత్తి. సులభేనతి, [ప్రక్షీణానాదరే ఇతి సప్తమి] మా
మనాదృత్యేత్యర్థః; (యద్వా) ప్రధానే- నిర్వాహకే, కఠారి కార
యితరిచేత్యర్థః; మితదోషా- అల్పదోషా, ఇతరా విచిన్వితీ -
మదితరేనర్వేపి మత్తోమిత దోషాఏవ, తేచవిచేయా ఏవ; నతుమద్వ
త్సులభా సాదృశామాగ్గ మాణాః, అపరాధగణైః-సమస్తానాంతే
షాం సమస్తైరపరాధవర్గైః, త్వదుదరపూరణాసమధైః, అపూ
ర్ణకుక్షి- అపూర్ణోదరాసతీ, (అథవా) అపరాధగణైః - మనీ
యా నామపరాధ గణానాం వర్గైః, అయం భగవదపచారవర్గః
అయం భాగవతాపచారవగ్ ఇత్యపరాధానాం బహుశో వగ్
స్సంతి, తేషామప్యపరాధవ దసంఖ్యేయత్వాభిప్రాయేణ బహు వ
చనోక్తిః, అపూర్ణ కుక్షిః - ఏవం ధూతై స్త్వదుదరం పూరయి
తుం సమర్థైర్మనీయాపరాధ గణైరపూ ర్ణోదరాసతీ, సన్నిహి
తానపి మనీయాపరాధ గణాననాదృత్యాన్యత్ర గమనాదితి భావః;
కథం భవిత్రీ- కింబహునా; అపూర్ణోదరాసత్యేన క్రమశఃక్షయే స
తి తవనత్తా దుష్కృతా భవేదీతి భావః; ఏవంసతి మామేవ విషయా
కృత్య సమ్యగభివృద్ధా భవేతి తాత్పర్యమ్, అపూర్ణకుక్షిరిత్యత్రద
యాశేషత్వేన దయావయవ ధూతా క్షమా కుక్షిత్వేనాధ్యవసితా,
ధూయోభిరపరాధైహిక్షమాయాగ్గపూ ర్తి, యథోక్తం వేదాచా
ర్యభట్టారకైః “అల్పంచేదనవేక్షణీయసరణావారోఽప్యతాం మత్యృ
తం కిచ్చిద్భూరిభవేదిదం యది గురూ సప్రేక్ష్యమేత్యజ్యతాం
యద్వాంత మనంతజ్జేభవజుషౌ రంగమావల్లభ త్వత్త్వాన్యైగ్గ
లులక్ష్యతా మనుగుణా మానీయతాంత త్వయా ” ఇతి ; ఇదంబ

కథంభవిత్రి ||౨౯|| అహమన్త్యపరాధచక్రవర్తే కరుణైత్వంచ

దయాయాం చేతన సమాధినోచ్యతే- అత్రచ సన్నిహితం పూర్ణా హారం పరిశృజ్యా సన్నిహిత మల్పహారమన్వేషయసి కి మిదం త వాజ్ఞానమితి నిందయా ధూయో దోషదూషితం తతఏవ (పాతాన్త రమ్- దయనీయతరమ్) నిగ్రాహ్యతమం యం కంచి జ్ఞనం నితరా మను గృహ్యసి, హంత కీచృశం కియద్వేద మాశ్రిత వాత్సల్యం భవ త్యా ఇతి స్తుతిర్వ్యజ్యతే ; తతశ్చ వ్యాజస్తుతి రలంకారః, “ వ్య క్తిర్వ్యాజస్తుతిర్నిందా స్తుతిభ్యాం స్తుతి నిందయోః ” ఇతి లక్షణా త్, అనయావ్యాజస్తుత్యా అనవధికాసంఖ్యే యాపరాధతయా పూ ర్ణపాత్ర ధూతంమా మనుగృహ్యేత్వైతి ఫలితోర్థః, తతశ్చాలంకా రేణ వస్తుస్వనిః|| ... ||౨౯||

అథాభిలషితో నుగ్రహగ్న కీదృశ ఇతి జిజ్ఞాసాయాం వృషశై లేశ్వర పాదయోర్క్యాం సమర్పయేత్యముమర్థం దయారంజనాయ స మాసోక్త్యలంకారముఖేనాహ—(అహమస్మి) ఇతి—అహమితి చ క్రీవర్తిత్వ ప్రయుక్తమహంకారం సోఘరయత్యహం శబ్దః, అపరా ధచక్రవర్తే- అపరాధా ఏవ చక్రమ్, ఏకైకస్య శతకృత్వ ససహస్ర కృత్వోనా కరణేన కులాల చక్రవ దావర్తమానిత్వాత్; తద్వర్తయ తి-నయతి, తాచ్ఛిల్యేనేతి తథోక్తః; (యద్వా) అపరాధానాం,చ క్రం- మణ్డలం, తన్మధ్యవర్తిత్యర్థః; అత్రోభయత్ర క్లేష మహిమ్నా సార్వభౌమత్వమపి స్ఫురతి, (అథవా) అపరాధానాం చక్రీవర్తి-ని ర్వాహకః, కర్తాకారయితాచ ; అస్మిన్- “ అద్యాపి న హ్యుపరత స్త్రివిధాపరాధా ” దితి న్యాయే నాద్యాప్యేవం ధూతోస్మి, ఇ దానీమపి చక్రవర్తి రూపత్వా న్నాపైతీత్యపి ప్రతీయతే. త్వంచ- “ మోక్షయిష్యామిమాశుచ ” ఇతి ప్రతిజ్ఞాతవతీత్వమ్, గుణేషుసా ర్వభౌమిచ-గుణేషుమధ్యే శ్రేష్ఠాచ, జ్ఞానశక్త్యాది సకల గుణ సమ్మ

గుణేషుసార్వభౌమి । విదుషీస్థితమీదృశీంస్వయంమాం వృషశ్చైతే

స్తేత్యథః. ఇతి స్రక్పతోర్థః, అయంచ తతో వృషశ్చైతేశ్వర పాదసా తుగుర్వితి స్రక్పతార్థహేతుత్వేన వివక్షితః. అస్రక్పతార్థస్తు-
అహం చక్రతీతత్వంచ సార్వభౌమితి, చస్సముచ్చయార్థః, నహి
లక్ష్మీఘామ్యాదిదేవీ జనేనసహ సముచ్చేతు మహాయాస్తవ పర
మ నికృష్టేన మయాసహసముచ్చేతవ్యత్వాత్ పరతోనికపోశాస్తా
త్పర్యమితి, అయంచ వృషశ్చైతేశ్వర పాదసా తుగుర్విత్వతా ప్రకృ
తాథోక్తయస్తద్దేతుత్వేన వివక్షితః, గుణేషు సార్వభౌమిత్యత్రసా
ర్వభౌమి. ఈశ్వరీతి ప్రతీయమానార్థః. ఈదృశీంస్థితం- మదీయ మ
సంఖ్యే యాపరాధత్వం సర్వ పాపేభ్యో మోక్షయిష్యా మితి భవ
త్యాగి ప్రతిజ్ఞాం కల్యాణగుణేషు శ్రేష్ఠ్యంచ, అన్యత్ర సూషకం చ
క్రవర్తిత్వం తావకం సార్వభౌమిత్యంచ, ద్వైరాజ్యమితి యావత్;
విదుషీ-స్థితస్థిర్థబైదుష్యా స్తవ విజ్ఞాపనీయం నావశిష్యతే, అ
న్యత్రనహిజ్ఞాత శత్రురుపేక్షణీయః క్షణమపితి భావః; త్వం జ్ఞాన
శక్త్వాది పరికరయోగేన బలవతీత్వమ్, మాం-బలహీనమ్, స్వయం-
స్వ ప్రయోజనత్వే నాన్యాపేక్షా నిరపేక్షమ్, వృష శ్చైతేశ్వర పాద
సాతుగురు- వృషశ్చైతేశ్వరస్య భగవతో లక్ష్మీ సఖస్య పాదసాతుగు
రు, చరణారవింద పరిచర్యా రసికం కుర్విత్యథః, [దేయేత్రా
చేతి దేయే తదధినేర్థే సాతి ప్రత్యయః] వృషాఖ్యైశ్చైలశ్రేష్ఠస్య ప
ర్యంత పర్వతాధీనం కుర్విత్యప్యథః. [తదా తదధీనవచనఇతి తద
ధీనత్వాథే సాతి ప్రత్యయః] అత్ర చక్రవర్తిః ద్వయం పునఃక్తం
చేత్తత్ర బలవానితరం యతిగించి త్వర్వత పర్యంత పర్వతాదానిగ
ళాదిభిర్నిశ్చలం ప్రతిష్ఠాప్య తస్య రాజత్వం మోచయిత్వైవ స్వ
యం సార్వభౌమో భవతీత్య ప్రస్తుత రాజ వృత్తాంతస్య ప్రతీయ
మానత్వా త్వమాసోక్తిరలంకారః. “ సమాసోక్తిఃపరిఘ్నాతిగ

శ్వరపాదసాతురుత్వమ్ ॥ ౩౦ ॥ అశిథిలకరణైస్సన్నతశ్చ

ప్రస్తుతేప్రస్తుతస్యచేత్ | అయమైంద్రీముఖంపశ్య రక్తశ్చుంబతి చ
స్తమాః” ఇతి లక్షణాత్ ; సాచ శ్లేష మూలానుపాణితేతి త
యోరక్షాంగిభావ సంకరః॥ ... ॥౩౦॥

ఏవంత్యరాసారవశ్యా త్వరమప్రాప్యం ప్రాథమ్యమానేసతి-
తద్దేవ శరీరావసానే యథా మనోరథం రమారమణ చరణపరివర
ణ పరాయణో భవిష్యసి, తావంతం కాలం వృషగిరిప్రభృతి దివ్య
దేశేషు నిస్సంశయ సుఖమాస్వేత్యభయప్రదానం కృతవతీ కృపా,
అథ హంత మహానయమపరాధః తుమ్యతాం భవత్యా సాక్షాద్దయ
యా; “ తృప్తితో జాహ్నువీతీరే కూపంఖనతిదుర్మతిః | కరస్థ ముద
కం తృక్త్వా ఘనస్థమభివాఞ్చతీ” ఇతి న్యాయేన భవత్యాస్సన్నిధా
నాదాదాక్రేషువృషగిరికటకేషు నిత్యవాసం నిరతిశయప్రాప్య
భూతమవజ్ఞాయకాలాంతరదేశాంతరభావినం కింఞ్చిత్పురుషార్థమ
భిలషతో మందస్యమమే త్యనుసంధాయ తమేవ వృషగిరికటకవాసం
ప్రాథమ్యతే-(యద్వా) ఏవమభయప్రదానే కృపయా కృతేసతి
యథా మన్యసే తథాకరిష్యసే, ఇదం తావత్ప్రాథమ్యే, “యా
వచ్ఛరీరపాతమత్రైవ శీరంగేసుఖమాస్వే” తివ ద్వృషగిరి కటకే
షు యావద్దేహపాతం సుఖమాస్వేత్యనుగృహీష్వై త్యభిసంధాన
ఆహ- (అశిథిలే)తి—అస్తిస్త్వపుషి- అశిథిలకరణేఅక్షతశ్వాసవృత్తౌ
గమనయోగ్యవసతి, అశిథిలకరణే - వృద్ధభావమప్రాప్తే, అక్షతశ్వా
సవృత్తౌ- శ్వాససంఘ్నార నిరోధరహితే, మరణ రహిత ఇత్యుభయః.
కరణ శైథిల్యాభావేపి యుడిత్యైవ మరణే తదభావేపివా కరణ శైథి
ల్యేజాతేవా సోనలభ్యత ఇత్యుభయ ముక్తమ్, ఉభయస్త్రి సత్య
పి వ్యాధ్యాదినా శరీర దౌర్బల్యేనాభీష్ట సిద్ధిరితి గమన యోగ్య
ఇత్యుక్తమ్, ప్రతీతైః-లోకశాస్త్ర విఖ్యాతైః, వారిధారావిశేషైః-

సవృత్తౌ వపుషి గమనయోగ్యే వాసమాసాదయేయమ్ । వృష
గరికటకేషువ్యంజయత్సు ప్రతీతైర్మఘ్నమథన దయేత్వాం వారి

పాపవినాశ ప్రభృతిభిః, త్వాం వ్యంజయత్సు- సూనమేతే వారిధా
రావిశేషాదయా ప్రవాహాంతి దయా ప్రవాహతోష్ఠేత్పేక్షా ముపజ
నయత్సు, అతఏవ వృషగిరి కటకేషు నతు దివ్యాయతన సమీపేషు,
వాసమాసాదయేయం- సతతోఽధికం ప్రాప్యమస్తీతిభావః, “ భా
వోనాన్యత్ర గచ్ఛతీ” తివల్; (యద్వా) అస్తిన్వపుషి- ప్రతిక్షణంక్షీ
యమాణే శరీరే గమనయోగ్యసతి, వపుషోగమన యోగ్యతానపగ
మ ఏవకదావాతదనపగమిత్యతఆహ-(అనిధితే)తి— అనిధిలకరణే
అక్షతశ్వాసవృత్తావితీ ప్రథమం జ్ఞానేంద్రియ కర్ణేంద్రియాణాం తే
థిల్కం భవతి, తదనంతరం శ్వాసవృత్తేః, శ్వాసస్యన్యూనాధికభావ
రాహిత్యేన వర్తనస్యక్షతిర్భవతి, తతశ్చ వపుషోగమన యోగ్యతా
ఽపగచ్ఛతి, తత్సూర్యమేవేత్యర్థః, అస్తిన్వపుషి అనిధిలకరణే అక్షత
శ్వాసవృత్తౌ అతఏవ గమనయోగ్యసతీత్వస్యయః, తత్రవాసాసాద
న ప్రార్థనాయాం హేతుమాహ— (వ్యంజయత్సు) ఇత్యాదినా-
ప్రతీతైః- ఐహికాముష్మిక సకలఫలప్రదత్వేన శాస్త్రేషు విఖ్యాతైః,
వారిధారావిశేషేః-ఆకాశగంగాప్రభృతిభిః, త్వాం, వ్యంజయత్సు-
శీతలత్వ మధురత్వ తాపహరత్వ పాపహరత్వాదినా త్వత్సాదృశ్యా
త్తవస్సౌరకేష్విత్వః. అత్ర శ్రీవేంకటగిరి విషయరతిభావస్య ద
యా గోచరరతిభావోంగమితి ప్రేయోలంకారః. (యద్వా) అత్ర
శాస్త్రీరసస్యవాసమాసాదయేయమితి వాసాసాదనప్రార్థనా వ్యం
జిత బౌత్సుక్యాఖ్యో వ్యభిచారి భావోఽగమితి ప్రేయో లంకారః,
కించ దివ్యాయతన సమీప వాసప్రార్థనం పరిత్యజ్య కటకవాస
ప్రార్థనస్య సమర్థనీయస్య త్వాం వ్యంజయత్స్వీతి పదార్థాన
సమర్థనా త్వదార్థహేతుకంకావ్యలింగమ్, అపిచ వ్యంజయత్స్వి

ధారా విశేషైః ॥ 30 ॥ అవిదిత నిజయోగ డ్దేమ మాత్మా

తి విశేషణం కటకవాస రుచ్యత్వా భిప్రాయగర్భ తత్త్వార్థసౌపయి
కవిశేషణవత్త్వా త్పరికరాలంకారః, తదుత్థాపితత్వాచ్చ కావలింగ
స్య తయో రుగాంగిభావేన సంకరః, తత్సాపేక్షత్వాత్ప్రేయోల
బ్ధారస్య తయోరణ్ణాగ్నిభావేనసంకరశ్చ. త్వాం వ్యంజయన్స్విత్య
త్రసాదృశ్య నిబంధనస్య కృపావిషయ స్మరణస్య నిబంధనాత్ స్మృతి
మదలంకారశ్చ. ॥ ... 30॥

వృషగిరి కటకేషువాసమాసాదయేయ మితి తద్వాసే ప్రా
థితేనతి యస్మిన్ దేశేవససి సపవ శ్రీవేణుటాద్రి సకల దివ్యస్థా
నత శ్చతగుణతాతిశయశాలీ తత్రైవ సహ భగవతా శ్రీనివాసేన
స్వయంవసామితి ప్రతిభాషితం కృపయా, అథతేన వాక్యేన తోషిత
స్సృక్ గుణగణలవలేశ దేశాతిగమ శుభగుణ పర స్సహస్రావృతంవ
మామేవం రిరక్షిషన్త్యాస్త దర్థంచ తతగర్భ ఫలప్రదాన ప్రవణంని
రంకుశ స్వతంత్రం భగవంతం వశీకుర్వంత్యా భవత్యా ఆశ్రిత వా
త్సల్య పతివల్లభ్యాదిగుణ పరవశ లక్ష్మీ భూమ్యాది సపత్నీ క్రియ
మాణో బహుమానో మహా భవిష్యతి, సహి సపత్నీ బహుమా
నా దధికో స్తిస్త్రీణా మతిశయ ఇత్యభిసంధాయాహ. (అవిదితనిజ
యోగ డ్దేమ) మితి—యోగః- ఆచార్యసకాశాదపూర్వార్థస్య శ్రీవ
ణమ్, డ్దేమం. శ్రీతస్యాథస్య ధారణమనుష్ఠానంసత్పత్రేషు ప్ర
తిపాదనంచ, ప్రథమం తావదాత్మీయ యోగ డ్దేమ స్వరూప జ్ఞాన
మపే నాస్తి, కుతశ్చవణ ధారణానుష్ఠానాదికం, కుతోవా పరకీయ
యోగ డ్దేమ జ్ఞానాధికమితి భావః; ఆత్మనభిజ్ఞం యోగ డ్దేమ జ్ఞాన
మూలభూత దేహత్వ వివేక రహితమ్, గుణలవ రహితం, సాత్విక
తా స్తిక్యాదిసమస్తాత్మ గుణవిహీనం, ఆత్మనభిజ్ఞ త్వాదవిదిత నిజయో
గ డ్దేమం గుణలవరహితంచేతి యావత్; (యద్వా) గుణ లవర హి

నభిజ్ఞం గుణలవ రహితం మాం గోవు కామాదయేత్వమ్ । ప

తం_ రక్షణవ్యాజ మూలభూత యాదృచ్ఛికాది సుకృతలేశరహితమ్,
మాం- “అమర్యాదఃక్షుద్రః” ఇత్యాది ప్రకారేణ సమస్తదోషాకరం
చ, ఏవంభూతం గోవు కామా- “మనోరథానామగతిర్నవిద్యత ”
ఇతి న్యాయేన అత్యారూఢోఽభిలాషశ్చక్యాశక్యరూపణం కతుకం
నాలమ్ తదిదమాశ్రిత వ్యామోహవిబృంభితం భవత్యాఇత్యాశయః,
(అథవా) అఘటితఘటనాసమర్థే శ్రీవల్లభేవిధేయేస్థితేసతి కింనామ
దుర్లభం భవతా త్యిఇభావః. త్వం-మామిత్యుక్తస్య ప్రతి కోటి
భూతా సమస్త కల్యాణ గుణాఢ్యా దోషకభోజ్యై తాచే త్యర్థః;
శ్రీనివాసే, చతురైః- వశీకరణ సమర్థైః, తేవిభ్రమైః-సుకుమార
తరైఃగద్యాపారైరప్యేచ్ఛ వా విలాసైః, తేచ “ సతంనిపతి
తంభూమా ఇతి లోకత్రయీ పరిభ్రమణ శాస్త్ర్యా భూమా నిపత
నమాత్రేణ శరణాగతత్వమోష్య మప్రియచిక్షిషాయా పరిపాలి
తవత స్తవమదేక శరణస్యాస్యజనస్య పరిపాలనేకొవా విచారఇత్యా
శయః; “ ఉచితైరుపాయై ” రిత్యుక్తైరపరై విలాసవిశేషేష్టైః,
పరవతి. విభ్రమపారవశ్యం గతేసతీత్యర్థః, (యద్వా) విభ్రమై
ర్లేతుభిస్త్యత్పరవశ ఇత్యర్థః, వక్షసాసపత్నీం చిభ్రాణివ పురు
షోత్తమే చతురై స్సపత్నీ సమక్షం వల్లభ వశీకరణ దక్షై ర్విలాసై
ర్గుదర్థం వశీకృతేసతీత్యాశయః, శ్రీధరణ్యోః- దివ్యమహిషీషుప్ర
ధానభూతయోగక్షీఢూమ్యాస్సపతోఽగ్నిః, [కతకరిషష్ఠీ] అన
పాయాం- నిత్యానువృత్తామ్, బహుమతిం- కియానయమాశ్రిత పక్ష
పాతాతి కేకొస్యాః కియతీవావల్లభ వశీకరణ చాతురీత్వాది లక్ష
ణాం, నిద్దసి-లభసే, నాతోఽధికొ స్తిలాభో మానినీనామితి భావః.
[వతమాన సామీక్యే వతమానవద్వేతి వతమాన సమీపేభ
నిష్యతిలబ్] అత్రగుణవశీకృత వల్లభాయా అశ్రితజన సంరక్షణప్ర

రవతిచతురైస్తేవిభ్రమైశ్చీగ్రహసే బహుమతిమనపాయాం విస్తసి
శ్రీధరణ్యోః॥౩౨॥ ఛలవితరణదక్షంపక్షపాతానభిజ్ఞం ప్రగుణమ

వణాయా అతఏవ సపత్నిభిరపి బహుమన్య మానాయాః కస్యాశ్చి
న్నాయికాయా వృత్తాంతోదయాయామారోఽప్యత ఇతి సమాసోక్తిః,
కీర్తనయానా నాయికా సమాధినా సపత్నిభూతే శ్రీధరణ్యేబహు
మంతవ్యత్వస్య సమథానీయస్య గోప్త కామేతి పదార్థేన సరవతీ
త్యాదివాక్యాథేన సమథానా తా-వ్యలింగమ్, ఇదంచ సమా
సోక్తైరుత్థాపక మితితయోరంగంగిభావ సంకరః॥ ॥౩౨॥

ఏవం పద్యత్రయేణ పరమప్రాప్యప్రార్థనాదికం కృతంకవినా,
కృపయాచ తదైవ త్వదభీష్టప్రాపడేన మనోరథం పూర యిష్యామి
తి తాత్పర్యతః ప్రతిజ్ఞాతమ్, అథవిశ్వస్త స్సక్ ప్రాప్యలాభస్య ప్ర
తిబంధక పాపనివృత్తి పూర్వకత్వా తన్నివతాన ప్రకారం దయ
యా క్రియమాణ మనుసంధత్తై, అత్రచ కృపాదురిత జాతయోర్వా
దిప్రతివాది సమాధిఃప్రదశ్యతే. వాదేహి జయాపజయానుగుణ ఫ
లప్రదాన చతురమపక్షపాతినం గుణవంతమనువిధేయం రాజాదికం
సభాపతిం లభ్యా మహతి విద్యత్యమాజేఽనుమానాది ప్రమాణోప
న్యాస పూర్వకం వాద్యక్తానుగుణ్యేన ప్రతివాది ప్రతివదతి, తదేత
దత్రాపి దర్శయతి—(ఫలే)త్వాది—ఛలవితరణే- పుణ్యపాపరూప
తత్తత్కర్తృఫల ప్రదానే, దక్షిం- చతురమ్, చాతుర్యంనామచైవమ్య
వైపుణ్యరాహిత్యేనా సాఙ్గ్యేచ ఫలప్రదత్వమ్, (అన్యత్ర)
జయాపజయాది ఫలప్రదానే నిపుణమ్, తత్తదుచితఫలప్రదానం య
థావాది ప్రతివాదినో పరస్పరంచ జానీత స్తథా తత్త దనుగుణఫల
ప్రద మిత్యథః, పక్షపాతానభిజ్ఞం—“దేవానాందానవానాంచ
సామాన్యమధిదైవత ” మితి సమాశ్రయణీయత్వే పక్షపాత వజ్జీ
తమ్, రుచౌసత్వాం సర్వ సమాశ్రయణీయం, “యదివా రావణః

నువిధేయం ప్రాప్యపద్మాసహాయం | మహతిగుణసమాజేమా

స్వయ " మితి హ్యుక్తమ్, స్వేనైవ " రిపూణా మపి వత్సల " ఇతి సమ్బోధితశ్చ శ్రీమతా వైనతేయేన, (అన్యత్ర) పక్షపాతా నామ పక్ష ద్వయే సముత్థితే తత్తారతమ్యా నాదరేణ స్వత ఏవ కు త్ర చిత్పక్షే ౭భినివేశః, తదనభిజ్ఞం, తత్స్వరూపమేవనజానాతికుత స్తత్ప్రీకారఇతి భావః, ప్రగుణం- ప్రకృష్టజ్ఞానశక్త్యాదిగుణమ్, అను విధేయం- పరిపూర్ణత్వేన స్వారాధ్యమ్, ఇదముభయ మన్యత్రాపి సమానమ్, ప్రగుణస్య శ్రేష్ఠస్య, మనో- మస్త్రరత్నస్య, విధేయం- వశ్యమితిచార్థః, ఏవం భూతంపద్మాసహాయంప్రాప్య-వశీకృత్య, (అన్యత్ర) శ్రీమంతం కంచిద్రాజానం సభానాయకీ కృత్యైత్యర్థః, మ హతి- సంఖ్యయాతి శయేనవా పరిచ్ఛిన్నే, గుణసమాజే-గుణానాం జ్ఞానశక్త్యాదీనాం, సమాజే-సమూహే, స్థితేనతి, షష్ఠీ చా నాదర ఇత్యనాదరేనస్తమి; తత్తత్పాపఫల వితరణ జాగరూకా జ్ఞాన శ క్త్యాదీ ననాదృత్యైత్యర్థః; (యద్వా) పరికర భూతజ్ఞానశక్త్యాదిగు ణసమాజేస్థితా సతీత్యర్థః; కేచిత్తు గుణసమాజ ఇతి నిర్ధారణే సస్తమి, గుణానాంమధ్యే, త్వం, మానపూర్వం- మద్విషయాభిమా న పురస్కరం ప్రతివదనీతి వ్యాచక్షతే, (అన్యత్ర) మహతి- పక్ష పాతాది దోషానభిజ్ఞై, గుణసమాజే- నిరూప్యపరిషది, అసేన ప రిషదో నిర్దోషత్వ కల్యాణ గుణ విశిష్టత్వం చోక్తమ్, మాషకా నాం పాప్సనాం- ఫలప్రదానత్వరయా దయయా సహ వివద మా నామితిశేషః, " భజేహం విష్ణోఃపాదయో " రితివత్సర్వణి షష్ఠీ, ఉపసర్గవశా దకమకౌవా వదతి ధాతుః, మానంపూర్వం- ప్ర మాణప్రదశనపూర్వకం, యథాహాం. యథా యోగ్యంచ య థాభవతితథా, ప్రతివదనీతి క్రియావిశేషణమ్. ప్రతి వదనంచ ప్ర కృతే భగవ త్త్వమా విషయీకరణ పర్యవసితం కృపయా క్రియమా

నపూర్వందయేత్వం ప్రతివదసి యథాహం పాప్తనాం మామ

ఁం పాపనిరసనమ్, ప్రతివదననిరసన యోలక్షణా మూలాభేదాతి
శయోక్త్యా ప్రతివదసీతి వ్యపదేశః ; ప్రమాణ ప్రదశానం చైవమ్,
అప్రారబ్ధ పూర్వాఘస్య అనభ్యుపగత ప్రారబ్ధస్యచ ఉత్తరాఘ
ప్యమతికృతస్యచ పూర్వకృత ప్రపత్త్యైవ నిరాస ఇతి నపాప్తనాం
ఫలప్రదానావకాశః, అభ్యుపగత ప్రారబ్ధ మతి కృతోత్తరాఘయో
స్తురాజసు తాపరాధ న్యామేనాల్పీయానేవావసర ఇత్యాదిరూపే
ణేతి- (యద్వా) మానపూర్వం- పద్మాసహాయముద్దిశ్య శపథపూర్వ
మ్, తదపి యథాహామిత్యర్థః, తచ్చ మదాశ్రితాపరాధం నక్షమ
నేచేద్వత్స్థనలోపితాం పద్మాంపరిత్యక్తవానసి కింబహునామ త్రా
ణానపహృతవానసీత్యాదిరూపమ్, (అథవా) పాపాన్యుద్దిశ్య, మా
నపూర్వం-ప్రమాణోపన్యాస పురస్సరమ్, తచ్చయథాహంతా
ప్రతివదసీత్యర్థః, ప్రమాణోపన్యాస ప్రకారశ్చ దశితః, అనేన
చ పాప్తనాం బలాత్కృత్య నిరసీతుం శక్యత్యేపి ప్రమాణోపన్యా
స పురస్సరం విజయకథనేన కృపాయా మృదు ప్రకృతిత్వం సూచ్య
తే, (అన్యత్ర) మానపూర్వం ప్రతివాదినం ప్రతితత్త్వప్రమాణోప
న్యాసపురస్సరమ్, (యద్వా) వాద్యుక్తార్థస్య తదనువాదేన బహు
మాన పురస్సరమ్, యథాహం- నిగ్రహస్థానాది దోషరహితమ్,
ప్రతివదసి- ప్రత్యుక్తిందదాసి. అత్రచ విశేషణ సావ్య నిబంధనా ద
యాయాం తదాశ్రిత సంబద్ధిపాపేషుచ వాది ప్రతివాది వృత్తాంత స
మారోపరూపా సమాసోక్తిః, సాచాతిశయోక్త్యుత్థాపితేతి తయో
రంగాంగి భావనఃకరః, “ సమాసోక్తిఃపరిస్ఫూతీఃప్రస్తుతేప్ర
స్తుతస్యచైత్ | అయమైస్త్రీముఖంపశ్య రక్తశ్చంబుచిచన్ద్రీమాః ” ఇ
తిలక్ష్మ్యలక్షణసంగ్రహాత్, తత్ర చుంబతి పదస్యేతాత్ర ప్రతివదసీత్య
స్య ప్రస్తుతాప్రస్తుత సాధారణ్యం ద్రష్టవ్యమ్, తచ్చ లక్షణా మూ

కానామ్ || ౩౩ || అనుభవితుమశాఘం నాలమాగామికాలః

లాతిశయోక్తికృతమ్, (అత్రైవమనుసంధేయమ్) స్థితం తావద్దయా
పేరితాభగవాన్ప్రపన్నాపరాధా నభ్యుపగత ప్రాగ్భేతరాకప్రా
మాదికానుత్తరానపి తుమతఇతి. తత్ర ఫలప్రదిత్సూనాం పాప్సనాం
దయయా సహవాది ప్రతివాది రీత్యా వివాదే ప్రస్తుతే తత్త దుచి
తాభిః ప్రత్యుక్తిభిరాశ్రిత పాపాని నిరాకృతవతీ కృపేతి కవి ప్రా
ధోక్త్యా కల్పితమితి || ... .. || ౩౩ ||

అపిచనాధికారిణ ముద్దిశ్య “ సర్వపాపేభ్యో మోక్షయిష్యా
మి ” త్యుక్తి సిద్ధం ప్రాగ్భాప్రాగ్భ తదీయ సర్వ పాప నిరాసక
త్వం దయాయా దర్శితం ఫల వితరణేత్యాది పూర్వ పద్యేన - తచ్చ
ప్రపన్నానాం మాదృశానామసంఖ్యేయ ప్రబల పాపాకాంత త
యా దయనీయ తమత్వేన తత్ర వాత్సల్యతిశయా ద్భవతీత్యభిప్రా
యేణోచ్యతే—(అనుభవితు) మిత్యాది—మో దయే? త్వ త్సమ్యం
ధాదేవహి భగవతశ్చీ గ్నివాసస్య చీనరక్షకత్వం జాతమ్, తత్సాక్షా
ద్దయాయా భవత్యాకిము వక్తవ్యమితి భావః; అశాఘం - కరణ
త్రయ జనితం కాలత్రయసమ్మాతం, ఏతాదృశానాం పాపసమూ
హం సంఖ్యాయా స్వరూపతశ్చ పరిచ్ఛిన్నమ్ ; సంఖ్యా తీతత్వాదే
వ ఓసుమిత్యుక్తిః, “ దుగ్ధేనో వ్యసనేష్వఘ ” మితి నిఘ్ణః, “ఓ
ఘాబృందేంభసారయ ” ఇతిచ; అనుభవితుం- ఏతైరనుభవితుం,
పాపఫల మనుభవితు మిత్యర్థః; ఆగామికాలః-అపరిచ్ఛిన్నోపి, నా
లం- నపర్యాప్తి, అశాఘస్యా వ్యపరిచ్ఛిన్నత్వా దితిభావః; [ప
ర్యాప్తి వచనేష్వలమథే- ప్వితి తుమున్ప్రత్యయః] పర్యాప్తి వ
చనస్యాలముపపదత్వాత్; అతఏవ అనేషం - కృత్స్నమ్, ఏతదీయ
మఘం, నిమిగ్రయాభిః- ప్రాయశ్చిత్తైః, ప్రశమయితుమ్- ప్రశాంతం
కతుమ్, నశక్యం-అశాఘస్య సంఖ్యాదినా ఎపరిచ్ఛిన్నత్వేనా గా

ప్రశమయితుమశేషం నిషిగ్రియాభిర్నశక్యం । స్వయమితిహి ద

మికాలస్యా సర్వాప్తత్వాదితి భావః; (యద్వా) యద్య ప్యనుభవి
తుమాగామి కాలోనాలమ్, తథాపి సమస్త మచ్యుతం గురుతరమితి
కతిపయ ప్రాయశ్చిత్తాపనోద్యం స్యాదిత్యా శఙ్కాయాం తాదృశ
ప్రాయశ్చిత్త కరణ శక్త్యభావా త్తన్నఘటత ఇత్యాహ—(ప్రశమ
యితు)మిత్యాది—తాదృశ ప్రాయశ్చిత్తానుష్ఠాన శక్త్యభావాదితి
భావః; ప్రశమయితు మిత్యత్ర [“ శకదృష్టాగ్యాఘట రభలభ క్ర
మగమ సహాహం స్వర్థేషు తుమన్ని ”] తి శకి ధాతావుపపదేతు
ముః ప్రత్యయః] శక్యమిత్యత్ర [శకి సహాశ్చేతికమణియప్రి
త్యయః] కర్మచాత్రాశేషమితి పదసార్థః. పాపసమూహః తస్య
శక్యమితి కృతాభిహితత్వా న్నద్వితీయా కిన్తు ప్రాతిపది కాథేతి
ప్రథమా, “ శక్యమజ్ఞుభిగ్గపాతుం వాతాః కేతకి గంధినః- శక్య మ
రవిందసురభిగ్గణవాహీమాలినీతరంగాణాం అంగైరనంగతప్తైరవిర
ళమాలింగితుంపవనః॥ కతుంయ త్తత్వబోధానశితమతిభిర్నాదా
జ్జేశ్చశక్య ” మిత్యాది ప్రయోగానుసారాదేవంవివృతమ్; (అథవా)
శక్యమిత్యత్రభావే యత్ప్రత్యయః, నచ శకిధాతో స్సకర్తృకత్వే న
భావే యత్ప్రత్యయో నభవతీతి వాచ్యమ్, “ ధాతో రథాంతరే
వృత్తై ధాత్వర్థేనోపసంగ్రహేత్ । ప్రసిద్ధేరవివక్షాతగ్గర్తణా
కర్మికాక్రియా ” ఇతి వైవక్షికాకర్మకత్వాదస్య ధాతోరితిబ్రూమః,
అస్మిన్ పక్షే అశేష మిత్యుభయత్ర క్రియావిశేషణం, అశేషం య
థాభవతి తథా అఘోషమనుభవితు మశేషం యథాభవతితథా అ
ఘోషం ప్రశమయితుమితి, సశక్యం- ఏతైర్నశక్యత ఇత్యర్థః; తథా
నతి నూనమేతే స్వయాపానుయాప పురుషార్థహీనా భవేయు రితి
భావః; ఇతి ఏవంవిచార్య, గమ్యమానత్వాదస్యా ప్రయోగః, ఏవం
ఋషువిధాం చింతాం చింతయిత్వే ” తివదంతాకం హితమాలోచ్యే

యేత్వం స్వీకృతశ్చీనివాసా శిథిలితభవభీతిశ్చేయసే జాయసే

తృథాః, విచారానంతరం కిం కృతవతీత్యతాహ- (స్వయ)మిష్యా
ది- స్వయమ్- అస్మాభిరనుక్తా, స్వీకృత శీనివాసాసతీ- “ఉపా
యైర్విస్తార్యస్వజనయసీ”తివత్తదానీంతత్తదుపాయై విశేషేణ వి
ధేయా కృత శీవల్లభాసతీ, శీనివాసేతి దయాయా స్పహాయ సం
పత్తిదర్శితా, శిథిలిత భవభీతిః- భవ మూలఘాత సమస్త పాప
క్షామణేన తద్భీతిం శిథిలయిత్వా, నః-ఉక్తలీత్యానుభవాదినా ౭శ
కృ నిరాసాసంఖ్యేయ పాపాక్రాంతానామకించనానాంత్యదేక శర
ణానాం మాదృశానామ్, శ్రేయసే జాయసేహి- క్రమేణ సంసార
మున్ముల్య నిశ్రేయసం కతుం ప్రభవసి, క్రియాథోపపదస్యక
మణిస్థానిన ఇతి కమణి చతుర్థి, యథాని గభితా రాజ్యా
హాన్ప్రాప్తావసరే నిగళ బంధమున్నుచ్చ రాశ్యే భిషించంతి తద్వ
దితిభావః. అత్రచ విశేషణ సామ్యద్దయాయాం రాజాపరాధదూ
షితం స్వాశ్రితం కంచిజ్ఞనం రాజ వశీకరణముఖేన రక్షంత్యా కస్యా
శ్చిద్రాజ హితాయానాయికా యావత్తాన్తగప్రతీయత ఇతి సమా
సోక్తిః, తథాహి ప్రపన్నస్య తావత్, అఘాఘం- పాపసమూహ
మనుభవితు మాగామికాలో నాలమ్, పాపానా మసంఖ్యేయత్వా
త్ప్రత్యేకం మహత్వాచ్చ రాజాపరాధినశ్చఘాఘం - మపరాధ స
మూహ మనుభవితుం కారాగృహ వాసాదినానుభవితు మాగా
మికాలోనాలమ్, అపరాధానాం ధూయస్తాన్వహత్వాచ్చ; ఉభ
యోరపి నిష్క్రియాభిః- ద్వాదశాహది ప్రాయశ్చిత్తైః, అర్థప్రదా
నాది ప్రతిక్రియాభిశ్చ ప్రశమయితుం నశక్యమ్, స్వీకృత శీనివాసే
త్యత్ర శీనివాస- స్మియగపతీ రాజాచ, శిథిలిత భవభీతిత్వత్ర శి
థిలితాభవభీతి స్సంసారభీతి యయాదయ యేతి శిథిలితభవా- శిథి
లితసత్తాకా, భీతిః రాజభీతిర్యయేతిచ, శ్రేయసే జాయసఇతిచ య

నః || ౩౪ || అవతరణవిశేషే రాత్నలీలాపదేనై రవమతి మనుకృ
పే ముండచిత్రైషువిందక | వృషభశిఖరినాథ స్త్వన్ని దేశేననూనం

ధామాణం నేయమ్; విశేషణానాం సామ్యేన యత్ర ప్రస్తుతవతి
నాం, అప్రస్తుతస్య గమ్యత్వం సాసమాసోక్తిరివ్యతథి || || ౩౪ ||

ఏవం పద్యద్వయేన ప్రపన్నానాం దయనీయ తమత్వేన తేషాం
ప్రార్థన సకల కర్తాణి డిమాయాగి పూర్ణాహరి కరోపీతివాస్త
వాకారం ప్రతిపాద్య అథ చాటూక్త్యా దయాం రంజయితుమేవము
త్సేషితే, నూనమాశ్రిత విషయ నిరతిశయ వ్యామోహ ప్రేరిత
యా భవత్వా నియుక్తై భగవాన్ ప్రపన్నానాం ప్రార్థనమూలాన్
జన్మభేదాం స్తదర్థం స్వయం పరిగృహ్యతి- అతఏవ తేషామాత్మంతిక
జన్మోచ్ఛేదః, భగవతస్తు నిత్యానువృత్తోవలంబోభవతీతి-(అవతరణే)
తి—వృషభ శిఖరి నాథః- ఔన్నత్యపరాకాష్ఠాం- ప్రాప్తిః, త్వన్ని
దేశేన- ఆశ్రితాన్ జన్మబంధాన్మోచయ, తేషామవజన్మీయ జన్మభే
దాన్మంతిచేత్తదర్థం స్వయం పరిగృహ్యతి తానిత్యేవం రూపత్వ
దాజ్ఞయా, తాదృశౌన్నత్యశాలినం సాక్షాత్ పరిబృథం యాదృశ
తాదృశ వ్యాపారేషు ప్యాజ్ఞితార్థం నియోక్తుం ప్రభవసి, కోయం
తవ సాభాగ్యాతిశయ ఇతి భావః; ఆత్మలీలాపదేనైః- ఆత్మలీలాప
దేశో- వ్యాజ్ఞోయేషాంతైస్తథోక్తైః, స్త్రీపారవశ్య ప్రవాదభియానీ
లాం వ్యాజ్ఞీకృత్య ప్రవర్తితై రిత్యథాః, అవతరణ విశేషైః - మ
త్యకూర్తాద్యవతారభేదైః, ముండచిత్రైషు- భాగ్యహీనచిత్రైషు, “మ
ద్దాల్పపటునిర్భాగ్య” ఇత్యమరః. భగవదవతారవైభవజ్ఞానహీనే
షు, “జ్ఞానేనహీనగి పశుభిస్సమానః” ఇత్యుక్తరీత్యా పశుప్రా
యేషు; అవమతి- తేషు జాతామవజ్ఞాం, “అవజానంతిమాంమూ
ధామానుషీం తనుమాశ్రిత మిత్యుక్త ప్రకారేణ రామకృష్ణా ద్యవ
తారేషు అయమపి కంచిత్ర త్రియకుమారకః, గోపాల కుమారక,

భజతిచరణభాజాంభావినోజన్మభేదాః॥౩౫॥ పరహితమునుకంటే

ఇత్యాదిరూపాం పామర్యోపక్రమా మవజ్ఞామిత్యర్థః. తత్కృతా మిత్యనుక్తిస్తేషాం చిత్తదౌర్భాగ్య కృతిరియమితి ద్వ్యోత యితుమ్; “మనఏవమనుష్యాణాం కారణం బంధమోక్షయోః” ఇతిమనస్సైవ హి గుణదోషేష్ఠాపితౌ; విందః- త్వన్నిదానత్వేనావమతి మప్యలభ్యలాభం మన్వానస్సక్, (యద్వా) మందచిత్తైష విషయే ౭వమతిం విందః, “అవజానంతిమాంమూఢా” ఇతిహ్యుక్త రీత్యాతా నవజానంతీత్యర్థః; చరణభాజాం- చరణశబ్ద మంత్రరత్నస్థ చ రణ పద ప్రత్యభిజ్ఞాపకః, ప్రపన్నానామిత్యర్థః; భావినః- అవశ్యానుభావ్యాః భవిష్యతః, జన్మభేదాః-మనుష్యాది జన్మవిశేషాః, భజతి- జన్మభజనస్య పరార్థత్వేన క్రియాఘటస్య కర్తృగామిత్యాభావాన్నాత్మనేపదమ్, నూనమి త్యుత్పేక్షా వ్యంజకః. అత్రచ భగవతో ౭వతారవివేషా నూనం తేన త్వన్నిదేశ స్వీకృతా ఆశ్రితావశ్యం భావిజన్మ విశేష ఇతి స్వరూపోత్పేక్షా కవినా వివక్షితావా, అథావతరణ విశేషైశ్చరణభాజాం భావినో జన్మభేదాః భజతీలియ దస్తీత్యాశ్రిత జన్మభేద భజనం సిద్ధవత్కృత్యతత్త్వన్నిదేశేనేతి హేతూత్పేక్షా వివక్షితావే, తి సందేహ నిశ్చయికా భావాచ్చ తయోస్సందేహ సజరః, సచాత్తలీలాపదేనైరితికైత వాపహ్నుత్యనుప్రాణిత ఇతి సజరః.

...

॥౩౫॥

నను భగవతో లక్ష్మీ చరిబృహస్ప మదేక పారవశ్య మసకృదావత్యమానం మయా శూగియతే, కథం తహి మత్సపత్నీసులక్ష్మీ భూమినీశాసు ఎకాం శ్రీవత్స కొస్తుభ. తులసీ వైజయంత్యాది భూషిత వక్షస్థల నిధానేనాపరే ద్వేపార్శ్వ ద్వయ పరిమూరి కరణాదినాచ క్షణవిరహ సహిష్టు ర్బహుమన్యత ఇతి దయాయాహృద్గతామి నూమాశఙ్కాం పరికల్ప్య నూనం త్వయా పరమ సామ్యా

భావయంత్యాంభవత్యాం స్థిరమనుపధిహంధం శ్రీనివాసోదధా

లక్ష్మీ ధూమినీశాసుతత్ ప్రతికృతిత్వ ప్రతిపత్త్యాశ్రీనివాసడక్తప్రకా
రేణతా దేవీరుపచరతి, నతు తాసుత్వ త్వపత్తిత్వ ధీరపితస్య నాస్తీ
త్యుత్పే గ్రిత్యూహరిహరతి—(పరహితే)చ—పరహితం-పరేషాం-
ప్రతికూలానాం, హితం - శ్రేయస్సాఫనం, అనుకూలానాంతు స్వ
యమేవసాితరూపేతి తచ్చింతనం నకతఃస్వయతిభావః; భావయం
త్యాం- కథమేతన్నిర్వాసా భవేదితి చింతయన్త్యాం, హేతు గర్భ
మిదమ్, వతఃమాన నిదేశేన భావనాయా నిత్యానువృత్తత్వం గ
మ్యతే, భవత్యామ్, స్థిరం- పరహితచింతాయా స్థిరత్వేన స్నేహ
స్యాప్యిస్థైర్వమ్, అనుపధి-బహిరుపాధిరహితం, హంధం-స్నేహం,
“ప్రేమానామైయతాహంధం ప్రేమస్నేహాభవోహళః” మిత్యమ
రః, దధాను- ప్రతిక్షణం పుష్టక, అత్రచ భగవతో దయా విషయ
స్నేహం ప్రతిపరహితభావనా హేతుత్వ వివక్షయా తస్య కృపా
గోచర హంధాదపి తాపత్రయ తప్యమాన సంసారిచేతన విషయ
హంధస్య నిరుపధిత్వ లక్షణాతిశయోవ్యజ్యతే, ఏవంధూతశ్శ్రీనివా
సః, లలిత రుచిః-లలితా- మనోహరా, రుచి- స్వమ్యగనయా చిం
తితమితి కృపాకృత పరహిత భావనా విషయాయా సాంతాసు, అ
యం ప్రతిచ్ఛందత్వ బుద్ధౌ హేతుః, (యద్వా) లలితా- మనోజ్ఞా,
రుచి-కాన్తిర్వాసాంతాసు, త్వత్ప్రతికృతిరూపత్వా భావే తాసా
మేతాదృశీకాంతి ర్దుర్లభేతి భావః; లక్ష్మీధూమినీశాసు-ప్రధాన
భూతాసు దివ్యమహిషీః, త్వత్ప్రతిచ్ఛందబుద్ధ్యా - త్వత్ప్రతికృతి
త్వధియా, బహుమానం- ఆశ్రితానాశ్రిత విభాగ మంతరేణ సకలజ
నహితపరత్వాదినా స్వాత్మనోపాధిక్య బుద్ధి, ముక్తప్రకారేణ వక్ష
స్థుల పరిమోరీకరణాది నోపచారంచ; ప్రథయతి- వర్ధయతి, ప్ర
కాశయతివా; నూనమిత్యుత్పేక్షా; (అథవా) స్థిరం-అనాద్యంతం,

నః । లలితరుచిమలక్ష్మీ ధూమినీశాసు నూనం ప్రథయతి బహు

తత్ర హేతురనుపధీతి, హేదఁ- అత్యవస్తువిషయ సహజసాహచర్యం, దధానశ్చీ గ్నివాసః, భవత్యాం, పఠహితం-పరశబోధత్యాచిదపేక్షయా శ్రేష్ఠధూతాత్మవక్తృపః, తద్ధితం భావయన్త్యాం భగవతా శ్రీనివాసేన పరమసామ్యపత్తియోగ్యస్య ఇదానీ మనతః-లృప్య సంసృదాత్మవస్తునః కీదృశం హితంభవేత్ కథంవాతత్సిద్ధ్యపితి చింతయంత్యాం సత్యాం లలితరుచిమ-లలితా- మనోజ్ఞా, సుఖోదయావా ; రుచి-స్సమ్యగనయాచి నిత మిత్యనుమోదరూపా, యాసాంతాసు; లక్ష్మీధూమినీశాసు, త్వత్ప్రతిచ్ఛద్దబుద్ధ్యా రూపగుణైరాత్మగుణైశ్చ త్వత్ప్రతికృతిత్వబుద్ధ్యా, బహుమానం- మహంతం సత్కారం, ప్రథయతి- సర్వసాక్షికం కరోతిత్వర్థః; అత్ర ప్రతిచ్ఛందబుద్ధేర్బహుమానా హేతోహేతుత్వ సంభావనం హేతుత్వేత్త్రై, సాచాసిద్ధవిషయా; ప్రతిచ్ఛందబుద్ధేర్ధర్మజన కుసుమాయమానత్వాల్; కింఛ కృపాగోచరస్య హేదఃస్య సమథఃసీయస్య పరహితం భావయన్త్యామితి విశేషణేన సమథఃనాతా-వ్యలిక్ష్మమ్, అపిఛ; ప్రథయతి బహుమానమిత్యత్ర కృపాప్రతికృతిత్వేన ప్రతీత లక్ష్మ్యేది గోచర బహుమానస్య సమథఃసీయస్య భవత్యాం హేదఁ దధానఇతి విశేషణేన సమథఃనాత్ కావ్యలిక్ష్మమ్, అత్రఛ కావ్యలింగయో రుత్ప్రేత్తాయాశ్చేతి త్రయాణా మలజా-రాణాం సమప్రాధాన్య సజరః, పరస్పర స్పృశిత్యేన సంస్పృష్టి వైషమ్యాల్; తథాహి ప్రథమ కావ్యలింగేయ త్వవర్థనీయమస్తి భగవతః కృపాగోచర హేదఃవైశిష్ట్యం తద్వివీచీయస్తిక్ బహుమాన ప్రధాన రూపస్య సమర్థనీయస్య సమథఃకమ్, హేతు త్ప్రేత్తాయాం యతా-ర్థమస్తి బహుమాన ప్రధాన లక్షణం తద్వివీచీయస్తిక్ కావ్యలింగే సమర్థనీయ మితి విశేష సద్భావాత్సజరః, ఉత్థాప్యోత్థాపక

మానం త్వత్ప్రతిచ్ఛంద బుద్ధ్యా నిర్మలమ్॥ వృషగిరిసవిధేషు వ్యాజితోవాసభాజాందురితకలుషితానాం దూయమానాదయేత్సం॥

భావాభావాచ్చ సమప్రాధాన్యమితి, ద్వితీయ యోజనాయాం స్థిరమనుపది హేదకం దధాన ఇతి శ్రీనివాసస్వాత్మ వస్తు గోచర సహజసౌహృదక కథనమాత్మవస్తు హితభావ నానిష్ఠ కృపా గోచరుశ్రీనివాస సౌహృదభిప్రాయ గర్భమ్ ; తత్త్రియమాణ బహుమాన ప్రధానోపయోగిత్యా త్కృపా గోచర హేదకస్యేతి పరికరా లఙ్కారః, ఉత్పత్తిపరికరతా సమప్రాధాన్య సజరశ్చ॥ ౩౬॥

“పరహితమనుకమ్ప్వ” ఇతి సామాన్యోక్తం విశేష విషయత యోదాహృత్య దశయతి—(వృషగిరితి)—వృషగిరి సవిధేషు- వృషాద్రి పరిసరేషు, వ్యాజితః - గాఢగహనత్వేనాత్ర సర్వైర్వరలక్షి. (పా—తంస్థిత్యా) తాస్సంతః శ్రీ వేదటాద్రి సేవాధామాగచ్ఛతో జనస్య సప్రాణం సర్వస్వమపహరిష్యామః, వన్యానపి సత్వాన్నిమానిష్యామితి త్వన్యపరతయా, అతఏవ సవిధేష్యిత్వక్తమ్, నతు జనసఙ్కలలే దివ్యాయతన సమీపే వృషగిరౌవా ఇతి, దురిత కలుషితానాం- యథాచిక్షేపిత కరణేనేతి భావః ; ఏవంభూతానాం చోరవ్యాధాదీనామ్, [అధిగర్భదయేశాం కర్మణేతి కర్తృజేష్యే] అస్య చ స్మరయసీత్యనే నాన్వయః, దూయమానా- తదానీమవసరలాభేన దుగ్గిఖ్యంతీత్వమ్, యత్సంజుధేన భగవత శ్రీనివాసస్వాపి “వ్యసనేషుమనుష్యాణాంభృశంభవతిదుగ్గిఖితః” ఇతి పరదుఃఖదుగ్గితత్వం, నైవ సాక్షాద్దయా త్వం పరదుగ్గిఖంససహసఇత్యత్ర కిమాశ్చ ర్యమితిభావః, కరణ విలయకాలే- కరణ విలయోపలక్షిత శరీరవియోగకాలే, తదానీం స్మృతి సామగ్రి విరహ జ్ఞాపనాయ కరణవిలయేన తదుపలక్షణం కృతమ్, కాండిశీకస్త్రుతీనాంసతాం- దూరాపేత పరస్వహరణ హననాద్యుపాయ చింతానామ్, కాండిశీకా-

కరణవిలయకాలే కాండిశీక స్మృతీనాం స్మరయసి బహులం మా

భయద్రుతః, శరీర వియోగ సమయే తేషాం ప్రాతికూల్య నిష్పత్తి మాత్రం వ్యాజీకృత్య దయయా విశేష కటాక్షి నిషయాకృతత్వా త్వాపచితాస్తవవచ భీతాపలాయితా ఇత్యాశయః, బహులీలం. జ గద్వ్యాసారేష్వన్యపరమ్, మాధవమిత్యనేన సహాయ సమ్పత్తి రు క్తా, సావధానా- అవసరం సమ్యగవబుద్ధ్యః, స్మరయసి- తవతే భ వద్విషయవాసినః, దురితచింతాచేదానీ మేషాం నవిద్యతే, తతోయం రక్షణావసర ఇత్యవసరప్రతీక్షం శ్రీసహాయం స్మారయసి త్యర్థః. (అ ఛాలఙ్కారః,) బహులీలమిత్యనేన పరాక్త్వ మభిప్రేతమ్, తస్మిన్ సశ్చేవ స్మారణ సాపేక్షత్వాదితి పరికరాలఙ్కారః, “ అలంకారః పరికరస్సాభిప్రాయే విశేషణే ” ఇతి లక్షణాత్, కించ మాధవ మి తి విశేష్యం సహాయ సమ్పత్త్యభిప్రాయ గర్భమ్, సహాయ సంప త్తౌ సత్యామేవ స్మారణస్య సుకరత్వానితి పరికరాఙ్కారః, “ సాభి ప్రాయే విశేష్యేతు భవేత్పరికరాఙ్కారః ” ఇతి లక్షణాత్; అపిచ, వ్యాజతోవాసభావాం స్మరయసి త్యత్ర “ హేతూనామ సమగ్రత్వై కార్యోత్పత్తిచ్చసామతా ” ఇత్యుక్త లక్షణో విభావనాలఙ్కారః, తేషాం శరీరవియోగకాలీనం మాధవ కర్తృకస్మరణంప్రతి హేతో ర్విషయ వాసస్యవ్యాజాంతర కృతత్వేనా సమగ్రత్వాత్, తథాపిపు రుషకార ధూతదయాక్షేభవేన కార్యోత్పత్తిరితి విరోధ పరిహారః, దురితకలుషితానాం స్మరయసి త్యత్ర “ కార్యోత్పత్తిస్త్రీతీయాస్యా త్సత్యపిప్రతిబంధక ” ఇత్యుక్తా తృతీయావిభావనా, దురిత కలుషిత త్వ రూపప్రతిబంధకే సత్యపి స్మృతి లక్షణ కార్యోత్పత్తి కథనాత్ దురిత కలుషితానాం స్మరయసి త్యత్రేవ దురిత దూషిత జన స్మార ణస్య సమర్థనీయస్య కాండిశీక స్మృతీనాం తదానీం పాప చింతా వి ధురాణామితి సమర్థనాత్కావ్యలింగమ్, “ సమర్థనీయస్సార్థస్య కా

ధవం సావధానా ॥ 32 ॥ దిశిదిశిగతివిద్భిశ్చేక్షితేక్షీయమానా

వ్యలింగం సమర్థనమ్ " ఇతి లక్షణాత్; అత్రచైతేషామలక్షా-రా-
ణాం సజురః, పరస్పరస్పృశిత్యైవ సంస్పృష్టితో వైషమ్యా దుత్థా-
ప్యోత్థాపకభావాభావా త్సమప్రాధాన్యంచ. ॥ 31 ॥

కిం విశిష్యాభిధీయతే, సంసారసాగరపతిత సర్వజన సమత్తా-
రణమేవ తవయాత్రేతిపాతపాత్రీతోష్ఠేక్షియా సోభరయతి- (దిశి-
దిశి)తి-గతివిద్భిః- ఉపాయతత్వ వేదిభిః, " కరీతేషామపి తావతః
దయా తథాత్వ కృత్యైవతమే బలంమత " మితిదయా వైలక్ష్య-
జ్ఞైరిత్యర్థః, (అథవా) గతివిద్భిః- దయాస్వభావవేదిభిః, తత్స్వ-
భావశ్చ దేశిక విధేయత్వమ్, ఇదంచ తత్రతత్ర నీయమానత్వే హే-
తుః, (అన్యత్ర) గతివిద్భిః- నామాగ- విద్భిః, దేశికైః- ఆచారై,
ర్నావికైశ్చ, దిశిదిశీనీయమానా- దయాకర్తృక చేతన విషయకర-
ణార్థం తత్తద్రుచ్యానుగుణ్యేన తత్ర తత్ర నీయమానా, దిశిదిశీ-
త్వక్త్యా తాదృశ విలక్షణాధికారి ఏకస్యాం దిశ్యేకాల భ్యతేనవేతి
ప్రతీయతే, (నాపక్షే) తత్తదుద్దేశానుగుణ్యేన తత్ర తత్ర నీయమా-
నా, గుణైః- భగవద్జ్ఞాన శక్త్యాదిభిస్థిరతరం యథాభవతి తథా,
స్తానలగ్నా- నివిడ సమృద్ధా, నీరంధ్ర సంశ్లిష్టేతి యావత్; నీరం-
ధ్ర సంశ్లేషశ్చ యావత్కాల తత్వస్థాయీతి స్థిరతరమితి క్రియావి-
శేషణేనలభ్యతే, స్వపరికరీభూత జ్ఞానశక్త్యాది భగవత్కల్యాణగు-
ణైత్యర్థః; భగవదభిమతం కించితార్థం దయానభిమతంచే ద్జ్ఞా-
న శక్త్యాదయో దయా మేవానువతంతే నతు భగవంతమితి తరప్ర-
త్యయేన ప్రత్యాయ్యతే, అనేన విశేషణేన దయాయాచ్ఛికిషిత కా-
ర్య నిర్వాహ సూచితః, (యద్వా) స్థిరతరమితి పార విశేషణమ్,
తాదృశ పారం ప్రాప్తస్య నకదాచిదపి భవ జలధి నిమజ్జన భీతి రి-
త్యాశయః; ఆపేక్షిక స్థిర పారాంతరాపేక్షయాపి స్థిరత్వాత్ స్థిర

స్థిరతరమనుకంపేస్త్యానలగ్నగుణైస్తత్త్వమ్ । పరిగత వృషశ్చైలం

త్వమ్, (అన్యత్ర) గుణైః-రజ్జుభిః, స్థిరతరం- చిరస్థాయి యథాభవ
తితథా, స్త్యానలగ్న- నిబిడసమృద్ధా, పరిగత వృషశ్చైలం- ప్రాప్త
వృషాద్రిపారం, “సోఽధ్వనః పారమాప్నోతి తద్విష్ణోః పరమంపదమ్”
పారంపరంవిష్యు ” రిత్యాద్యుక్త సంసారాభి పారమత్యున్నత ప్ర
దేశగతమ్. అత్ర శ్రీనివాసగపారత్వేనా ధ్వవసితః, ఆరోప యుక్తి-
ప్రాపయంతి, ప్రసిద్ధపోత పాత్ర్యపేక్షయా-౨శ్చర్య కరత్వ లక్ష-
ణాధిక్య నిదేశోయమ్; ఏవం భూతాత్వం- శ్రీభూసీశాది దివ్యమ
హిషీరపి యస్యాగ్గ ప్రతి కృతిత్వ భాగ్నాస్త్య వల్లభో బహు మన్యతే
సాత్వం పోతపాత్రీకృత్య మనుతిష్ఠసి కోయం పర దుగ్గిభా సహజ్ఞు
తా ప్రకార ఇత్యాశయః; భవ జలధి గతానాం జనానాం పోత
పాత్రీ- యానపాత్రమ్, “యానపాత్రంతుపోతోభి భవేత్రిషు సము
ద్ధియ ” మిత్యమరః, భవిత్రీ- భవితమహా, [అహే- కుత్వత్ర
చశ్చేతిత్వశ్చ] గ్రీష్మకాలిన ధన్వాధ్వన్యానాం సలిల ధారేవ భవ
జలధౌ నిమజ్జతా మపేక్షితా పోతపాత్రీత్వమేవభవిత మహాసి,
నాన్యేతిభావః; “ సంసారాణాం మగ్నానాం విషయాక్రాంతచ
తసాం । విష్ణు పోతంవినానాన్యతిగ్మంచిత స్తిపరాయణ ” మిత్యను
సంధేయమ్; (అత్రచేయమలంకారచర్చా) క్లేషభిత్తికాభేదాతిశయో
ఘటిత సాదర్శ్యమూలం సావయవాధికా భేదరూపక మలంకారః,
గత్యాది శబ్దక్లేషమూలకార్థద్వయా భేదాతిశయోక్తి సమ్బదితత్వా
దేశికైర్మయమానేత్యాది ప్రతిపాద్య సాధారణ ధర్మస్వ భవజల
ధిగతానామిత్యత్ర భవస్య జలధిత్యేన రూపణాదత్యున్నత ప్రదేశగ
త పారప్రాపకత్వ లక్షణాధిక్య వణానా ద్భేదా ప్రతీతేశ్చ; కిం
చ దిగిదిగిసీయమానత్వస్య సమర్థనీయస్య గతివిచ్ఛిరితి విశేషణేన స
మర్థనాతావ్య లింగమ్, పారమారోపయంతీత్యత్ర పారమితి విగీ

పారమార్తోపయంతిభవజలధిగతానాం పోతపాత్రీభవిత్రి॥ ౩౨॥

ర్యాధ్యవసానా ద్రూపకాతిశయోక్తిః, గత్యాది శబ్దజేషభిత్రికాఽ
భదాతిశయోక్తిశ్చ; తత్ర తావజ్జ్యేషాతిశయోక్త్యోరక్యాగ్నిభావ స
జురః, తస్యరూపక నిబంధనీభూత సాధర్మ్య ఘటక త్వేనరూపకో
త్థాపక త్వాత్తయోరంగంగిభావ సజురః, కావ్యలింగస్యచ సమర్థ
నీయూర్థ సమర్థన రూపస్య దిశిదిశి దేశికైస్త్రియమానత్వ లక్షణ
సాధారణ ధర్మద్వధీకారక త్వేన రూపకొత్థాపక త్వా త్తదంగత్వమ్,
రూపకాతిశయోక్తైరపి పరిగత వృషశైలం స్థిరతరం పారమార్తోప
యంతీతి శ్రీ వేజుట పతేగి పార త్వేనాధ్యవసాన రూపాయా అధి
క్య వణ నోపయోగిత్వేన రూపకోపసాచరక త్వా త్తయోరక్యాం
గి భావఇతి; వస్తు తస్తుక్త రూప విశిష్టాత్వం భవజలధి గతానాం
పోత పాత్రీభవితుమహేతి స్వరూపోత్ప్రేక్షా, రూపక త్వేతుభ
విత్రీత్యతి రిచ్యతే-“ దూరేతిష్ఠ దేవదత్తోభవితు మహాతీ ” త్వా
దౌసంభావనాయామప్యే తాదృశ ప్రయోగ రక్షణాచ్చేతి. ॥౩౨॥

కింబహునా యుద్రఫల ప్రవణానాం యుద్రాదాణామపి జనానాం
భగవద్విషయ వైలక్షణ్య ప్రదశ్శసేన రుచి ముత్వాద్యతానుజ్ఞీవయ
సీత్యాహ—(పరిమితే)తి— ప్రతిపద్యం సమ్బోధనం స్తుతివిషయం
ద్యోతయితుం కృపానామ్నాం రసనామృతాయమానత్వాచ్చక్రియ
తే, హే అనుకన్యే? కింపచానాః- మితంపచాః, యుద్రాదాఇత్యర్థః;
“ కదర్శ్యేకృపణయుద్ర కింపచానమితంపచా ” ఇత్యమరః; అన్యత్రా
పి సమానమిదమ్, అత ఏవ పరిమిత ఫలసంగాల్ - అల్పాస్థిరైహి
కాముష్మిక ఫలాసక్తైః, యుద్రాస్వాదేవ యుద్ర ఫలాసక్తిరితి భావః;
(అన్యత్ర)శాకాద్యల్పఫలా సంగాల్, నిగమ విపణిమధ్యే-నిగమాః-
వేదావీవ, విపణి- పణ్యవీధికా, తత్తదధికారిభ్యః, తత్తత్ఫల ప్రద
శ్శసేన సామ్యాన్నిగమానాం విపణిత్వ రూపణమ్, తన్మధ్యే అవతీ

పరిమితఫలసంగా త్వాగ్రణిః కిలచానా నిగమవిపణిమధ్యనిత్య

ణా ఇతి శేషః, విహికాముష్మిక ఫలసాధన నిర్ణయాథా నిగమ
 యథాధికారమంతగి ప్రవిష్టా ఇత్యథః; (అన్యత్ర)నిగమో-
 నగరమ్, తద్విపణిమధ్య క్రయాదినా స్వాభీష్టం లబ్ధం ప్రవిష్టాఇత్య
 థః, “సూరీశ్రీపురీనగర్యావాచితనం పుటభదనం | స్థానీయం
 నిగమ” ఇత్యమరః, తాదృశాగి ప్రాణిన అర్వాచీన ఫల సజ్గీ
 నః, తేషాం దులభ మానుషదేహసమ్బంధేపి భగవద్జ్ఞాన వైధు
 ధ్యేణ పశుప్రాయత్వా త్వాగ్రణిని ఇతి లఘూకృత్యవ్యపదేశః, (ఇంద్ర
 నీలపక్షే) ప్రాణినో-విపణాదయః, ప్రసదనం ప్రాప్తవత్ప్రా- క్షేపచి
 ద్వాగ్రణేన ప్రసన్నయా, తచ్చ వ్యాజ మిదమేవ నిగమావతరణ రూ
 పమాస్తిక్యకార్యమ్, భవత్ప్రా- యాదృచ్ఛికాదికం దృష్ట్యాపి ప్రసీద
 న్త్యా స్తవ ఏతావదాస్తిక్యం దృష్టంచే తి-మువ క్తవ్య మితి భావః,
 వ్యంజితం- “భక్త్యాశాస్త్రాద్యేన్ద్రిజనాదన” మిత్యుక్త భక్తిస్తా
 నే స్వయం స్థిత్యా అగచ్ఛతోపి కంపచానాన్పాగ్రణినిగి స్రతి తస్మిన్
 నిగమ విపణిమధ్య వ్యక్తికృతమ్, నహి భగవత్కృపాంవినాతత్వా
 థాప్రకాశస్సంభవతీతి భావః; (ఇంద్రనీలపక్షేపి సమానమిదమ్)స
 ర్వస్య భగవద్దయాకార్యత్వాత్, తత్ర సుహృదాది ముఖేన వ్యక్తిక
 రణం ప్రసదన వ్యాజశ్చ యతి-ంచితస్వర్థవత్; ప్రకృతేత్వాచార్య
 ముఖేన పరమపురుషార్థా స్ఫుటికరణం ప్రసదనవ్యాజస్తు ప్రదక్ష
 తపతీతి విశేషః, కీదృశమ్? నిత్యముక్తానుషక్తమ్- నిత్యైర్ముక్తైశ్చ
 నుషక్తమ్, పరమసామ్య వివక్షయానుషక్తమిత్యుక్తమ్, నతు సేవి
 తమితి నీల రత్నంచ నిత్యం ముక్తామణిభిరనుషక్తం భవతి, పరమ
 భాగాథాం విపణిస్తథామర్వంతితి భావః; తాదృశం, వృషగిహ
 రినిలః- హరిమేవహరినిలం, ఇంద్రగీలమ్, వృషగిరి సమ్భవం హరినీ
 లమ్, అత్రనీలశబ్దో హరిశబ్ద సమభివ్యాహర స్వారస్యా చింద్రగీల

ముక్తానువక్తమ్ । ప్రసదనమనుకమ్ప్రప్తవత్స
భవత్యా వృషగిరిహరినీలం వ్యంజితంనిర్విశంతి ॥౩౯॥

పరః, నామాంతరేణాపి హరికీర్తనంహి సంభవతి నచాత్ర నిగీ
ర్యాశ్చవసానం వివక్షితమ్, తథాసతి హరిశబ్దస్వారస్యం భజ్యేత,
ఇంద్రనీలమిత్యాది ప్రయోగస్యాపి సంభవాత్; తస్మాద్ధరిమేవ హ
రినీలమితిరూపకమ్; హరిం హరినీలమివేత్స్యపమావా; అత్రచహరిశ
బ్ద సమభివ్యాహార స్వారస్వాదింద్రనీలమితి సిద్ధ్యతి, అన్యథా వృష
గిరిపతి నీల మిత్యాద్యపిస్యాత్, హరిపదస్య నీల పదేనైవ సమాసః,
వృషగిరేహారినిలం- వృషగిరి సమ్భూతం హరినీలమితి పర్యవసితో
ధః; (అన్యత్ర) హరినీలం- ఇంద్రనీలమ్, వృషగిరి హరినీలమిత్యనేన
ఆకరోద్భవత్వా దనఘ్నమితి వ్యజ్యతే, నిర్విశంతి- నివేశో- భో
గః, “నిర్వేశోభృతిభోగయో ” రి త్యనుశాసనాత్; సాధనాను
ష్ఠాన మారభ్య విషయ వైలక్షణ్యేనభోగరూపత్వా నిర్విశంతీత్యు
క్తమ్, అత్రచ నిర్వేశఃప్రకాశానంతరభావి యథాధికారం సాధ
నానుష్ఠానమ్, అత్రత్య భగవదనుభవో దేశవిశేష ప్రాప్తిస్తత్ర ప
రిపూర్ణ బ్రహ్మనుభవ జనిత ప్రీతికారితకైశ్చర్య లాభశ్చ; వతః
మాన నిదేశేన తస్య నిత్యానువృత్తిర్వివక్షితా, (ఇంద్రనీలపత్యై)య
థాధికారం క్రయాదినా స్వీకృత్య చిరకాలం భోగోనిర్వేశః, (అ
త్రాయమాశయః) పరిమితఫలలిప్సయా తత్సాధన నిశ్చయాయవే
దాథక విచారే ప్రవృత్తౌ పురుషాస్వీత్య అవసర ప్రతీతౌ భవతి
తమేవావసరం విభావ్య పరమ పురుషార్థం తత్సాధనంచ వేదేవి
శదతరం ప్రకాశ్య నిత్య కైశ్చర్య పర్యంతాం భోగ పరమృరాం
ప్రాప్తయ్య తానుజ్ఞీవయతికేయ మాశ్రితానాశ్రిత విభాగా నాదరే
ణ పతప్రయోజనైక వ్యసనితా భవత్యా ఇతి; (ఏవంవా యోజ
నా) పరిమిత ఫల సక్రాంతింపచానా స్తథాత్వేన జ్ఞాతాః ప్రాణి

నోపి ప్రసదనం ప్రాప్తవత్సా దయనీయతమత్వేన ప్రసన్నయా భ
వత్సా నిగమ విపణి మధ్యే వ్యంజితం, తేషాం నిగమ విపణిసమ్మేధ
శ్చ దయా ప్రసాద లబ్ధిభి భావః, నిత్య ముక్తానుషక్తం వృషగిరి
హరిసీలం నిర్విశంతీతి, పరిమిత ఫలసంగాద్వృషగిరి హరిసీలం నిర్వి
శంతీతివాన్వయః, తేషాం మనోరథః అల్పాస్థిరగోచరః భవతి పున
రనంత స్థిర ఫలం ప్రాప్తవతీ కిమిద మాశ్చర్యమిత్యాశయః; అత్ర
చ రూపకాలఙ్కారః, సచ నిత్య ముక్తానుషక్తమితి శ్లేషమూలాతి
శయోక్త్యనుప్రాణితః, కింఞ్చిత్ర యథాకేచన త్కుద్రవణిజ శ్వాకా
ద్యల్పఫల లిప్సయా విపణిగతా స్తత్రాదృష్ట వశాదింద్రసీలం మహా
ఘోరం క్రయాదినా లబ్ధాచిరకాలం నిర్విశంతీత్యుపమా గమ్యా, అ
పిచ వాఙ్మితాత్పరిమిత ఫలలాభాదధికస్య వృషగిరి హరిసీల లాభస్య
సంసిద్ధివణానా త్ప్రమాక్షణాలంకారః, “వాఙ్మితాదధికాథా
స్య సంసిద్ధిశ్చ ప్రమాక్షణమ్” ఇతి, తచ్చరూపకోపసర్పతమితి త
యోరక్షాణీభావః. (కోశాంతరే- అత్రోపమాయాపకయో స్సందే
హ సజురః, కవిహృదయస్య దుశ్శ్లేయత్వాత్ ; వాంఛితాత్పరి
మితఫలలాభాదధికస్య వృషగిరి హరిసీల లాభస్య సంసిద్ధి వణానా
త్ప్రమాక్షణాలంకారః, అస్యచ సందేహ సంకరా సుప్రాణిత
త్వాదుభయో రంగాంగిభావ సంకరః, ఉక్త సందేహ సంకరస్యని
త్యముక్తానుషక్తమితి శ్లేషమూలాతిశయో క్లుప్తాపిత్వా త్తయో
రంగాంగిభావ సజురశ్చేతి.)

...

॥ ౩౯ ॥

శ్రీమతేనిగమాంత మహాదేశికాయనమః.

ఏవం జడసుతవత్సల జననీన్యాయేనసంసరచ్ఛేతనేషు నిర్వాప్తి
జ వత్సలాంస్వయమేవ రక్షణ వ్యాజుసమ్పాద్య రక్షంతీం నిరతిశయ
పురుషార్థ భూతాంచభవతీముపేక్ష్య యఃకశ్చిద్భాగ్యహీనో గత్యం
తర ప్రవణౌ భవతిచేత్సతః దృష్టాంతశూన్యో జన ఇత్యభి ప్రాయే

త్వయిబహుమతి హీనశ్శ్రీనివాసానుకమ్పే జగతిగతిమహాన్యాం
దేవిసమ్మన్యతేయః | సఖిబిబుధసింధౌ సన్నికషేవహన్త్యాం

తాహ—(త్వయా)తి—అత్రచయే పునర్భగవద్దయామపురస్కృత్య
ముక్తయే కేవల కర్మాద్యుపాయా నాద్రీయంతే తానుపా లభతే,
హే శ్రీనివాసానుకమ్పే? పణ్డిత పామర సాధారణ్యేన సర్వజన వి
దితవైభవే, త్వత్ప్రభావమపి జగతికశ్చిన్నజానాతీతి మహదిద మా
శ్చర్యమితి భావః, దేవి-యథా “ సాక్షాద్దేవగ్రపురాణోసా ” వి
తి భగవతశ్శ్రీనివాసస్యైవ సాక్షాద్దేవత్వ మేవం భవత్క్యా ఏవసా
క్షాద్దేవీత్వమితి భావః, జగద్వా పారే లీలారసికస్యాస్య దేవస్య
సహ ధర్మచరీయం దేవీతిచ భావః, యః-యగికశ్చిద్భాగ్యహీనోజ
నః, త్వయి- జ్ఞానశక్త్యాది వైకల్యేన ప్రతిబంధకధూయస్తయాచదు
ష్పాప్రిపపాప్రిపకాంతర పాప్రిపణ చతురాయామ్, అత్ర “ అనాద్య
త్యతుయేవిష్టాగ కృపామన్యదుపాసతే । తేకరస్థాంశ్రియం త్యక్త్వా
భిక్షామిచ్ఛంతియాచితు ” మిత్యా ద్యనుసంధేయమ్, బహుమతిహీ
నః- బహుమత్యాహీనః, త్వత్పురస్కార హీనఇతియావత్; భాగ్య
హీనఇతి వదయంవ్యపదేశః, ఇహ- జగతి, త్వదేకయా నిర్వాప్యే
ఽస్తిక్ సంసార మండలే, త్వాం వినోచ్ఛ్వసితుం నిశ్వసితు మప్య
క్షమఇతి యావత్; అన్యాయ-త్వత్పురస్కారహీనామ్, అంగధూత
త్వత్ప్రిపదన వికలామితి యావత్. సుకరస్వరూపానురూప త్వత్ప్రి
పదనాత్సత్వత వ్రాదత్వంత పృథగ్భూతాంచ, గతిమ్- ఉపాయమ్, క
మజ్ఞానాదికం, సమ్మన్యతే- స్వాభీష్టసాధనత్వేన సమ్మన్యతే, అగ్నే
కరోతి; సః- త్వామనాద్యత్వ కేవలకర్మజ్ఞానాది ప్రవణి, విబుధసి
న్దౌ- మనుష్యలోక దులభాయాం తాపత్రయ ప్రశమనేపి సమ
థాకయామ్, కింపునగపిపాసోపశమనే, సన్నికషేవహన్త్యామ్- స
మీపేప్రవహన్త్యామ్, నతుతాముదిశ్య దేశాంతరంగంతవ్యమితిభావః.

శమయతి మృగత్వస్థా వీచికాభిగ్గ పిపాసామ్ || ౪౦ ||

[షష్ఠీచానాదర ఇత్యనాదరే సప్తమీ] తా మనాదృ త్యేత్య
 ఖః, అనేన సన్నికషేవహన్త్యా మితి విశేషణేన భగవద్దయా
 యా స్సదా సర్వత్ర సర్వాన్ ప్రతిసన్నిహితత్వం సూచితమ్, సుర
 నద్యాస్తుసన్నిధానం ప్రాదేశికం కాదాచిత్రం కతిపయాన్ ప్రతి
 చేతి తతోస్యా భగవద్దయాయావిశేషః; పిపాసాం శమయతిఖలు,
 కిమన్యేన తీర్థజలేనేత్యాకాంతాయామాహ—(మృగత్వస్థావీచికాభి)
 రితి—గ్రీష్మకాలీన మధ్యాహ్న మరీచికా వీచిభి జాఙ్మల్యమానా
 భిః, కేయమస్యాఽఘటితఘటనా చాతురీతి భావః, శమయతి
 ఖలు - తాదృశంగత్యంతరం సమృన్యమాన ఏవమపి కరోతి, నతత్ర
 వివాద ఇతి భావః; మృగత్వస్థా వీచికాభిరిత్యనేన దుఃఖ నివర్తక
 కత్వేనాభి మతంగత్యంతరం నదుగ్గిఖ నివర్తనా సమథకమాత్రమ్,
 ప్రత్యుత దుగ్గిఖ వధకం చేతి సూచ్యతే, అత్ర చాన్యంగతిం
 సమృన్యమానోమృగత్వస్థా వీచికాభిగ్గ పిపాసాశామక ఇత్యుభయో
 రభేదేప్రతిపాద్యమానే తస్య బాధితత్వాల్ సమృన్యమానః పిపా
 సాశామక సదృశ ఇత్యర్థోఽవివక్షితస్సాన్యో, మృగ త్వస్థావీ
 చికాభిగ్గపిపాసాశామకస్యచ గగన కుసుమాయమానత్వా త్తాదృశో
 దృష్టాంత శూన్యఇతి పర్యవస్యతి, అసత్తమఇతివా; అత్రచ యస్య
 మృన్యతే సశమయితుమిచ్ఛతీతి వివక్షయా దృష్టాంతదాష్టాంతిక
 యోరాసురూప్యంస్యాదితి ధ్యేయమ్. అస్తివృద్ధ్యే నిదశకానా లుకా
 రః, సన్నికృష్టాంతవృత్తమనాదృత్య స్వాభీష్ట సిద్ధయే గత్యంతరం స
 మృన్యమాన సన్నిహితాం సురనదీమనాదృత్య మృగత్వస్థా వీచికా
 భిఃపిపాసాశామక ఇతి వాక్యార్థయో సదృశయోరైక్యారోపాల్,
 “వాక్యార్థయో సదృశయో రైక్యారోపోనిదర్శనా | యద్దాతు
 సోమ్యతాసేయం పూణేందోరకళంకతా” ఇతిలక్షణాల్; చం

ద్వారాకోదాహరణే స్తుతిపర్వవసాయినీ నిదశేనా, త్వయిబహు
 మతీత్యాది శ్లోకే నిందా పర్వవసాయినీతి భేదః. (అథవా) రక్షకా
 న్తర ప్రవణాన్ముముక్షూ నివృణంబయతి—(త్వయీ)త్యాది—యో-
 ముముక్షుః, త్వయి - సదా సర్వత్ర సర్వధా సర్వరక్షణ దీక్షితా
 యాం తత్సమధానాయాం పరిపూర్ణత్వ స్వారాధత్వ స్వరూపా
 నురూపత్వాదినా రక్షకాంతరాదతి విలక్షణాయాంచ, అత్ర “సత్యం
 సత్యం పునస్సత్యముద్ధృశ్య భుజముచ్యతే | వేదశాస్త్రాత్పరం నాస్తి
 నదైవం కేశవాత్పరమ్ || వాసుదేవంపరిత్యజ్య యోఽన్యం దైవ ముపా-
 సతే | తృప్తికోజాహ్నావీతీరే కూపంఖనతిదుమతి ” రిత్యాద్యను
 సంధేయమ్, బహుమతి హీనస్సృక్- స్వాభిమత రక్షకాంతరాత్సర్వ
 ప్రకార విలక్షణేయమితి బహుమత్యా హీనస్సృక్, హీనత్వోక్త్యా ద
 యావిషయ బహుమతే రవశ్యకతవ్యత్వం ప్రతీయతే, మాతరి భ
 క్తిహీన ఇతివ ద్భాగ్యహీన ఇతివ చ్ఛాయం వ్యపదేశః, ఇహ-జగ
 తి, తాపత్రయాభిఘాయమానే త్వదేక నిర్వా మ్యోచాస్మిక్జగతి,
 జగచ్ఛబ్దోఽణ్డాంతర్వర్తిక చతుర్దశ భువన పరి, తత్రాసమ్భవ
 స్తీమన్యాంగతి- రక్షకాంతరం, బహు మంతవ్య త్వదపేక్షయా అ
 న్యామవమ స్తవ్యా మిత్యథః ; నహి సమ్భవతి స్వయంబద్ధ అన్యం
 బద్ధ మాత్మానంవా మోచయితుం ప్రభవతీతి, సమ్మన్యతే - రక్షక
 త్వేన సమ్మన్యతే, అభ్యవస్యతీత్యర్థః, (యద్వా) రక్షిష్యామి
 త్యుక్తే తదైవ క్రియతా మితి సమ్మన్యతే - అంగీకరోతి, అన్యే
 న కేనచిదయం రక్షిష్యతీతిదర్శితే తత్సమ్మన్యతఇతివార్థః, స-సదా
 సర్వత్ర సర్వేషాం- సన్నిహితాం స్వాభీష్టమోక్ష వితరణ నిపుణాం
 స్వతగ్విపురుషార్థాభూతాంచ భవతీ మబహుమాన్య గత్యంతర ము
 క్త విపరీతాకారం సమ్మన్యమానోజనః, విబుధసింధౌ- అనేన పిపా
 సాశమనార్థక మవతరత స్సద్విగ్నిపాప వినాశ కాలాంతరభా

వి స్వగ్ సాధన సుకృతవిశేష సిద్ధిశ్చసేచ్ఛతోపి భవతీతి సూచి
తమ్, ఏవమేవ భగవద్దయాం దృష్టార్థమాశ్రయతో జనస్య దృష్టసి
ద్ధి రదృష్టార్థమాశ్రయతోఽదృష్టసిద్ధిశ్చ భవతీతిచసూచితమితి మ
న్తవ్యమ్; ఉభయోర్ద్వైపాంత దాష్ట్యాంతిక భావాదితి, సన్నికర్ష
వహంత్యామ్- కోయ మవివేకాతిరేక ఇతిభావః, మృగతృష్ణావీచి
కాభిః- మృగతృష్ణావీచికా ఇవేత్యుపమితసమాసః, తాభి గ్గపిపా
సాం శమయతి ఖలు, యథా మృగతృష్ణావీచికాభి గ్గపిపాసాశమ
నమత్యంతా సంభావితం తద్వద్గత్యంతరం సమ్మన్యమానస్యఫలప్రా
ప్తిరసంభావ్యేతిభావః, (యద్వా) దార్హ్యాంతికానురోధేన శమ
యతీత్యత్ర శమయితుమిచ్ఛతీతి వివక్షితమ్, తథాచ యస్సమ్మన్యతే
సశమయితు మిచ్ఛతీతి దృష్టాంత దార్హ్యాన్తికయా రాసురూప్యమ్.
(అథవా) దృష్టాంతానుగుణ్యేన సమ్మన్యత ఇత్యత్ర రక్షణ పర్యస్తం
వివక్షితమ్, అన్యైర్యో మోక్ష ప్రదానేన రక్ష్యతే సమృగతృష్ణావీ
చికాభిగ్గపిపాసాం శమయతీతి, తథాచమృగతృష్ణావీచికాభిగ్గపిపా
సాశమనవదన్య కృత రక్షణమపి గగన కుసుమకల్పమితిభావః. (ఏవం
వా) ప్రాప్త్యాంతర ప్రవణౌ పరిహసతి- (త్వయా) త్వది- త్వ
యి- స్వరూపానురూప నిరతిశయ పురుషార్థ భూతాయాం త్వ
యివిషయే, బహుమతిహీనః-స్వరూపానురూప నిరతిశయ ప్రాప్త్య
భూతేయమితి బహుమత్యాహీనస్సౌ, ఇహ- జగతి, దుగ్ధభూయి
ష్యే; అన్యాయ గతిం- అల్పస్థిరత్వాదీదోషదుష్టా మైహికాముష్మి
కరూపామ్, సమ్మన్యతే, (ప్రాప్తమితిశేషః) సః- క్షుద్రపురుషార్థ
ప్రవణః, సురసింధౌ అమృతాయమానతీర్థ సలిల పరి పూర్ణాయాం
దేవాపగాయాం, తాదృశం వస్తు దుర్లభంచేత్తి-ంకరిష్యామిఇత్యత
అహ- (సన్నికర్షేవహంత్యా) మితి- [అనాదరే సప్తమి] మృ
గతృష్ణావీచికాభిగ్గపిపాసాం మశయతి- శమయితు మిచ్ఛతీత్యర్థః,

అజ్ఞాం ఖ్యాతిం ధన మనుచరా నాధిరాజ్యాదికంవా
కాలే దృష్ట్వా కమలవసతే రప్యకించితర-రాణి ।

అతోన దృష్ట్వాంతదార్హ్యంతికి వైరూప్యమ్. అత్రచకవేర్భగవద్దయా
గోచరతిభావస్య సురనదీవిషయరతిభావాశ్చమితి ప్రేయాలక్ష్మారః,
“వాక్యార్థయోస్సదృశయో నైక్యారోపోనిదర్శనే” త్సుక్తఃక్షణో
నిదశనాలజ్ఞా-రశ్చ, తయోరేకవాచకానుప్రవేశసజ్జ-రః. ॥౪౦॥

ఏవం ప్రాప్తకాంతరపరాక్ ప్రాప్యంతర ప్రవణాంశ్చిపా
లభ్య స్వరూపానురూప నిరతిశయ ప్రాప్య ప్రాపకభూత దయైక
నిష్ఠాక్ ప్రశంసతి—(అజ్ఞా)మితి—అత్రచ బ్రహ్మపదపర్వంతామై
శ్వర్య వితతి మంతిమాయాం విపది రక్షణాసమథాణం నిచ్చిత్వ త
త్ర వైరాగ్యాత్పరమ పురుషార్థం లక్షణ మోక్షేచ్ఛయా త్వాం భ
జంతేసారాభిజ్ఞాః, తేచజగతి భాగ్యవిశేషవంతితి ప్రశంసాప్రకా
రః, జగతి సారాభిజ్ఞాః - ఉపాయోపేయ విషయసారాసార వివే
చన చతురాః, కృతినః- సుకృత విశేషవంతః, జగతీత్యస్య పార్శ్వ
ద్వయేపి సమ్బంధః, సప్తమీద నిఘాటరణే, జగతిసారాభిజ్ఞాస్సంక్ర
యంతే తేచ జగతి కృతిన ఇతి వాక్య ద్వయంవా; కమలవసతేరపి-
కింపునరన్యేషామితి భావః, అజ్ఞాః- అసతిలంఘనీయశాసనమ్, ఖ్యా
తిం- తత్తావృత వైభవవృత్తి సర్వత్ర ప్రసీద్ధిమ్, ధనం- శ్లాఘనీయ వివి
ధవస్తు ఘోషణార్థాణాం సమ్మద్ధిమ్, అనుచరాక్ - చతురంగబలా
దీక్, ఆధిరాజ్యాదికంవా- ఆధిరాజ్యం- రాజాధిరాజత్వం, ఆదిశబ్దేన
రూపగుణాత్మగుణాది పూర్తిగర్భహ్యతే, కాలే- కాల విశేషే, త
త్తత్పుణ్యఫలావసాన సమయితి యావత్; అకించితర-రాణి- కించి
దపికతుః మశక్నువంతి, ప్రత్యుత విపరీతకార్యకరాణిచే త్యభిప్రే
తమ్; తథాహి యేపునగిపూర్వమాజ్ఞాం శిరసా ప్రత్యగృహ్యంత ఏవ
పాద తాడనాదినా ప్రత్యాదితన్త్రి ఖ్యాతేశ్చ ధనవత్తాది ప్రధా రూ

పద్మాకాంతం ప్రణిహితవతీం పాలనేనస్య సాధ్యే
సారాభిజ్ఞాజగతికృతినస్సంశ్రయస్తేదయేత్వాం॥౪౧॥

పాయా స్సమయవిశేష నిరోధమేతుత్వేన విపరీత కార్యకరత్వమ్,
ఖ్యాతిమాత్రస్య తథాత్వేనాత్మాద్ధనస్య కాలవైపరీత్యేన బంధనమే
తుత్వం కైముఖిక సిద్ధమ్, అనుచరాస్తు తాదృశసమయే ప్రాప్తే స్వ
యమేవ ప్రభుం బద్నంతి రాజాధిరాజంసంతం లభావసరా స్సద్వే
రాజానస్స మేత్వనిష్ఠుంతీత్యాధిరాజ్య మప్యనథా కరమేవేత్వాఽద్ర
ష్టవ్యమ్; అకించితురాణీత్యత్ర నపుంసకమ్, [అనపుంసకేనైక వ
చ్చస్యాన్యతరస్యామితి నపుంసక శేషతా] దృష్ట్యా-విశదంవిభావ్య,
(తాన్యనావృత్యేతి శేషః) పద్మాకాంతమ్, అనస్య సాధ్యే పాలనే-మో
క్షప్రదానలక్షణరక్షణే, తస్య తదేకసాధ్యత్వాఽతిభావః (యద్వా)
“ నహి పాలనసమర్థమృతేనద్వేత్వరం హరిమ్ ” ఇత్యుక్తప్రకా
రేణ తదేక సాధ్యపాలనే- తత్తదభీష్టప్రదానేన రక్షణే, ప్రణిహిత
వతీమ్- నియుక్తవతీం, తథాన త్వత్సమావ్రయతే ప్రేమానస్వయ
మేవ మోక్షం దాన్యతీతి తేషాం హృదయమితి భావః; పద్మాకాంత
మిత్యనేన పురుషకారోపి దయయా సన్నిధాపిత ఇతి ప్రతీయతే,
త్వాం సంశ్రయంతే- ప్రాప్యన్వేనచ భజస్తే, ఫలానుక్త్యా సంశ్రయ
ణస్య స్వతగిపురుషార్థత్వం వ్యజ్యతే, నహి క్షీర పానం కషాయ
పానవత్ప్రయోజనాంతర సామేక్షమితి. అత్ర ఆజ్ఞావీనామప్రకృతా
నా మకించితురత్వరూపైక ధర్మాస్వయస్తుల్యయోగితా, “ వత్సా
నామితరేషాంవా ధర్మైశ్చైత్యుల్యయోగితా ” ఇతి లక్షణాత్,
కించ సంశ్రయంతే దయేత్వా మిత్యుక్తస్య దయా సంశ్రయణీయ
స్య సమర్థనీయస్య పద్మాకాంతం ప్రణిహితవతీ మిత్యనేన సమర్థ
నాతా-వ్యలిక్తమ్, “ సమర్థనీయస్యాథాస్య కావ్యలిక్తం సమర్థ
నమ్ ” ఇతి, అపిచ- పద్మాకాంతమితి విశేష్యం పాలనాపయిక పురుష

ప్రాజాపత్యప్రభృతివిభవం ప్రేక్ష్యపర్యాయ దుఃఖం

కార సాన్నిధ్యాభిప్రాయ గర్భమితి పరికరాఙ్గురః, “సాభిప్రాయే విశేష్యేతు భవేత్పరికరాఙ్గురః” ఇతి లక్షణాల్, అత్రైవైతేషా మలజాగరాణాం సంస్కృతిః. ||౪౧||

“ఆజ్ఞాంఖ్యాతి” మిత్యాది ప్రాక్తనపద్యే సారాభిజ్ఞాఃపురుషాబ్రహ్మపదోత్తరా మైశ్వర్య సమృద్ధిమల్పా స్థిరామనాదృత్యనిరతిశయ స్థిరానంద లిప్సయా త్వం భజంత ఇత్యుక్తమ్, అత్రతు శీలగుణ పరిశీలనపరాః కేవల మహాంత సాదృశ మైశ్వర్యం నిరతిశయ పురుషార్థః లక్షణం మోక్షంచోపేక్ష్యత్వద్విస్తార రూపశీలగుణ ప్రకాశనశీలే శ్రీమతి వ్యవతైలే పద్మా పరిబృథ శీలగుణామ బుధూషయా స్థావరజగ్గమేషు జన్త ప్రాథితవంత ఇతి ప్రతిపాద్యతే—(ప్రాజాపత్యే) తి—కతిచన- పూర్వపద్య ప్రకృతాః పురుషాస్సారాభిజ్ఞాః కృతిన ఇతి చ విశేషితాః, అత్ర తు ప్రస్తుతా ౭వాక్యనన గోచర వైభవత్వాత్కరితచ నేత్యుచ్యంతే; విశిష్య నిర్వక్తు మశక్యా ఇత్యాశయః; తేచ శ్రీకులశేఖర ప్రభృతయః, ప్రాజాపత్య ప్రభృతి-ప్రాజాపత్యాదికమ్, విభవమ్-విశ్వర్యమ్, పర్యాయదుఃఖమ్-పర్యాయేణ - ఆవృత్త్యా, భూయోభూయ ఆపతితానీతి యావత్ ; తాదృశానిదుఃఖాని యస్మిన్;(యద్యా)పర్యాయోనామ ఆంతర దుఃఖమ్, దుఃఖశబ్దో యస్యతల్; దుఃఖాపరపర్యాయ మిత్యర్థః, (అథవా) సుఖస్యానంతరందుగ్గిఖం దుఃఖస్యానంతరంసుఖ మితి ప్రదర్శిత పర్యాయేణ దుగ్గిఖం యస్మిన్తత్పర్యాయదుగ్గిఖమ్; (ఏవంవా)పర్యాయభూతం సుఖనదృశభూతందుఃఖం యస్యతదితి;పర్యాయ-మావృత్తం దుగ్గిఖమితి విశేషణ సమాసోవా;దుగ్గిఖమేవపునరావృత్తమితివక్తుమహామిత్యర్థః, “ ఏతేవైనిరయాస్తాత స్థానస్య పరమాత్మనః ” ఇతివల్, తాదృశం ప్రేక్ష్య - సమృద్ధిరూప్య, తదనాదృత్య

జన్మాకాజ్ఞస్పృషగిరివనే జగ్గుషాంతస్థమంవా | ఆశాసానాః
కతిచనవిభోత్వత్పరిష్వజ్గధవైరక్షీకారం తుణమపిదయే హాదా-

తి శేషః; వృషగిరివనే- వనశబ్దోత్ర తస్మై సలిలస్యాపి వాచకః,
జగ్గుషాంత- జగ్గమానామ్, తస్థషామ్- స్థావరాణామ్, జగ్గమత్వేదే
శాస్తరగమనమపి సమ్భవతీత్య స్వారస్యాత్తస్థమం వేత్త్యుక్తమ్; జ
న్మాకాజ్ఞ- ప్రాజాపత్యాది విభవం దుఃఖ మయత్వాద దల్పాభిర
త్వద ప్రాప్తత్వా చ్చినాదృత్య విషయవాసస్య ప్రాప్తత్వా ద్రక్ష
ణ హేతుత్వేన శుభోదరగత్వా చ్చీలాదిగుణ పరిశీలనాను గుణత్వే
న నిత్యసూరిభి రప్యాదరణీయత్వాచ్చ శ్రీమతివృషా ద్రోదయావితతి
ఛూతశీల గుణానుబుధూషయా జన్మాకాజ్ఞ, ఆకాంతౌ విషయ సీ
ద్ధిర్భవిష్యతివా నవేత్యవిచార్య చాపలాతిశయాదైచ్చక, 'సుగ్రీవంనా
థ మిచ్ఛతి' ఇతివత్; పర్యాయదుఃఖం పేత్త్యవృషగిరివనే జన్మాకా
జ్ఞన్ని (కోశాస్తరే- త్యుక్త్యామోక్షాపేక్షా స్వర్థసిద్ధాభవతీతి మన్త
వ్యమ్.) త్యుక్తిభక్త్యామోక్షోప్య పేక్షితఇతిగమ్యతఇతి మన్తవ్యమ్, య
ద్యపి శీలగుణపరిశీలన లోలుపానామిదమేవజగ్గమస్థావర జన్మపర్యా
ప్తమాశాస్యమ్, తథాప్యాశాస్యాస్తర సమ్భవనా ప్యస్తీతి తదా
శంసయా ప్యాకాంత నిత్యాహ- (ఆశాసానా) ఇతి-త్వత్పరిష్వ
జ్గధవైర- త్వత్పరిష్వజః-త్వత్-త్వకం పరితడవగూహనమ్, సా
ర్వత్రిక నిబిడ సమ్భవః, తేనధవైర-స్వరూపతః కార్యతశ్చ శోభ
వైః, అన్యథా నిగ్రహాయస్య రిత్వాశయః; అపాక్షానా మన్తర్వ
తేదయా ప్రకాశకత్వాదేవ ముక్తిః, హర్దతుక్తః- స్నేహపుష్క
లైః, స్నేహ ప్రకాశకైరితి యావత్; విభోరపాక్షైః- ఐశ్వర్యా
భివృజ్జకై స్త్రీనివాసకటాక్షైః, కర్తృభిః; తుణమప్యక్షీకారమ్-స్వా
త్తనామితిశేషః, [ఉభయప్రాప్తా కమణీతి నియమాత్ కతకరి
తివస్త్రి,] ఆశాసానాస్సన్తః- అపినావన విహారాయ వినిగతశ్శ్రీని

తుగ్గై రపాగ్గైః || ౪౨ ||

వాసో దయాశీతలైః స్నేహగర్భైరపాగ్గై స్సమ్భవయే దితి మ
 నోరథపరవశాస్సంతః, ' సకృత్త్వదాకారవిలోకనాశయా తృణీకృ
 తాసు త్తమభు క్తిము క్తిభిః | మహాత్పభి ' రిత్సుక్తమహత్త్వాన ఏతే, త
 లౌ సేవ్యవిషయ సకృదవలోకనం ప్రాధికతమ్, అత్ర సేవ్య కర్తృక
 కాపాక్తి విషయీకారగ తుణమాత్ర భావీ ఆశాస్యతే, ఉభయ ము
 భయత్ర వివక్షితమ్, 'యశ్చరామం నపశ్యేత్తు యంచ రామో నప
 శ్యతీ ' త్యుభయో రప్యాశాస్యత్వాత్; భోగమోక్షానాదరస్తూభ
 యత్ర సమానః, ఏతేచ మహత్త్వానగ తుణమాత్రాగ్గీకార తృప్తాః, స
 తు 'తుణేపితేయద్విరహాతి దుస్సహః' ఇతి తుణమాత్ర విరహః స
 హిషణ్ణః, ఆశాసానాస్సంత ఆకాంక్ష నిత్యస్వయః. (అథవా) సారా
 భిజ్ఞాగిపురుషా బ్రహ్మపద పరస్వంతామైశ్వర్య సమృద్ధిం కాలవిశేషే కిం
 చిదపి కర్తుమక్షమా మనాదృత్య నిరతిశయ స్థిరానందరూప మోక్ష.
 సామ్రాజ్య మభిలషంతస్తాం భజంత ఇత్యుక్త మాజ్ఞాంభ్యాతిమిత్యా
 ద్యశ్లోకే, అత్రతు తాదృశ మైశ్వర్యంనిరతిశయ పురుషార్థలక్షణం
 మోక్షంచోపేత్యత్వ త్సమృద్ధ సురభితై శ్రీకాంతాపాగ్గై గతుణమా
 త్రమప్యగ్గీకార మాశాసానాస్సంతో వృషాద్రాతిర్యక్సవరాణామపి
 జన్తాకాంక్షనగతిచన మసంత ఇతి ప్రతిపాద్యతే—(ప్రాజాపత్యే)
 త్యాది- వివృత ప్రాయం ప్రాగేవ, నను బ్రహ్మచర్యైశ్వర్యం పరమ
 పురుషార్థం మోక్షంచతిరస్కృత్యాతిదుష్కరమ ఖలం తిర్యక్సవర
 జన్మ కిమథం ప్రార్థితమిత్యతాహ— (ఆశాసానా) ఇత్యాది- అర్థ
 స్తూక్తః, అత్ర తిర్యక్సవర జన్మ ప్రాప్తిరూప వోషా భృషగమే
 హేతుగుణ ఉత్తరాధో దశితః, సచతుణమాత్ర భావీ కషలా
 కాంతకటాక్షలాభః, తతశ్చ సుజ్ఞాలజ్ఞానం, " దోషస్యాభ్యుధక
 నానజ్ఞాతత్రైవి గుణదశనాత్ | విపదస్సన్తునశ్శ్వ ద్యాసునశీ-

నాభీపద్మస్ఫురణమభగా నవ్యసీలోత్పలాభా కీదాశైలం
కమపి కరుణే వృణ్వతి వేజుటాఖ్యమ్ | శీతా నిత్యం

త్యోతేహరిః " ఇతి, కించ జగ్గమ స్థావర జన్మ ప్రాథమికస్య సమ
ఖనీయస్య ఆశాసానా ఇత్యాదినా సమర్థనాద్వాక్యాథా హేతు
కం కావ్యలిక్ష్మ్య తయోరేక వాచకానుప్రవేశ సజురశ్చ॥౪౨॥

ఏవం కతివన పురుషాని కృపాయాని కీదా శైలే వృషాద్రా
చమ్పకాశోకాది రూపేణ శుక శారికాదిరూపేణచ కృపాయానికీ
దాపరికరతాంప్రాప్య వనవిహారాయ వినిగతస్యపురస్కృతదయ
స్య విభోరపాంక్షాని కృపామయైః క్షణమప్యజ్ఞీకారం ప్రాప్తమభి
లషన్తస్సన్తో వృషాద్వివసేత తదాకారేణజన్మాకాంక్ష నిత్యుక్తమ్,
అథకిమిదమాశ్చర్యమ్, సాక్షాత్పరవాసుడేహోసోపి శ్రీవేజుటగిరి మ
వతీణాం త్వమనుసరన్ భవత్వాని కీదాశైలే శ్రీవేజుటనామ్ని
కీదాపరికరతాం ప్రాప్త స్సర్వోత్కర్షేణ వతత ఇత్యుచ్యతే—
(నాభీపద్మే) తి= నాభీపద్మస్య స్ఫురణేన- చతుడశ భువన నిర్మా
తృ చతుర్ముఖోన్మాదకత్వ లక్షణ లౌకిక పద్మ వైలక్షణ్యకృత తేజో
విశేషేణ, సుభగా- తత్కృత సౌభాగ్యశాలినీ, నవ్యేతాదృశసౌ
భాగ్యం పశోహితృన్న పద్మ వికాస సుభగానాం ప్రసిద్ధ దీప్తికా
నామితి భావః; నవ్యేతి సద్యో వికసితే నీవరాణా మాభేవాభా
యస్యాస్యా; (యద్వా) సవ్యానాం- అపూర్వాణామ్, ప్రసిద్ధసీలో
త్పలానాముపమానత్వ పౌషుల్యాభావాన్నసా పరికల్పితానా మి
త్యథాః, నిత్యంశీతా- కల్యాణతమై దివ్యాత్మ స్వరూప గుణైర్వా
త్సల్య పౌశీల్యాదిభి దివ్యమజ్జల విగ్రహా గుణైశ్చ నీలమేఘ శ్యామల
త్వాదిభి స్సకలతాపహరత్వేన శీతేత్యుక్తిః, నిత్యం ప్రసదనవతి- (ని
త్యశబ్దో మధ్యవతీక పార్శ్వద్వయేపి సమృద్ధ్యతే), పరిపూర్ణ త్వేన
నిత్యంప్రసన్నా, ప్రసాదశ్చ నిరుపాధికా సర్వ భూతానుగ్రహ శీల

ప్రసదనవతి శ్రద్ధధానావగాహ్యో వివాకాచిజ్జయతిమహాతీ దీర్ఘ

తా; శ్రద్ధధానావగాహ్య- శ్రద్ధధానైః- విశ్వాస శాలిభిః, అవగా
హ్య- ప్రాప్య త్వేనచ స్వీకర్తుమహా, తథా స్వీకారశ్చ ప్రపద
నమేవ, తస్య మహా విశ్వాస సూర్వకత్వేన శ్రద్ధధానేత్యుక్తిః, (య
ద్వా) అవగాహనమ్- పరమవ్యోమభావీ పరిపూర్ణ బ్రహ్మనుభవః,
సతు ఇహ త్రైత్యశ్రద్ధధానై రేవ తత్రానుభావ్యత్వా చ్ఛ్రద్ధధానా
వగాహ్యేత్యుచ్యతే, లోకీకీ దీర్ఘికాతాపార్తై స్సామతుకామైశ్చ
వగాహ్య భవతి, ఇయంతు శ్రద్ధధానైరధికాతి విశేషైరిత్యాధికో
క్తిః, దివ్యా- దివి- పరమాకాశే భవా; మహతీ- త్రివిధ పరిచ్ఛేదర
హితా, కాచిత్. అపూర్వా, అదృష్టవిసజాతీయేతి యావత్ ; తా
వకీనా- త్వద్భూపామృతరస పరిపూర్ణా, త్వద్విహారాథేతివా ;
దీర్ఘికా- వాపీ, “వేశంత్యపల్వలంచాల్ప సరోవాపీతుదీర్ఘికా”
ఇత్యమరః, అత్ర పరమపదనాథో దీర్ఘికా త్వేనా ధ్వవసీయతే,
వేజుటాఖ్యం కమపి దీర్ఘికావద్దివ్యం క్రీడాశైలం, (తవేతిశేషః),
వృద్ధీ సతీ - వైత్య సౌగంధ్యాదిభి శ్చైలమావృద్ధీసతీ, శ్రయ
స్తీతివాదః ; యథా మృగయాది రసికేన రాజ్ఞా సింహసనాద్య
పకరణం సమైవ నీయతే ఏవం సంసరచ్ఛేతన మృగ జిఘృక్షయా
భువమవతరన్త్యాదయయా క్రీడాపరికరఘాతా దీర్ఘికా క్రీడా శై
లావవతారితా విత్వాశయః, ఏవం ఘాతాజయతి- సర్వోత్కర్షే
ణవతతే, శ్రీవైణ్మ వాసాదప్యతిశయేన వతతత ఇత్యథః, కుతఇ
తిచేత్తాపత్రయా తురైరత్రత్యై రప్యవగాహ్యమానత్వా దితి బూ
మః, కించ వాత్సల్యసౌశీల్యాది కల్యాణ గుణాగాధాన్ధకారాగారా
రోపితదీపా ఇవాత్రైవ ప్రకాశంత ఇతి పరమ వ్యోమాది వాసాద
వృత్కషః, (యద్వా) వాపికాంతభ్యో ఉత్కషేణ వతతతఇ
త్యథః, ఉత్కషేశ్చ నాభీ పద్మేత్యాదినా దశిఃతః ; తత్సేవ న

కాతావకీనా॥౪౩॥యస్మిన్దృష్టేతదితరమతైర్గమ్యతేగోష్పదత్వం

వ్యసీలోత్పలాభేత్యత్ర తాకికదీఘికా పక్షే , నవ్యా సీలోత్పలాభా
యస్యామిత్యథాస్య వక్తవ్యత్వా న్నవ్యత్వస్యచ కాదాచిత్ర-త్వేన
విశేషణత్వా సమ్యవాన్నవ్య సీలోత్పలాభేత్యేతదపి తాకిక దీఘికా
వ్యావర్తక మేవ, అస్య చాథోవణితః, (యద్వా) నవ్య సీలో
త్పలాభత్వం దివ్య దీఘికాయాస్సదాతనమ్, తాకిక దీఘికానాం
తు కాదాచిత్ర-మిత్యవైరూప్యప్రసక్తాల్; ఏతదపి వణానీయ దివ్య
దీఘికాయా అసాధారణాకార సమర్పకమేవ; శీతానిత్యం ప్రస
వనవతీత్యత్రచ దీఘికా న్తరాణాం కైత్యప్రసాదా కాదాచిత్రా,
ఇయంతు నిత్యశీతా నిత్యప్రసన్నాచే త్యాధిక్య వణానమితి, దివ్య
త్వమపరిచ్ఛిన్నత్వంచ దీఘికాన్తరాణాం సుదుర్లభమేవేతి. అత్ర
, రూపకాతిశయోక్తిస్సాన్య స్తిగీర్వా ధ్యవసానతః ' ఇత్యుక్త లక్ష
ణయోగా న్నాభీపద్యేత్యాదినా విషయస్యాధిక్యవణానా ద్భేద ప్ర
తీతేచ్ఛాధిక తాదూర్ఘ్య రూపకాతిశయోక్తిః. ॥౪౩॥

ఏవం కృపాంప్రతి భగవతః క్రీడాపరికరత్వ వణానేన తత్త్వా
రతస్త్వం ఫలితమ్, అక్షైవమత్యంత పరత స్త్రభూతం పరమ వ్యో
మ్ని సు ప్రతిష్ఠితం శ్రీ సహాయ మంజనాద్రావవతార్య దేశ విశేష
ప్రాప్త్యనన్తర భావినం నిత్యసూరి సులభం పరిపూర్ణం తదీయ
భోగమహైవ స్వాత్మితేభ్యో దదానీత్యభిధీయతే-(యస్మిన్)ఇతి-“అ
నందో బ్రహ్మ కం బ్రహ్మ ఖం బ్రహ్మే” త్యుక్త ప్రకారేణాపరిచ్ఛి
న్నానన్త స్వరూపే యస్మిన్ పరస్మిన్ పుంసిదృష్టే సతి, తదితర సు
తైః- నిరతిశయానన్త రూప బ్రహ్మ స్వరూపేతరైస్సుతైః, అనుకూ
లవస్తుభి సమస్తైః, గోష్పదత్వం గమ్యతే- అనవధి కాతిశయ పర
మశ్రుయ వ స్వరూపా నన్దాపేక్షయా సుఖాన్తరాణి సమస్తాన్యపి ఫ
ల్లా నిష్ఠేయన్త ఇత్యథాః, (యద్వా) యస్మిన్దృష్టే - నిరతిశ

సత్యంజ్ఞానం త్రిభిరవధిభిర్ముక్తమానందసిద్ధిమ్

యానంద స్వరూపే యస్మిన్ పరమ పురుషే దృష్టే సతి, తదితరసు
 భైః-నిరవధికానంద పరమ పురుష దశ-నేతరైస్సుభే శ్చతుర్ముఖాదీ
 నా మానందై గోఽష్టదత్వం గమ్యతే, అతిప్రభూతే పరిపూర్ణ-
 బ్రహ్మనుభవరూప సుభే జీవాత్మనో ముక్తస్య జాతేనతి తదపీఠ
 యా చతుర్ముఖాది సుఖానా మత్యల్పత్వం తేన జ్ఞాయతఇతి భావః,
 (కుత ఇత్యాకాంతాయాం సత్య జ్ఞానాదివాక్య లబ్ధం నిర్వికారత్వా
 దికమాహ—(సత్య) మిత్యాది=నిర్వికారత్వా త్వయం ప్రకాశత్వా
 ద్దేశ కాల వస్తుభి రపరిచ్ఛిన్నత్వా ఛేతిభావః; ఇతిచ కోశాంతరే)
 ఏవం నిరతిశయానందరూపత్వేన స్వేతర సమస్తవైలక్షణ్యం బ్రహ్మణ
 ఉక్తమ్, అథ నిర్వికారత్వాదినా చేతన వ్యాప్యతత్వముచ్యతే; (స
 త్య) మిత్యాదినా= (నన్వానందరూపత్వేపి వికారాస్పదత్వే కాదా
 చిత్త-మానందత్వంస్యా దిత్వత్) ' సత్యం జ్ఞాన ' మిత్యాది శ్రుతిసి
 ద్ధం నిర్వికారత్వమాహ—(సత్యంజ్ఞాన) మితి- యస్మిన్ దృష్టఇతిప్ర
 థమపాదే " ఆనందోబ్రహ్మ- కం బ్రహ్మ- ఖం బ్రహ్మ " తి శ్రుత్య
 నుసారేణాపరిచ్ఛిన్నం బ్రహ్మస్వరూపం కార్తేస్య నానందరూపమి
 త్యభిహితమ్, అథశ్రౌత మనంత పదమనుసృత్య అపరిచ్ఛిన్నత్వ మా
 హ—(త్రిభి)రితి = ఇతి శ్రీకోశాంతరగతై తద్వాన్యఖ్యాః) సత్యం-
 సతతైకరూపమ్, నిర్వికార మిత్యర్థః, అనేన వికారాస్పద త్రివి
 ధా చేతనవ్యాప్యత్తి, జ్ఞానం- అజడమ్, స్వయంప్రకాశమిత్యర్థః,
 అనేన జడ వ్యాప్యత్తి, త్రిభిరితి- త్రిభిః- దేశకాల వస్తురూపైః, అ
 వధిభిర్ముక్తమ్- దేశతఃకాలతో-వస్తుతశ్చ పరిచ్ఛిన్న మిత్యర్థః, స
 ర్వత్రైవ భవతీతి దేశాపరిచ్ఛేదః, సర్వదైవ భవతీతి కాలాపరిచ్ఛే
 దః, సర్వంచ భవతీతి వస్తుపరిచ్ఛేదః, అనేనచ త్రివిధా చేతన
 వ్యాప్యత్తి, యద్యపి త్రిభిరవధిభిర్ముక్తమిత్యనేనైవ స్వేతర సమస్త

త్వత్స్వికారాత్తమిహకృతినస్సూరిబృద్ధానుభావ్యం

చ్యవృత్తత్వం సిద్ధ్యతి, తథాపి సత్యత్వాదినాపి తత్తద్వైలక్షణ్యం
 ప్రకాశయితుం సత్యమిత్యాద్యక్తిః, స్వణభుష్ట సుగంధయోగన్యా
 యేన తాదృశ దివ్యాత్మస్వరూప మానందగుణాలంకృత మిత్యాహ-
 (అనంద సింధు) మితి - సింధుత్వ రూపణేనానందస్యా పరిచ్ఛిన్నత్వం
 వ్యజ్యతే, అపరిచ్ఛిన్నత్వంచానంద వల్లభ్యం, 'తేయే శతం ప్రజాపతే
 రానందాః- సపకోబ్రహ్మణ ఆనంద' ఇతి పూర్వపక్షం కృత్వా 'య
 తోవాచోనివళే-స్తే- అప్రాప్యమనసాసహ-ఆనందబ్రహ్మణోవిద్వాన్'
 ఇత్యానందగుణస్యావాఙ్మనస గోచరత్వేన సిద్ధాన్తితత్వాత్; యథా
 హుర్భగవద్గుణానా మపరిచ్ఛిన్నత్వం వివక్షంతో భగవ ద్యాముచా
 చార్యాః; " ఉపయ్యవర్త్యబభవోపి పూయషా స్స కల్ప్యతేయేశత
 మిత్యనుక్రమాత్ । గిర స్త్వదేకైకగుణావధీప్యయాసదాస్థితానోద్య
 మతోద్యశేరతే' ఇతి. ఆనంద సింధు మిత్యత్రానంద సింధుమితి జల పూ
 ణా స్రసిద్ధసింధు వ్యావృత్తి వివక్షాయా మధికతాద్రాప్యరూపకమ్,
 ఆనందస్య సలిలత్వరూపణం వివక్షితంచేదేకదేశ వివక్ష రూపకమి
 తి తయోస్సద్వేహ సజరః, సూరిబృద్ధానుభావ్యమ్ - దేశవిశేషే ని
 త్యసూరికృన్దై, రనుభావ్య- మనుభవిత మహమ్, నత్వేకైకేన;
 సహాయ సాపేక్షానుభవత్వా త్త్వీషయస్య; తచ్చ స్వరూపరూప
 గుణ విభూతిభిరప్యపరిచ్ఛిన్నత్వాత్; 'బృద్ధంబృద్ధమయోధ్యాయా'
 మితివత్, తత్రాపి " బహవోన్యప కల్యాణగుణాః పుత్రస్య సన్తి
 తే " ఇతి రామగుణానామానంద్యేన నిరతిశయ భోగ్యతయావ త
 దనుభవకీర్తనాదే స్సహాయ సాపేక్షత్వాత్ బృద్ధంబృద్ధం సమేత్య
 పరస్పరం బోధయ స్తస్మిన్తో రామగుణానను బహుపురిత్యభిప్రాయే
 ణ ' బృద్ధంబృద్ధం మయోధ్యాయా ' మిత్యభిహిత మృషిణా; [సూ
 త్రిబృద్ధానుభావ్యమిత్యత్ర అహే కృత్యత్వచక్షేత్రహోధేణ్యత్]

నిత్యాపూర్వం నిధిమివ దయే నిర్విశంత్వం జనాదౌ || ౪౪ ||

నత్విహత్యై రనుభవితం శక్యమిత్యభి ప్రాయః, నిత్యా పూర్వం - నిత్యనూతనమ్, సర్వదాను భూయమానమపి సౌందర్యసౌగంధ్య సౌకుమార్య లావణ్యాదిభి దివ్యమజ్జల విగ్రహగుణై స్స శీల్య వాత్సల్యాదిభి ర్దివ్యాత్మ స్వరూపగుణైశ్చ నిరతిశయ భోగై రపూర్వవదాశ్చర్య మావహంతమ్; శూన్యతేహి, “అయాతయామాహ దేవానాం ప్రజాపతి” రితి, దేవానాం మధ్యే ప్రజాపతి, రయా తయా మా-నిత్య నూతనాదేవతా, అత్ర ప్రజాపతి శబ్దప్రజానాం నిరుపాధిక స్వామినం పురుషోత్తమమభి దధాతి, సర్వ ప్రకార రమణీయతయా తస్మై వసదాదర్శనేష్య పూర్వవదాశ్చర్యక రత్వే నాయాత యామత్వాత్; తమ్- అపరిచ్ఛిన్నానంద స్వరూపమ్, తత ఉపరి నిరతిశయానందగుణ సురభితం షాడ్గుణ్య సౌశీల్యాది దివ్యాత్మగుణై స్సౌందర్య సౌకుమార్యాది దివ్యరూప గుణైశ్చ సదాపశ్యతా మప్య తృప్తికర సేవారసం భగవంతం శ్రయస్కరమితి; త్వష్టిస్త్వికారాత్ త్వత్కర్తృకాత్స్త్వికారాత్, త్వర్కకాద్య; ఇహ అస్మిన్ సంసారమణ్డలే ఆశ్రితానాం దేశవిశేష ప్రాప్తివిభంబమసహమానా సతీపరమవ్యోమ్నీ లక్ష్మ్యై సహసుప్రతిష్ఠితం సూరిభోగ్యభుతం పరవస్తుస్వయ మిహాసీయస్వా శ్రితసాతు-రోషి ? కియానా శ్రితపక్ష పాతాతిరేకో భవత్యాః ? కియతీవా పరమస్య పుంసా భవతీం ప్రతిపారతన్త్య క్రికాస్తా ? కియద్వాత్వత్సమాత్రయణ రాజకుల మాహాత్మ్యమ్? ఇతిహ శబ్దస్యభావః; అఙ్గానాదౌ - నూనం తత్రత్యక్రీడా పర్వత వతినం శ్రీవైకుంఠనాథంతేన సహౌవస్వాశ్రితానుగ్రహార్థ మవాతీతరదృవతీ, చిత్రలేఖావత్; చిత్రలేఖా ఖలూషయా స్వప్నదృష్ట మనిరుద్ధ ముపాశ్రిత్య తదిచ్ఛయా సపర్యజు-మేవతం పురుషముషా సమీపమానీతవతీతి పౌరాణికీకథా ; నిధిమివ - ఇయత్రానవచ్ఛిన్న భోగ్యతయా స్వతస్కపురుషార్థత్వ ద్యోతనాయాక్షయ్యత్వ ప్రకాశ

నాయచ నిధిత్వేనోపమీయతే,—శ్రుత్యాచ “తద్యథా హిరణ్యనిధి”
 మిత్యాదినా నిధిరేవ పరబ్రహ్మణోప మానీక్రియతే; తత్ర శ్రుతిస్తు
 దుర్లభం పరంబ్రహ్మహ, తాదృశం బ్రహ్మసస్వ సులభదర్శనం భవ
 త్యాక్రియత ఇతిభావః; నిర్విశ న్తి - భుజ్జతే, స్వయం ప్రయోజనస్య
 భోగోనామ సదాసుభవ స్తజ్జనిత ప్రీతికారిత కై జుర్యవృత్తిశ్చ; నిర్వి
 శ న్తిత్యుక్తమ్, తేక ఇత్యాకాంతాయా మాహ (కృతిన) ఇతి- కృత
 కృత్యాః, నిత్యసూరి సులభా భాగ ఇహైవ లబ్ధశ్చేతి- కృత్యమవ
 శిష్యతే, దేశవిశేష గమనాదికమపి నాపేక్షిత మితిభావః; యథో
 క్తం వరదరాజపఞ్చశతి “త్వంచేత్ప్రసీదసితవాస్మి సమీపతశ్చే
 త్వయ్యస్తి భక్తిగనఘాయదిహ స్తినాథ! సంస్పృజ్యతేయదిచ దాసజ
 న స్త్వదీయస్సంసారవీష భగవన్నపవగఽవ” ఇతి; అజ్ఞానాద్రా నిధి
 మివ నిర్విశ న్తిత్యనేన అజ్ఞాన సమృద్ధిహేనిధిగ్రహకాశత ఇతిస్ఫురతి, అ
 త్రప్రథమపాదే ఆనందరూపే పరస్మిన్ బ్రహ్మణి వణానీ యత్వేనప్ర
 స్తుతే తదితర సుఖానా మప్రస్తుతానామత్యల్పత్వ మభిహితమ్, తేనచ
 బ్రహ్మణో ౭ పరిచ్ఛిన్నానస్త స్వరూపత్వం ప్రాయత ఇత్యప్రస్తుత
 ప్రశంసా, “అప్రస్తుత ప్రశంసాస్యాత్సాయత్ర ప్రస్తుతాశ్రయా”
 ఇతిలక్షణాత్; సాచకార్య నిబద్ధనా, అప్రస్తుతార్థస్య ప్రస్తుతార్థ
 కార్యత్వే కార్యనిబద్ధనత్వమ్, తచ్చ ప్రస్తుతా ప్రస్తుతార్థయోరివ
 తద్జ్ఞానయోగికార్య కారణభావేపి సహీయతే, తథాచాత్ర బ్రహ్మ
 స్వరూపానందదర్శన కార్యత్వాత్సుఖాంతరాల్పత్వ ప్రతీతేగికార్యనిబద్ధ
 నేయ మప్రస్తుత ప్రశంసా, కించ ఆనందసిద్ధ మిత్యత్రాధి కతామ్రా
 ప్యరూపకైక దేశవివర్తి రూపకయో స్సన్దేహసజురగిహూర్వమేవ
 ప్రదర్శితః, నిధిమివేత్యుప మాదేత్యే తేషాంతయాణాం సంస్పృష్టిః.
 (ఏవంవాయోజనా) యస్మిన్నానందసిద్ధో దృష్టేతదితరఖ సుఖైర్గో
 ష్మదత్వం గమ్యతే తమానందసిద్ధం నిర్విశ న్తితి, ఆనందవ సిద్ధరానంద
 సిద్ధః, ఆనందత్వంచ స్వరూపతో గుణ తశ్చవివక్షితమితి॥ ౪౪॥

సారంలభ్యాకమపిమహతస్త్రినివాసాంబురాశేగికాలే
కాలేఘనరసవతీకాళికేవాసుకంపే | వ్యక్తిస్తేషామృ
గపతిగిరావిశ్వమాప్యాయయస్తీలోపజ్ఞంతురతి

పరమవ్యోమ్ని నిత్యసూరిభోగ్యం నిత్యపూర్వం మహానిధి మి
హవతార్యస్వాశ్రితా ని ర్వేశయసీతి పురస్కృతాశ్రితపక్షపాతం
మహానిధిదాన మభిహితంప్రాకృద్యే, అస్మింస్తవ శ్రితానా శ్రితవిభా
గానాదరేకృతో (పా - కృపామహానిధిదానప్రకార్య) మహానిధే
ధూళీదాన ప్రకారగ్గప్రతిపాద్యతే - (సారమి) త్యాది - ఘనరస
వతీ - దయసీయేషు సంసరశ్చేతనేషు, ఘనరసః - గాఢస్నేహః, తద్వ
తీ; (యద్వా) ఘనా - నిబిడా, రసవతీ - స్నేహవతీచ, భవతీ,
శ్రీనివాసాంబురాశేః - శ్రీనివాసః - పరమవ్యోమవతీః శ్రియగ్గపతిః,
అంబురాశిరవేత్త్య పమిత సమాసః, క్రియోదయా సఖిశ్చేన తత్స
మృగ్ధగ పురస్కృతః, అమ్బురాశి సామ్యంచమహత్త్వగామ్భిర్యాది
నా సీలమేఘశ్యామల కోమలేన దృష్టజనతా సంతాపహర సందర్శనేన
దివ్యమగ్గళ విగ్రహ సాభాగ్యేచచ; కిమపి - అనవధికాతిశయమ్, సా
రం - గుణేషు సారభూతం, సాశీల్య సౌలభ్య వాత్సల్య దార్యాది
కమ్; లభ్యా - ఉద్భావ్య, కార్యోన్ముఖీ కృత్యేతి యావత్; మృగప
తిగిరా . శ్రీవేంకటాద్రి, వ్యక్తిస్తేషా - తత్రభగవత్సన్నిధాపనా
దినా ప్రకాశితోదయా, సూరిసేవితం శ్రీవైకుంఠంవిహాయమృగపతి
భిరధ్యుషితం కంచిద్గిరిం శ్రీసహాయేన సహవతీణవతీ కేయంని
ర్వాజవత్సలతాభవత్యా ఇతిభావః, విశ్వమాప్యాయ యస్తీసతీ -
తాపత్రయాతురం విశ్వం తాపాపాకరణేనో జ్ఞేవయితుకామా
సతీ, [లక్షణమేతోష్ణ క్రియాయాఇతి శతప్రత్యయే ఋస్తేభ్యోజీ
బితి జీవ] శీలోపజ్ఞమ్ - ఉపజ్ఞాయత ఇత్యుపజ్ఞా, శీలస్యోపజ్ఞాశీ
లోపజ్ఞమ్, శీలేన ప్రథమంజ్ఞాత మిత్యర్థః; వాత్సల్యా దేస్థిలగుణ

వితతిత్వాత్తేనా దౌజ్ఞాతత్వముచ్యతే, చేతన సమాధి నావాఽయంవ్య
పదేశః; (యద్వా) శీలం - స్వభావః, శీలస్య - స్వభావస్య, ఉపజ్ఞా
శీలోపజ్ఞమ్, తేనాదౌజ్ఞాతం, స్వాభావిక మిత్యథః; పర్యవస్యతి
శీలేచేతన సమాధిరుభయత్రసమానః; కమపీత్య నవధికాతిశయత్వము
క్తమ్, శీలోపజ్ఞమితి స్వాభావికత్వమ్, ఏతచ్చ “స్వాభావికా నవ
ధికాతిశయే”తి గద్యానుసారాదితిధ్యేయమ్, పక్షద్వయేభ్య పజ్ఞోప
క్రమమ్, [తదాద్యాచిఖ్యా సాయామితి నపుంసకతాః] (అథవా)
శీలస్యోపజ్ఞా - ప్రథమజ్ఞానం యస్మిన్ సద్గుణైశ్చ తం తథోక్తమ్;
“ఉపజ్ఞాజ్ఞానమాద్యంస్యా” దిత్వమరః, కల్యాణగుణేషు మధ్యేశీలగు
ణస్య శీలనీయ తమత్వేన ప్రథమజ్ఞేయత్వమ్, శీలముఖ్య మిత్యథః,
శీలం - సౌశీల్యమ్, ఉపజ్ఞా ప్రథమజ్ఞేయం యస్మిన్నితి సమానాధిక
రణ బహువ్రీహిరేవవా; శీతలమ్ - మహతోమనైస్సహసీరధ్ధేణ సం
క్లేషాది లక్షణస్య సౌశీల్యాదేస్సర్థరణ మాత్రేణాపి సకలశ్రమ హర
త్వాన్నిరతిశయ సుఖావహత్వాచ్చ శీతలమితి నిర్దేశః; ఏవంఘాతం
భగవత స్సద్గుణైశ్చ - సద్గుణైః సౌశీల్యాదయః, ఓఘ ఇవతంత
థోక్తమ్, అత్రచసద్గుణానాం ప్రత్యేక మోఘసామ్యం, వివక్షితమ్,
సౌశీల్యానాం ప్రత్యేకం మహాప్రవాహవ ద్దుస్తరత్వాద్దురవ గాహ
త్వాచ్చేతి మస్తవ్యమ్, కాలేకాలే రక్షణోచిత కాలేషు, రక్ష్య
స్తు ఆపతాతేష్విత్యథః; త్వరతి - వహతి, జలస్థల విభాగానా
నావరే సర్వత్రతత్తతల్యాగుణ కార్యప్రదర్శన ముఖేన తాన్ప
కాశయతీత్యథః; త్వరతీత్యనేన భూరిదాన న్యాయాత్పరీక్షాని రపే
క్షం సర్వాసనుభావయతీ త్యవ్యజ్యతే; అతోఽసమా మాహ-(కాశికే)
వేతి - కాశికా - మేఘపక్షిః, (తత్రత్వేవమథః,) కాలేకాలే -
ప్రతిప్రావృషి, శ్రీనివాస సదృశాదంబరాశేరితి మగ్ధమ పడలాపిన
మానః, కమపీసారమ్ - అన్యైర శక్యవిభాగం సారాంశమ్, అవ

భీమనిత్యంభవజలనిధౌమజ్జతాం మానవానామాలం

ణహీనం సలిలమిశ్యథాః, లభ్యా - పీత్యా, ఘనరసవతీ - ఘనఉచ్చైస్సర్వరః, రసో - గజైతమ్, తద్వతీ; మృగపతిగిరౌ - సిహస్రదిభిరధిష్ఠితేగిరౌ, వ్యక్తోస్తేషా - స్పష్టోచ్చాయా, విశ్వమాప్యాయస్తీ-సస్యాదివధానేన విపాసోపశమనాదినాచ జగదాప్యాయయితుమ్, [లక్షణహేతోర్విరితీతా] శీతలం సద్గుణోఘం-సద్గుణసదృశమోఘమ్, ప్రవాహమ్, శీలోఽజ్ఞంతురతి - ఉపజ్ఞాయతఇత్యుపజ్ఞా శీలస్యో పజ్ఞాశీలో పజ్ఞమితి క్రియావిశేషణమ్. శీలం స్వభావః శీలకృతం యథాభవతి తథాతురతి - ప్రత్యుపకార నిరపేక్షం వక్షాతీత్యథాః, వక్షాధారాభిరోఘ సమ్భవాదోఘం తురతిత్యుక్తమ్; అత్ర శ్రీనివాసామ్బురాశేరితి సద్గుణోఘమితిచ సమాసోక్తి రుపమోత్థాపితా - ఘనరసవతీతి శ్లేషమూలాతిశయోక్త్యను ప్రాణితాచ వాక్యోక్తా పూణోపమా, కించసారలాభాదే స్సద్గుణోఘ తురణపర్యస్తస్య సమథానీయస్యాథాస్య ఘనరసవతీతి సమథానాత్పదాథా హేతుకం కావ్యలిక్ష్ణమ్, ఏవం చాత్రసమాసోక్త్యుపమాద్వయస్య శ్లేషమూలాభేదాతిశయోక్తేర్వాక్యోక్తౌపమాయాశ్చక్షాణ్ణిభావసజరః, కావ్యలిక్ష్ణస్య వాక్యోక్తౌప మాయాశ్చసమ ప్రాధాన్యసజరః॥ ౪౫॥

ఏవం సంసర స్తీరుప్రజాసు నిర్వాజవత్సలాభవతీ “వైకుంఠేతు పరేలోకే శ్రియాసాధాం జగత్పతిః| ఆస్తేషిష్ణు రచింత్యాత్మాభక్తైర్భాగవతైస్సహ” ఇతి ప్రతిపాదితం పరవస్తు శ్రీవేంకటాద్రివాసీయ “సోఘ్నతే సర్వానామాన్సహ బ్రహ్మణావిపశ్చితా” ఇత్యుక్తప్రకారేణ ముక్తభోగ్యభూతం సమస్త కల్యాణ గుణవిశిష్టం తాదృశంవస్తు సమస్త సంసారిసాతుగోతి తదప్యయాచిత మేవేత్యభిధాయ “సారంలభేష్” తిపూర్వశ్లోకే, అత్రతునేద మాశ్చర్యస్థానం భవతి, ఆదాస్మష్ట్యచన్ద్రం శాస్త్రప్రదానాదికం కేనయాచి

చార్థంవృక్షగిరిపతిస్తస్త్విదేశాత్పృయుక్తే | ప్రజ్ఞా

తాకృతవతీ తస్తాదస్తాసుభవత్యా నిరుపాధికవత్సలతా ప్రభావాయ
మచిస్తసియ ఇత్యాశయేనాభిధీయతే - అత్రచ భాగద్వయాత్మకస్య
వేదస్య కృతస్సస్య భగవత్పాస్తావేవ తాత్పర్య మిత్యభి ప్రేత్యభ
వాద్ధిగతానామాలం బాయశాస్త్రపాణిం తస్త్విదేశేన దేవోదీశతీ
త్యాహ (భీమ) ఇతి - భీమ- కామక్రోధాదియాదోభిర్భయజురే,
భవజలనిధౌ భవఏవ జలనిధౌ మజ్జనాన్వయాను రోధేన మయూర
వ్యం సకాదీసమాసః, సంసారస్య దుస్తరత్వా పారత్వాదినా జల
నిధిసామ్యమ్, నిత్యంమజ్జతామ్ - నతుమధ్యే విచ్ఛిత్త్యవకాశఇతిభా
వః; మజ్జతామిత్యనేన జలేమజ్జతాయావాన్సంసరతామపీతి ద్యోతి
తమ్, మారవానామాలం చార్థః- ఆలంబాయేదమాలంబార్థమ్,
అథేన నిత్యసమాసః, సర్వలిక్ష్ణతా చవక్తవ్యేతినిత్యసమాసః, శా
స్త్రపాణి విశేషణం ప్రయుక్తౌ ఇతిక్రియా విశేషణంవా; ప్రజ్ఞాసా
రమ్ - ప్రజ్ఞా-పరావరతత్వ కృత్యా కృత్యవివేకాది శాస్త్రజన్యా, నై
వసాగో బలం, యస్యతమ్; పాణిస్తావద్భవేన సముద్ధరణక్షమః,
శాస్త్రంతు స్వజన్య ప్రజ్ఞ యేతి, సముద్ధరణౌ పయికత్వేన ప్రజ్ఞాబల
యోస్సా మమ్; ప్రకృతిమహతా ప్రకృత్యా స్వప్రకృతి భూతా
కారేణ, మహతా - శ్రేష్ఠ్యయుక్తేన, స్వప్రకృతి భూతస్యా కా
రస్య రక్షకత్వాది గుణవిష్ణు భగవత్ప్రతిపాదక తయామహత్త్వమ్,
తద్యోగాత్స్వస్య మహత్త్వమ్, ఏవంభూతేన మూలభాగేన - ఆ
ద్యాంశేన, “యద్వేదాదాస్వరస్థితౌ వేదాన్తేచ ప్రతిష్ఠితః” ఇతి
శ్చుత్యాప్రణవస్య వేదమూలకత్వం సిద్ధమ్; అస్య వేదాన్తర్భూత
త్వాద్భాగత్వ వ్యపదేశః; (యద్వా) మూలభాగేన-మూలమన్త్రాం
శేన ప్రణవాత్మకేన, జుష్టం - సేవితమ్, త్రయాశాం వేదానాం
ప్రణవాన్తర్గతవర్ణత్రయసానత్వాత్తత్సేవితత్వమ్; శాస్త్రస్య-త్రివే

సారంప్రకృతిమహతామూలభాగేన జుష్టంశాఖాభేదై
స్సుభగమనఘంశాశ్వతంశాస్త్రపాణిమ్॥ ౪౬॥

దిలక్షణస్య, (యద్వా) “యద్వేదాదా స్వరగ్గోస్తా కేదాస్తేద
ప్రతిష్ఠిత” ఇతి వేదాద్యంతయోగి ప్రణవస్య ప్రతిష్ఠితత్వేన శాస్త్ర
స్య తజ్జుష్టత్వమ్, శాస్త్రరత్నం ప్రణవసంపుటేన సురక్షితమితిభా
వః; రక్షణంచ భగవదనన్య పరేణ ప్రణవేన “బిభేత్సల్పత్రుతా
ద్వేదో మామయంప్రతరివ్యః” త్యల్ప శ్రుతజనితభయ నివర్తనమ్;
శాఖాభేదైస్సుభగమ్ - “సహస్రం సావశాఖా” ఇత్యాది ప్రసిద్ధ
శాఖాభేదై భగవత్స్వరూపగుణ విభూత్యాదివ్యభ్యాసాదిభి రాద
రాతిశయద్యోత నాత్స్వ తాత్పర్యవిషయస్య సుఖప్రతిపాదనేన సా
భాగ్యయుక్తమ్, అనఘమ్-భ్రమవిప్రలిప్సాదోష ప్రసక్తవిధురమ్,
తత్రహేతు శ్శాశ్వతమితి - నిత్యమిత్యర్థః, (పాణిపక్షేతు)ప్రకృ
తిమహతా - స్వభావతస్థితేన, మూలభాగేన - భుజశిఖరాదినా,
జుష్టమ్ - సేవితమ్, స్వాసరూపేణ భుజశిఖరాదినా యుక్తమిత్య
ర్థః, శాఖాః - అఙ్గులయః, “పశ్చిశాఖశ్శయగ్గిపాణి” రిత్యమ
రః; తద్భేదైః - కనిష్ఠాఙ్గుష్ఠాద్యఙ్గులి పిశేషైరిత్యర్థః; సుభగమ్-
బౌచిత్యశాలిభి రఙ్గులిభి ర్విశిష్ట మిత్యర్థః, అనఘమ్ - భంగాదిదోష
రహితమ్, అత ఏవశాశ్వతం - స్థిరమ్- ఏవం భూతం శాస్త్రపా
ణిం - శాస్త్రమేవపాణిమ్, శాస్త్రం - వేదః, తస్యైవ నిరుపాధిక
శాస్త్రత్వాత్; ఇతరస్యతు తదుపజీవనేనైవహి శాస్త్రత్వమ్; సము
ద్ధరణసాధనత్వాదినా శాస్త్రస్య పాణిసామ్యమ్, త్వన్నిదేశాత్ -
త్వదాజ్ఞయా; అనతిక్రమణీయత్వ ద్యోతనాయ నిదేశాదీనిదేశశః.
దయోక్తృతి క్రమేహిద యాయాభగవన్తు ప్రతివైముఖ్యం స్యాత్తత
శ్చజ్ఞాన శక్త్యాదయోదోషకౌట్యసు ప్రవిష్టాస్సన్యః, “దోషాభవే
యురేతేయదినామదయేత్వయా వినాభూతా” ఇత్యుక్తరీత్యా, త
థాచ సతిక్రొగ్యప్రధానం ప్రభుమివ శీసహాయంన కశ్చిదఫ్యపనీ దే

విద్యత్వమునకు సః ప్రేరీత పఞ్చాశయానాం

దితి విహవ్యాకులీస్యాత్, ప్రయుక్తై - ప్రహీణోతి, “యోబ్ర
హ్మణం విదధాతిపూర్వం యోవై వేదాంశ్చ ప్రహీణోతితస్మై” ఇ
త్యాద్యను సద్ధేయమ్. అత్ర క్షేపభిజ్జికాభేదాతిశయోక్త్యను ప్రాణితం
సావయవానుభయాభేదరూపక మిత్యతిశయోక్తరూపకయోరక్షాణీ
భావసజరః ౪౬

ఉక్తశ్చాస్త్రప్రదానప్రకారః, తత్ప్రసక్తాత్తదుప బ్రహ్మ
ణం శ్రీపాశ్చరాత్రశాస్త్రం వేదవైదిక విరోధిభుతానురాదిదణ్డ
నాయమోహశాస్త్రాణిచత్వస్త్రితయే ప్రణయతి శ్రీకాన్త ఇతివర్ణ్య
తే - (విద్య) దితి - హేదయే? పద్మాకాన్తః - త్వన్మఖోల్లాస దిదృక్ష
యాతస్య సర్వప్రయత్నోద్భవ్యతే, తథాపినామమాత్రేణ పద్మాకా
న్త ఇతివ్యవదిశ్యతే, (అథవా) త్వదనుకూలవృత్త్యా శ్రియగ్నకాన్తో
జాతఇతిభావః; “కర్మణః మివరూపిణే” మితిత్వదభిన్నత్వేనహి శ్రీర్వ్య
వహ్నియోః శేనర్పణం - దర్పణత్వరూపణేన భగవచ్ఛస్త్రేకృపా
వైభవస్య విశేషతరం ప్రతిపాదనం వ్యజ్యతే, తేదర్పణం - స్వసౌభా
గ్యాతిశయస్తతే ప్రేక్షణీయ ఇతిభావః, స్వశాస్త్రం - భగవచ్ఛస్త్ర
స్త్రిం, శ్రీపాశ్చరాత్ర శాస్త్రమిత్యర్థః; విద్యత్సేవాకతకనికమైః
కతకస్యనికషాః - ఘటాణాని, విద్యత్సేవాకతకనికషా ఇవేత్యుపమి
తసమాసః, విద్యత్సేవైవకతకనికషా ఇతిమయూర వ్యంసకాదీన
మనశ్చ వివక్షితః; వీతపఞ్చాశయానామితి ప్రకృతాప్రకృతార్థా
న్యాయానుభావత్రప్రకృతే పాపమనసీ, అప్రకృతాకదఃమ జలా
శయా, విద్యత్సేవాయాగికతకనికషస్యచ పఞ్చాపాకరణహేతు
త్వేనసాదృశ్యామూలకముపమాచ, తైః; వీతపఞ్చాశయానాం
విగతపాపహృదయానాం, విగతకర్దమజలాశయమిత్య ప్రకృతా
ర్థః, సాత్వికసేవానిరస్తదురితానామేవ హృదయాయ భగవచ్ఛస్త్ర
ప్రప్రామాణ్యాదికం స్వదత ఇతిభావః, తాదృశానాం పురుషా

పద్మాకాంతః ప్రణయతిదయేదర్శనం తే స్వశాస్త్రమ్ ।

లీలాదత్తాంత్య దనవసరేలాలయ స్విప్రలిప్సాంమాయా

ణామ్, సమృద్ధ సామాన్యేషష్ఠీ, జ్ఞాప్యజ్ఞాపక భావాది సమృద్ధ విశేషే పర్యవస్యతి, ప్రణయతి - రచయతి, భగవద్భాస్ర ప్రణయనా దేః ప్రతికల్పం కర్తవ్యత్వే నాపరిసమాప్తత్వా ద్వర్తమాననిర్దేశః, పూర్వశ్లోకేపి “యోవైవేదాంశ్చ ప్రహిణోతతస్మై” ఇతి శ్రుతి చ్ఛాపాయయాహిప్రయుక్త ఇతివర్తమానప్రయోగః, త్వదనవసరే భాగవత విద్యేషాదిర్దయాయా అనవసరః, తస్మిన్; ప్రణయరోషా దినా త్వయ్య ప్రసన్నాయామితచ ప్రతీతిః, లీలాదత్తామ్ - “శబ్దాదీ స్విషయాన్పు దర్శ్యవిభవం విస్తార్యదాస్యాత్కం వైష్ణవ్యా గుణ మాయయాత్ సవహస్విష్టావ్య పూర్వఃప్రమాన్ । పుంసాపణ్యవ ధూవిడమ్బివపుషా ధూర్తా నివాయాసయన్ శ్రీరక్షేశ్వరి కల్పలేతవప రీవాహత్త నేకేశయ” ఇత్యాదిలీలాసుచతురామ్, విప్రలిప్సామ్ - విప్రమృచ్ఛామ్, లాలయన్ - లాలయితుమ్, లక్షణహేతోః క్రియా యా ఇతి హేతాశతా,] మహిష్యనవసరే వారవసితామివ, సా పిలీలాదత్తా-విలాసచతురాభవతి, త్వత్ప్రసన్నప్రతీపాన్ త్వదాశ్రిత విరోధినః, దమయితు - ముపధచ్చిన ర్తనేనదద్దయితుమ్, “ఏషఏవా సాధుకర్త కారయతియమధోనిరీషతి” తి; మాయాశాస్త్రణ్యపి, ఆ దౌ స్వయంప్రవర్తిత వేదవిరుద్ధాన్యపి, హస్తకిమిదం త్వస్మిన్సగో చరాపచార క్రూర్యమ్; భగవదపచారఃక్రూరః, భాగవతాపచారః క్రూరతరః, భాగవతా శ్రితగోచరా పచారఃక్రూరతమః; ప్రణయ తి - బుద్ధాదిరూపేణరచయతి, తదపిత్వస్త్రితయ ఇతిభావః. అల జ్ఞానరస్తు, వీతపజ్ఞానశయా నామిత్యత్రప్రకృతా ప్రకృతస్లేషః, త త్రప్రకృతే పాపమనసీ, అప్రకృతా కర్దమజలాశయా; సవిద్యత్వే వాకతకనికషెరిత్సత్ర వివక్షిత సమాసద్వయోక్త రూపకోపమాను

కాస్త్రాగ్ర్య పిదమయితం త్వత్ప్రసన్నప్రతిపాఁ ॥౪౭॥

దైవాత్ప్రాప్తేవృషగిరితటం దేహినిత్వన్నిదానాత్స్వామిఁ

ప్రాణితథతి తయోస్తస్య చాక్షాణ్ణిభావసమరః; దర్పణంతేన్వశా
 స్త్రుమిశ్యత్ర వ్యస్తరూపకమ్, తస్యచసంస్పృష్టిః; లీలాదక్షింత్యదన
 వసరే లాలయన్వి ప్రలిప్సామిత్యత్ర దయాయాంమహిషీ పృతాస్త
 స్య విప్రలిప్సాయాంవారవనితావృతాస్తస్య క్షీణవాసేత దుభయాస
 క్తరాజాది పృతాస్తస్యచ పృథీయమానత్వాత్సమాసోక్తిః; అపిచ
 మాయాశాస్త్ర ప్రణయనస్య సమర్థనియస్య త్వత్ప్రసన్నప్రతిపాఁ
 దమయిత మితిసమర్థ నాతావ్యలిగ్గమ్, లక్షణానితు దదర్శితాని;
 (యద్వా) విద్వత్సేవాకతని కక్షైరిత్యత్ర చక్రకృతాన్వయాను రోధే
 నో పమితసమాసః; అచక్రకృతాన్వయానురోధేన విద్వత్సేవా గద్యశక
 తక నికక్షైరితి మధ్యమపదలోపి సమాసః; సమాగద్యయేన చోప
 మానోపమేయవ్యత్యాగేనోపమాద్యయంవివక్షితమితి. ॥ ౪౭ ॥

ఏవం వేదప్రదానాది ముఖేన రక్షణ ప్రకారః ప్రదర్శితః; అథహతా
 దేవ యంకంచిద్దేహినం విషయాకృత్య తద్రక్షణాయ దేవో నియు
 జ్యత ఇత్యాహ- (దైవా) దితి- త్వన్నిదానాత్- దైవా-దైవమ్, భా
 గ్యమ్, యాదృచ్ఛిక సుకృతాది; తస్మాత్, త్వన్నిదానాత్ - త్వ
 మైవావ సరేసమ్పాదితాత్, (యద్వా) నిదానాత్ - సర్వశ్చ
 యో మూలధూతాత్, త్వత్ - భవతీయాపాత్, దైవాత్ - ప్రాణి
 భాగ్యాత్, వృషగిరి తటంప్రాప్తే దేహిని - మనుష్య తిర్యగ్వభాగా
 నా దరేణ శరీరిమాత్రే, తిర్యక్త్వపి తాదృశావశవచనస్య కృపాకా
 రితస్య సమ్భవాత్; పరాయత్తవచనత్వస్యో భయత్రాపి సమా
 నత్వాదితిభావః; స్వామిఁ పాహీత్య వశవచనే - (అత్రాపి దైవాది
 త్యనుషజ్యతే) అవశంవచనమ్ - ఉత్సృష్ట వదమనసుమ్, స్వామిఁ
 పాహీతి వచోయస్య తస్మిన్; అస్త్యం స్వాపమ్- మరణమ్, విద్ధతి-

పాపీత్యవశవచనే వివృతిస్వాపమన్త్యమ్. | దేవశ్శ్రీ
మాణ్దిశతికరుణే దృష్టిమిచ్చక్ త్వదీయాముద్ధుతేన శ్రుతి

ప్రాప్నువతిసతి, అస్తిన్నవసరేదేవ శ్శ్రీమాననియుక్తోపి భవత్యాలభా
వసరస్సక్, త్వదీయాం దృష్టిమిచ్చక్ - (ఏతచ్చ దయాయాం స్త్రీన
మాధి మవలమ్యోక్తమ్) అనయాతావ దేతావత్ప్రయతితమ్; ఏత
స్తిన్నన్తరేమయాఽభిముఖ్యం దీయతే తేదియం మాంశీతశయా
నిరతిశయానన్ద సన్దోహదాయినా వృశాసకృదప్యవలోక యేదితిత్వ
దీయ కటాక్ష మాశాసానస్సక్, శ్రీమాణ్ దృష్టి మిచ్చన్నిత్యనేన
లక్ష్మీదృష్టేరపి దయాదృష్టే సాస్థాభాగ్యాతి శయోవ్యజ్యతే; శ్రుతిప
రిషదా ముద్ధుతేన - ఉపోద్ధౌత ధూతేన, ఓమిత్యాత్మ నోన్తరేణ -
“ఓంస్వాద్భ్రష్టాగ్ని సుజ్ఞాన” ఇతినిఖిల్లుః, అభిముఖ్యందిశతి- తథా
కరోమీత్యభి ముఖభావంభజతే, ఓమిత్యనుచ్చార్య శ్రుత్యు పక్రమా
యోగాత్తస్య తదుపేద్ధౌతత్వమ్. (అత్రాయమలజ్ఞానోద్ధారప్ర
కారః) తత్రతా వత్పరమ పురుషార్థ ప్రదానేన రక్షణానుమతిదా
నరూప మహాఫలం ప్రత్యబద్ధిహూర్వ శబ్దోచ్చారణమాత్రస్యా సమ
గ్రహే తుత్వాత్ “హేతూనా మసమగ్రత్వే కార్యోత్పత్తిశ్చ సా
మతా | అస్మైరతిష్ఠకతినైర్జ గజ్జయతి మన్తభః” ఇత్యుక్తలక్షణో
విభావనాలజ్ఞానః, దయావైశవ కృతత్వేనచ విరోధ పరిహారః,
కించ ఉద్ధౌతేన శ్రుతిపరిషదామిత్యత్ర సర్వాయోక్తమ్, “పర్యా
యోక్తంతు గమ్యస్యవరోధజ్యస్త గాత్రయమ్ | సమస్తస్మైకృతౌ
యేన ముధారాహువధూకుచౌ” ఇతిలక్షణాల్; అత్రచప్రణవస్య
స్వాసాధారణాకారేణ గమ్యస్యశ్రుతిపరిషదాముద్ధౌతత్వ లక్షణా
కారాన్తరేణ స్వస్వరూపాదపిచారుతరేణాభి ధానాత్; అస్యచక్ర
దర్శితవిభావ నాయాశ్చసమప్రాధానసహారః; అపిచ, అభిముఖ్యం
దిశతీత్యస్య సమద్దసేయస్యదృష్టి మిచ్చం స్వదీయామితి వాక్యాన్తేన

పరిషదా ముత్తరేణాభి ముఖ్యమ్॥

॥౪౮॥

శ్రేయస్సూతిం సకృదపిదయే సమృతాం యస్సఖీంతే

సమర్థనాద్యాకార్యే హేతుకం కావ్యలింగమ్, అస్యతుపూర్వవత్సమ
ప్రాధాన్యసజరః, ఉద్భూతేనశ్రుతిపరిషదామితి పర్యాయోక్తసోక్తి
భయోపసాగరకత్వా దుభయోస్సమానకాలో దయత్వాచ్చ; కించా
త్రశ్రీనివాసే స్వాధీనభర్తృకాఖ్య నాయకాసక్తనాయక వృత్తాంత
స్య ప్రతీయమానత్వా తస్మాదసోక్తిః, అస్యాగపూర్వపుదర్శిత సమ
ప్రాధాన్య సజరస్య చైకవాచకాను ప్రవేశసజరః. అధికంతు
విస్తరభయాన్నలిఖ్యతే॥

॥౪౮॥

భగవతాకృతం హతాతరస్య చిత్సంరక్షణం త్వమపకాస్త
మిశ్యక్తమ్, జాయమానకటాక్షోపి త్వదుపస్కృత ఏవేత్యుచ్యతే,
(అథవా)యదిదం శాస్త్రప్రదానంయాయం హతాత్థారేణకస్య చిద్వి
షయాకారో యశ్చజాయమాన కటాక్షస్సర్వోప్యయం సముజ్జీవన
ప్రకారో భగవతాక్రియమానస్తద్దాయ త్త ఏవేతిదర్శయితుకామ
శ్లోకశ్చయేన శాస్త్రప్రదాన హతాద్విషయాకారౌతదాయతౌద
ర్శయిత్వా జాయమాన కటాక్షం దయాశీతలితం దర్శయతి = (శ్రీ
యస్సూతి) మిశి- శ్రేయస్సూతిమ్- శ్రేయసామ్ - సదాచార్యసమా
శ్రయణాదీనామ్, హామ్- ఉన్నతిధూమిమ్, [అధికరణేవాదానే
వాస్త్రీయాంక్తి ఇతి సూత్రేనాక్తి] సకృదపి - నత్వసకృదితినియ
మః, తేసమృతాం సఖీమ్ - త్వయా బహుమన్య మానాంసఖీమ్, అ
ర్వాచీర పురుషార్థసాధనఘాతాయాఅపి భగవద్బ్రహ్మేదయాసాపే
క్షితేన తత్సఖిత్వ మవజణనీయమ్, ఇయంతు పరమ పురుషార్థనిదా
నఘాతా సమృతాసఖీభావః, [మతిబుద్ధిపూజార్థేభ్యశ్చేతి వర్తమా
నేక్తః - క్తస్యవవర్తమాన ఇతికర్తరిషష్టిచ] శీలోదారామ్ - అత
ఏవత్వ తస్మిన్భావీతాముదారంచ, అవాదికాలతా పత్రీయాభి త

శ్రీతోదా రామలభతజన శ్రీ శ్రీనివాసస్య దృష్టిమ్ । దేవాదీ
నామయ మన్యతాం దేహవత్సేపిస్తక్ బద్ధాస్తుతో

ప్రస్యజనస్య ధారాసలిలపాతాయమానాం జాయమానశ్శాయా
మషేతా నిరపేతుం పరమపురుషార్థ ప్రదానేనోజ్జీవయితుం విష
యాకారేణ పరమోదారాంచ, “ యద్దాతుస్సౌమ్య తానేయం
పూర్ణేంద్రిరకళజుతా ” ఇతి పరస్పరవిరుద్ధం శీతలత్వ మాదార్యం
చతత్సమ్బంధ మహిమ్నాత్మక్త విరోధమితభావః, అలభతేతస్వతఃపు
రుషార్థప్రతీతిః, జనః - నతుచాగ్రహణ్యానిర్బంధః, శ్రీనివాసస్యేతి
పురుషకార పాషుల్యమ్, శ్రీనివాసస్య దృష్టిమితి దృష్టిసాభాగ్యాతి
శయగప్రత్యాయ్యతే, తద్విగ్రహయాహి లక్ష్మీర్వక్ష స్థలమధివసతీత్యా
దికమూహ్యమ్, ఏవంసామగ్రీదర్శితా, అథఘటం ప్రదర్శ్యతే, తత్ర
భగవత్ప్రార్థాప్రాప్తికం పరమఘటం తావత్ప్రత్యు - అనాదికాలాను
వృత్త మస్యజనస్య దేవాదీన్సృతి కిలరత్వం ఋణిత్వం చోన్ముల్య
ప్రత్యుత దేవాదీనస్య కిలరీకరోపి, ఇదమేవ తావత్ప్రార్థాప్తమిత్వ
భి ప్రేత్య తదేవఘటమాహ - (దేవాదీనా) మితి - అయంజనోదేహ
వత్సేపి-“ త్రిభీముణవాజాయతే బ్రహ్మచర్యేణ ఋషిభ్యో యజ్ఞేన
దేవేభ్య గ ప్రజయా పితృభ్య ” ఇతిఋణిత్వ ప్రయోజక దేహాస
మ్బంధే విద్యమానేపి, దేవాదీనామ్- ఆదిశబ్దేన మనుష్యాది పరిగ్రహః;
అన్యతామ్ - తత్ప్రతి సమ్బంధి కాన్యతాత్వమ్, కృపాపరిమిత
జాయమాన కటాక్షవైభవా దితిభావః, “ దేవషిః ధూతాత్మస్య
ణాం పితౄణాం నకిలరోనాయ మృణీచరాజః । సర్వాత్మనాయ
శ్శరణం శరణ్యం నారాయణం లోకగురుం ప్రపన్న ” ఇత్యాద్యను
సంధేయమ్, విద్వాన్ - విద్వాన్, అనేనానైవ పరమలభత్వం సోఽ
ర్యతే; బద్ధాస్తుక్తః- సంసారబద్ధాస్తుక్తః, తత్ప్రయుక్తైః- ఆర్పితా
దిగతా వైదేవాదిభిః ప్రయుక్తైః, అసమ్మై - నిరుపాధిక్తైః, ప్రేష

బలిభిరనఘైః పూర్వతేత తత్ప్రయుక్తైః ॥ ౪౯ ॥

కారితై రిత్యర్థః; బలిభిః - ఉపహారైః, “సర్వేస్మైదేవా బలిమావహంతి” తిశ్శుత్యను సారాదేవముచ్యతే; పూర్వతే - పూరితోభవత్తి, [పేమపూర్వకత్వా దేవవృణోభవతీత్యర్థః; [వర్తమానసామీష్య ఇతిభవిష్యతిలట్] (అయంభావః) దయార్ద్రీకృతజాయమానకటాక్షలా భవానయంజనశ్శరీరే విద్యమానఏవ దేవాదీనామనృణస్సృజ శరీరపాతానన్తరమర్చిరాదిగతతైరే వార్చ్యతఇతి. (అభివైవంయోజనా) అయమ్-త్వత్సఖేభూతశీనినాస దృష్టివీక్షితోజనః, బద్ధాన్తుక్తస్సృజ-బద్ధాన్తోక్షమాకాక్షమాణస్సృజ, [ఆశంసాయాంభూతవచ్చేతిభవిష్యతిక్తః] కదాముక్తిర్భవిష్యతీతి ముక్తిం ప్రతీక్షమాణ ఇత్యర్థః; దేహవత్త్వేపి - ఋణిత్యాది ప్రయోజక దేహసమ్బంధే విద్యమానేపి, అనృణతాం విస్దృక్ - త్వదుపసృత జాయమాన కటాక్షమాహత్వేన నానృణతాం ప్రాప్నువత్, పశ్యత, తత్ప్రయుక్తై- రిహేవతైర్దేవాదిభిః ప్రయుక్తైః, “సర్వేస్మైదేవాబలిమావహంతి” తిశ్శుతేః; అనఘైః - అస్సినృషయే కింశ్చేత్యత్య స్వరూపలాభం ప్రాప్నోమి ఇతిబుద్ధ్యా పీత్యాచప్రయుక్తత్వేన శ్లాఘనీయైః, అఘమ్- నిద్ర్యతా, తద్రహే తైరిత్యర్థః; బలిభి - రుపహారైః, “కరోపహారయోగి వుంసిబలిగి ప్రాణ్యజ్ఞ శేస్త్రియామ్” ఇత్యషరః; పూర్వతే - పూరితోభవతి, కాక్షాధికం వషణాత్పరీవాహ సాపేక్షో భవతీతిభావః. అత్యనశ్శుద్ధృష్టి లాభమాత్రేణ పరమపురుషార్థ సిద్ధిపర్యవాయో కదృష్టిరీత్యా హేతోరసమగ్రీత్యాచ్య “హేతూనా మసమగ్రీత్వేకార్యోష్పతిశ్చసామతా” ఇత్యుక్తలక్షణో విభావనాలజ్ఞానః, భగవద్దృష్టిమాహత్వ్యాదితి విరోధపరిహారః; దేహవత్త్వేష్య నృణతాం విదన్విత్యత్య ఋణిత్యం స్మృత్యుపల కారణేదేహవత్త్వే సత్యపి ఋణిత్యా భావవత్న తే “క ర్యజుర్వి శేషోక్తిస్సోమపరాలకా

దివ్యాపాఙ్గం దిశసికరుణే యేషుసద్దేశికా త్వాక్షిప్రం
ప్రాప్తి వృషగిరిపతిం తుత్రబన్ధాద్వయస్తే । విశ్వాచా

రణ" ఇత్యుక్తావిశేషోక్తిః, అత్రాపి భగవత్కటాక్ష వైభవాదితి ప
రిహారః; అనయోశ్చ విశేషోక్తి విభావనయోస్సమ ప్రాధాన్యసజు
రః, అపిచోష్ట రార్థస్య సమర్థసియస్య పూర్వార్థేన సమర్థ నాద్యా
క్యార్థ హేతుకంకావ్యలిక్లమ్, అస్యచప్రదర్శిత విభావనయా ఏకవా
చకాను ప్రవేశసజురః ః, కావ్యలిక్లస్యవిశేషోక్త్యా సమప్రాధా
న్యసజురః. ||౪౯||

దయాసమ్మన్ధవీర్య వత్సక్యతేన జాయమాన కటాక్షేణ చేత
నోద్భేదనప్రకారః ప్రతిపాదితః, అథ భగవత్కృతజాయమాన కటా
క్షాపేక్షయాఽఽచార్యాత్త వా వత్సజదయకటాక్షస్య శీఘ్రభలప్రద
త్వరూపోద్భవయగి ప్రతిపాద్యతే - (దివ్యాపాఙ్గ) మిత = అత్రీవత్స్వ
దీయ కటాక్ష ఏవక్షి ప్రప్రాప్తిహేతురితీమ వర్ధవన్వయవ్యతిరేకా
భ్యాందర్భయతి, సద్దేశికాత్మా - సచ్చదైవ సత్సమ్మిదాయసిద్ధ్యాది
కంవివక్షితమ్, సద్దేశిక ఆత్మాస్వరూపంయస్యాస్య, "అచార్యస్సహరి
స్సాక్షాచ్చరరూపీనసంశయ" ఇత్యాదిప్రమాణేన సారేణాచార్యేభగ
వదధిష్ఠాన విశేషసద్భావాత్తస్యచదయామూలకత్వా దేవమవ్యతే,
భగవద్దయా పరివాహరూపత్వాద్వా; తాదృశీత్వమ్, దేవుభాగవ
తాపచారాదిరా సత్తాహీనేషు పాపిస్తాగ్రే సరేషు తుత్రబన్ధాదిషు
పుణ్యకృతగ్రగణ్యేషు పుణ్డరీకాదిషుచ, దివ్యాపాఙ్గమ్ - దివ్య-తాదృ
శాక్షుత్రబన్ధపుణ్డరికప్రభృతీం సత్తారతమ్యనాదరేణ సద్యోవిశోధ్య
నిత్యకైజుర్యప్రాప్త్యహతాపాచన సాక్షర్థ్యాల్లోకోత్తరః, తా
దృశమపాఙ్గ-మపాఙ్గవ్యాపారమ్, కటాక్షమితియాఽల్; దిశసి - ని
దధాసి, (యద్వా) అపాఙ్గమ్ - నేత్రప్రాప్తమ్, దిశసి- ప్రేరయసి,
[దిశసీత్యత్ర వర్తమాన సామీప్యేవ ర్తమానవద్వచ్ఛేతి వర్తమానస

స్వాధీశివ ముఖాస్సాస్వాధీకారోపరుద్ధామస్యేమాతాజఙ్ఞ
ఇవసులే వత్సలామాద్య శేత్వమ్॥ ॥౫౦॥

మీపేఘాతేలట్.]వ ర్తమానకాలశ్చ ప్రాప్తియోసమయః, అనేనవ
వ ర్తమానవత్ప్రయోగేన వత్సమాణ విధిశివాద్యశేషయాతి క్షిప్ర
ప్రాప్తిర్లభ్యతే; (అథవా) [“ధాతుసమృద్ధే ప్యయః” ఇతిసూ
త్రేణ దిశసీతి వ ర్తమాన వన్నిర్దేశస్సాధుః, యేషుదిశసితే ప్రాప్తా
ఇతిధాతు ద్వయస్య యథాకథంబి ద్విశేషణ విశేష్యభావ సమృద్ధస
ద్భావా ద్విశేషణస్య విషయాను విధాయిత్యాచ్చ దిశసీత్యత్రధూతే
లట్.] లేక్షత్రబద్ధాయః- త్రిత్రబద్ధ పుణ్డరీక ప్రభుతయః, వృష
గిరిపతిమ్- ఏతదవతార మూలధూతం క్రితైస్కణాథమ్, “మాయా
వీపరమానందస్యక్వా బై యుత్తమమ్! స్వామిపుష్కరిణీతీరే రమ
యాసహమోదత, ఇతిహిపురాణశ్లోకః, క్షిప్రంప్రాప్తాః - కతిప
యై రేవదినైః ప్రాప్తాః, ప్రాప్తిత్ర పరిపూర్ణతదను భవజనిత ప్రీ
తికారితనిత్య కైఙ్కర్యలాభః; అత్ర “పాఞ్డ్యుత్తరబద్ధశ్చ పుణ్డరీక
శ్చ పుణ్యకృత్ । ఆచార్యవత్త యాముక్తా తస్మాదాచార్య వాన్భవే”
దిత్యాద్యనున్దేయమ్; ఏవమన్వయంప్రదర్శ్య వ్యతిరేకం దర్శయతి-
(విశ్వేతి)- విశ్వాచార్యాః - విశ్వాచార్యత్వేన విఖ్యాతాః, త్వదీయ
దివ్యకటాక్ష విశేషాలాభే విశ్వాచార్య త్వాదిక మపివృద్ధమతిభావః;
విధిశివముఖాః - విధిశివసనకాచార్యాః, “విధిశివసనకాద్యై” రితిహ్యు
క్తమ్, స్వాధీకారోపరుద్ధాః - స్వాధీకారేణ - జగత్సృష్ట్యాదినా,
ఉపరుద్ధాః - ప్రాప్తి సతీబద్ధవత్త, తదుపరోధశ్చత్వదీయ దివ్యకటా
క్షాభావాదితిభావః. (యద్వా) త్వదీయకటాక్షలాభే సత్యత్వస్త
పాపినోపి క్షిప్రం ప్రాప్నువన్తీతి మర్థముదాహృత్యదర్శయతి -
(చివ్యే) త్యాది - సద్దేశికత్వా, యేషు - భాగవతాప చారాదినా
సత్తాహీనేషు, దివ్యాపాఙ్గమ్ - అతిపాపప్రసక్తానామ పినద్యోవిశో

అతికృపణోపిజన్తు రధిగమ్యదయేభవతీ వశిధిలధర్మసేతు

ధనేనపంచపురుషార్థ ప్రాప్త్యహంతాపాదనాదత్యద్భుత వైభవము
పాజ్ఞు, దిశసి, [ప్రదర్శిత పృకారేణ భూతేలట్] తేక్షతబద్ధా
దయః - పాపిష్ఠాగిషుతఽన్ధు ఘృతైకర్ష ప్రభృతయః, వృషగిరిపతిం
షీప్రంప్రాప్తాః, ఏవంకృపాకటాక్ష పిశేపలాభేఽన్యస్త పాపినామ
పిషీప్రప్రాప్తి ముదాహృత్యతదలాభేఽతిషహంతాప పిషీప్రప్రాప్త్య
భావముదాహరతి - (విశ్వే) త్యాదినాః అస్తాదేవంసుస్యే, మాతా,
జళే- అనమద్దేసుత ఇవ, నూర్వ శేజసేన్వం వత్సలేః; “ఉపమానము
శేషాణాం సాధూనాం చుస్సభాభవే” దిలవ దసాధూనామశేషా
ణాముపమానత్వేన ప్రసిద్ధమత్తాంశస్యశే, మాపుశభిక్యక్తే శర
వశీచభితి ప్రతియతే, సునిర్దిష్టామగ్యాతి కపరభేమానః, శేపివిష
యేస్తుతేవైచ్యాను సద్ధానవివహి మహాన్తరాం స్వభావం, చు
థా “అమర్యాదగిషుప్ర” భిత్వాపి. అప్రకృత బద్ధావదీనాం షీప్ర
ప్రాప్తింకృతఃకీతి పృస్తుశక్యేదేవస్య సపర్థనాయ మాదృశేత్వం
వత్సలేతి సామాన్యసేన్వస్య అన్యవర్థన య వనరవిహంతాజళ ఇవ
సుతభితి విశేషాన్తరస్యసనాద్వి కన్యకాలజ్ఞా రః, “యస్మిన్విశేష
సామాన్యవిశేషాన్సంకన్వరాః । సనదిగ్యేరహన్తోహి దర్ధమాన్
స్సాగరాభవే” తిలక్షణాత్; సహోపమానజీర్షి, సజీరశ్చ స
మప్రాధాన్యేన॥

॥౫౦॥

కృపాకృతమాచార్యాన్త నా రక్షుప్రకారముదాహృత్య తథా
క్రియమాణంస్వస్వరూపేణరక్షుప్రకారం వర్ణయతి-(అతికృపణోపి)
తి= అత్రచ “స్వక్రైన్మణైస్సైన్వశ్చరితై స్స్వవేదనాద్భజన్తి యేత్వాం
త్వయిభక్తితోఽథవాకరీశతేషామపితావకీదయాతథాత్వకృతై నవతు
మేబలంమత” మిత్యుక్తప్రకారేణా కిచ్చనాధికారిణస్ససారతరణా
దౌత్వమేవబలమిత్యాహ- అతికృపణోపి భక్తితదుపాయసమ్యక్జ్ఞానత

పదవీం రుచిరామచిరాత్ । అమితమహేంద్రాద్భిజాలమపి

దుపాయసమీచీనక్రియాతదనుగుణసాత్వకతాస్త్రిక్యాదినమస్తత్తు గుణ
విహీనోపి, (అన్యత్ర) అతిదరిద్రోపి, అపినావృషాచలేశ పదపత్తననిత్య
ధనీభవతీత్యత్రవిరోధోవిపక్షితం, త్వదాశ్రయణమహిమేతీపరిహారః,
అన్యత్రచ సేతుపదక్షిప్తా పిబలాదితీ; జన్మః యగికశ్చిచ్ఛేతనః, భవతీమ-
కృపణజనకల్ప లతీకాంభవతీమేవ, అనిధలధర్మ సేతుపదక్షిమ్ - అశి
ధిలాదృశా, స్వాశ్రితం కదాప్య పరిత్యజన్తీ పదవీ ధర్మ సేతుపదవీ,
సంసారసాగర సన్తరణ సాధనత్వేన దయాయా సేతుపదవీత్వేన
రూపణమ్, ధర్మార్థం కృతాసేతుపదవీ ధర్మ సేతుపదవీ, అనేన భగ
వద్దయాయాని హేతుః త్వం సిద్ధిః, (యద్వా) ధర్మ - శ్రీని
వాసః, అలౌకికశ్రేయస్సాధనత్వాత్; తథాచోక్తమ్ “రామోవిక్ర
హవాక్ ధర్మః - కృష్ణ ధర్మం సంచలన” మిత్యాది. ప్రసిద్ధోరామ
సేతుశ్చ దర్శనమాత్రేణ ధర్మజనకత్వా ధర్మ సేతుర్భవతి, తాత్,
రుచిరామ్ - అహేంద్రుచిర్నిరసీతామ్, త్రచ “దయ నియస్తవనా
ధ దుర్లభః - సైవమపిబ” మిత్యాకం ప్రమాణమ్; (సేతుప
తే) నావాదితరణసాధ నాస్తరాక్షేపాః సునోజ్ఞామ్, అధిగమ్య-
శరణత్వేన ప్రపద్య, సేతుపదన్యాఅధిగమః - అధిరోహః, అనేనద
యాయాఅశ్రితభవ్యరాతిరేకో వ్యజ్యతే, అమితమహేంద్రాద్భిజాలమ్ అ
మితాని- అసఖ్యేయూని, అపరిచ్ఛేద్యానివా; మహేంద్రాద్భిజాలమ్ - అశ
నాయాదీరాంషణ్ణామ్, జాలానియన్తింస్తమ్; ఊర్ధ్వణాంషత్వేషిప్ర
త్యేకమవాస్తరభేదానా మసఖ్యేయత్వా దమితత్వోక్తిః, ఊర్ధ్వ
ణాంషపాత్వంచ స్వయత్నతోఽ. లక్ష్మీయత్వమ్, (అన్యత) అస
ఖ్యేయమహిచీనసూహమ్, భవామ్బుధిమ్ - భవమేవామ్బునిధిమ్,
సంసారసాగరమ్; ఆః, దతి జ్య, ఆర్తశ్చేద నన్తరక్షణే దృష్ట
శ్చేతదేహవసానే, (అన్యత్ర) పరం సాధనస్య సేతుపదవీత్వాదే

లక్ష్మ్యభవామ్బుధింభవతివృషాచలేశపదసత్తననిత్యధనీ॥౫౧॥

వాచిరాదతిలక్ష్మనమ్, నావాదికం తరణసాధనంచేదను కూలవాతాది
సాపేక్షత్వాద్విలంబభవతి, అతఏవనేతు పదపీఠ్యేనరూపణం కృ
తమ్, నతునాక్వాదినా, వృషాచలేశ పదసత్తననిత్య ధనీభవతి, వృ
షాచలేశస్య - శ్రీనివాసస్య, పదమ్ - స్థానమ్, యత్పత్తనంతస్త్రిః
అయోధ్యేత్యపరాజితేతి చవిద్యతే, నిత్యధనీ - అత్రనిత్యకైశ్చర్యం
నిత్యధనత్వేనాధ్యవసీయతే, (యద్వా) వృషాచలేశపదమ్ - తదీయ
చరణారవిద్మ, తదేవపత్తనమ్, సర్వైరుపార్థస్థానత్వాత్; తత్ర
విద్యమానం యన్నిత్యధనమ్ - నిత్యపరిచరణమ్, తద్వాక్ భవతీత్య
ర్థః; అత్రాపినిర్యాధ్యవసానమ్, (అత్ర) వృషాచలస్య - వృషా
శ్యుర్యుతస్య, ఈశః - అధిపతిః, స్వీపాస్తరీయకకృద్వాజాది, స్త
స్యపదమ్ - స్థానమ్, యత్పత్తనంతత్ర, ఇదంచ సమ్భవాభిప్రాయే
ణోక్తమ్, నిత్యధనీ- నిత్యధనాధ్యోభవతి. అత్రచసావయవరూపక
మలజూరః, సహమిత మహూర్తిజాలమిత స్లేషమూలాభేదాతిశ
యోక్త్యానిత్యధనీతి రూపకాతి శయోక్త్యాహంసగృత ఇతి తయో
స్తస్యచాక్షాణ్ణిభావసజూరః. * అత్రచయథా కచ్చిన్నిర్ధనోధనేచ్ఛు
ర్వణిజాది స్నేతు పదవ్యాసముఖం సుఖేనాతిలక్ష్మ్యద్వీపాస్తరీయం
కచ్చిత్పురవరంప్రాయ తత్రతత్రబహుధనసమ్పన్నభృగికాలం మోద
తేతద్వ దిత్యసమావృజ్యతే॥

౫౨॥

* అత్రచకృపణోజస్తు- రువాచుస్త రహీనోముముఖుర్నిర్ధనోభ
నేచ్ఛుర్వణిజాదిశ్చ, అగ్రదయైకశతణితేన ప్రకృతస్య మమత్వేన
ప్రకృతస్య పణిజాదన్యజ్ఞేః, ప్రకృతయోరుభయోర్వాక్లేషః, సహ
భవతిమేవాశిలగర్జనేతు పదవీమితి భవామ్బునిధిమితచ రూపకేణ
నిత్యధనీతి రూపకాతి శయోక్త్యానాను ప్రాణఇతియోక్లేషస్య చా
క్షాణ్ణిభావసజూర ఇతిశ్రీకోశాస్త్రం॥

౫౩॥

అభిముఖభావ సమ్మదభి సమ్మలినాం భవినాం క్వచిదువ

అక్షితా క్వచిదభజ్గురగూఢగతిః విమలరసావహః వృష

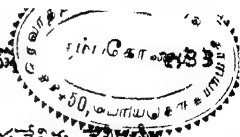
ఏవమత్యంతాకేఞ్చనోపి జన స్త్వదాయశ్చయణమహిమాన్నసా
రమతీత్య పరమపురుషార్థం పాస్మాన్వీత్యభిహితం ప్రాకృజ్యే, అగ్ర
త్వాభిముఖ్యప్రగజ్జమాత్మేన సంసారహేతు భూతసమ స్తపాప విని
ర్ముక్తా భద్ర ని సంసారిణ ఇష్టప్రపాద్యతే . (అభిముఖే)తి - విమల
రసావహః- సంసారిణువిచులమ్- అకృతిమమ్, రసమ్- స్నేహమ్, ఆవ
హతి విదధాతీతివా;వివలమ్ దుఃఖామిశ్రమ్, రస- మానంద, మావహ
తి-తేభ్యోదదాతీతివాఽర్థః, (సరస్వతీపక్షే)రసో-జలమ్, సరస్వతీజ
లస్యాస్త్ర ర్వాహితయాపజ్జల సలిలసమ్మన్దాద్య భావేనవిమలత్వమ్,
తదావహ-తమపనేత్రీ, క్వచిదుపలక్షితా- క్వచిద్విషయే, స్వకార్య
భూతసాత్వికతా స్తిక్యాదినమస్తాత్త గుణపూర్తిదర్శనేనవ్యజ్ఞితా, క్వచి
ద్విషయే అభజ్గురగూఢగతిః- అభజ్గురా-సుదృఢాసాత్విక తాదిన్వకా
ర్యాదర్శనేనగూఢా-అవ్యక్తావ, గతిః-ప్రవృత్తి, ర్యస్యాస్యా;భగవద్ద
యాతావత్సాగ్రత్రికీ, సాచక్వచిత్స వ్కార్యప్రదర్శనేనప్రకటాభవతి,
క్వచిత్తుతదప్రదర్శనేనాప్రకటా, స్వకార్యప్రదర్శనాప్రదర్శనేచతేత
నానామాభిముఖ్యాం సద్భావాఽసద్భావాభ్యామితీదం దయాయా
స్వభావకేర్తనమ్, [భజ్గురేత్యత్ర “భజ్జభాగమిదోఘరజి” నితికర్తక
ర్తరిఘరప్రసృయః] (సరస్వతీపక్షేతు) క్వచి-ద్దే శేనియతకాలేషా, ప
లక్షితా- జనైర్దృష్టా, క్వచి-ద్దేశాన్తరే, అభజ్గురా- అనుస్మృతా,
దృఢా - గూఢా - ప్రచ్ఛన్నావ, గతర్యస్యాస్సేతి; ఏవంఘాతాభవ
తీ, ఏవంఘాతాసరస్వతీచ; అభిముఖభావ సమ్మదభిసమ్మలినాంభవి
నామ్ - అభిముఖానాంభావ అభిముఖభావః, అభిముఖ్యమ్; తదేవ
సమ్మల్ - దయావిషయికార రూపశ్రేయోనిదానత్వాత్తామభిము
ఖీకృ, సమ్మర - ఉత్పత్తి, స్తవ్యతామ్; భగవద్దయోద్దేశేనతస్మిన్

గీతవయేభవతీసపదిసరస్వతీవశశయత్యఘమప్రతిఘమ్||౫౨||

జన్మని భవిష్యంతీ యా స్వేషామభిముఖభావసమ్మ త్తాషభిముఖీకృత్య
జాతానామిత్యర్థః; “మాశుచస్సమ్మదం దైవీమభిజాతోసి పాణ్డవే”
లివల్; (అన్యత్ర) అభిముఖభావ సమ్మదః - అభిముఖ్యసమ్మదః, అ
భిసమ్భవ-స్సమ్మత్తి; తద్వతామిత్యర్థః; “అతఃసతనా” విజ్ఞానప్రత్య
యః] సరస్వతీహిగాఢ ప్రవాహాత్వేన ప్రవాహసమ్మత్తా భావేష్య
భిముఖాగమనగుణ కీర్తనాదినా భవినాం పాపంహరతి, తాదృశాం
భవినామ్.. సంసారిణామ్, అప్రతిఘమ్ - ప్రకారాంతరేణ ప్రతిహతి
రహితమ్, యథోక్తమ్ “అనుభవితమఘాఘంనాలమాగామికాల”
ఇత్యాది, అప్రతిఘమితిక్రియావిశేషణంవా; తత్తత్కర్మఫల ప్రదాన
వ్యసనినా నిరఙుళస్వతంత్రేణ భగవతాశ్యశక్యప్రతిబంధం యథా
భవతితథా అఘంసపది శమయతీత్యర్థః; అఘమ్ - త్వత్సమాశ్రయ
ణ ప్రతిబంధకపాపమ్, సపది. అభిముఖ్యప్రసక్తవీవ, శమయతి, (య
ద్వా) భగవత్ప్రాప్తి ప్రతిబంధకీ ధూతసమస్త సుకృత దుష్కృత
రూపోఘశబ్దార్థః, తాదృశమఘమ్, సపది - తస్మి స్నేహజన్మని, శమ
యతి - సదాచార్య ప్రాప్తాదిముఖేనతథావః; (అన్యత్ర) అఘమ్-
దుష్కృతజాతమ్, సపది - అభిముఖ్యానస్తరమేవ. అస్మిన్నుపమాల
జ్వారస్ఫుటః, సచవిమలరసావహేతి శ్లేషమూలాభేదాతీతయో
క్త్యను ప్రాణితేతదితయోరజ్గాగ్ని భావసజ్జరః, కిచ్చౌభిముఖ్య
మాత్రేణ పరమపురుషార్థలక్షణమోక్షప్రదానవర్తనాల్ “హేతూ
నామసమగ్రత్వే కార్యోత్పత్తిశ్చసామతే” త్యుక్తలక్షణావిభావనా,
ఉపమావిభావనయోస్తు సమప్రాధాన్య సజ్జరః, అపచ-శమయత్స్య
ఘమప్రతిఘమితి సంసారహేతు సమస్తపాపశామకత్వస్య సమర్థసి
యస్య విమలరసావహేతి సమర్థనాత్పదార్థ హేతుకంకావ్యలిక్ష్మమ్,
ఇదంచ సమప్రాధాన్యోపమా సజ్జరమితి. ||౫౩||

అపికరుణే జనస్యతరుణేస్తు విభూషణతామపి కషలానన
త్వమపిధామ వృషాద్విపతేః । తరతమతావశేన తనుతే

నస్వేతావతా మోక్షస్య దయాయ తత్త్వం ప్రపశ్యితమ్, మోక్షార్థీచ “సమహత్తా సుదుర్లభ” ఇత్యుక్తరీత్యా దుర్లభతరః, ఐశ్వర్యార్థినస్తులోకే బహువః, నతేదయామాసీదేయం, ప్రయోజనాభావాలః; తతశ్చకృపాయా అశ్రయితారోదుర్లభాఇతి శజ్జా-యాం పరమపురుషార్థ ప్రదానసమర్థాయా అర్వాచీనఫలప్రదానశక్తికై ముతికన్యాయసిద్ధేశ్వభిసద్ధాయ బ్రహ్మపదపర్యంతావస్థ్యవితతయోపి పరమపురుషార్థ లక్షణవద్దయాయామాయతస్త ఇత్యాహ-(అపీ)తి- పరహితవర్షణా-పరహితాకారేణ, వర్షశబ్దోదేహపరః, “వర్షశబ్దోదేహప్రమాణయో” రితి నిఘ్ంటుః, హితమ్-శుభోదర్శమ్, పరిపశ్యేమకేళిమతీ-పరిపశ్యేమా- స్వయమేవపశ్యమానా, కేళిర్గీలా, తద్వతీ; దయాయాస్సర్వోపివ్యాపారః పరహితరూపఇత్యర్థః; [పశ్యేకర్తృకర్తరికేళిమత్ప్రత్యయః] తాదృశీలేవితతి - ర్విసార్థః, తరతమతావశేన- స్వతారతమ్యానుగుణ్యేన, తారతమ్యం చాత్రస్వస్యా మహత్త్వం మహత్తరత్వం మహత్తమత్వంచ, (యద్వా) జనస్య తరతమతావశేన - పాత్రతారతమ్య పర్యాలోచనయేత్యర్థః, తత్తదిచ్చాతారమ్యాను గుణ్యేనేతివాఽర్థః, జనస్య - ఆశ్రితజనస్య, తరుణేస్తువిభూషణతామపితనుతే - యచాతేవితతిర్మహతీతదారుద్రత్వ మపితనుతే, అపికర్బస్సర్వత్ర ఫలస్యదౌర్లభ్యనూచకః, కషలాననత్వమపితనుతే - మహత్తరత్వే బ్రహ్మపదమపి ప్రయచ్ఛతి, వృషాద్విపతేర్ధామాపితనుతే - స్వస్యామహత్తనత్వే పరమపదమపి ప్రాపయతీత్యర్థః, (యద్వా) ధామ - జ్యోతిః, గుణాష్టకరూపమ్, (అథవా) వృషాద్విపతేర్ధామ - చందమ్, తచ్చసర్వేశ్వరత్వమ్, భగవత ఆశ్రితపరతన్త్రీత్యాత్తదపి సమ్యవత్వేవేదిభావః, ఏవంగతి ప్రకరణానుగుణ్యం భవతి,

ననులే వితతిః పరహితవస్సాదాపరిపచ్ఛేమ కళిమతిః

ధృతభువనాదయే త్రివిధగత్యనకూలతరా వృషగిరి నా

తరుణేన్దువిఘాపణలాం కమలాసత్వ మిలిహ్యక్తమ్, ననుహ్యర్థోఽ
త్రవృషాద్రీః ఓలేర్థామాపితనుత ఇంకై ముత్యద్యోతనాయ, పరమ
పురుషార్థప్రాప్తాని పుణాయాఃతుద్ర పురుషార్థప్రదానే శక్తిరస్తీ
తి కిమువక్తవ్యమితి. అత్రతరుణేన్దు విఘాపణతామిత్యా దేర్దుర్లభ
త్వదుర్లభతరత్వదుర్లభ తమర్వాభిప్రాయ గర్భత్వాప్సరిక రాజ్ఞురః”
“సాభిప్రాయేవిశేష్యేభుభ పేర్పరిక రాజ్ఞురః । చతుర్థాపురుషార్థా
నాం దాతాదేవశ్చతుర్భుజ” ఇతి లక్ష్యలక్షాగణక్రమత్; తరుణేన్దు
విఘాపణతామిత్యాదౌ ఉత్తరోత్తరముతహపఽన్య ప్రరీయమాన
త్వా త్సారాలజ్ఞాఃః, “ఉత్తరోత్తరముతహపఽన్య స్సారగత్యభిధీ
యతే । వధురంవధుషీయూషం తస్మాత్తస్మాదేహ పేర్పరిక” ఇతిలక్ష
ణాత్; అన్యచ పరికరాజ్ఞుర తయన్య సారాలజ్ఞాః రేణైకవాచ
కాను ప్రవేశనకరః, అపిచ అపిధావవృషాద్రీః ఓలేర్త్యత్రకిము
తార్వాచీన పురుషార్థమితి కై ముత్యస్య స్థాయ మానత్వా తాహ
వ్యాధాపత్తివ్యభిజ్ఞా, పరహితవస్సాదాపరిపచ్ఛేమ కళిమతీత్య
ప్రహేతు హేతుషతో రైక్యన్య ప్రపాదన దేవకారః, “హే
తుహేతుషతో రైక్యం హేతుకేచిత్త్వేన, తిలక్షణ త్||౨౩||

అన్యచవ్యవహిత పూర్వగోకేనగ్గసి, ఉద్రహదయాయా
స్సరస్వతీసావ్య మనుసంహిత, ఉద్రహదా పేర్పరికేనగజ్ఞా
సాదృశ్యమనుసన్ధియతే - (ధృతభువనా త్రివిధువనా - రక్షితలో
కా, (అన్యత్ర) ఉద్ధరణ, త్రివిధగత్యనకూలతరా త్రివిధాయాః
విశ్వక్సైవల్య భగవల్లానరూపాయః, సతేః ప్రాప్యన్యలనుకూ
లతరా- తదానుకూల్యమ్ - తత్ప్రదాన ప్రావణ్యమ్, యద్యపిశ్రీనివా
సోపిదయా పారవశ్యాత్త్రివిధా తి కామానస్వేషగా తే తస్యాపిత

ధపాదపరిరమ్భవతీభవతీ|అవిదితవైభవాపిసురసిస్థురివాత
సుతే సకృదవగాహమాన మపతాపమపాపమపి|| ౫౪||

దాసుకూల్యము న్ని, తిథాపికర్తాదు గుణభలప్రదాన స్వభావత్యేనక
దాచి స్నిగ్ధహేషి ప్రవర్తన, యంత్రజ్ఞాతనిగ్రహ, తస్మాదను
కూలత ర్హ్యతా, (అన్యత్ర) త్రివిధయా - త్రిలోకగతయా ప్రోతో
నుగత్యా, అనుకూలత రా - నద్యన్తరాపేక్షయాఽతి శయేనలోకోప
కారకరీ(యద్వా)కూలమతిశయేనాను వర్తమానాలనుకూలతరా,
ఉత్కూల త్వే లోకస్య సలిలనిషజ్జనప్రసజ్గాదితిభావః, వృషగిరినాథ
పాదపరిరమ్భవతీ-వృషగిరినాథస్యపాదయోఃపరిరమ్భఃపరిష్కరితద్వ
తీ;పాదప్రణామేనదయాసన్ధు పీతాభవతీతిపాదపరిరమ్భవతీత్వక్తిః,
“రూథావృషాచలపతేఃపాద” ఇత్యభిహితషధస్తాదపి;పాదపరిరమ్భ
వతీత్వనేనవక్ష్యథలపరిరమ్భవతీలక్ష్మీః, ఇయంతుపాద పరిరమ్భవతీతిల
క్ష్మ్యైవక్ష్యథస్థలపద్మయాపృషగిరినాథపాదపరిరమ్భజమంశతఃప్రాప్త
మితిస్ఫురతి, (అన్యత్ర) పాదాద్వినిర్గతత్వా త్వాదపరిష్కరితవతీ,
ఏవంభూతాభవతీ ఏవంభూతాసురసిస్థురివ, అవిదితవైభవాపి - అ
జ్ఞాతసకృత్ప్రసన్న సకలార్తిప్రశాషకత్వశక్తిరపి, (అన్యత్ర) వైభ
వమ్ తానిహారణాదిశక్తిః, “హరిహారణి పాపానిమష్టచిత్రై
రపిస్త్రుతః| యదృచ్ఛయాపి సంస్పృష్టోదహర్యేవసాపావక” ఇతి
న్యాయోఽనుసంధేయః, సకృదవగాహమానమ్-సకృత్, ఆచార్యాదిభి
స్తృప్తిషయాక్రియమాణం, జనమ్, అపతాపమ్ - అపగతతాపత్ర
యమ్, అపాపమపి - తాపత్రయ మూలభూత పాపరహితమపి,
అన్యత్రస్పష్టః - ఆతనుతే - తత్సమృద్ధినోపి తథాతనుత ఇత్యర్థః,
“అస్థోటయన్తి పితరః సన్యత్యన్తి పితామహః| వైష్ణవానగకులేజా
తస్సంస్మన్తారయన్యతీ” . అత్రభృతభువనేత్యాది శ్లేషమూలాభే
దాతీతయోక్త్యనుప్రాణితాపూర్ణోపమాః||

నిగమసమాశ్రితా నిఖిలలోక సమృద్ధికరీభజదఘకూలము

ఏవంకృపాజ్ఞ యోస్సాధర్మవిర్ణసేనో పమాంప్రదర్శ్యతద్వ
ర్ణసేననిదర్శనాం దర్శయతి - (నిగమే) త్యాదినా-నిగమసమాశ్రితా-
నిగమై - స్వీదైః, సమాశ్రితా- సమ్యక్సేవితా, సేవాచాత్రోద్యైభవ
ప్రతిపాదనమ్, భగవతోజగత్సృష్ట్యాని వ్యాపారస్యపాకార్య
త్వేనసృష్ట్యాదిజగద్వ్యాపార ప్రతిపాదకవాక్యానితస్యభోగమో
క్షప్రదత్వప్రతిపాదనపరాణిచవాక్యానిదయామాక్షిపన్తి, “సఏకాక్షీ
నరమేతే” త్యపితస్యకారుణికత్వ ఏవఘటత ఇతిదయావైభవప్రతిపా
దదఏవతస్యచతాత్పర్య మిత్యాశయః, నిగమైస్సమాశ్రితేత్యుక్త్యాఏత
త్ప్రతిపాదసేననిగమానాం స్వరూపలాభనిష్ఠతయతే, యథాహు
“ఆమ్నాయానామసీమ్నామపిహారిభవే వహాబిద్వోరివాహౌ సమృ
ద్ధాత్సాన్విత్తలాభ ” ఇతి. (అన్యత్రైచ) నిగమైః - “ఇమంమేగజ్ఞ”
ఇత్యాదిభి ర్భగవత్పాదామృజ సలిలసమృద్ధేనస్వాత్మ శుద్ధిమాకాక్ష
మాణ్డేరిన, ఆశ్రితా - ప్రతిపాద్యా, నిఖిలలోక సమృద్ధికరీ - నిఖి
లా, లోకా-జనాః, “ఆర్తోజ్జిజ్ఞాసురర్థాద్ధిజ్ఞానీచే”త్యుక్తచతుర్విధా
ధికారిణః, తేషాంతదభిలషితప్రదాసేనసమృద్ధికరీ, (యద్వా)నిఖిలలో
కాః- విభూతిద్వయమ్, తత్సమృద్ధికరీ - సత్సవిధూతేస్సమృద్ధికరత్వం
సంసరద్భిర్ముముక్షు దశాంక్రమేణముక్తించప్రాప్తైశ్చేతనైః పరిపూ
రణేనః; లీలావిభూతేస్తు “ఉదారాస్సర్వపవైత” ఇతిభగవతైవస్వాభిమ
తత్వేన పరిగణితైర్భగవద్భక్తైర్నిరన్తరీకరణేన; గజ్గా జలోకత్రయ
స్యాపి కుల్యాదిభిరైహిక ఫలసమృద్ధి స్నానాదినాఽఽముష్మికఫలస
మృద్ధిమపికరోతి, భజదఘకూలముద్రుజగతిః- భజతామృతైః కూలము
దుఃఖభజదఘాన్యేవకూలముద్రుజఃశ్రద్ధః; “తరతైరుత్తరక్షేతురక్షే
రితివద్రూపకమ్; (యద్వా) భజదఘానామ్ - కూలముదుఃఖా - నీ
దావహా, గతి ర్విషయాకారో, యస్యాస్సాతథోక్తా; (గజ్గాత

ద్రుజగతిహపరిత ప్రహితా । ప్రకటితహంస మత్స్యకమ

క్షే)భజదఘానామ్ స్నానాదినాశేవమానసవృద్ధిపాచానామ్, హర
జేకులముద్రుజగతి- స్త్రీప్రవేగా, స్వాభావిక స్త్రీప్రవేగోభజదఘాప
హరణార్థత్వేనోత్పేక్షితఇత్యత్పేక్షితోగర్భమిదమ్, మశకార్థోఘామ
ఇత్యత్రముశకశబ్దస్య తస్మిన్వత్తిపరల్పవద్భజదఘశబ్దస్య తద్ధరణః
త్వమ్, (అథవా) భజదఘేత్యాదివిశేషణంనోభయసాధారణమ్, కూల
ముద్రుజగతివృత్త్యగజ్గాయాం ప్రసిద్ధత్వాత్తత్రోతనాస్తీక్తమ్, దయా
యాంతద్యోగముపపాదయతి- (భజదఘే) త్యాదినా-పరిత ప్రహితా-
తాపత్రయాభిశప్తానాంహితా, అవిష్టనివృత్తిపూర్వకేష్టప్రాప్తికా
ణీ, (అన్యత్ర) ఆతప్తానామ్-తాపత్రయతప్తానాంచహితా, ఇష్టాని
ష్టప్రాప్తిపరిహారకరీ; ప్రకటితహంసమత్స్యకమతాద్యవతారశతా-
హంసావతారో మత్స్యావతారసి, కమఠః - కూర్మావతారశ్చ, ఆదిశ
జ్ఞేనవరాహనారసిహృద్య వతారాగృహ్యస్తే; తేషాంశతమ్-అపరిమి
తమిత్యర్థః; అనంతావతారత్వాద్భగవతః; “శతంసహస్రమయతంస
ర్వమానస్త్రవాచక, మిత్యుక్తేష్ట; ప్రకటితమ్ - భగవతోహంసమ
త్స్యకమతాద్యవతారాణాం శతంయయాసా, సర్వావతారాణాం
కృపాకార్యత్వాత్కృపా ప్రకటితత్వమ్; (అన్యత్ర) ప్రకటితా-
గ్విచ్ఛత్వాత్ప్రకాశితా, హంసమత్స్యకమతాదయోయేన తత్తథో
క్తమ్, ఆదిశజ్ఞేనగ్రాహణయోజలచరపక్షిణశ్చేద్యస్తే, తాదృశమవతా
రశతమ్-తీర్థశతమ్, యస్యాంసా; తస్మాద్విబుధసరిచ్ఛ్రియంవహసి,
వేదంశ్లోకద్వయేన దయాయావిబుధ సరితాపూర్ణసాదృశ్యంవర్ణితమ్,
అనేనపూర్ణసాదృశ్యవర్ణనేన “యమోవైవస్వతోరాజాయస్తవైష
హృదిస్థితః । తేనచేదవివాదస్తేమాగజ్గాంమాకుర్యాన్దమ ” ఇత్యుక్త
ప్రకారేణ శ్రీనివాసదయైవ శ్రేయోర్దిభి స్సమాశ్రయణీయేతిఫలతి,
సర్వత్రసన్నిహితేయం సర్వసమాశ్రయణీయా భవతి, గజ్గాతుత

శాద్వవతారశతా విబుధ సరిచ్ఛ్రియం వృషగిరీశదయే
వహాసి॥౫౫॥ జగతిమితం పచాత్పదితరాతు దయేతరశా

స్తీరవ ర్తివామేవసులభేతిభావః. అత్రవృషగిరీశదయాయాం విబుధ
సరిచ్ఛ్రిపదార్థారోపయాహో నిదర్శనాలజ్ఞాగరక, “పదార్థవృత్తిమ
ప్యేకేవదన్త్యన్యాయనిదర్శనామ్ । త్వన్నేత్రయుగళం ధత్తేలీలాం
నీలామ్బుజన్తనోః” రితిలక్షణాత్॥

॥౫౫॥

ననుదయా స్తరం వాసమాశ్రయణీయం కింసన్యాదిత్యత్ర దయా
స్తరస్యా సమాశ్రయణీయస్వే శ్రీనివాసదయాయా స్సమాశ్రయణీ
యత్వేవహేతుమాహ - (జగతి) త్యాదినా - త్వదితరా - త్వతో
ఽత్యస్తభిన్నాః, త్వత్సాదృశ్యలేఖోపినా స్తీత్యర్థః; జగతిదయాతు-లో
కపరిదృశ్యమానాదయాతు, బ్రహ్మాదీనాంరాజాదీనాం వేత్యర్థః;
తుశబ్దోభగవద్దయాతోవైధర్మ్యద్యోతకక, వైధర్మ్యమేవాహ - (మి
తంపదే) త్యాదినా- మితంపచా- అల్పమేవఫలమిత్యర్థః, (యద్వా)
అల్పశక్తిరిత్యర్థః; [“మితసఖేచే” తిఖశ్చృత్యయః] తరశా-ఫలప్ర
దానాత్పూర్వమేవ ఆశ్రయనాశాద్వావిరోధిగుణో దయాద్వానాశ
సమ్భవాత్ఫలఫలప్రదత్వమపినయతమితిభావః; తదేవాహ - (ఫల
నియమోఽస్మి తే)తి- తరశత్వాదేవఫలనియమోనా స్తీత్యర్థః, (అథవా)
బ్రహ్మాదీనాంశక్త్యాదిపాపకల్యా భావేతద్దయాసత్తాకాలేపి ఫలవితర
ణా భావసమ్భవాత్తస్మి యమోనా స్తీత్యర్థః, భవతిస స్తపనాయపు
నః- యత్రఫలం దాతుంశక్తితి తత్రఫలాభావమాత్ర మేవేత్యేతదపి
నాస్తి, ప్రత్యుతారాధకస్య స స్తపనాయభవతి, ధూపేఽపరాధో
దీపేఽపరాధ ఇతిస్వల్పపరాధేపి నిగ్రహసమ్భవాత్ఫలా భావాతో-
శ్చిత్సంతాపోఽస్తి, తతఉపరీదం సంతాపా స్తరమి త్యభిప్రాయేణపునశ్చ
బ్ధః, కేచిత్తు, తద్దత్తస్యఫలస్యాపి మారగజ్ఞే యాయుర్నాయేన
దుఃఖావహత్యమిత్యభిప్రేత్యాహ - (భవతిస స్తపనాయపున) రితి-

ఘనియమోజ్ఞితాభవతినస్తపనాయపునః । త్వమిహనిర

ప్రత్యుతేత్యథే పునరిత్యవ్యయమ్, అవ్యయానామనే కార్థతాత్పర్యే;
(యద్వా) పునశ్చద్వో విశేషద్యోతనార్థః, ఉత్తరశేషస్త్వంపునరితీ
తివ్యాచఖ్యుకి. ఉక్తదోషప్రతిభటకల్యూః. గుణ పరిష్కృతత్వమాహ-
(నిరఙ్గులే)తి = నిరఙ్గులే - అప్రతిహతా, ప్రశకనమ్ - పుకృష్టా
శక్తిః, ఆదిశబ్దేన “ప్రకృష్టం విజ్ఞానంబలమతులమైశ్వర్యవశిలం విమ
ర్యాదంవీర్యం వరదపరమాశక్తిరపిచ । పంచైవశ్చే” త్యుక్తాజ్ఞాన
బలాదయస్తద్విత్తతియాపాసోశీల్యాదయశ్చ గృహ్యతే, నిరఙ్గు
లేప్రశకనాదియాపావిభూతి - రైశ్వర్యంతద్వతీ; “అనుచరశక్త్యాది
గుణా” మితితేషాంతదనుచరత్వాదితిభావః; (అన్యేతు) అప్రతిహ
తశక్తితత్కార్య భూతఫలదాననియమస్థిరత్వాదిమహిమవతీ, శక్తేర్ద
యాసహకారిత్యా ద్దయాయాస్తద్వత్వోపచార ఇతివివపుః, తాదృ
శీత్వమ్, ఇహ-అస్మిన్జగతి, సతుదేశవిశేషే, దేహినాందేహవత్త్వే
విద్యమానవీవ, నిరవధిమ్ - త్రివిధఃపరిచ్ఛేదవిధురమ్, వృషశైలనిధిమ్-
వృషశైలేసురక్షితంనిధిం శ్రీనివాసాఖ్యమ్, వితరసి, తస్మాత్త్వమేవస
మాశ్రయణీయేతిభావః; అత్ర “తద్వ్యాపారణ్యనిధి” మితి“నిధిరి
వవిధనానా” మితిచనిధిసోపమిత శ్రీనివాసోనిధిత్వే నాధ్యవసీయతే,
అనేననిరతిశయభోగ్యత్వం సర్వైస్సదాఇజ్యమానత్వేపి క్షయప్రస
క్లరాహిత్యమిత్యాదిశంప్రజ్యతే, వితరసి - అనుభావయసీతియావ
త్; వితరసీత్యనేనవిధేయా కరణంవ్యజ్ఞోతమ్, అయంచనిరవధినిధి
ర్లక్ష్మీభూమ్యాది దివ్యమహిషీణాం శేషశేషాశనాది నిత్యసూరీ
ణాంముక్తానామత్ర్యగదేహినాం చసామాన్యభోగ్యుతి, దేహినాం
సమృద్ధానత్వాభావాన్నచతుర్థీ; తస్మాత్త్వమేవసమాశ్రయణీయా,
నదయాస్తరమితితాత్పర్యమ్. అత్రీచార్థద్వయేన దయాస్తరభగవద్ద
యయోర్థయాత్వే నోపమానోపమేయయోర్విశేషవర్ణనా ద్వ్యతిరే

శకనాదివిధూతిమతీ వితరసిదేహినాం నిరవధిం వృష

శైలనిధిమ్ ॥ ౫౬ ॥ సత్కరుణతౌకిక ప్రభుపరిగ్రహ

కాలజ్ఞానరః, “వృత్తిరేకోవిశేషశ్చేదుపమానోపమేయయో” రితి
లక్షణాత్; సచోపమేయాధిక్యపర్యవసాయా, అపిచవృషశైలనిధింవి
తరసీత్యస్య సమర్థనీయస్య నిరస్తాశప్రశకనాదివిధూతి మతీత్యనేనస
మర్థనాత్కాలవ్యలిక్ష్ణమ్, వృషశైలనిధిమిత్యత్ర నిగీగ్యాధ్యవ సానా
ద్రూపకాతి శయోక్తిః, ఏతేషాంత్రయాణామేకవాచకాను ప్రవేశ
సజ్జరః. (క్రికోశాంతరే - వృత్తిరేకాలజ్ఞానరస్య ఏతదుభయాను
ప్రాణితత్వాత్త్రయాణామజ్ఞాన్లభావసజ్జరః॥) ॥౫౬॥

నన్వేపంనిరతిశయ వైభవాశ్రీనివాసకృపాస్తానతిక్షుద్రానా
శ్రితాసపిసతఃకథమనుగ్రహిష్యతీతి శబ్దమానాన్ కైముతికన్యాయ
ప్రదర్శనేన విస్రమ్భయతి - (సకరుణే) త్యాదినా = ఉపాధీత్యాది -
ఉపాధిః - ప్రయోజకః, అనుగ్రహూపాధిరానుకూల్యలేశః, నిగ్ర
హూపాధిర్మహాపరాధి, ఉపాధిశ్చక్రమివేత్సృషమితనమాసః, చ
క్రవదావర్తమాన త్వాత్తత్సామ్యముపాధేః; తస్యఃపరివృత్తిః - పరివ
ర్తనమ్, కదాచిదేకస్యకదాచిదన్యస్య పరివృత్తిరిత్యర్థః, తస్యాగప
రమ్పరయా - సంతత్యా, పానగపున్యేనేతియావత్; (యద్వా) పరి
వృత్తి - రావృత్తిః, పునఃకరణమ్; తస్యాఃపరమ్పరయా - సంత
త్యా, అనేనప్రయోజకాకారేణ సజ్జాతాంసకరుణతౌకిక ప్రభుపరి
గ్రహానిగ్రహయోర్నియతిమ్ - సకరుణస్య - దయాళోః, తౌకికప్ర
భోః - సరదేవస్య, పరిగ్రహానిగ్రహయోః - అగ్నేకారదణ్డయోః,
నియతిమ్ - నియమమ్, (అయమత్రపర్యవసితార్థః) యదాయదా
ల్పమప్యానుకూల్యం భవతితదాతదాపరిగ్రహ ఇతినియతిమ్, యదా
యదామహత్ప్రాతికూల్యంభవతి తదాతదానిగ్రహ ఇతినియతించే
తినిగ్రహానుగ్రహూపాధిపరమ్పరయా - నిగ్రహానుగ్రహపరమ్పరయే

నిగ్రహదోర్నియతిమపాధివక్రపరివృత్తిమర్మరయాః

తియావల్; అల్పానుకూల్యదర్శనేనానుగ్రహవ దల్పపరాధేన నిగ్రహాశ్చేద్యుపసదస్సృష్టిశి శబ్దాంఽరిహర్తుం నిగ్రహస్య మహాపరాధోపాధికత్వం వివక్షితమ్, తత్రహేతుస్స కరుణేతి విశేషణమ్, తాదృశీనియతిమ - నిమిషమ్, వితరక్తయతామ్ - ప్రత్యక్షాదినానిచ్ఛిన్వతాం ప్రామాణి కానామ్, సంశయస్య కోటిద్వయావగాహిత్యేన తరక్తవచ్చచ్చు లత్వాత్తరక్తశబ్దేన సంశయోవ్యపదిశ్యతే; వితరక్తాన్నిసన్దేహః సుగర్వతామిత్యర్థః, [వితరక్త శబ్దాత్తత్రాహితిన్యైకాల్పకాదీకాః,] త్వయి-వ్యవభవహీధరేత సమ్బద్ధిన్యామ్, త్వదాక్రితపక్షపాతస్య సర్వజనప్రసిద్ధత్వాదితీభావః, విశయః - ఆభిముఖ్యాది మాత్రఃసతోఽస్తాన్పాలయివ్యతివానవేతి సన్దేహః, కథం భవితా - నకథంచిదపిత్యర్థః, యదృశతాదృశా అపిలౌకికసకరుణ ప్రభవః ప్రధూతదోషవశ్యేష్యల్పానుకూల్యమాత్రేణ స్వీయత్వేన పరిగృహ్యంతి, ఆనుకూల్యలేశవర్జిత ప్రాణికూల్యవచనిగృహ్యంతి, ఏవం సతీనిరవధేర్భగవద్దయాయా ఆభిముఖ్యాదిమదగ్రితే కస్సన్దేహ ఇతి తాత్పర్యార్థః, ననుభగవద్దయాయా స్సకరుణలౌకిక ప్రభుదర్శనభూతదృశమహిమ సద్భావేనతికైముతికన్యాయో త్రావతతే తత్త్రవనకిచ్చిత్ప్రమాణ ముపలభామహ ఇత్యతాహ - (శ్రుతిమితసమ్మదీ) తిశ్రుతిమితా - శ్రుతిప్రమితా, సమ్మ - త్సమ్మద్ధిః, సర్వప్రకారేణ సర్వోత్తమాదీనియన్యాస్సాః అత్రభగవతః పరత్వోపయికజగతాగరణత్వాది ప్రతిపాదికాశ్చ త్రయోయాస్సంతి, యశ్చపాలభ్యోపయుక్తాఽఽశ్రితవాత్సల్యాది ప్రతిపాదనపరాః, యశ్చతస్యస్వా రాధత్వ సకలఫలప్రదత్వాది ప్రతిపాదనశీలాస్తాస్సర్వా భగవద్దయా మహిమ్ని ప్రమాణత్వేన వివక్షితాః; దయాంవినాజగతాగరణత్వాదేరనుత్తరాత్తత్ప్రతిపాదక శ్రుతినాందయాభైభవ ప్రతిపాదనపర్య

వృక్షభమహీనరీశ కరుణేవితరక్లయతాంశ్రుతిమితసమ్పదీ

వసానాదితి. అత్రీకావ్యాథాపత్తిరలజ్జాకరః, సకరుణేతుద్రప్రభా
విస్రమ్భవతాం సర్వధాసర్వాతశ్చాయన్యాం నిర్వాజవత్సలాయాం
సాక్షాద్వృక్షగరీశవయాయాం త్వయివిస్రమ్భభవతీతి కిమువక్తవ్య
మితికైముత్యేన విస్రమ్భరూపార్థస్యసంసిద్ధిః; కించకథంభవితా విశ
య ఇతివిశయాసమ్భవ్యతారూపస్య సమర్థసీయార్థస్య శ్రుతిమిత
సమ్పదీత్యనేన సమర్థనాతాళవ్యలిగ్నమ్, తచ్చకావ్యాథాపత్తేరజ్జమ్,
తదుత్థాపకత్వాత్; అన్యధాకావ్యలిగ్నాభావే కైముత్వంనస్యాత్;
తాకికప్రభావిస్రమ్భైస్తు, భగవద్దయాయాంమాభవత్ విస్రమ్భఇతి
శజ్జాసమ్భవాత్తస్మిరాసాయ శ్రుతిమితసమ్పదీతి— తథావత్తుద్ర
ప్రభావిస్రమ్భవతాం శ్రుతిప్రసిద్ధసకలగుణసమ్పదీ శ్రీవేటపతిద
యాయాం విస్రమ్భభవతీతికిమువక్తవ్యమితి కింపునర్న్యాయస్సుగ
మకి, ఏవంతహి—శ్రుతిమితసమ్పదీత్యనేనైవ భగవద్దయాగోచరవిస్ర
మ్భస్యసమర్థనాత్రైమత్యేన కింకార్యమితిచేన్న, కైముత్యేనైవార్థ
సంసిద్ధిః, శ్రుతిమితసమ్పదీతివిశేషణంతు తత్సహకారీతిబ్రూమః, ల
క్షణంతు “కైముత్యేవార్థసంసిద్ధికావ్యాథాపత్తిరివ్యతే! సజితస్తవ
స్సుఖేనేంద్రఃకావార్తాసరసీరుహః” మితి, “సమర్థసీయస్యార్థస్య కా
వ్యలిగ్నంసమర్థనమ్! జితోసిమన్దకన్దర్పమచ్చితైస్త్రితిలోచన” ఇతిచ.
(యద్వా) త్తోదక్షమానుద్దిశ్యయోజనాన్తరం లిఖ్యతే, భగవద్దయా
యాం మహాదారతాదినా తాకికదయాతో విలక్షణత్వాత్సైవస
మాత్రయణీయేత్యక్తమ్, ఏవంనిరతిశయవైభవాసాన్తానతిక్షుద్రా
ననుగృహీవ్యతీత్యత్రకింమానః మిద్యక్షేత్యాయాం శ్రుత్యనుమానేమా
నమిత్యాహ - (సకరుణే) తి - సకరుణస్య - దయాళోః, తాకికప్ర
భాః - సరదేవస్య, పరిగ్రహనిగ్రహయోః - అజ్గీకారదణ్డయోః, క్వ
చిత్పరిగ్రహః క్రియతే, క్వచిద్దణ్డశ్చనిపాత్యతే, తయో - రగ్నిమత్తస్

త్వయికథంభవితావిశయః॥

॥౫౭॥

స్థానీయయోః, నియతమ్ - వహ్నినిరూపితవ్యాప్తిమ్, ధూమధూయ
స్సాహచర్యేణ నిచ్చిన్వతామితవ దయంవ్యపదేశః, ఉపాధిచక్ర
పరివృత్తిపరమ్యయేతి వ్యాప్తిగ్రాహకప్రదర్శనమ్, హేతాత్మతీయా;
ఉపాధిఃప్రయోజకః; పరిగ్రహేఉపాధిరానుకూల్యమ్, నిగ్రహేషహప
రాధకి, సచక్రమివ- చక్రవదాపర్తమానత్వాత్తత్సామ్యమ్, తస్యపరి
వృత్తి-రావృత్తిః, పునఃకరణమితియావత్; తస్యాగిపరమృరయా-పానః
పున్యేన, తథాచయదాయదాఽఽనుకూల్యప్రాప్తికూల్యేతదాతదాఽ
నుగ్రహనిగ్రహవితివ్యాసకీ ధూతానుగ్రహనిగ్రహభ్యాంసహజ్ఞాతయే
త్యర్థః; పర్యవస్యతిసాధ్యసాధనయోర్భూయస్సహచారదర్శనేనేతియా
వత్; వ్యాప్తిశ్చకాలికీవివక్షితా, దైశివ్యాప్తిర్వా; యత్రయత్రానుకూ
ల్యంతత్రతత్రానుగ్రాహ్యత్వం యత్రయత్రప్రాప్తికూల్యంతత్రతత్రని
గ్రాహ్యత్వమితి; వితరక్లయతామ్ అనుగ్రహనిగ్రహపాధిధూతాను
కూల్యప్రాప్తికూల్యగతత్వేననిచ్చిన్వతామిత్యర్థకి, అత్రచాపేక్షితార్థో
ఽర్థాల్లభ్యతే, (యద్వా) ఉపాధిచక్రపరివృత్తి పరమృరయా సజ్ఞా
తాం సకరుణతాకికప్రభుపరిగ్రహ నిగ్రహయోర్నియతిమ్ - తన్నిరూ
పితాంవ్యాప్తిమ్, వితరక్లయతామ్ - ధూయోదర్శనాదినాపరిగ్రహ
నిగ్రహపాధిధూతానుకూల్యప్రాప్తికూల్యప్రాచుర్యగతత్వేననిచ్చి
న్వతామిత్యేవార్థః, కథంభవితావిశయః - విశయవిరోధినిశ్చయస్యా
నుమానేన జాతత్వాదితిభావః, అనుమానంచేదమ్, వయంభగవద్ద
యానుగ్రాహ్యకి, తాంప్రత్యానుకూల్యలేశవత్వాత్, యస్సకరుణం
శక్తంప్రత్యానుకూల్యలేశవాంతస్సతదను గ్రాహ్యద్వత్ప్రభితి; ఏవమ
నుమానే సాధారణేష్ఠితేషవ భగవద్దయావైభవాసాధారణ ప్రమా
ణధూతానిత్యనిర్దోషాశ్రుతిరప్యస్తీత్యాహ - (శ్రుతిమితసమ్పదీ) తి-
శ్రుతిమితా - శ్రుతిప్రమితా, ఆశ్రితవాత్సల్యాదిగుణ సమ్పద్యస్యాన్త

స్యామ్; శ్రుతిశబ్దేనదయాప్రేరిత భగవత్పుత్రస్యప్తి శ్చిత్వాదిజగదు
 సకారప్రతిపాదన పరాశ్శృతయో వివక్షితాః, తాసాందయామ
 హిమప్రతిపాదన పర్వవసానాత్; త్వయి - వృషభమహీధరేశకడు
 నాయమ్, తదీయసాశీల్యచాత్మల్యదార్యాదివైభవస్యవిశ్వజనవిదిత
 త్వేన నప్రమాణా న్తరమస్వేషణీయమితిభావః, కథంభవితావిశయః -
 నకథంచదిత్యర్థక, వ్యాప్తిబలేన శ్రుత్యాప్రత్యక్షేణచ స్వారాధత్వా
 శ్రితానుగ్రహశీలత్వాదికల్యాణ గుణాలబ్ధిలేయమితి నిశ్చయేజాగ్ర
 తినంతయ హేతుగ వేషణాదుర్ధ్వ టేతిభావక, అత్రచాల్యానుకూలేశ్య
 నుగృహ్యేతి, ప్రాతికూల్యప్రాచుర్యవీవ నిగృహ్యే తీతిజ్ఞాపయితుంపరి
 గ్రహనిగ్రహయోరితినిగ్రహోక్తి, తద్వైభవనంచనకరుణేతివిశేషణేన
 అస్యాంయోజనాయామనుమానాలజ్ఞాంరః, తస్యచక్రతి మితనమ్
 దీతికావ్యలిశ్చేనసంస్పృష్టిః, అపిచాత్రకవేర్దయా గోచరరతిభావంప్ర
 తిప్రభువిషయ రతిభావస్యాజ్ఞ త్వేన ప్రతీయమానత్వా ప్రేయోఽల
 జ్ఞాంరః, సచానుమానాలజ్ఞాంరేణకావ్యలిశ్చేన చోత్థాపితభితి
 యోస్తస్యచాజ్ఞాన్తే భావసజ్ఞాంరః. (అథవా) ఏవంక్రినివాసదయా
 యాలౌకికదయాతోఽతి విలక్షణత్వాత్తైవసమాశ్రయణీయా, సాచ
 వృషవైలనిధిప్రదానేనా వశ్యమనుగ్రహిష్యతీత్యుక్తమ్, ననుచలోకే
 హియత్రయితానుగ్రహస్తత తత్రనిగ్రహాపిదృష్ట స్సకరుణేష్వపి
 రాజాదిభు, తస్మాదస్తదసరాధానామనల్పత్వేన నిగ్రహాపిసమ్భవ
 తీతిశబ్దానుమానా - (సకరుణే) = ఉపాధీత్వాది ఉపాధిః - ప్ర
 యోజకక, పరిగ్రహాపాధి - రానుకూల్యలేశః, నిగ్రహాపాధి -
 రానుకూల్యలేశవర్జితం ప్రాతికూల్యప్రాచుర్యమ్, సచక్రమివ - చ
 క్రవదావర్తమానత్వాచ్చక్రసాక్ష్యమ్, తస్యచివృత్తిః - చరిత ర్తనమ్,
 కదాచిదానుకూల్యలేశస్య కదాచిత్తవృత్తితప్రాతికూల్య ప్రాచుర్య
 స్యసీకారభిత్వర్థక, తస్మాదనుమనయ - అనుమత్త్యా, ఏవంప్ర

వృషగిరికృష్ణమేఘజనితాం జనితాపహరాం త్వదభిమతిం

యోజస్వరూపము క్తమ్, ప్రయోజ్యస్వరూపమాహ - (సకరుణతౌ
కికప్రభుపరిగ్రహనిగ్రహయోర్నియతి) మితి=సకరుణస్వ దయాభోః,
తౌకికప్రభో - ర్నర దేవస్వసమ్బద్ధినోః, పరిగ్రహనిగ్రహయో - రజ్జీ
కారదణ్డయోః, నియమ్ - ప్రదర్శితోపాధిప్రయుక్తాం యత్రయత్ర
పరిగ్రహస్తతతచనిగ్రహ ఇవివ్యాప్తిమిత్యర్థః, వితరజ్జయతామ్-
ఇయంవ్యాప్తిఃపరిగ్రహనిగ్రహా పాధిభూతానుకూల్యలేశతద్వర్జిత
ప్రాతికూల్యప్రాచుర్యాను వృత్తిప్రయుక్తా నస్వాభావికీతినిశ్చిన్వ
తామానుకూల్యలేశవతామిత్యర్థః; అయమేవనిశ్చయస్సంశయంఛేత్తుం
ప్రభవతి, ఇతడపరితాదృశసంశయఛేద సమర్థాభగవద్దయావైభవా
సాధారణప్రమాణభూతా శ్రుతిరప్యస్తీత్యాహ- (శ్రుతిమితసమ్బదీ)
తి = శ్రుతిప్రమితాశ్రితవాత్సల్యాది కల్యాణగుణసమ్మన్వాయంత్య
యి, ఆశ్రితనిగ్రహకథావ ప్యజానన్త్యామ్; కథంభవితావిశయకి? ఆ
నురూప్య లేశమాలోక్యాను గ్రహిష్యతివాప్రాతికూల్య ప్రాచుర్యం
విచార్యనిగ్రహిష్యవేతి విశయఃకథంభవితా, నకథంచిదపి, లోకదృ
ష్టిరీత్యాశ్రుత్యాచ జలేతాదృశసంశయవిరోధిని సశ్చయేజాగృతిన
తివిశయోనోదేతుమహాత్మిభావః. అత్రచకవేర్దయఃగోచర ర్తిభా
వంప్రతితౌకికప్రభువిషయరతి భావోఽజ్గమిభావాలజ్గారః. ||౫౭||

యతఏవమత ఏవకేచిత్కృతినశ్చాతకామేఘామ్బు సేవత్వయ్యే
తాన్త్యంసముచ్ఛస్తీత్యాహ - (వృషగిరీ) తి=వేదయే? వత్సలతయా
స్వత ఏవస్తుతిశ్రవణకుతూహలాద్ధత్తావధానాయామపి దయాయాంత
న్నామగ్రహణస్యకర్పూర గుళికావదాహ్లాదకరత్వాత్ప్రతి పద్యమా
వృత్తిః, జగతికృతినః- [జగతీత్యత్రయతశ్చఽర్ధారణమితినిర్ధారణేస
ప్రమీ,] కృతినః - నారాసారవివేచనచతురాగిపురుషాః, (యద్వా)

సువృష్టిముపజీవ్యనివృత్తతృప్తిః | బహుజలాశయేషుబహు

మానమపోహ్యాయే నజహతిసత్పథంజగతిచాతకవత్కృ

భాగ్యవస్తో, కృతకృత్యావా; వృషగిరికృష్ణమేఘజనితామ్- వృషగిరా
యఃకృష్ణమేఘః - కృష్ణవృష్ణమేఘః - కాశమేఘః, తజ్జనితామ్,
అనేనచేతనంవిషయాకుర్వన్త్యాందయాయాం భగవతగిపురుషకార
త్వంస్ఫురతి, అప్రాధాన్యమితియావత్; జనితాశహరామ్ - జని- ర్జ
ననమ్, సంసారకః; తేనయస్తాపః - ఆధ్యాత్మికాది, స్తంహరతీతతథో
క్తామ్; సువృష్టిరాతపాది జనితతామత్రచూరతి, ఇయంతుతాప
త్రయమితి విశేషోక్తిః, త్వదభిమతిమ్ - తవాభిమతి - రభిమానః,
మదీయోఽయమిద్యోగీకారః; తామేవసువృష్టిమ్-శోభనామవృత్తసజ్జీ
వనీంవృష్టిమ్, ఉపజీవ్య - స్వీకృత్య, (అన్యత్ర) నిపీయ, నివృత్తతృ
ప్తిస్సన్తకీ “పరమాత్మనియోగక్తో విరక్తోఽపరమాత్మనీ” తినివృత్తై
హకాముష్మికభోగేచ్ఛాస్సన్తః, (అన్యత్ర) నివృత్తపాపాని, అతఏవ
బహుమ - బహువిధేషు, జలాశయేషు - జడమతీహకిచ్చిద్దేషు బ
హుద్రాదిషు, (అన్యత్ర) జలాశయాః-జలాధారాస్తటాకాదయః, తే
షు; బహుమానమపోహ్య-స్వామిత్యాభిమానంవిహాయ, తుద్రప్రయో
జనాన్తరేభోన్యవృత్తతయాతుద్రదేవతాముఖమనవలోకయన్తశత్య
ర్థః; (అన్యత్ర) తటాకాదినలక్ష్మీకృత్య, సత్పథమ్- సతామ్ - దయైకశ
రణానామ్, పథానమ్- ఆచారమాజ్ఞాకై జగ్రాద్యదిలక్షణమ్, త్వయ్యే
కాన్త్యంచ; నజహతి- నపరిత్యజన్తి, “అజ్ఞాకై జగ్రాద్యపృత్తివ్యనఘ
గురుజన ప్రక్రియానేమివృత్తి” రిత్యుక్తప్రకారేణ సేవన్తశత్యర్థః,
సదాచారాణాం కార్తేన్యనానుష్ఠేయత్వజ్ఞాపనాయనజహతీతవ్యతి
రేకనిషేధకృతః, (అన్యత్ర) సత్పథమ్- సత్తత్రోపథమాకాశమ్, నజహ
తి-తృణివృత్త్యర్థమాకాశంపరిత్యజ్యాన్యతోనయాన్తీత్యర్థః, చాతకః
చ్ఛాతకేనతుల్యమ్, “ప్రపన్నశ్చాతకోయద్య” దితిప్రపన్నస్యతేనోపమి

తనః || ౫౮ || త్వదుదయతూలికాభిరముచావృషశైతి.

జుమాస్థిరచరశిల్పినైవ పరికల్పితచిత్రధియః | యశిపతి

తత్వాదితి. అత్ర హోపమాలజాగరః, సచజనితాపదూరామిత్యాధికోక్తి
శ్చరధికాభేదరూపకేణ శ్లేషమూలాతశయోక్త్యాటనః. || ౫౮ ||

త్వదాశ్రయణమేవహిత మిత్యర్థోన్వయకల్పితః, కింతుత్వ
భభిమతైః సూర్యపురుషై రేవస్థాపితాత్మాహం - (త్వదుదయతూలికా
భి) రిత్యాదినా - అమనా - సకలజః సృష్టమానేన, వృషశైలజమా -
తదర్థంవృషశైలం సేవమానేన, స్థిరచరశిల్పినైవ - స్థిరచరయోశ్శిల్పినా,
శిల్పిమ్ - విచిత్రనిర్మామ్, తద్వతా; శిల్పినోచిత్రపరికల్పనచాతుర్య
ప్రకటనమ్, తేనైవ, నకుటల్ప్యంతరాపేక్షేతిభాషః, ర్వదుదయతూలి
కాభిః - త్వదుదయై - స్వగుప్తేషై, స్త్రులికాభిరేత్యుపమితసమా
సః, పరికల్పిత చిత్రధియః - పరికల్పితాచిత్రధీ - శ్చిత్రసృజీధీ, ర్యే
షాంతే; చిత్రధీరిత్యత్రమధ్యమపదలోపసమాసః, చిత్రసాదృశ్యంచా
శ్చర్యాపహల్వేన, (యద్వా) వృషశైలజమాఅమునైవ స్థిరచరశిల్పి
నేతివ్యస్తరూపకమ్, స్థిరచరచిత్రశిల్పినా - చిత్రకారేణ, అత్రస్థిర
చరయోశ్చిత్రత్వరూపణ మనుక్తమపిగమ్యమభ్యుపగమ్యతే, శిల్పినేతిశి
ల్పిత్రరూపణాత్; త్వదుదయతూలికాభిః - త్వగుప్తేషై రేవకూ
ర్చికాభిః, పరికల్పితచిత్రధియః - పరికల్పితా, చిత్రా - అద్భుతా,
ధీర్యేషాంతే; సంసారమణ్డలేతాదృశ్యాధియోసమ్భావి తత్వాదద్భుత
త్వమ్, (యద్వా) చిత్రా - మాత్మనామ్, త్రాయిత్యాచిత్రత్వమ్,
అత్రాద్భుతాలేఖ్యస్యచపకశబ్దోపాదానేనాభేదాధ్యవసానంకృతమ్,
అతపవాలేఖ్యస్య శిల్పితూలికాసాపేక్షాత్వాత్స్థిరచరశిల్పినేతి త్వదుద
యతూలికాభిరతేన తదుభయరూపణంకృతమ్. అత్రచైకదేశవివర్తి
వ్యస్తరూపకోత్థాపితాయా శ్లేషవిధిత్రికాతశయోక్తేర్వాచక లుప్తోప
మానుశ్చసందేహాగూరః, ఉభయథాపిసమ్భవాదితి, తాదృశాయతి.

యామునప్రభృతయః ప్రభువైదయే జగతిహితం న స్త్వ
యిభరన్యసనాదధికమ్ || ౫౯ || మృదుహృదయేదయే

పతియామునప్రభృతయః- ప్రభృతిశ్చేదననాథాదయోవివక్షితాః; త్వ
యి - సామర్థ్యసామర్థ్యజ్ఞసహజసాహృద్యాదిగుణవత్త్వాం భవత్యామ్,
భరన్యసనాత్ - భరసమర్పణాత్, ఆధిక-ముత్యవత్త్వామ్, నకి- అస్తా
శమ్, హిత-మిష్టానిష్టప్రాప్తిరహరసాధనమ్, జగతిహేతి- సర్వలో
కపరిమార్గణేపినాస్తీతి, ప్రధయన్తి- ప్రకాశయన్తి, (అథవా) నకి-
అకించునానామనన్యగతీనామస్తాకమ్, త్వయిభరన్యసనాదధికంహితమ్,
జగతి - అస్తిన్తోకే, నప్రథయన్తి, యద్యస్తిప్రథయేయకి, అస్తిన్
జగతహితమప్రకాశనాయహితేహం - వహభరహాణావహతార
ఇతిభావః; అతస్సిద్ధంత్యమేవసశ్వరణవీతీతితత్త్వమ్, ప్రథయన్తి
త్యత్రస్త్వీయప్రబద్ధైతి వివక్షితమ్, ఆతోవర్తమానగర్హణోపపత్తిః. అ
స్తిన్వద్యేభావాలజ్ఞారశ్చ, కవేర్చయిగోచరరతిభావం ప్రతియతి
పతి ప్రభృతివిషయరతిభావస్యాజ్ఞాన్వీలేః; అచిహితప్రకాశన
సామర్థ్యస్యసమర్థీయస్య పరికల్పితచిత్రధి యథావిశేషణేన సమర్థ
నాతావ్యలిజ్ఞమ్, అనేనచభావాలజ్ఞారస్యాను పాణితత్వాత్ ॥
యోరజ్ఞాన్గీ భావసజరః. || ౫౯ ||

ఏవమాచార్యరుచిపరిగృహీతోపాయభూతాయాఽకృపణజనక
ల్పలతికాయాం త్వయిన్యస్తభరంమాం సంసారోన్ములనేనోజ్జీవయే
తిస్వాభీష్టం ప్రార్థయతే. (మృదుహృదయే) ఇతి - ఏభిస్సమృద్ధనప
దైస్తాముపక్షోక్యస్యత ఏవప్రీతామపిఘాయః ప్రీతియతి, అత్రస్వల్ప
స్యాపిమరుగిభిస్సాసహిష్టుత్వం మృదుత్వమ్, మృదుహృదయం య
స్యాస్సాతితోక్తా; చేతనసమాధిసాయం వ్యపదేశః, మృదితకామ
హితే - మృదితః - నిరస్తః, కామః - విహికాముష్మికభోగేచ్ఛా,
యైస్తేభ్యోహితే, యద్యపిసర్వభ్యోహితత్వం దయాయావిద్యతఏవ,

మృతకామహితేమహితే ధృతవిబుధేబుధే ఘవితతాత్మ
 ధురేమధురే । వృషగిరిసార్యభామదయితే మయితేమహ

తథాపిమృదిత కామేభ్యోవిశిష్యహితత్వం దర్శయితుంపుథక్కృత్యో
 క్తిః, “స్వజనస్యచరక్షితే” తివత్; మహితే - సర్వసాధారణత్వే
 నాధిక్యతాధికానా పాయాస్తరేభ్యోఽభ్యహితే; ధృతవిబుధే-
 విశేషేణబుధావిబుధాః, అత్యస్తపరతంత్రాత్మ స్వరూపజ్ఞాః, అత
 ఏవోపాయాస్తరే వ్యవస్థితత్వం, స్తేషుతాః - పరగతస్వీకారేణ
 సజ్జీవితాయయాసాః, బుధేషు - విద్యత్సుదేశికరూపేషు, వితతా,
 ఆత్మనః - స్వస్వాః, ధూ - ర్భారో, యయాసాతథోక్తాః;
 త్వత్తోష్యధికమేవ తైరాత్మోజ్జీవనం కారయసీతి వితతశబ్దస్యభా
 వః, అతఏవ, మధురే - ఏవంసద్వారకమద్వారకంచ నిహే-
 తుకమేవ నిఖిలోజ్జీవనాత్స్వప్రసజ్గవహ్లాదకారిణీత్యర్థః, (య
 ద్వా) ఆశయణదశాయామపి గోక్షీరవత్స్వాదుభూతే ఫలదశా
 యాం మాధుర్యంకిములేతిభావః, వృషగిరిసార్యభామస్యదయితే -
 గుణాస్తరేభ్యోఽప్యభిమతే, సార్యభామస్యప్రధానమహిషీత్యపివ్య
 జ్యతే, అతఏవ, భవుకనిధే - భాగ్యనిధే, ఇదంచచేతన సమాధినా,
 వస్తుతస్తుకృపాయా శ్శ్రేయేజురే శాధాయకత్వేన తదీయభాగ్య
 రాశిత్యేనవ్యపదేశోభవుకనిధిభిః, తే - ఏవంప్రభావాయాస్తవ, భ
 వమూలహారామ్ - భవస్యమూలాని- హేతుభూతానిపాపాని, హ
 రతీతితథోక్తమ్; [హరతేరనుద్యమనే జిత్యచ్ఛత్యయః] వృక్షాది
 మూలహరణాక ప్రవాహదాధిక్యోక్తిరియమ్, మహతీమ్ - మత్పా
 పహరణయోగ్యామ్, లహరీమ్ - అనర్గళత్వేనశీతలత్వాదినాచ మ
 హాప్రవాహసామ్యాదయాకృత విషయాకారోలహరీత్వేనా ధ్యవసి
 తః, తచ్చాధ్యవసానంనిగరణపూర్వకమితరూపకాతిశయోక్తిః, మయి-
 త్వయిన్యస్తభరే, నిధేహి - యథాసంసారవిషవృక్షస్య పాపరూప

తీం భవుకనిధేనిధేహిభవమూలహారంలహరీమ్ || ౬౦||

అకూపారైఁకోదక సమయవైతణ్ణికజవైరనిగ్వాప్యాం

మూలోచ్చేవస్యా త్తథాదృఢంప్రేరయ. అప్రచవిశేషణసామ్యనిద
స్థనాదయాం శ్రీవేద్యు-తేనదివ్యమహిషీ వ్యవహారసమారోపరూ
పాసమాలోక్తిః, అస్యాశ్చరూపకాతిశయోక్త్యాసంస్పృష్టిః || ౬౦

ఏవం“భవమూలహారం లహరీ”మితిసంసారమూలహారావి
ద్యాకర్తవాసనాం నివర్తయేతిప్రార్థితమ్, నన్వరాదికాలానువృత్తాం
మహాతీంప్రళయసమయేష్యరాశ్యాంత్యవీయా మవిద్యాంకథంత్యపయి
తుంశక్నుయామితిశబ్దా-యామాహ- (అకూపారై)రితి-(ఏకోదకే)
తి- ఏకోదకస్య- ఏకీభూతస్యజలస్య, ప్రళయేహిసప్తసముద్రజలానా
మన్యోన్యంమిశ్రిభావః, తస్యసమయఇతివా, ఏక-మేకీభూత,ముదకం
యస్తిస్థితిసమయవిశేషణమ్, తాదృశస్సమయగిప్రళయకాలః, తత్ర
వైతణ్ణికః- కిచ్చిదప్యవస్థాపయిత్ ప్రవర్తమానః, నాస్యవైతణ్ణికస్య
స్థాప్యపక్షోఽస్తీతివైతణ్ణికత్వవ్యపచేశః,తాదృశోజహాయేపాంతై,ర
కూపారైః-సప్తభిస్సముద్రైః, అనిర్వాప్యామ్ - నిర్వాపయితుమశ
క్యామ్, బడబానలస్య జలేన్ధనత్వాత్ప్రత్యుతతై రేధనీయామితిభావః,
బడబాముఖానలస్యాగ్నిత్యేనాకూపారాణాం జలత్వేనచ నిర్వాప్య
నిర్వాపకభావః ప్రసక్తః ప్రతిషిధ్యతే, వైతణ్ణికజవత్వా దేవావి
నాశకమవిప్రసక్తమితిధ్యేయమ్, తాదృశీవవిద్యాఖ్యబడబామ్ - అవి
ద్యేత్యాఖ్యానిస్యాస్తామ్; అవిద్యా - అజ్ఞానమ్, కర్తరూపాఽవి
ద్యావా; బడబామ్ - బడబాగ్నిమ్, అజ్ఞానస్యస్వాశ్రయభూతస్వరూ
పనాశకత్వేన బడబానలస్యామ్యమ్, బడబానలోహినిలేన్ధనత్వాజ్జల
స్వరూపం నాశయతి, క్షిప్రమ్ - తుగమాత్రేణ, తుపయితుమ్, నా
శయితుమ్, ప్రభవసి - సమర్థాఽసి, బడబాగ్నిరపిహిప్రళయసాగ
రైరనిర్వాప్యః, పుషక-లావర్తకాదిమేఘ వర్షాబిన్దుభృశ్యావ్యతీతిభా

క్షీప్రతీక్షపయితమవిద్యాఖ్యబడబామ్ । కృతేత్వంతత్త
దృక్పృథిమవృషపృథ్వీధరపతిస్వరూపదైవగుణ్యుద్విగుణ
నిజబిందుఃప్రభవసి॥౬౧॥

వగి, ఏవంసామథేన్యసత్యపికిమర్థం విలమ్మనఇత్యాశయః, కీదృశీప్రభవసి
తత్రాహ-(తత్తాద్యగి) తి = తత్తాద్యక్ - అవాఙ్మననగోచరః, పృథి
మా- పృథుత్వంయన్యతదితి స్వరూపవిశేషణమ్, తాదృశేఽవృషపృథ్వీ
ధరపతేర్యద్విద్యాత్త్వస్వరూపమ్, తస్య, దైవగుణ్యమ్ - ద్విగుణత్వమ్,
తస్యద్విగుణ స్తదవేక్షయాద్యగుణాయన్యసతతోక్తః, (యద్వా)
[దైవగుణ్యేతిస్వాకేష్యజ్] తథావన్వరూపదైవగుణ్యస్య- స్వరూప
ద్విగుణస్య, ద్విగుణిత్యర్థః, ఉభయధాపి స్వరూపతర్గుణిత్యర్థః,
పర్యవస్యతి పూర్వస్మి సూత్రేదైవగుణ్యస్య ద్వావిత్వస్వయం, ఉత్తర
త్రతుదైవగుణ్యస్యద్విగుణిత్యర్థః, తాదృశోనిజబిందుః - నిజైకదే
శోయస్యాస్మా; భగవత్స్వరూపాచ్చతుర్గుణనిజైకదేశిత్యర్థః, ఇదం
చాపరిచ్ఛిన్న భగవత్స్వరూపాదపిదయాయా ఆధిక్యవర్ణనం భగవ
త్స్వరూపం దయానతిష్ఠతీతితాత్పర్యగర్భమ్. ఆత్రచాయమలక్షా
రోద్ధారప్రకారః, క్షపయితమవిద్యాఖ్య బడబామిత్యత్రబడబానల
రూపస్య విషయితోదయాకర్తృకక్షపణ కర్తృత్వమవిద్యారూపవిష
యాత్మ నైవఘటతఇతిపరిణామాలంకారః, “పరిణామకీర్తియార్థ
శ్చే ద్విషయ్యానిషయాత్మనా । ప్రసన్నేనదృగజ్జేన వీక్షితేషుదిశేక్షణే,
తి-లక్షణాత్; (యద్వా) అవిద్యాయాం బడబాత్స్వరూపతాను గు
ణ్యేనదయాయానుభూతుత్వరూపణంవివక్షితమ్, అతఏవద్విగుణ నిజచి
న్దు రిత్యుక్తమ్, ఏవంసత్యేకదేశవివర్తిరూపకమ్, తథాబోభయథాఽ
పిసభావాత్సద్దేహసంకరః, ఉత్తరాధేచ తిష్ఠథులభగవత్స్వరూప
రూపాధారాద్దయా రూపస్యాథే యస్యాధిక్యవర్ణనాదధికాలంకా
రః, “అధికంప్రధుశాధారాదాధేయాధిక్యవర్ణనమ్, ఇతి ॥౬౧॥

వివిత్సావేతాళీ విగమపరిశుద్ధేషి హృదయేపటుప్రత్యా

అథాతపవసారాసారవివేచన చతురాశికేవన మహాస్తగిరిత్య
 క్తసాధనాస్తరా స్వామేవసంసార హేతుభూతసకలదురితహరణ
 సమర్థాం ప్రతిపద్యనిర్బాధము త్తరకాలం నయస్తీత్యాహ- (వివిత్సా
 వేతాళీ) త్యాదినా-వివిత్సా-ద్రవిణాదిలాభేచ్ఛా, హైవ వేతాళీ-పురుష
 మిత స్తతోభామయతీవేతాళీత్యుచ్యతే, తస్యావిగమేవా-పగమేన,
 పరిశుద్ధేనిర్మలేఽపి, అర్థకాచూడిభిరనుపహితేనత్యపీఠియావత్ హృద
 యే, ఏవమధికారిద్వయసాధారణాకారయోగఉక్తిః, అథోపాసకాసా
 ధారణాకారరాహిత్యముచ్యతే. (పటుప్రత్యాహారే) తి-పటుత్వమ్ -
 దుష్టయత్వమ్, వణీకర్తుషశక్యత్వమ్; (యద్వా) ప్రత్యాహారాదేగప
 టుత్వంయోగశాస్త్రీక్తాశేష ప్రకారవిశేషవిశిష్టత్వమ్, ప్రత్యా
 హారస్యవిషయేభ్య ఇన్ద్రియ నివర్తనరూపస్యాతి దుష్ట-రత్వాత్ప
 త్యాహారప్రభృతీత్యుక్తమ్, ప్రత్యాహారప్రభృతీవత దనమ్మత్తుర
 త్యస్త క్లేశావమాత్వాత్పుటపాక, స్తస్మాత్ప్రచకితాః - అత్యస్తభీ
 తాః, త్వామ్, నమస్తః- ప్రపద్యమానాః, (యద్వా) విశిష్టేత్యాది
 నా ఉపాసనసామగ్రిపాషూల్యముక్తమ్, ఏవం సత్యామషినామ
 గ్రాంత్యత్పారతన్యోగిచితే తివ్యావర్తకాకారోక్తిః ఫలితముపాయా
 స్తరస్య భగవత్పారతన్యోగిచితత్వమనుసంధాయతతో భీతాఇత్యా
 హ- (పటుప్రత్యాహారే) త్యాదినా- పటు-ర్భాగవతపారతన్యో
 ప్రతిభటః, ప్రత్యాహారప్రభృతీరేవపుటపాకః, పారతన్యోగివిరు
 ధ్ధత్వానత్యంతా సహ్యతాదృశపుటపాకాశ్చప్రచకితాః - తతోభీతాః
 పలాయితాఇత్యర్థః, పుటపాకశ్చరూపణేన యథాపుటపాక అస్త
 ర్ముఖజ్వాలత్వేన బహిరప్రకాశజ్వాలః అధికతరదాహకో భయాతి
 శయ హేతుశ్చభవతి తద్వదుపాయా స్తరమపిభగవత్పారతన్యోగినౌ
 చిత్తస్యసూక్ష్మదృష్టిగ్రాహ్యత్వేన గూఢస్వరూపవిరోధకం "స్వరూ

హారప్రభృతిపుటపాకప్రచకితాః । నమస్తస్మాం నారాయణశిఖరికూటస్థకరుణే నిరుద్ధత్వద్దోహాన్యపతిసుతసితి

పనాశక త్వేనవర్తతేమేమహద్భయమ్” మిత్యుక్తప్రకారేణమహాభయజనకశ్చ భవతీతిస్ఫురతి, ఏవంపరిత్యక్తోపాయాః పారతన్యోగ్రిచితంశీఘ్రఫలప్రదమధికఫలంసుకరంచోపాయంపరిగృహ్యసుఖమేధస్తథ్యాహ- (నమస్తస్మాం) మిత్యాది-ప్రపద్యమానా ఇత్యుక్తేః ప్రపత్తేర్న హవిశ్వాసగర్భత్వేనదుష్కరత్వశంకాస్యాదితినమస్తథ్యుక్తమ్, అత్యగిరోనమనంమనగిప్రవీభావోవాచిక రక్షాపేక్షేత్యేతద్వన్యతమంరక్షణమేతుల్లేనాపేక్షితమితిభావః, తతఏవనిరుద్ధత్వద్దోహాః- నిరుద్ధ- స్త్వయైవప్రతిషిద్ధః, త్వద్దోహాః- “శ్రుతిస్త్వైర్నమైవాజ్ఞాయస్తాముల్లఙ్ఘ్యవర్తతే । ఆజ్ఞాచ్ఛేదీమషద్రోహీషుద్ధక్తోఽనైవైష్టవ” ఇత్యుక్తభగవదాజ్ఞాతిల్లఙ్ఘనరూపో, యేషాంతేతథోక్తాః; భగవదాజ్ఞామనువర్తమానా ఇత్యర్థః, (యద్వా) నిరుద్ధశబ్దోఽత్యప్రతిష్ఠాశ్లిష్టనాచీ- ప్రతిష్ఠాశ్లిష్టపూర్వోత్తరాఘా ఇత్యర్థః; (అథవా) త్వద్దోహేనానామత్వామనాదృశ్యప్రాసకాస్తరపరిగృహాః, సరుద్ధోయైస్తేతథోక్తాః; ప్రాగ్భవిషయేఽపిలేషామల్పఏవదణ్డత్యాహ- (స్వపతి) తి = యధారాజపుత్రాణామపరాధభూయస్త్యేష్యల్ప ఏవదణ్డస్తఛైషామపీత్యర్థః, ఆశ్రలేషురాజపుత్రయస్యప్రాయికత్వనిషేధాయనజహతీతివృతిరేకనిషేధఃకృతః, అయముపాయాస్తరేభ్యోఽతిశయః, నారాయణశిఖరితి- నారాయణశిఖరీ- వృషగిరిః, తత్కూటమ్- శృంగమ్, తతఃపరిత్యక్తకూటస్థః, (యద్వా) కూటవత్పరిత్యక్తకూటస్థః, వృషశిఖరిణీవర్తమానః కూటస్థోవృషశిఖరికూటస్థః, స్వయమవికృతస్సన్యస్వేషాంవికారయితా- కారణభూతఇతియావత్; (అథవా) కూటస్థో- సైర్వాహకఃవృషగిరిపరిత్యక్తః! * 11౬౧

త్వదాశ్రితానామాశ్రయణో తరకాలం ప్రాతికూల్యవర్జనాచిక

నజహతి || ౬౧ || అనన్యాధీనస్సన్భవతి పరతన్త్రీకప్ర
ణమతాందయే సర్వద్రష్టా గణయతి నతేషామపకృతిమ్ |

మపిత్వయ్యాయ త్తమితీపూర్వముక్త్యా, ఇదానీం ప్రాతికూల్యప్రస
క్తావపిదణ్డయితా శ్రీనివాస స్త్వయైవా శ్రితపరతన్త్రీకృతః, తద
పరాధేష్వజ్ఞశ్చ, తథాసత్యపరాధజ్ఞానాభావాత్స్వి తన్త్ర్యాభా
వాచ్ఛకథం దణ్డధరోభవేడిత్యభి ప్రాయేణాహ (అనన్యాధీనస్స)
నిత్యాదిना= వృషత్కృధరపతిః- “పతివిశ్వస్యే” త్యాదిశ్రుతిప్రసిద్ధ
స్సర్వస్వామీ, వృషత్కృధరపతిత్వమపిత్వత్పారాధ్యకృతమితిభావః,
అనన్యాధీనస్స “నతస్యే శేకశ్చనే” త్యాదిభిరనన్యాధీనత్వసిద్ధిః,
నహిస్వాభావికమనన్యాధీనత్వ మైచ్ఛిక పారతన్త్ర్యదపేతీతిభావః,
ప్రణమితామ్ - ‘నమస్తస్మాన్’ మిత్యుక్తప్రకారేణ ప్రణామవిశేష
వతామ్, పరతన్త్ర్యాభవతి-పరతన్త్రీకభవతి, అశ్రితపారతన్త్ర్య
నన్తరమాత్మానం లబ్ధసత్తాకంమన్యత ఇత్యాశయః, “అస్తీబ్రహ్మేతి
చేద్వేదసన్తమేనంతతోవిదురితీ” శ్వరపారతన్త్ర్యజ్ఞానా నన్తర
మాశ్రితస్య సత్తాలాభవదీశ్వరస్యా ప్యాశ్రితపారతన్త్ర్యనన్తరం
స్వస్వసత్తాలాభిష్యభిమాన ఇతిభావః, ఇదంచత్వత్పారతన్త్ర్యవి
జృమ్భితమితిభావః, సర్వద్రష్టా - సర్వజ్ఞస్సన్నేవ, నహివాత్సల్య
ప్రయుక్తాశ్రితాపరాధాగణనయా “స్వాభావిజ్ఞానబలక్రియా” చేత్వ
క్తసార్వజ్ఞస్యహః; తేషామ్ ప్రణమితామ్, అపకృతిమ్-తత్త్వా
తాపకారమ్, నగణయతి - నవిచారయతి, అత్ర “సన్తరత్యపకా
రాణాం శతమప్యాత్మవత్తయే”తి శ్రీమద్బ్రాహ్మయగవాక్యంకవిహృ
దయగతమ్, అపరాధసహసేష్యేకమపి నగణయతిత్యభిప్రాయేజ్ఞే
కవచనతోక్తిః, అపకృతిమితి సామాన్యనిర్దేశోభాగవతాపచారాదిః
సర్వాపకారాసక్లగ్రహణమ్, నగణయతీత్యనేన తాన్త్ర్యర్థమపివిచా
రోనా స్తీత్యుక్తంభవతి, ఏతదపిత్వత్పారతన్త్ర్యవిలసిత మేవేతిభా

హస్తస్వత్పారాధ్యం ప్రథయతివృషత్సౌగంధర పతిర్వృషః
 స్థాంజైయాత్యాదితి విఘటయన్తీవిహరసి || ౬౨ ||
 అపాంపత్య శ్శత్రూనసహనమునే ర్ధర్మనిగళంకృపే

హః, ఏవంత్యత్పారత స్త్ర్యమ్, ప్రథయతి - త్వత్పారాధ్యస్వత్వదీయ
 పర్యస్తీకరణేనత్వదా శ్రితాపరాధాదర్శితేనచ సర్వేభ్యఃప్రకాశయ
 తీత్యర్థః, ఇతి - అనేనప్రకారేణ, వ్యవస్థామ్ పారతన్త్ర్యాభావ
 వ్యవస్థామజ్ఞత్వా భావవ్యవస్థాంచ, వ్యవస్థా నియమః, జైయా
 త్యాత్ - ధార్మ్యాత్, పతివాల్లభ్యాదితియావత్; విఘటయన్తీ-త్వ
 దీయ పర్యస్తపరత స్త్రీకృతవల్లభత్వాదాశ్రితాపరాధ విషయేపత్య
 రజ్ఞత్వాపాదనాచ్చ నిరాకుర్వతీ, విహరసి - లీలారసమనుభవసి, ఆ
 శ్రితవ్యామోహేన నిరజు-శస్వత స్త్ర్య స్వతస్సర్వజ్ఞస్య భగవ
 తస్సద్భావం బలాదన్యధాకరోషి. నైవకాచిల్లిలాభవతి, కింనామే
 దంవాల్లభ్యం భవత్యాఇతిభావః. అత్యచక్రేనివాగదయాయాం స్వా
 ధీనభర్తృకాఖ్యనాయకా వ్యవహారసమారోప గూఢాగమసోక్తి
 రలంకార స్సచవిశేషణసామ్యోబధనః.

భగవత స్వయైవాశ్రితపరత స్త్రీకృతత్వాద్ధూరికృతతదపరాధ
 చిత్తవత్పాచ్చదండనం నసమ్భవతీత్యుక్తంపాక్, ఇదానీంక్వచిత్త్వ
 చిత్తస్మృవదపిశిక్షణ మనాశ్రితేష్వపిరక్షణ పర్యవసాయాత్పాచ్చతే-
 (అపాంపత్య) రిత్యాది= వృషగిరిపతి, స్తత్రహేతుద్దేహి - లీలాపర
 వశత్వాద్వృషగిరా వవతీర్ణ ఇతిభావః, త్వత్స్వహృతికి అపరాధగ
 ణమవిగణయ్య నిహేతుకవిషయీకార కరణకళేబరదాన శాస్త్ర
 ప్రదానాదిభిరసఖ్యైరైరవాజ్ఞనస గోచరైశ్చతవవిహరైః, అశ్రి
 తపారత స్త్ర్యం స్వాతస్త్రిసహమిత్యుక్తమనన్యాధీనస్సన్నితి, ద
 యాపారత స్త్ర్యంతు తస్యగ్ధమపినసహత ఇత్యుచ్యతేవిలీనస్వాత
 స్త్రిఇతితథాభాతస్స. అపాంపత్య-స్సముద్రరాజస్య, శత్రూ

కాకనైకంహితమితిహినస్తిస్సగయనమ్ । పీనస్వా

హినస్తిస్త్ “ సాగరంశోషయిష్యామి ” త్యాది ప్రకారేణ తన్నిగ్రహప్రవృత్తోపితస్యపురస్థిమంత్రే ప్రశాంతకోపస్తమద్వి శ్యప్రయుక్తేన బ్రహ్మస్త్రోతర సాగరాస్తరపరివర్తినస్తస్యశ త్రూక్ సజ్జహారేత్యర్థః, అనహనమునేకి - జామదగ్నస్య, అనహ నమునేరిత్యనేన నిర్మిబద్ధనభగవద్వైభవాసహిష్టుత్వ రూపాపరాధ స్ఫుచితః, ఏవమపరాధిత్యేన గతిప్రోధనైవప్రాప్తేపిదయా పారవశ్యేన జామదగ్నసుమత్యసురోధేనైవ స్వర్గాదిసాధనవిమో చనంకృతమ్, తదేవాహ - ధర్మనిగళమితి భగవత్పద గమనప్రతిబ ద్ధకత్వాధర్మస్య నిగళత్వమ్, అత్రధర్మశబ్దస్సర్వాది సాధనపరః, తమేవనిగళంహితమితిహినస్తిస్త్ - హితమిశ్యభ సన్ధాయహినస్తిస్త్, గమ్యమానత్వాదప్రయోగః, హితంహితమిశ్యేషేత్యాయాం సన్నిహి తత్వా వ్యోగ్యత్వాచ్చహింసనమితి సిద్ధ్యంతి, (యద్వా) ఇతిహే తా, హింసనస్యహితత్వాదిత్యర్థః, హింసనస్యేతిలభ్యతే, కాకనైక కమితి ఏకంసయనం హితమితిహితత్వాదీన స్తిస్త్, హింసనస్యేతి సామర్థ్యాత్సన్నిహితత్వాచ్చలభ్యతే, (అయంభావః) “వధాహా మపికాకుత్స్థనికృపయా పర్యపాలయత్” ఇత్యుక్తప్రకారేణాంతః పురంద్రోహిణోవాసవసూనోః కాకస్యప్రాణహరణే ప్రాప్తేపిదయా కింరేణరఘుపరి బృహరూపిణావృషాద్రిపతినాతన్నకృతమ్, సర్వధా దణ్డానాభావేచంద్రోద్ధః కాకస్యనరకపాతనమేవస్యాత్; నేత్రద్వయ పీడనేకృతే తస్యదేహయాత్రావర్ణటాస్యాత్తమథయ ఇదిహరా యఏకమేవనయనం, పీడితంహితబుద్ధ్యా, ఏవంచవాసవసూనుర్వాయ గతి “రాజభిర్ధృతదణ్డాస్తు” ఇత్యుక్తప్రకారేణపాప విమోచనేన ప్రాణప్రదానేనచ చలితోవృషాద్రి పతనాకృతప్రీతినకృతే, ఏవ- నిత్యుక్తప్రకారేణ, జనితసుగతిమ్ - ఉత్పదితశోభనశలమ్, గమ్య

తన్మో వృషగరిపతిస్తవద్విహృతిభి ర్దిశత్యేవం దేవో

జుతసుగతిం దణ్డనగతిమ్ ॥ ౬౩ ॥ నిషాదానాం నేతా

తత్త్వగతిః - ఫలమ్, సాగరస్య తావచ్చతు హననరూపమభీష్టఫలంజని
తమ్, జామదగ్న్యస్యాప్యైసాకా ముష్మికభోగవిరక్తస్య తత్సాధ
నఘాత ధగ్గునిగళవిమోచనేన తదిష్టఫలముత్పాదితమ్, మహాపరా
ధగికాకోపియతి-ఇచ్చద్దనేనసరకపాతాత్పా ౧౯౦ పహరభయాచ్చ
రక్షితఇతి మహాఫలప్రాప్తిః, దణ్డనగతిమ్ - సముద్రరాజేకాకేవలబ్ర
హ్మస్త్రప్రయోగాద్దణ్డనమారబ్ధమ్, జామదగ్న్యోద్దేశేన తదానీతే
వైష్టవేధసుషి శరసన్ధానాత్తన్నిగ్రహాగ పుస్తుతః, దిశతి - దదాతి, ది
శతిత్యనేనదణ్డనగతేః పురుషార్థవర్తవసాయిత్యేన పురుషార్థత్వసూ
చ్యతే, సముద్రరాజాదాపివాన్మిత్రాపి తత్రత్రజనితసుగతిం దణ్డన
గతిండిశతితి వర్తమాననిర్దేశస్యభావః. అత్రదణ్డనగతిరూపస్యదోష.
స్యాభ్యర్థ సీయత్వంగమ్యతే, కతఃస్తత్రైవజనిత సుగతిత్వరూపగు
ణోక్తే; స్తతోఽనుజ్ఞాలజ్ఞాగారః, “ దోషస్యాభ్యర్థనానుజ్ఞాతత్రై
వగుణదర్శనాత్ । విపదస్సన్తునశ్వశ్వద్యానుసంహిత్యతేహరి” రితి
లక్షణాత్; యథానా “శాపోశ్యర్థప్రతనయాననపద్మశోభ” ఇత్యా
ది, అత్రశాపరూపస్య దోషస్యాభ్యర్థనాగమ్యా, సానుగ్రహత్వో
క్తేః; “విపదస్సన్తునశ్వశ్వది” త్యత్రవాచ్యేతిభేదః॥ ॥ ౬౩ ॥

మహాపరాధకృతకోపకార్యం శిక్షణంరక్షణవర్తవసాయకృతం
త్వయావశీకృతవల్లభయేత్సుక్త్యాత్వత్ప్రతికూలగుణకార్యంవిఘటయ
సీత్యుక్తంభవతి, తత్ప్రగజ్ఞాత్వదనుకూల శీలగుణకార్యం మహ
తోమదైస్సహ సీరన్ధ్రైగసంక్లేషరూపంమహతోమదైనానాంచ సమీ
కరణేన ఘటయసీత్యభిసన్ధాయాహ - (నిషాదానాం) మిత్యాదినా
నిషాదా - శ్శబరా, స్తేషాంనేతా - అకృత్యేషు పువర్తయితా, గు
శాఇత్యర్థః అత్రనేతృశబ్దేన పువర్తకవాచినాం సర్వేషామపినిషాదా

కపికులపతికికాపి శబరీకుచేలగకుబ్జాసావ్యజయువతయో

మాల్యకృదితి । అమీషానిమ్నత్వం వృషగిరిపరేరున్నతి

నామేతత్ప్రవర్త్యతయాలైస్సర్వైక్రియమాణస్యదుఃతస్యఏతదధీన
తయాఽస్యాతితోదీయస్త్వంసూచితమ్, కపికులస్యపతి - సుగ్రీవః,
పతిశబ్దేనకపిత్వప్రయుక్తనాపల్యాదిదోషాణాం ప్రత్యేకమాధిక్య
వ్యజ్ఞితమ్, కాపిశబరీ - గుహస్యనిషాదత్వేషిపురుషత్వాద్రాజభావా
చ్ఛతత్ప్రయుక్తగుణలేశస్సమ్భవతి, శబర్యాస్తతదుభయాభావాద్దో
షమాత్రాబాహుళ్యమ్, కాపీత్యనేన తత్రాప్యతిత్సుద్రేణిస్ఫురితమ్, (కు
చేల) ఇతి = కుచేలశబ్దేనవాససోహాలిప్యేనకన్ధాత్మకత్వానూతిగ
న్ధవిశేషాచ్చ సమీపగమనమస్య శక్యమిహసూచితమ్, కుబ్జాసా -
సా - విరోధినశ్చేటి, తత్రాపి కుబ్జాత్వేనజగుష్ఠితతరా, (వ్రజ
యువతయ) ఇతి = వ్రజశబ్దేనతాసాం జాత్యాదిహీనత్వం గమ్య
తే, మాల్యకృదితి నీచచృత్రిష్వమ్, ఇతిశబ్దః ప్రకారవచనకి, ఏవం
ప్రకారనర మాంసాద్యాహారగృహరాజాది పరిగ్రహార్థః, అమీ
షామ్ - పూమాన్ప్రియేశ్యేకశేషః, నిమ్నత్వమ్ - సర్వతోనికృష్టత్వ
మ్, నీచైస్త్వంచ, వృషగిరిపతే - శ్చీనివాసస్య, వృషాఖ్యగిరిశేఠ
స్యేత్యపిధ్వనిః, ఉన్నమ్ - సర్వస్మాత్పరత్వమ్, ఉచ్చైస్త్వంచ, ప్ర
భూతై - రతికూతైః, సోమోభిః - సహస్రీముఖం ప్రవృత్తైఃప్రవా
హైః, ప్రసభమ్ - బలాతల్యోః, అత్యున్నతాతినీచయోస్సమీకరణం
బలాతాఽరం వివాసఘటతఇతిభావః, సమయసి - నీరధ్దేణ సంశ్లేష
హేతుభూతామ్ “సమమాత్మసమస్సఖే” త్యాదిక్రమేణసామ్యబుద్ధిం
భగవతోజనయసీత్యర్థః, అత్యవిశేషణసామ్యాన్మహా హృదయైకతా
ది నిమ్నోన్నత స్థలసమీకరణరూపస్య నదీవృత్తాంతస్యా ప్రకృతస్య
పరిస్ఫూర్తేస్సమాసోక్తిః, విశేషణసామ్యంచసోమోభితి నిగీర్యాధ్య
వసానకృతమితి తదుత్థాపితేయం సమాసోక్తిః, నిగీర్యాధ్యవసానం

మపిప్రభూతైస్సోత్తోభిఃప్రసభమనుకంపేనమయసి॥౬౪॥

త్వయాదృష్టస్తుష్టింభజతి పరమేష్ఠీనిజపదేవహామూర్తీ

రమావిహరతి మృడానీపరిబృణః । బిభర్తిస్వారాజ్యం

నామవిషయనిగరణపూర్వకం విషయస్యవిషయిత్యేనాధ్యవసానమ్,
ప్రకృతేచకృపాకృతతత్త్వ ద్విషయీకారరూప విషయస్యసోత్తో
రూపవిషయిత్యే నాధ్యవసానానైవయోగి ప్రస్తుతాప్రస్తుత విశేషణ
యోరైక్యమాయాతమితి. 'సమాసోక్తిహరిస్ఫూర్తిః ప్రస్తుతేప్ర
స్తుతస్యచేత్' అయి మైస్త్రిముఖంపశ్యర క్తశ్చుష్పశిచన్ద్రమా, ఇతి॥౬౪॥

శిలగుణకార్యం సీరధేగ్రాసంశ్లేషం మహతాంమన్ద సమీకరణేన
సుఖుటతం కరోషీత్యుక్తమ్, తత్ప్రసజ్గాద్యగవదౌదార్యకార్యం
చతుర్ముఖాదేవరమేష్ఠ్యాద్యైశ్చర్యముత్తరోత్తరాభి వర్ధనేనపరిపా
లయసీత్యాహ- (త్వయాదృష్ట) ఇత్యాదినా- పరమేష్ఠీ - భగవత్ప్ర
సాదలబ్ధపారమేష్ఠ్యశ్చతుర్ముఖి, త్వయాదృష్టః - విషయీకృతస్సృక్,
నిజపదేతుష్టిమ్ - నిజపద విషయమానన్దమ్, భజతి - నిరన్తరమనుభ
వతి, పారమేష్ఠ్యప్రదానమాత్రమాదార్యకృతమ్, తత్పరిపాలనంతు
దయాయా మాయుత్తమితివర్తమాన నిర్దేశస్యభావః, మృడానీపరిబృ
ణో - రుద్రః - త్వయాదృష్టస్సృక్, అష్టేమూర్తిః - పంచమహాధూ
తచన్ద్రసూర్యయజమానాత్మకశరీరభేదాః, వహన్విహరతి - మృ
డాన్యాసహేతిదష్టస్యమ్, మృడానీపరిబృణఇత్యుక్తేః; విహరతీతివ
ర్తమాననిర్దేశేన పిహసస్యచిరస్థాయిత్వంచోద్యోత్యతే, ఇదమేవహేత
స్యైశ్చర్యమ్, అష్టమూర్తిధారణం మృడాన్యా సహవిహరణంచ త
స్యభగవదౌదార్యగుణకృతస్యచిరస్థాయిత్వంచోద్యోతకటాక్షమహిమ్న
తిభావః, వృషేతి - వృషశిఖరిణశ్చుజ్గారస్య - అలజ్గార భూత
స్య, కరుణే- అభరణస్యాభరణధూతే, శునాసీరః- ఇన్ద్రః, త్వయా
దృష్టస్సృక్, దేవాసురసమరస్య, నాసీరే - శిరసి, సుభటిః - సుయో

వృషభిరి శృంగారకరుణేశునాసీనో దేవాసురసమరనా

సీరసుభటః | ౬౬ || దయేదుగ్ధోదన్వద్యవ్యతియుతసుధా

ధాగ్రయాఢి, ప్రహర్తాచేత్యర్థః, తథాభూతస్సక్, స్వారాజ్యం
స్వః - స్వర్గస్య, రాజా, స్వారాజా, తస్యభావస్సారాజ్యమ్, స్వ
గ్రాధిపత్యమ్, విభర్తి - త్వతర-టాక్షోప బృంహితస్సన్నిమగ్నాత్మ
ద్యాప పరిపాలయతి. అత్రభగవద్దయా గోచర రహితావస్థ చుర-
మేష్మ్యాదివిషయరహితావాఽజ్ఞమితప్రేయోఽలజ్జా-రక్ష|| ౬౬||

భగవత్సోల్యో దార్శయో స్వదుపజీవన్తేనైవ ప్రాణసమిత్య
క్తమ్, కింబహునానర్వేగుణా స్వత్సప్తస్థమహిమైవ గుణ్యస్త ఇతి
గుణాఇత్యుత్పాదనప్రకారేణ రస్యాభవన్తి, అన్యథా “దోషాభ
వేయురేతేయదినామదయే త్వయావినాభూతా” ఇత్యుక్తరీత్యాదో
షాస్ఫురిత్యభిసద్ధధానఅహ - (దయే) ఇత్యాదినా = “వృషభిరి
హమేధిగుణా” ఇతి శ్లోకేభగవద్గుణాన్తరాణాం దయాసహవా
సాధావేదోషశ్చం స్యాదిత్యుక్తమ్, అత్రతుదయాసమ్బంధాతీతయేనర
స్యతాఽతిరేకోవర్ణ్యతే, దుగ్ధోదన్వతా-క్షీరసాగరేణ, వ్యాయుతా-
సీరస్థ్రంసమ్భిన్నా, యథైకతత్వమితిప్రతీయేత తథాగాఢతరంస
మ్మృతైర్వర్ణః, సుధాసింధు - రమృతనదీ, సుధాసాగరోవాః తస్యాన
యతః - సీతితః, తన్న్యాయేనజాతాదిత్యర్థః, (యద్వా) తాదృశసు
ధాసిన్తోర్మయ ఇవనయోయస్యసతాదృశ స్సుధాసిన్ధునయ స్తస్మాది
త్యాశ్లేషవిశేషణమ్, [పచ్చప్యర్థేతసిః,] తాదృశాత్త్వదాశ్లేషాల్-దు
గ్ధోదధిసుధాసిన్ధువ్యతియుతి సదృశాల్, త్వతర-ర్చకగుణాశ్లేషాది
త్యర్థః, అశ్లేషో - నివిడసమ్బంధః, గుణాన్తరాణాం దుగ్ధోదన్వతశ్చ
పరిచ్ఛిన్నత్వభోగ్యత్వాదినాసామ్యమ్, దయాయాస్సుధా సింధుసాంధ్య
శృంతుమ్మతనజ్జీవనకరత్వేన నిరళయరస్యయా పూర్వోక్తాకారే
ణచ సుధాసిన్ధుశ్చ కవిబుద్ధ్యాకల్పితః, నిత్యశబ్దస్య మధ్యస్థస్య పా

సింధునయత స్వదా జ్ఞేయాన్నిత్యం జాతవ్యత సత్త్వసంపదా

'స్వదా' యేవేనస్వదా, నిత్యం స్వదా ఇతివాన్వయః, 'మమసా ధ
 ర్మసాగతా' ఇతి ప్రాయయం గుణాంతరాంతం చయాసస్వ
 దేనసా ధర్మాపత్తిమాహ - జనితేత్వాది శ్లోకశేషేణ - జనితా-
 దయయాకర్త్యాస్వసమృద్ధమాతేజోత్పాదిత్యా మృతసజ్జీవనదశా-
 మృతానామ్ - భగవద్జ్ఞానవైధుర్యేణ భాగవతాపచారాది నాచమృ
 తకల్పత్వ స్వయాపాణామ్, సజ్జీవనమ్ - సమృద్ధీవనమ్, తదీయప
 త్యస్తశేషత్యజ్ఞానోత్పాదనాది ముఖేననిరతిశయానస్తప్రాపణమ్; తద్ద
 శా- తత్సామర్థ్యమ్, యేషాంతేతథోక్తాః; [సమూర్వాజ్ఞేవప్రాణ
 ధారణ ఇతి ధాతోర్దేతు వజ్జిజస్తాచ్ఛాపేల్పట్] (యద్వా) [న
 జ్ఞాదిత్వాత- ర్తరిల్పః] మృతసజ్జీవన, జశా- అవస్థా, యేషామి
 త్య మృతాయమాన దయాసమృద్ధేన తేషాంమృత సజ్జీవనదశాజాతే
 తిభావః, దుగ్ధోవస్వస్య త్రియోరసుధాసింధువయతో జనితమృతసజ్జీవ
 నదశా ఇతివాన్వయః, యథాసుధాసింధుస్వసమృద్ధేనదుగ్ధసాగరస్య
 మృతసజ్జీవన చశాంజనయేతే, తథాదయాచభగవద్గుణాంతరాంతం
 స్వసమృద్ధేన మృతసజ్జీవనదశావజ్జనదిత్యర్థః, శ్రుతివదన కర్పూర
 గుళికా- స్త్రీజ్ఞమపిమ్నా శ్రుతివాం. స్త్రీత్వప్రతితిః, స్త్రీత్వాదేవ
 తాసాం యానివదనాని సంతికవిమతి కల్పితాని భగవద్గుణ మృతికార
 ణ భూతానాం తేషాంకర్పూర గుళికా ఇతి వ్యక్తరూపకమ్, (య
 ద్వా) ఉపనిషద్భాగశ్చ తి వదనత్వేనాధ్యవసీయతే, ఉపరితనత్వ
 ప్రతిపాదక త్వాదిసామ్యత్; తథాచరూపకాతి శయోక్తిః, విమర్శ
 నశ్చిత్తమ్ - విషయభూత స్వసౌష్ఠ్యదేన చిత్రందృశీకృత్య నిష్పీడయ
 న్తః, ["మజభిషవ" ఇతిధాతోర్లటశ్శతా"దేశః, "అదేశప్రత్యయ
 యో"ంతసూత్రపా"ప్రస్యపత్వస్య "సాత్పదాద్యో" రితినిషేధేశ్య
 పసర్గాత్సూతోతి ప్రతిప్రసవ సద్భావాత్తత్వమ్, వినన్యస్తఇతిపాతే

కర్మములు

అక్షర బద్ధన ఇతి ధారుః చిత్తంస్వవిషయే బద్ధస్తా - చిత్తస్య
 విషయా స్తరగతిర నిరుధ్యస్వవిషయ ఏవాసక్తింకారయస్త ఇత్యర్థః.
 [అనుపరినివిధ్యస్సేవసేతసయేతి ప్రతిప్రసవస్య వ్యవస్థితవిషయత్వా
 న్నవత్వమ్ సేతసయేతి క్తాస్తస్యాజస్తస్యచ పిజోగ్రహణమ్] ఏవం
 భూతావృషశిఖరివిశ్వం భరగుణాః - వృషశిఖరిణివ ర్తమానస్య స
 ర్వరక్షకస్య కీనివాసస్య గుణాస్సర్వరక్షణౌషంకజ్ఞానశక్త్యాదయః.
 విశ్వంవిభర్తీతి విశ్వంభరకే, [సంజ్ఞాయంబ త్రియుజిరి సహితపద
 ఇతి భవజస్తస్య ముమితివిశ్వ శబ్దస్యముమాగమశ్చ, చాస్తేభ్యః-జితే
 స్త్రిమేభ్యః యద్యపిసర్వస్సైజవాయ స్వవస్తవ, తథాపి 'పర
 మాత్మయోరకోవిరకో-౭పరమాత్మనీ' ఇతిపరమాత్మగుణసాగరా
 వతిర్ధానాం సర్వేషాం విషయా స్తరనిష్పర్శవతీతి జ్ఞాపయితుండా
 స్తేభ్యఇత్యుక్తిః, [రుచ్యర్ధానాంప్రియమాణ ఇతి సమ్ప్రవానత్వా
 చ్చతుర్థీ] స్వదస్తే- అమృతపానవత్సన్వయ తరాభవన్తి, విషవస్త
 శ్చిత్తమితిధ్యానేనరస్యతా, స్వదన్తి ఇతికీర్తనేనరస్యతోచ్యతే, రస్య
 తానూనానోస్తీతి వర్తమానోక్తేర్భావః. అలజ్జాగరస్తు శ్రుతివ
 దన కర్మూరగుళికా ఇత్యత్ర శ్రుతౌ నాయికావ్యవహార సమాగోప
 హాపసమాసోక్తరూపకస్యచసమప్రాధాన్యసజ్జరకే, ఉభయోస్సమా
 నకాలోదయత్వా త్వరస్పరాపేక్షయా చారుత్వసమ్మేషశ్చ, ఉభ
 యోస్తుల్య ఇతి వినిగమనా విరహాత్సమప్రాధాన్యమ్, కించశ్రుతివద
 న కర్మూర గుళికా ఇత్యనేన ఏతావృశ కర్మూర గుళికా
 వీవ శ్రుతివదనార్హా ఇతి పరస్పరానురూప్యస్య ప్ర
 తీయమానత్వాత్ " సమసన్యాద్యర్చితేయత్ర ద్వయోరప్యనురూప
 యో" రిత్యుక్తసమాలజ్జాగరః, అపచశుశ్రీనాం భగవద్గుణానాం
 చపతస్సతోపకారస్య వ్యభిజ్ఞమానత్వా దన్యోన్యా లజ్జాగరోవ్య
 భిన్నః అత్యవసరద్యపి కర్మూరగుళికాత్వరూపదేన భగవద్గుణ రూ

(విసవ్య) తస్మిన్ తం వృషభిరివిశ్వంభరగుణాః ॥ ౬౭ ॥ జగజ్జన్మ

ప ప్రతిపాద్యానామేవ స్వప్రతిపాదక శ్రుత్యంతరాయాధాయకత్వం
వ్యజ్యతే, నతుశ్రుతిప్రతిపాద్యత్వేన కల్పిదతిశయోగుణానాం ప్రత్యా
య్యతే; నచశ్రుతిప్రతిపాద్యత్వేన కల్పానామకల్పిదతిశయో
ఽస్తి, పశ్యత "అహ్మయానా మసీహ్మమపిహరి విభవేవమచి
న్దోరివాబ్దాసమ్భవాత్సాత్వలాభ" "ఇతిశ్రుతివామేవ స్వరూపలా
భస్యాభి యుక్తైరభిహితత్వాత్; తథాప్యనుభవిత రభావేకర్పర
గుళికానాం ప్రాశస్త్యాప్రకాశ వచ్చ్య గ్రహింపాద్యత్వాభావేభగ
వద్గుణానాం ప్రాశస్త్యాప్రకాశాత్ప్రకృత్యప్రతిపాదకశ్రుతీనాం
తదతిశయావహత్వమస్త్యేవ, తచ్చప్రతీయతే, శ్రుతిపదనకర్పరగుళి
కా ఇ స్య క్తేహితవరేణతత్ప్రతిపాద్యత్వమభివ్యజ్యతే, తతశ్చ "అన్యో
న్యంనామయత్రస్యాదుపకారగఢరస్పర" మితిలక్షణాను సారేణాన్యో
న్యాలజ్ఞానరీతి, సదవ్యక్త్యితి, ఏవంచసతి సమాన్యోన్యా లజ్ఞానర
యోరేకవాచకానుప్రవేశసహజధ్వని, అత్రకవేదయాగోచరరతిభా
వస్యగుణాంతరవిషయరతిభావోఽక్లమితిప్రేయోఽలక్షారశ్చ ॥ ౬౭ ॥

జ్ఞానశక్త్యాదీని కమలాకాంత గుణాంతరాణిత్వత్పరికర భూత
త్వాదేవశ్రుతి స్తుత్వాభివ స్తీత్యుక్తమ్, తద్వదాశ్లేషాచ్చ్యుతి వదన
కర్పరగుళికాఇతి తత్త్వం, సాక్షాద్భగవానపి శ్రీ షేఖరనాథ
స్త్వదభిమత జగత్సప్తావ్యుక్తి కర్తృత్వేన ముముక్షూణాం మోక్ష
సప్రదాన దీక్షితత్వే చ త్వతిగజగర త్వాదేవ
శ్రుతీనాం స్తుతిపదం భవతీత్యుచ్యతే, (అథవా) జ్ఞానశక్త్యాదయః క
ల్యాణగుణాస్తవత్సమ్మేష మహిమైవ స్త్వదస్త ఇత్యభిహితమ్, నై
తచ్చిత్తమ్, సాక్షాదపి శ్రీరమణ స్త్వదభిమత కార్యకరత్వేనైవ శ్రుతి
భ్యస్త్వదత ఇత్యభిసన్ధాయాభిధీమతే (జగజ్జన్మ) త్యాదినాజగత్స
మ్మన్దిశాం జన్మస్థేమపశయానామత్వత్త్వితీవినాశానామ్, గవనా
జ్ఞానీనాం దైచిత్యగ్రహిప్రాయేణ రచనేత్యుక్తిః, సైవకేళి, స్తు

శ్రీమద్రామాయరచనాశ్చరసికోవిముక్తైకద్వారంవిఘటత
కవాటం ప్రణయినామ్ । ఇతిత్వయ్యాయ త్త్వంత్యయము

త్రరసికోరసవాణ్, [“అతఞ్చనా” వితిరణ] రసో - రాగః, ప్రీతి
రితియావల్; లీలాత్వేన సంసరచ్ఛేతనోజ్జీవనార్థతయాచ తద్విషయ
ప్రీతియుక్తః, ముమక్షులిష్టయాహి పరమకారుణికస్య భగవతో జ
గత్సృష్ట్యాదిలీలాత్వకథనేనా నాయాససాధ్యత్వం వ్యజ్యతే, సజ-
ల్పనూత్రోహి జగత్సృష్ట్యాది , జగత్సృష్ట్యాది ఫలమాహ (వి
ముక్తీ) త్యాదినా - ప్రణయినామ్ - రుచిరూపభక్తిమతాం ముము
క్షూకామ్, విఘటితకవాటమ్ విఘటితమ్ - స్వేనైవనిరస్తమ్, కవా
టమ్ - స్వాశ్రయణప్రతిబంధకీభూతం ముమక్షూణాం పాపజాతం
యేనతత్తతోక్తమితివా; విఘటితమ్ పురుషకారముభేనాపాస్తమ్,
కవాటమ్ - స్వాశ్రయణ పరివర్తితభూతం చేతనస్యస్వాపరాధాను న
స్థానజనితభయం యేనతదితివాఽర్థః, అత్రచాశ్రయణ ప్రతిబంధకాప
రాధజాతం స్వాపరాధాను నస్థానజనిత భయంవాకవాటత్వేనాధ్య
వసితమ్, తచ్చవిషయనిగరణ పూర్వకమితి రూపకాతిశయోక్తిః, విష
య విషయిణోస్సామ్యంచ ప్రవేశప్రతిబంధకత్వేన విఘటితకవాట మి
త్యత్రవివృతారమిత్యపి వివక్షితమ్, చారుత్వరూపణానురోధా,దనే
న ద్వారస్యసుప్రవేశత్వం గమ్యతే, అనేనచభగవదళికమలాకాముశ
స్య అభిముఖ్యనూత్రవశ్యత్వ మభిముఖజనా న్వేషితం సన్నహ్యర్థు
డితి ఫలప్రదత్వమిత్యా దివ్యజ్యతే, తాదృశం విముక్తైకద్వారమ్-
విముక్తైర్ముఖ్యోపాయ భూతమిత్యర్థః, ముఖ్యత్వంచపారతస్యై
చిత్త్యాదినా (యద్వా) అహమద్వితీయ ఇతి సహాయాంతర వైరపే
క్ష్యముక్తమ్, (అథవా) “నాన్యగపథా” ఇత్యాద్యనుసారేణాయమే
కపవమోక్షమేతురిత్యర్థః, ఇతి- ఉక్తప్రకారేణ, త్వయ్యాయ త్త్వమ్-
చయాప్రేరితేభగవతా కృతత్వాద్దయాయ త్త్వమ్, సృష్ట్యాదేర్హో

పథీకృత్యకరుణేవిశుద్ధానాదవాచాంబుజశిఖరినాథమ్

మృదానస్యవ, ద్వితయమ్ - స్వప్నావికంతత్వం భూతమోక్షపు
దానంచ, త్వదుపక్రమ, ముపథీకృత్య కపాథీకృత్యః ప్రయోజకీకృ
త్యేతియావత్; విశుద్ధానా - మపారామేయత్వేన స్వతత్త్వధానామ్,
శాచామ్ - శ్రుతీనామ్, స్తుతిపదమ్ స్తుతివిషయోభవతి, త్వతి-
రత్వాదేవ వృషశిఖరినాథమ్ “సర్వేవేదాయత్పదమామనస్త్రీ” త్యు
క్తప్రకారేణస్యతాతకయేన పురషిపునస్తునివ స్థితితాత్పర్యమ్, [వా
చామితక ర్థవిషయే] ఉపథీకరణస్య స్తుతిక్రియాపేక్షయాసమానకర్తృ
కత్వమ్, వృషశిఖరి నాథోజగజ్జన్మస్థే మప్రళయరచనా కేళిరసి
కోవిముక్త్యైకద్వారం చేతిత్వయ్యాయితం ద్వితయముపథీ కృత్యవి
శుద్ధానాం వాచాంస్తుతిపదం భవతీత్యన్వయః, (యద్వా) జగజ్జన్మే
త్యాది- విముక్త్యైకద్వారంవృషశిఖరినాథ ఇతి పూర్వోక్తప్రకారం
త్వయ్యాయితం ద్వితయముపథీకృత్యేతి. అత్రాతిశయోక్త్యనుప్రా
ణితోరూపకాలజ్ఞానరక, కార్యనిబంధనా ప్రస్తుతప్రశంసాచ, య
త్సమృద్ధాస్థగవతః కమలాకాంతస్యాపి శ్రుతిపాద్య త్వరూపాతి
శయస్తస్యాః కరుణాయా మహిమానాచామగోచర ఇతికారణోష్ఠ
షకాస్య ప్రతియమానత్వాదస్యాశ్చ రూపకేణ సంస్పృష్టిః. కేచిత్తుకా
రణత్వమోక్ష ప్రదత్వాభ్యాం శ్రుత్యాచ భగవత్స్తుతిస్తయో స్త్వ
య్యాయితత్వాత్త్వదధీనైవేత్యాహ- (జగజ్జన్మే) త్యాదినా- వృష
శిఖరి నాథో జగజ్జన్మస్థేమప్రళయరచనా కేళిరసిః ప్రణయినాం వి
ఘటితకవాటం విముక్త్యైకద్వారమిత్యనేన ప్రకారేణత్వదాయితం
ద్వితయంకారణత్వ- మోక్షప్రదత్వే ఉపథీకృత్య-ఉపధానేన తద్విశే
షణకతయేతియావత్; అనేనప్రకారేణోపథీకృత్యేతివా; అనేనప్ర
కారేణస్తుతిపదం భవతీతినాఽర్థః, వేదాంతవాక్యై స్సర్వైరపికార
ణత్వమోక్ష ప్రదాత్వత్వముభేదేన వ భగవాం స్తుతయే, కేచిద్భవ

భవన్ముఖం॥ కలిత్యోధోన్మీలతి కలలుప కూలంకషః పైర
విచ్ఛేదై రేతైరటటబైషమ్యరహితైః । పునాపైస్తే

యంవా త్వదాయ త్రమిత్యత్సచ్చిన్ద్రసిద్ధమేవ భగవతో వేదాన్త
స్తుత్యత్సమితభావ ఇతి వ్యాచక్షుః. ... .. ॥౮౧॥

ఏవం దయాకృతతత్త్ర జ్ఞగదుపకారప్రశంసా ముఖేన కృపాది
స్తుత్వా ఇదాసీం స్వరూపవర్ణనేన తాత్పర్యే - (కలి) త్యాదినా - క
లిత్యోధో - కృత్యాకృత్య వివేకాదును చిత్తతాదూషి, తేనోన్మీల
తి - వికసతి, ప్రతిదినంవర్ధమాన ఇతి యావత్; షీతికలుషేవిషయే,
షీతిశబ్దగిషీతితలవాసిజనవరగి, తస్యకలుషే - పాపే, (యద్వా) క
లిత్యోధో - కలికాలవిజృంభమాణ స్తేచ్ఛాదికృతదేశోపద్రవక, తేనో
న్మీలతి - పృతితీగమేధమానే, షీతికలుషే - తద్వాసిజన దుఃఖేవిష
యే, కూలంకషజయైః - కూలంకషగి-పరిపూర్ణ, జవ-త్వైస్సమ్యక్,
యేషాంతైస్తథోక్తైః; షీతికలుషనిశ్చేషమహ రద్భిరిత్యర్థః, ఏతే
నకలియుగస్య కృపణజనఘాయిత్యేన దయసీయత్వ పురురత్వా
లౌ-లౌభగవద్దయాయాఃకూలంకష జవత్వమేవనిర్మల సాధారణధ
ర్మః, షీతికాలుష్యమేత్వా కాజ్ఞాయాం కలిత్యోధోన్మీలతిగి ప్రస్తు
తమ్, (నిర్మలంక్షేతు) షీతికాలుష్యస్య ప్రసిద్ధత్వాన్న మేత్వాకా
జ్ఞాదయః, తత్రషీతికలుషవిషయే - షీతిమాలిన్యవిషయే, కూలంకష
జవాః - వేగాతిశయేనమాన్య మపాకుర్వంత్యర్థః, (అథవా)
కలిత్యోధేత్యాదికమేవ సాధారణధర్మః, శ్రీవేదగిరినిర్మలకాం
తాదృశపాపహరణసమర్థత్వా తస్యవ్రతిభక్తిపరిణామేన నిర్మలావి
శేషణీయాః, అవిచ్ఛేదైః - దేశతఃకాలతో విషయతచ్ఛావిచ్ఛిన్నైః;
అవటతటబైషమ్యరహితైః - అవటతటేన నిష్పదేశవాచినా జన్మవృ
త్తానిహీనావిషయితాః, తటతటేనతదత్కృష్టా, స్తేషావిషయే, బైష
మ్యరహితైః - ఉత్కృష్టాన్యథా విషయోగగోతి తథానికృష్టానపిద

పద్మాసహచరమరిపాఠిణి కృషేవికల్పనైవల్యావృణ

యా, ప్రత్యుత నికృష్టానా మేవనితరాచయగీయత్వాత్తానవ భూర్ణ
 పాత్రంకరోతి, తథాచబైషమ్యంచేతి తద్విపరీతమేతిభావః, (ని
 ర్ఘరపక్షేఽమోన్నత స్థలవిభాగానాదణప్రవహా న్నభివ్యర్థః, తేః
 ప్రవాహైః- పృవాహశబ్దేన శీతలత్వతాపహరత్వా నివర్త్యత్వాదినా
 యథోక్త ఫర్మేశ్చ ప్రవాహేణపరమసామ్యుద్విషయాకారావ్యపది
 శ్యంతే, తేషాంప్రవాహత్వే నాధ్యవనితత్వా ద్విషయవాచిత్యాప్య
 యోగాచ్చరూపకాతిశయోక్తిః, ఏతాదృశప్రవాహసద్భావేనమాన
 మిత్యతః - (ఏతై) రితి - ప్రత్యక్షవ దాభాసమానైరిత్యర్థః,
 “రూపమేవాస్యైతన్నహిమానం వ్యాచష్ట” ఇతి ప్రకారేణ శ్రీశక్తి
 టరాథ దివ్యమజ్జళవిగ్రహ సేవయైవ తాదృశదయాప్రవాహహస్త
 నిర్దేశార్హ మనుభూయంత ఇవేతిభావః, పద్మాసహ చరపరిపాఠి
 ణి - పద్మాసహచరమ్ - లక్ష్మీసహచరంవస్తు, తాచ్ఛీల్యేన పరిపూ
 రోతీతితథోక్తాః విశేష్యమాతా శ్రీనివాసా శ్రితాదయా విశేషణ
 ఘాతాం శ్రియంకథం పరిపూరోతీతిచే చ్ఛ్రియోహి భురుషకార
 త్వం స్వరూపమలజ్జాగరశ్చ, తచ్చశ్రీనివాసస్య దయాశుత్వేజేవతి
 నాన్యథేతి తత్పరిపాఠికాభవతిదయా, దివ్యాశ్చ స్వరూపమాతా
 నాం జ్ఞానశక్త్యాపికల్యాణ గుణానాం దివ్యమజ్జళవిగ్రహ భూషా
 భూతానాం దివ్యకీటీటాదీనాం దివ్యాయుధానాంచ భూషణత్వం
 దయానిష్ఠత్వ ఏవసమ్భవతి, అన్యధాభీషణత్వ మేవేతి తేషామప్యల
 జ్జాగరత్వం కృపాయత్తమితీయమేవ పద్మాసహచరం పరిపూరో
 తీతిభావః, అసల్పాక - స్వరూపతస్సజ్ఞయూచమహాంతః, వృషభిరి
 ణోనిర్మురగుణాః- శ్రీనివాసద యేత్యుక్తా దయాంత రాద్వైలత
 ణ్యవధ్వంషశీరిణ ఇతినిర్మురాంతరేభ్యోఽతిశయోవ్యజ్యతే, విక
 ల్పంతే - ఉపమీయంత ఇత్యర్థః, కిమేతద్దయా ప్రవాహాఇతిసమ్భావనా

శివోపనిషత్ గుణాః | ౬౯ | ఖలంచతోవృత్తేణిమివ

విషయాశ్రియస్తానాం, (యద్వా) తాపత్రయాద్యనిష్ఠనివృత్తి కా
 మైరేహికా ముష్మికానీష్ఠప్రాప్తిమభిలషద్భిశ్చ దయాప్రవాహవా
 నిర్మూరగుణావా సమాశ్రియజ్ఞేయాభిలషదుభయ మాహత్మ్యవిచ్ఛి
 ర్మహత్మ భిర్దయాప్రవాహేస్సహ వికల్పస్తావ్యర్థః, వికల్పస్యసాదృ
 శ్యనిబన్ధనత్వాత్కార్యమభేదసాదృశ్యం దర్శితమ్, (యద్వా) నిర్మూరే
 షస్యసావ్యలేశ మసహమానైర్దయా ప్రవాహేఃకర్తృభిః, నిర్మూ
 రగణావికల్పస్తే - కథంవికల్పః? ఇతిచే దాశ్రితసంరక్షణాది కా
 ర్యేష్వస్మాన్విజిత్య యుష్మాభిర్వాఽత్ర శ్రీవేంకటగిరౌ స్థాతవ్యమ్,
 యుష్మాన్విజిత్యాస్మాభిర్వాః సతూభయేషావతః స్థితీర్భవిష్య క్త్యా
 దిరూప మీర్జ్యాకృతమ్, (అథచ) వికల్పస్త ఇతిపాతః, నిర్మూరగ
 ణాస్తేప్రవాహేస్సహవికల్పస్తావ్యర్థః, సాదృశ్యనిబన్ధనసేహాఽ
 వ్యస్తీతస్తేహమాహ్నోఽయంవికల్పః, ఆశ్రితసంరక్షణాదాధురన్ధరై
 ర్యుష్మాభిరస్మాభిర్వాఽత్ర స్వామినస్సేవాకర్తవ్యాఽన్యతరైస్తత్ర వి
 శ్రమంకర్తుంశక్యమిత్యత్రవికల్పేనోపమావ్యజ్యతఇతివస్తువాఽలజ్ఞా
 రభ్యనిః. ... .. || ౬౯ ||

ఏవం స్వరూపతో గుణతత్త్వ నిరతిశయందయావైభవంప్రశస్య
 తస్యాః కేనచిదాశ్రితవ్యామోహవిలసిలేనస్వయం వ్యాముహ్యదశకం
 నిగమయతి- (ఖల)మిత్యాదినా = చేతోవృత్తేః-మనోవ్యాపారాల్,
 ఖలమ్ - తదవిషయాఘాతమిత్యర్థః, ఏవం ప్రకారమితి కైశ్చిదుత్పే
 షీతుమప్యశక్యమితియావత్; మనోవిషయత్వ నిషేధేవగ్నిషయత్వ
 మపినిషిద్ధ ప్రాయమ్, మనగ్రహార్థకత్వాద్వాచః; అవాజ్ఞాససగోచ
 ర స్వభావమిత్యర్థః, కిమిదమితి విస్మేభువనమ్ - కిమిదమితి విస్మ
 యాగుకారక, ఇతిశబ్దఃప్రకారవచనః, ఇదంకిమ్? కింరూపమ్? కింప్ర
 కారమ్? కింమూలమ్? క్వతత్తాదృశవైభవా శ్రీనివాసదయా? క్వవైతే

మితివిస్మేరభువనంకృపేసిత్తత్కృత్యభృత్యతముఖవమతాః

పృథగ్గతాః క్షవాతానుద్దిశ్యప్రతిప్రప్తానమితి, విస్మేరమ్ - విస్త
యావిష్టమ్, భువనమ్. ఇట్టితపామరసాధారణ్యేనతద్వాసినోయస్మిన్
తథోక్తమ్, సిహ్మత్కృత్యభృత - శ్రీవేంకటగిరిః, తత్రవర్తమానః; కృత
ముఖః - విద్వాత్, తస్యవమతాః - అశ్వర్యమ్, తస్యకరణమ్. [“కర
ణాధికరణయోశ్చే” కరణేల్పబ్] కర్తృత్వమ్, కృపాయాః “వి
ద్వానేవవిజానాతి విద్వజ్జనపరిశ్రమ” మితిన్యాయేనాశ్రితవాత్సల్యర
సజ్ఞశ్రీనివాస ఏవతాదృశందయాయా అశ్రితవాత్సల్యముద్వీత్య విస్త
యత ఇతిభావః, ఇలంచేతోవృత్తేరిత్యాదికృపాగుణవిధ్య కపేర
ను భవప్రకారః, (భరన్యాసే)తి - భరన్యాసేనభన్నమ్, బ్రహ్మ-మి
మాత్కృమ్, వృజినమేవ, ప్రాభృత-ముపహరమ్, తద్భిభ్రతీతథోక్తాః;
ప్రాభృతశ్చన్నమేవ రాజాచేతుపాదేయం భవతితద్వద్వజిన మపి
భరన్యాసశ్చన్నమేవదయాయాపాదేయం భవతీతిభావః, తేషామ్,
[కర్మణిషష్ఠీ,] ప్రతిప్రస్థానమ్ - శ్రీవేంకటగిరి ముద్దిశ్యన్వేదేశతఃప్రసి
తాప్రతిస్వయం ప్రత్యుద్గమనమ్, (శ్రుతిసగరే)తి - నానాపురుష
ర్థమణ్డితత్వసామ్యజ్ఞ్యైతి రేవనగరమ్, తస్యశృంఖలాటక-శ్చతుష్పథః,
అత్రీశ్రుతివాం శిరోభాగశృంఖలాటక త్వేనాధ్యవసితకి, శృంఖలాటక
స్య చతుర్థార్థమూర్ధాయమానత్వాత్; ఉపనిషదశ్చతుర్వేదమూర్ధా
యమానత్వాత్ యోర్థర్థయోర్భిష్టప్రతిభిష్టభావే వైక్యాత్సాధా
రణ భర్మతా, తథాచోపనిషదశృంఖలాటక సాదృశ్యాత్ త్వేనాధ్య
వసాయకి, తజ్ఞః - ప్రతిపాద్యత్వేన తద్భాజః, తే - ఏవంధూతా
యాస్తవ, [కర్తరిషష్ఠీ, “ఉభయప్రాప్తకర్మణి” తినియమస్యమ
తథేదేనవైభాషికత్వాదుభయత్రీషష్ఠీ] శ్రుతిసగర శృంఖలాటక జవ
స్తే భరన్యాసేత్యాదిప్రాభృతభృతాం ప్రతిప్రస్థానం చేతోవృత్తేభ
లంకిమిదమితి విస్మేరభువనం సిహ్మత్కృత్యభృత్యతముఖవమతాః

కరణమ్ । భరన్యాసచ్చన్న ప్రబలవృజినప్రాభృత భృ
తాం ప్రతిప్రసాదసంతేత్రుతినగరశృజ్గాటకజుషః ॥ ౭౦ ॥
త్రివిధచిదచిత్స్వతా స్థేమప్రవృత్తైరియామికావృషగిరివిభో

కరణంచ భవతీత్యన్వయక, న స్వే తా దృ శే ద యా ప్ర తి ప్ర
స్థానే కింమానమితిచేద్దయా స్వభావతత్వ విదాం మహాత్మనాం మ
నవీవమానమిత్యుక్తిః, తేషాంమనసీతథోదయాత్; “భవ నైవీలా
విధయశ్చవైదికా స్తదీయగమ్భీర మనోనుసారిణి” ఇతిశాస్త్రాన్యపియ
న్మనోనుసారిణిభవన్తి తేషాంమహాత్మనాంమనోమానమితికిమువక్త
వ్యమ్, వస్తుతత్త్వాదృశవృజిన ప్రాభృతభృతాం స్వదేశనిర్గమనా
నస్తరభావిదయాకృత. విషయాకారవిశేషగి ప్రతిప్రసాదనత్వేనాధ్యవ
సీయతే- అత్రోపశ్రుతినగర శృజ్గాటకజుషతా శృజ్గాట కాన్వయాను
లోధాత్పృతి ప్రస్థానాన్వయానులోధాత్ప శ్రీనివాస దయాయాం
ప్రభుత్వరూపగం గమ్యత ఇత్యేకదేశవివర్తిరూపకమ్, “నిరీత్యవి
ద్యున్నయన్తేగయోదోముఖం నికాయామభిసారికాయా” ఇత్యా
దావివ; తచ్చరూపకాతిశయోక్త్యుక్తాపితత్వాత్సమీకర్ణమ్. ॥ ౭౦ ॥

అస్తాంతావజ్జగదుపకార పరమ్పరా భవదీయా, అత్రీనవయం
విస్తయామహే, ఇవంతభవత్యాసాహసంవిస్తాపయతితరామ్, య
ద్దుర్వచమరిత సహస్రమాశిత మపహతపాప్మనాపిభగవతాపాప
స్పర్శభయాత్పరిత్యక్తమిమంజనమవలోకితవతీభవతీత్యాహ- (త్రివిధే)
త్యాదినా-త్రివిధానామ్ నిత్యము క్తబద్ధభేదేనశుద్ధసత్వమిత్రసత్వసత్వ
శూన్య భేదేనత్రిప్రకారాదామ్, త్రివిధా తామ్ చేతనాచేతనానామ్, గత
స్థేమప్రవృత్తయశ్చనత్తా నిత్యాదీనాంత తత్త్వరూపసద్భావక, శుద్ధస
త్వాదీనాంత తత్త్వరూపసద్భావశ్చ, స్థేమ స్థిరత్వమితివృత్తత్వ
మితి శూన్య, ప్రవృత్తి- ర్యతాగమ్యవమిష్టా నిష్టప్రాప్తిగిరిహారా
ర్థోక్తాహే వైవికశ్చ వ్యవహారక, అచింతాంతప్రవృత్తయగిపతిశా

రిచ్చాసాత్వం పరైపరాహతాకృపణభరభృతంకుర్వాణ
ప్రభూతగుణాన్తరావహసికరుణేవైచక్షుర్మంమదీత్యసాహ
సే॥౭౧॥వృషగిరిపతేర్హృద్యాశ్చివతారసహాయీశీపితనిభ

మవిశేషాదయః, తన్నియామికా-తరతమభావేన స్థితానాం భగవద
భీనానాం సత్తాస్థేమప్రవృత్తిభేదానామ్, నియామికా - వ్యవస్థాపి
కా, భగవదిచ్చైవతారతమ్యనియామికేతిభావః, పరై- ర్భగవది
తరై, రపరాహతా - తస్యసర్వాధికత్వేనా ప్రతిసత్తేచ్ఛత్వాదిభా
వః, సా- తథాభూతత్వేన ప్రమాణసిద్ధా, వృషగిరిపతేరిచ్చత్వమ్
భగవదిచ్చాయాగకరుణాయత్తత్వేనా భేదోపచారాత్సామానాధికర
ణ్యనిర్దేశః, సచవత్సమాణ విలక్షణసాహస వైచక్షిణ్యపయికిత్వేనః
కథమవ్యాహత భగవదిచ్చారూపాయా, స్తవసర్వంఘటతఇతి (య
ద్వా) త్రివిధేత్యాదివిశేషణం దయాయా స్తత్రోత్తీవిధచిద చిత్సత్తాస్థే
మప్రవృత్తిమనియామికా-సర్వేశ్వరనియోజయతీత్యర్థః, కృపణభర
భృత్ - కృపణానా- మాకిచ్చన్యాయ క్షదేస్యవిశేషవతామ్, భరమ్-
యోగక్షేమాది విషయం భరంబిభర్తీతత్త్వం, కార్పణ్యమాత్రేద
ర్శనేనతేషాం ధురన్ధరాభవసీతిభావః, కింకుర్వాణాని - కింకరాణి,
ప్రభూతాని-సమర్థాని జ్ఞానశక్త్యాది గుణాన్తరాణి, యస్యాస్మా
తథోక్తా; ఏతావతాసాహసకరణ సామగ్రిసమృద్ధితా, అథసాహస
ముచ్యతే, వహసీత్యాదినా- “నసాహసమసారుహ్యా నరోభద్రాణి
పశ్యతీ” తిన్యామేన మదజ్జీవన కీర్తిలాభభావో దేతావత్సపి సా
హసేప్రవృత్తాఽసీతిభావః. ... .. ॥౭౧॥

సాక్షోల్లక్ష్యోపరమసామ్యసన్నాయాస్తవాయ ముఖితసం
రక్షణాభినివేశోయుజ్యత ఏవేత్యాశయేనాహ- (వృషగిరిపతే) రిక్త్యా
దినా - అత్రలక్ష్మీసమాధిరప్యనుసన్ధియతే, తథా-వైచక్షుర్మంమదీ
కా, వృషగిరిపతేర్హృద్యా- గుణాన్తరభ్యామనోహరిణీ (వృషగిరిపతే)

లావద్యాదేవీక్షమాదినిషేవితా । భువనజననీపుంసాంభో
గాపవర్గవిధాయినీ వితమసిపదేవ్యక్తిం నిత్యాంభిభర్తృద

వక్షస్థస్థులరసీకా, [“ శరీరావయవాద్యది ” అహృచ్చబ్దాద్ధితాధ్యేయ
త్పితృయః,] విశ్వావతారసహాయినీ- విశ్వేష్వవతారేషుకారణత్వేన
సహాయభూతా, (అన్యత్ర) సర్వావతారసహచారిణీ, సహవీతిస్సహ
హాయినీ, [ఇతిస్తాచ్చీత్యేణినిక] తుపితనిఖిలావద్యా - తుపితా- న్యపా
కృతాని, నిఖిలావద్యాని - నిఖిలానా - మీశ్వరప్రభృతీనామ్ , అవ
ద్యాని- దోషా, యయాసాతథోక్తా; భగవత్ప్రావచ్ఛేతసగుణానపే
క్ష్యరక్షణంవోషః, చేతనస్య పాపమేవదోషక, జ్ఞానాదేచ్ఛదయా
సహచారాభావోవోషః, తత్సర్వమన యాతుపితమితి, (అన్యత్ర) రావ
ణస్య కారాగృహేషణ్ణాసాక స్వయముషిత్యా ఒన్వీకృతదేవ స్త్రీవి
మోచనేన భర్తృరాశ్రిత సంరక్షణాకరణ రూపావద్యం పరిహృతవ
తీ, ఏకాక్షేగకర్తృస్సృజ్యతిరాక్షసీర్జిహ్వాం సంతంహనూమ న్నమ్ “రా
జసంత్రయవశ్యానాం కుర్వంతీహం పరాజ్ఞయా। విధేయానాంచదా
సీహంకఃకుప్యేద్వానరోత్తమ “నకన్చిన్నాపరాధ్యతీ” త్యాద్యపదే
శేనతద్వధోద్యోగాన్నివృత్త్యతాసామార్ద్రాపరాధాక్షుపితవతి, పు
రుషకారత్వేన చేతనదోషాః గుణయతిత్యాద్యనుసంధేయమ్, దేవీ-
జగద్రక్షణ రూపక్రీడా సక్తప్రేధాన మహిషీ, (పక్షాన్తరీ) తుమా
దినిషేవితా- తుమాదిభిర్గుణైర్నిషేవితేతి జగద్రక్షణక్రీడా సహాయస
మృత్తిరుచ్యతే, (అన్యత్ర) తుమాదిభి- ర్భూమినీశాదిభి, ర్నిషేవితేతి
ప్రాధాన్యముపపాదితమ్, భువనజననీ- భువనానాంజననీ, [“కర
ణాధికరణయోజ్యే” తి కరణేబ్యుట్] అఖిల భువనజన్మ సాధకతమ
భూతేత్యర్థః, (అన్యత్ర) లోకమాతా, పుంసాం భోగావర్గ విధా
యినీ- చేతనానాం తత్తద్రుచ్యను గుణభోగమపవర్గంవ ఏదధాతీ
తి (సమానమన్యత్ర) వితమసి - తవవిషయాకారాత్తమోగురహి

యేస్వయమ్ || ౭౨ || స్వయముదయినస్సిద్ధాద్యావిష్కృ
తాశ్చశుభాలయావివిధవిభవప్రసాదానాశీషదంజపరం

తే, పదే- విషయే, నిత్యా- మభిజ్ఞానామ్, వ్యక్తిమ్ , విభర్తి - పా
ప్నోషి, త్వస్విషయాకారాత్తమోగుణరహితే జనేప్రత్యహంసర్వ
గుణకార్యశమాది పూర్త్యావిశదాభవసీత్యర్థః, స్వయమితివిస్తృతుకత్వ
ముద్యతే, (యద్వా) వితమసి- “తమసఃపరస్మా” చితితమోరహితే,
పదే-స్మానే, నిత్యామ్- సదాతసీమ్, వ్యక్తి - మభివ్యక్తిమ్, తత్రిడ
యాకార్యస్యైవదర్శనాద భివ్యక్తాభవసీతి, (లక్ష్మీపక్షే) వితమసిప
క్షే- శ్రీమతివై కుక్షే, నిత్యామ్ - సతతైకరూపామ్, వ్యక్తిమ్ - దివ్య
మక్లరవిగ్రహమ్, స్వయంబిభక్షి - ఇచ్ఛయైవదిభక్షి, అనేనదివ్య
మక్లరవిగ్రహస్యా కర్మకృతత్వమభిమతత్వ మనురూపశ్చైవ సిద్ధ్య
తి- అత్రవిశేషణ సామ్యాదప్రస్తుతస్యలక్ష్మీప్రతాన్తస్య ప్రతీయమా
నత్వాత్సమాసోక్తిః, “సమాసోక్తిగిరిస్ఫురిఃప్రస్తుతేప్రస్తుతస్య
చే” దితి లక్షణాల్. ... .. || ౭౨ ||

తేతనోజ్జీవీవయిషయాకింకింసకృతత్వయా, కింబహునాత త్తది
చ్ఛనుగుణభగవదనుభవతైక్యర్యసిద్ధయే శ్రీవేంకటగిరిపర్యవైషమ దివ్య
స్థానేమ శ్రీవైకుంఠాద్భగవంత మవతారయన్త్యాశ్రీవేంకటగిరి మారభ్య
శ్రీవైకుంఠపర్యవైషమ స్వాశ్రిత జనత త్తమృత్యునుగుణ మారోపయ
న్త్యాదనిశ్రేణికాయితం భవత్యా, కిమతగిపరమాశ్రితవిషయే కర్తవ్య
మస్తీత్యభిసన్దధానఆహ - (స్వయముదయిన) ఇత్యాదినా - స్వయ
ముదయో యేషాంతేస్వయముదయాః - స్వయంవృత్తాః, తద్వన్త
స్వయముదయినకి, సిద్ధాద్యావిష్కృతాః - సిద్ధాదిభి రావిష్కృ
తాః- ప్రకాశితాః, ఆదిశబ్దేనదేవాదిపరిగ్రహః, శుభాలయాదివ్యదే
వాః, (వివిధే)తి = వివిధానామ్- విభవానామ్, చూసానాంబావా
నాః- సాతతక్షీరసాగరాదయః, మత్స్యకూర్మాదిభేదేన వ్యాసా

విధానిః । వృషగిరిముఖేష్వేలేష్విచ్చావధిప్రతిబద్ధయే ద్య
ధనినిహితానిశ్రేణిస్త్రందయేనిజపర్యధిః॥౭౩॥ హితమి

త్యావేశావతార భేదనచవిభవమైఽభ్యమ్, వాసుదేవాదిభేదన తేమాం
శ్రీశ్శక్తకంచాతుర్విద్యభేదనచ వ్యూహమైఽభ్యమ్, విధానిః - పరస్య
బ్రహ్మాణః, పరమ్ - సర్వోపగ్రహమ్, పదమ్ - తదుచితంస్థానమిత్త్యు
ర్థః, యాస్యేతానిసన్ని, వృషగిరిముఖేష్వేలేషు - శ్రీమైకుణ్డపర్యస్తేషు
దివ్యస్థానేషు, మధ్యే, ఇచ్చావధిప్రతి బద్ధయే - ఇచ్చావధిః - ఆశ్రితే
చ్చావిషయదివ్యస్థానవిశేషః, తత్ప్రతిబద్ధయే - తత్ప్రతిప్రయోగపా
త్తిశ్చేతన కర్తృకా ఈశ్వరకర్తృకాచ, (యద్వా) ఇచ్చావధిః - పర
మపదమ్, తతోఽధికస్యేచ్చా విషయస్యాథావాత్, తత్ప్రతిబద్ధయే,
(అథవా) ఇచ్చావధి - రీశ్వరస్యేచ్చావధిః, వృషగిరిపుభ్యత్యర్చావతా
రస్థానాని, అతికృపణచూద్యకజనరక్షణానుకూలత్వేనభగవత్ స్వతోఽ
ధికేచ్చావిషయాథావాత్; తత్ప్రతిబద్ధయే - భగవతోఽర్చకతత్త్వా
ప్రయే, నిజపర్యధిర్వృధనిహితా - నిజైఃపర్యధి స్తరతమభావేన శ్చి
తై, రవస్థాన శ్చితస్యసర్వేశ్వరస్య పృథ్విమణ్డలావతరణండయోద్రేక
ప్రయుక్తమ్, తత్రావిప్ర్యాహభేదేషు విభవభేదేషు చోత్తరోత్తరం
చయాధిక్యమస్తి, అర్చావతారస్తు నిరంతరయదయావిశిష్టః, ఏవంతర
తమభావవర్చిరవస్థాభేదైరేవ పర్యధి - స్సోపానై, ర్వృధంయథా
భవసితథా, వినిహితా - నిరఙ్కుశస్వాతంత్ర్యేణ సర్వశక్తినాని
హితత్వాత్కేనాప్యప్రకమ్యేతిభావః, నిశ్రేణిస్త్రవేవ, నిశ్రేణితి
వ్యస్తరూపకంవా, పాయస్త్రమ్ నిజపర్యధిర్వృధనిహితానిశ్రేణి
త్యుత్పేత్రితావే; తకవివివక్షితసంశయాత్సందేహజాలారః, వృష్ణకా
భావేఽపిగమ్యేత్ప్రేత్సామ్యవాచితి. ... .. ॥౭౩॥

ప్రాప్యలాభస్త్రదాయత్త మిత్త్యుక్తమ్, ప్రాపకలాభశ్చత్వద్

విజగద్భూషా లోక్ పైరక్ష్త ఫలాంతరమతివిహితైర
నైర్ధర్మాయితైశ్చయదృచ్ఛయా । పరిణతబహుచ్ఛద్ధా

ధీన ఏవేత్యాహ - (హితమితీ) త్యాదినా- జగద్భూషా- జగచ్ఛక్తే
నతద్వాసినోజనాలద్యస్తే; తద్దర్శనేన వైదికకర్మాభ్యుపగమితవతోజ
నాదృష్ట్యేత్యర్థః, హితమితీక్ష్మై- ర్హితమితీబుద్ధ్యాకృతైః, అనే
న ప్రాసక్తికసుకృతముక్తమ్, అక్ష్మప్తఫలాంతరైః - అక్ష్మప్త - మన
జ్ఞాత్వికమ్, ఫలాంతరమ్ - ప్రకృతక్రియాఫలాపేక్షయాఽ న్యశ్శలమ్-
ఖ్యాత్యాది; యేషాంలైస్తథోక్తై రిత్యానుషక్తిక సుకృతమువ్యతే,
అమతివిహితై - రబుద్ధిపూర్వకృతైః, యదృచ్ఛయాధర్మాయితై - దే
వయత్నేనధర్మవద్భూతైః, స్వతపవేత్సర్థః, పర్వపస్యతి * యా
దృచ్ఛికసుకృత విశేషైరిత్యర్థః, అనైర్ధర్మ - త్వయైవవిహితైర్మా దృ
శామవాఙ్మనసగోచరైర్వావిజ విశేషైశ్చ హేతుభిః, పరిణతబహు
చ్ఛద్ధా- పరిణతాని-పరిపక్వాని, వ్యాపత్వేననీవకర్తృమర్త్యాణీతియావత్;
బహుచ్ఛద్ధాని- బహువ్యాజాయస్యా స్సాతథోక్తా; పర్వా సహాయ
దయే - పద్మాసహాయస్య- పురుషకారత్వేన పద్మాయా స్సహాయ
భూతస్య, “నకశ్చిన్నాపరాధ్యతీ” తిచేతనాపరాధం తిరసుర్య
న్యాం పద్మాయామ్ “దోషోయద్యపితస్యస్యా” దితిదోష మేవో
పహరితుర్వత ఇతిభావః, తస్యదయే - తత్సచ్చిన్దాదపితవాయమస్త
త్పక్షపాతోనిహేతుక ఉచితఇతిభావః, స్వయంప్రదిశసి - నహ్య
స్మాభిరయమర్థోయాచితః, నిజాభిప్రేతమ్- స్వాదయమితి విషయా
కారరూపం హితతమమ్ , నహ్యయమర్థోఽస్తదభిప్రేతః, అయో
గ్యత్వాత్; నసాజనసి స్వప్రజాం తదభిప్రేతమితిక్షీరం పాయయ
తి, ప్రశామ్యదపతృపా - చిరకాలాత్ప్ర శామ్యదవస్థాక లక్షాసతీ,
ఏతావంతంకాలం మద్రక్షగవ్యాజాలాభకృత రక్షణాలాభాల్లబ్ధితాఽ
భూవిదానీం సాలజ్ఞాప్రశామ్య దవస్థాజాలేతిభావః, (యద్వా)

పద్మా సహాయదయే స్వయంప్రదీశసి నిజాభిప్రేతంనః

ప్రశామ్యదపత్రపా॥ ౭౪ ॥ అతివిధివైశ్వర్యాత్మాను

అక్ష్మప్రకలాన్తరై రమతివిహితైరిత్యాను వజ్రకముక్తమ్, యదృచ్ఛ
యాధర్మాదులై రవ్యైశ్చేతియాదృచ్ఛికముక్తమ్, యదృచ్ఛయా-స్వ
చ్ఛస్తతః, స్వతపచేత్యర్థః, "యదృచ్ఛాస్వేరితామతేత్యమరః॥ ౭౪॥

ముముక్షూణాం పుంసాం పరమపురుషార్థ తత్సాధనప్రాప్తి
స్వదాయతేత్త్యుక్తమ్, ప్రయోజనాన్తరపరేభ్యోఽపిపరమపురుషా
ర్థరుచ్యుత్పాదనాయతదపేక్షిత మహృదయమేవ దత్వారుచౌ పరమ
ప్రాప్యమపిశ్చకూం వితరసీత్యాహ - (అతివిధివై) రిత్యాదినా
అతివిధివై- రతిక్రాంతావిధివాన్యైస్తైరితి, విధివశబ్దా తదానంతల
క్షకా, ఐశ్వర్యాత్మానుభూతరనైః - ఐశ్వర్యకైవల్యజనితాననైః, జ

నాఁ- తదర్థినోజనాఁ, ఏషామ్ - జనానామ్; ఇహ - ఐశ్వర్యకైవ
ల్యగనేషు, అసక్లదశార్థినీ= నవిద్యతేనబో- రాగో, యస్యాంసాఽ
సజ్గా, తాందశాం ప్రార్థయమానా, సక్లస్యాభావోఽసక్లః, తస్య
దశామితివా; దుఃఖోదరేష్వేతేషు పృతిపాదితేషు స్వయమేవవిర
జ్యస్తీతి మన్వానా, అహృదయముపచ్ఛిగ్య - ఐశ్వర్యాది పృతిపా
దసతాత్పర్యమన్తరేణ విప్రలప్సేనతత్పృతిపాద్యతేషాం దోషదర్శ
నేన వైరాగ్యే జాతేసత్పదప్రాపకగత్యన్తరాభావాదేవత్వదవలక్ష్పే
కృతే, తృప్తితజనతాత్తీర్థస్నాన క్రమక్షపితైససామ్- పిపాసితజనానాం
పిపాసాశమనార్థం పుణ్యతీర్థ స్నానన్యాయేన నిరస్త పాపానాం
పరమప్రాప్తసిద్ధయేత్వదవలక్ష్పే కృతేహేయప్రతిఫలైన త్వత్సమ్భ
వేన సమస్నాని పాపాని నిరస్మానిభవస్తీతిభావః, [శేషశ్చవిదక్ష
యావష్టి] ప్రతిబద్ధకపానివృత్తౌసత్యాం పురుషార్థస్యస్వతఃప్రాప్తి
త్వద్యోతనాయవా; వీతాతజ్ఞాం సత - వ్యపగతనిషేధ భయానత,

భూతిరనైర్జ్ఞానహృదయ మిహాపచ్ఛిద్యైషా మగ్నే
దశార్థినీ । తృప్తితజనతాతీర్థస్నాన క్రమక్షపితైనసాంవి
తరసిదయేవీతాతజ్ఞా-వృషాద్విచక్షేదమ్॥౭౫॥ వృషగి

వీతావస్తంకాలం పరమపురుషార్థోదీయలేచే ద్రుచ్యభావాన్నలేని
మేత్స్యస్తీతి శజ్ఞా-౭భూత్, సేదానీమపగతా, ప్రతిబద్ధకనివృ
త్త్యాతేషాం రుచేరుదయాదితిభావః, (యద్వా) వీతాతజ్ఞా-సతీ-
విగతాతిప్రసక్తభయానతీ, నవ్యక్రయణేనక్షపిత పాపానాంతా
దృశపద వితరణేన సంరక్షణమతి ప్రసక్తకరమితిభావః, వృషాద్విప
క్షేపదమ్ - పద్యభిక్షేపదమ్, తత్సాయుజ్యమిత్యర్థః; పరమహ్యమా
ఖ్యంస్థానంవా; (అధవైవయోజనా) అతిపిధి, వైరై శ్వర్యాత్మాను
భూతిరనైర్జ్ఞానా తృప్తితజనతాతీర్థస్నాన క్రమక్షపితైనసా మేషాం
జనానామ్, యథాపిపానీత జనాపిపానాశమనార్థం పుణ్యతీర్థస్నానే
న క్షపితైనసో భవన్తి, ఏవంక్షుద్రపురుషార్థ ముద్దిశ్యత్వ దాశ్రయ
ణేకృతేపి స్వర్ణవిధివాత్వ తృప్త్యుద్దేశసరస్థ సమస్తపాపాభవస్తీత్య
ర్థః, తాదృశామేషాం జనానామిహేశ్వర్యాత్మానుభూతిరనేష్వ స
క్తదశార్థినీ- క్షుద్రపురుషార్థ రుచ్యత్వాదకపాపక్షపణేనప్రతిపాదితై
శ్వర్యాదా దోషదర్శనేనచ స్వయమేవతత్ర విరక్తాభవివ్యస్తీత్యగ్గ
దశావర్థయమానాసతీత్యర్థః, అహృదయముపచ్ఛిద్యవీతాతజ్ఞా-అస
క్తవశాయాం జాతాయాంపరమ పురుషార్థరుచ్యాదౌచనత్వాం వీత
నిషేధభయా, వీతాతిప్రసక్తభయావా; వృషాద్విపక్షేపదంవితరసి,
తేభ్యభిక్షేపార్థాల్లభ్యతే. ... .. ॥౭౫॥

ఏవమాధ్యాత్మికాది తాపత్రయ తస్య మానా జన్మా
నమృతసాగరాయమాణే భగవతిశ్రీనివాసే నిక్షిప్తమోక్షానుబంధి గు
ణవిశేషప్రకాశనేన పరమపురుషార్థం ప్రకృతాన్నిసృష్టయసీచ, కీదృ
శోయం వ్యామోహాభవత్కాః ? ఇత్యాశయవాసుపసంహరతి. (పు

తీసుధాసేన్ద్ర జన్మర్షమేనిహిత స్త్వయా భవభయపరీతా
పచ్చిత్రైభజన్మసుమక్షణమ్ | ముషితకలుషోముక్తైరగ్రే
సరైరభిపూర్వతేస్వయముపనత్రైస్సాస్త్వా నన్దప్రభృత్య
నుబద్ధిభిః|| ... .. ||౭౬||

వగరీ) త్యాది = జన్మ-ర్జననధార్తా, అనేనాధికారి నియమాభావ
ఉక్తిః, త్వయాభవభయపరీతాపచ్చిత్రై- భవాద్భయంభవభయమ్,
పరీతాప- ఆధ్యాత్మికాఽతాపత్రయమ్, తయోరుచ్చిత్రై- ఛేదం క
ర్తుమ్[క్రియాశ్లోపపవస్య కర్మణిస్థానిన ఇతిచతుర్థీ] అస్యచపార్శ్వ
ద్వయేపిసమృద్ధిః, వృషగిరిసుధాసేన్ద్ర - వృషగిరౌవిరాజమానస్సుధా
సిన్ధు- రమృతసాగర, శ్రీనివాసకి, సుధాసేన్ద్రచాపూర్ణ సామ్యాన్ని
గీర్యాన్యవసితః, తత్రనిహితః - స్వీకీయతామయమితి సమర్పితః, భ
వభయపరీతాపచ్చిత్రై, అశుమక్షణమ్- అఘనిచృష్యస్తే - త్వమ్య
స్తే- నేనేత్యశుమక్షణమ్ - ప్రచదనమ్, అశుమక్షణ సానంచ,
భజణ- సేవమానః- ముషితకలుషమ్ - ముషితాని - నిరసాని, కలు
షాణి- పూర్వోత్తరాఘలక్షణానియస్య, ముక్తైరగ్రేసరైః- ముక్తైః
పూర్వభావిభిః, స్వయముపనత్రైః- ప్రతిబద్ధకాభావాత్స్వతవప్రా
ప్తైః, సాత్వానన్దప్రభృత్యనుబద్ధిభిః - సాత్వానన్ద - సాత్వత్స
రూపస్వభావాను సన్ధానజనితప్రీతిః, తత్ప్రభృతిభిః - ప్రభృతిశబ్దే
న పరమాత్మస్వరూప స్వభావానుసన్ధాన జనితప్రీత్యాది సజ్జగహః,
అనుబద్ధిభిః - సరికరైః, అభిపూర్వతే - అభితగిపూర్వతే, యథాత
త్సమృద్ధినోప్యుక్తైరనుబద్ధిస్సృజ్యేరక తథాపూర్వతఇత్యర్థః. అత్ర
శ్రీనివాసదయావిషయీకృతే సంసరచ్ఛేతనేకస్య చిద్రాజకుమారస్య
రాజ్యలాభే సన్నిహితేనతితదనుబద్ధిభి స్సుహృద్వాన్ధవాదిభి రభిపూరి
తస్య వృత్తాన్తస్సారూప్యాత్ప్రతియత ఇతిసారూప్యనిబద్ధచా సమా
సోక్తిః, సాచరూపకాతితయోక్తి సజ్జగ-ర్జక్షేపసంస్పృహ. ||౭౬||

అని తరజుమామస్తర్మా లేస్యపాయపరి
 ప్లవకృతవిదనఘావిచ్చిద్యైమాం కృపేయమవశ్యతామ్ ।
 ప్రపదనఘలప్రత్యాదేశప్రసక్తవివర్జితం ప్రతివిధిముపా
 దిత్యేసార్థం వృషాద్విహితైషిణా ॥ ౭౭ ॥ త్సూరిలయి

అనస్తరణోకౌ ప్రసక్తానుప్రసక్తౌ, తత్త్రైవం నిర్వ్యాజపత్స
 యా భవత్యాభగవతి శ్రీనివాసేనిషీప్తోజస్తుస్తమేవ ప్రపద్యనిర్బా
 తనిఖిలదురితో దేశవిశేషప్రాప్త్యనస్తర భావినమానస్తమిహేవాను
 భవిష్యముపక్రమతత్త్వక్త, మత్త్రైవమాకాక్షా, శరణవరణానస్త
 రం బుద్ధిపూర్వాపాయసమ్ప్రవేప్రాయశ్చిత్తావరణేవసతికీదృశదశా
 నస్యశరణస్యాస్యచ భవిష్యతీతితత్ప్రాహ . (అనితరజుమా) మిత్యా
 దినా- అనితరజుమా - మనస్యశరణానామ్, భగవచ్చరణారవిన్దైకశర
 ణానామిత్యర్థః; అస్తర్మా లే-మనగిహర్వకే, అపాయపరిప్లవేపి-
 అపాయసజరారేసత్యప, కృతవిత్ - కృతిమ్ - ప్రపదనమ్, అనఘా-
 దోషేనతిపరిత్యాగాది రూపాఘరహితా, యమవశ్యతాం విచ్చిద్య-
 “సఖిలుభాగవతాయమ విషయంగచ్ఛస్తీ” త్యక్తప్రకారేణ యమా
 ధీనతాం నిరస్య, ప్రపదన ఘలప్రత్యాదేశప్రసక్త వివర్జితమ్ - భగ
 వత్ప్రాప్తిరూపప్రపత్తి ఘలప్రత్యాభ్యాన ప్రసక్తరహితమ్, ప్రతివి
 ధిమ్- ప్రతివిధానమ్, రాజపుత్రా పరాధన్యాయేన మృదుదణ్డనరూ
 పమ్; వృషాద్విహితైషిణా - వృషాద్రావర్తమానేనహితైషిణా - స
 ర్వజనహితపరేణ ; శిక్షోపయోగితయాహితైషిణోష్వక్తిః, తేనసార్థ
 ముపాదిత్యే - [“సహాయుక్తేప్రధాన” ఇత్యప్రధానేత్యతీయా]
 అధికదణ్డనశఙ్ఖయా త్వమేవప్రధానభూతా ప్రతివిధిం కరోషీతిప్ర
 తీయతే. ... .. ॥ ౭౭ ॥

పరమ పురుషార్థలిప్సయా ప్రపన్నస్య ధీపూర్వోత్తరాఘప్రస
 క్తేపిపరమప్రాప్యవిఘాతోనాస్తీత్యక్తమ్, తత్ప్రసక్తాత్సవ్యగౌ

నాం శాస్త్రార్థానాం ఫలాయనివేదితే పితృసురగణైః
 ర్వేదాత్పాపవిమోక్షయంతే । అధికతప్తవత్సత్కృత్యైః
 భామకాలవశం వాంప్రతిభవమిహ వ్యాఖ్యస్తాన్వంకృ
 తేనిరుపస్థవామ్ ॥ ... .. ॥౨౮॥

ద్యుత్తనేపిమధ్యే ఫలప్రదదేవతా నాశేపిఫలప్రాప్తిర్నపిహన్యత ఇ
 త్యాహ - (తూణిలయినా) మిత్యాదినా = తూణిలయినామ్ - తుణే
 నవిలయవతామ్, అనేనఫలప్రదానార్థమన్యదపేక్ష్యమితదర్శితమ్, శా
 స్త్రార్థానామ్ - జ్యోతిష్త్వేనాదివాక్యప్రతిపాద్యరాం జ్యోతిషో
 మాదీనామ్, ఫలాయ - ఫలందాతుమ్, క్రియాలోపపదస్య కర్తృణి
 స్తానిన" ఇతిచతుర్థీ] నివేశితే - త్వయాఫలప్రదతయాస్థాపితే, పితృ
 సురగణే-పితృణాంసురాణాంవగణే, ర్వేదాత్పాప-కర్తుస్తతః-ర్న
 ఫలభోగాత్పాప, ప్రళయంతేపి-నాశంతేపి, అధికతప-ప్రాప్తః,
 వృషత్సత్కృత్యాభో - రమానివాసో, యయాతామ్, ప్రాప్తవృషా
 శ్చ్యవర్వత శ్రేష్ఠామిత్యపి వివక్షితమ్, అనేన వత్సమాణప్రతిభవో
 నిరపాశ్రయత్వముక్తమ్, అకాలవశం వామ్ - కాలకృతవికారివి
 ధురామ్, అనేనస్వరూపతోఽనపాయత్వముక్తమ్, నిరుపస్థవామ్ -
 పరకృతోపదగవశూన్యామ్, త్వమిహతత్తతః-ఫలప్రదానే ప్రతి
 భవంవ్యాచఖ్యః - ప్రతిభూత్వేన వ్యాఖ్యాతవస్తః, "ఫలమతడిప
 పతే" రిత్యత్యభాష్యకారాదయఇతిభావః, ప్రతిభూర్నామోత్తమ
 త్తామూఢమర్జేనదేయస్య ద్రవ్యస్యదాపయితా, తన్నాశాదౌచ స్వ
 యందాతోచ్యతే, ఉక్తప్రకారేణ్ధిరాశ్రయస్వయంచ స్థిరారాజ
 దణ్డాద్యుపద్రవ రహితశ్చయవిదృఢప్రతిభూర్భవతి తాదృశీత్వమి
 తిభావః. అతభగవత్కృపాయాం ప్రతిభూత్వగూఢాద్విషయ
 స్యాధిక్యవర్గనాచ్చుధికా భేదరూపకమ్, "విషయ్యభేదతా ద్రూప్య
 రజ్జునం విషయస్యయల్. యాపకంతత్త్రిధాధిక్యన్యూనతానుభ
 యోక్తిభి" రితిలక్షణాత్. ... .. ॥౨౮॥

త్వదుపసదనాదద్యశోవామహాప్రళయే ౭పివావితరతినిజం
పాదామ్భోజంవృషాచలశేఖరః తదిహకరుణేత తత్త్రి-
దాతరక్త పరమ్పరాతరతమతయాజుష్టాయాస్తే దురుత్య

కింబహునాత్సమాశ్రితేభ్య స్స ద్వేభ్యస్త్య ద్విషయాకారతారతమ్యా
నుగుణ్యేన వృషగిరిశేఖరః పరమపురుషార్థం క్రమేణదాస్యతి, త
స్మాత్త్వమనతిక్రమణీయేత్యాహ - (త్వదుపసదనా) దిత్వాదినాత్వ
దుపసదనాత్ - త్వత్సమాశ్రయణాదేవ, అద్యశోవా, కింబహునా,
మహాప్రళయే ౭పివా, స్వప్నిషయాకారతరతమభావానుగుమ్, క్రమే
ణేత్యర్థః, వృషాచలశేఖరః - వృషాచలస్య నీలోత్పలశేఖరాయమా
ణః, నిజంపాదామ్భోజమ్, వితరతి - కైలసస్యప్రతి సమృద్ధిత్యేన
దదాతి, దివ్యమజ్జళవిగ్రహేణ వృషాచల మివపాదారవిద్ధౌ శ్రితశి
రశేఖరయతీతి వ్యజ్యతే సమభివ్యాహరేణ, తత్ - తస్మాత్, ఇహ-
అస్తిస్థలవిషయే, త త్త్రిదాతరక్తపరమ్పరాతరతమతయా - తత్త
త్త్రిదా - స్తత్త్వహారాః, విషయాకారాభితియావత్; తాస్తరక్తపర
మ్పరై వేత్యుపమితసమాసః, అనేన విషయాకారాణాం శీతలత్వ
వైరస్తర్యాదికం ప్రతీయతే, తస్మాస్తరతమతయా - తారతమ్యేన,
జుష్టాయా - స్సేవితాయాః, తారతమ్యవత్యాభిత్వర్థః, ఇదంచవిశే
ణం క్రమేణమోక్షప్రదానే హేతుప్రదర్శనపరమ్, తే, దురుత్యయ
తామ్ - ఫలప్రదేన భగవతా సమ్ప్రదాన భూతేన చేతనేనచా
త్యేతు మశక్యతామ్, విదుఃపదన్తి, [విదోలటోవేతిలటోణలాదేశః]
తరక్తపరమ్పరాక్రాంతనద్యాదికంహి దురుత్యయం భవతీతిభావః.
అత్రోపక్రమేణ పాదారవిద్ధవితరణస్య సవర్థసియస్య తత్త్రిదా
తరక్తపరమ్పరాతరతమతయాజుష్టాయాభిత్వనేన పదద్వయేన సమ
ర్థనాత్పదార్థహేతుకం కావ్యలిక్ష్ణమ్, తచ్చోపమాసజ్జీర్ణమ్, కిం
తత్తస్మాద్దురుత్యయతాం విదురిత్యతానుమాసాలజ్ఞాంకః, ఉప

యతావిదుః || ౭౯ || ప్రణిహితధియాంత్యత్సమ్మక్తే
వృషాద్విశిఖామణౌ ప్రస్థమరసుధాధారాకారాశ్శీద

యోశ్చ సంస్పృష్టికి. ... .. || ౭౯ ||

ఏతావతా ప్రపన్నప్రసక్తః ప్రవణ్ణతః, ఇదానీ ముపాసకా
నామపితృత్సమ్మన్దాదేవభావనా ప్రసాదోభవతీత్యాహ - (ప్రణిహి
తధియ) మిత్యాదినాంత్యత్సమ్మక్తే - శరీర-రాక్షీరన్యాయేనత్వయా
సుసక్తతే, వృషాద్విశిఖామణౌ - వృషాద్రేష్టగ్రీలయాదా రత్నాయ
మానేశ్రీనివాసే, ప్రణిహితధియామ్ - పక్షక్షేణ- వికాగ్ర్యేణ, సిహి
తా - స్వస్థా, ధీర్యేషాముపాసకానామిత్యర్థః, భావనా-స్మృతి స
త్తరూపా, ప్రస్థమరసుధాధారాకారా - ప్రస్థమరసుధా ధా
రాయా ఆకారభిన్నాకారోయస్యాస్మా; సచాకారో విపులత్వమను
కూలత్వమవిచ్ఛిన్నత్వంచ, తథాసతఃప్రసీదతి-ప్రసన్నాభవతి, ప్రసా
దోనామనైగ్రమ్యత్వ-తచ్ఛవిషయా నైరాస్పృశ్యత్వమ్, దృఢ-మస్తిన్నధేవి
వాదోనాస్తీత్యర్థః, (యద్వా) దృఢమ్ స్థిరమ్, యథాభవతితథాప్ర
సీదతీతిక్రియావిశేషమమ్, (ఆథవా) ఉత్తరాధాన్వయావసానేదృఢ
మితియోజ్యమ్, ఇతిహేతౌ, తేషాముపాసకానాంతాదృశభావనాశ్ర
యత్వేన స్వాస్థ్యానామపితాదృశాన్వలేష్పదేత్యర్థః, స్థిరాశయచాత
కాః-స్థిరాశయాః-దృఢాశ్శవసాయాః, ప్రసన్నావచాతకాః, “ప్రస
న్నశ్చాతకోయద్వ”దితితత్సామ్యాత్తత్వేనరూపమ్, నిభృతగరుతస్స
స్త్రీ-గరుచ్ఛబ్దస్సప్రయత్నశ్చ, గవనసాధనవిశేషవాచినోగరుచ్ఛబ్ద
స్యగమనసాధనసామాన్యలక్షకత్వాత్తస్య నిభృతత్వమ్-నిశ్చలత్వ, మ
ప్రపుత్రత్వమితియావత్; నిపుత్రస్వప్రయత్నా ఇత్యర్థః, (చాతకప
క్షే) నిశ్చలపక్షాఇత్యర్థః, డత్తాస్వాదమ్ - డత్తపరిపూర్ణ బ్రహ్మనుభ
వాస్వాదమ్, (వలాహకపక్షే) డత్తజలాస్వాదమ్, విముక్తివలాహ
కమ్ - ముక్తేస్తాపహరత్వాదినా వలాహకసామ్యాత్తత్వేన రూప

ఓభావనాద్యధమితదయేదత్తాదస్వాదంవిముక్తివలాహకం
 నిభృతగరుతో నిధ్యానుంతిథిరాశయచాతకాః || ౮౦ ||
 కృపేవిగతవేలయాకృత సమగ్రపోషేస్తస్త్వయా కలిజ్వలన

ఐమ్, నిధ్యానుంతి - నిర్వర్ణయంతి, యథాచాతక స్తాపారోఽపి
 స్వయత్నంవిహాయకదావలాహకోవర్ణ్యతీతిప్రతీక్షతేతథాస్యానాన్తి
 ఽపితాపత్రయాభిహతస్సక స్వయత్నం విముచ్యకదా పరిపూర్ణభి
 హ్మనుభవామృతా స్వాదహేతుర్ముక్తిర్భవిష్యతీతి ప్రతీక్షత ఇతిభా
 వః, అత్యవత్సదేక శరణత్వేన త్వదక్షరజ్ఞ భూతానాం ప్రపన్నా
 నామపి యాదృశభావనాఽత్ర దుర్లభాభవతితాదృశీం భావనాము
 పాసకేభ్యోఽత్రైవ ప్రసాదయసీతి తాత్పర్యమ్. అత్రతావత్పూ
 ర్వాగ్భేదభావనాప్రసాదస్య సమర్థసియస్య త్వత్సమ్మలక్త ఇత్యనేనస
 మర్థనాత్పదార్థహేతుకం కావ్యలింగమ్, వృషాద్విభామణా విత్యత్ర
 శ్రీవేంకటపతి శుచ్చాదామణిత్యేనాధ్యవసిత ఇతిరూపకాతిశయోక్తిః,
 ఉత్తరాధ్యేచ రూపకాలజ్ఞానం స్పష్టం, ఏతేషాం త్రయాణాం
 సంసృష్టిః ... .. ||౮౦||

అనంతరదశకేన దశావతారద్వారా దయాం స్తోతుకామకప్రభ
 వశోక్తేన తావదర్చితతార విశేషముఖేనదయాకృతం జగదుపకా
 రం ప్రస్తుతమర్చితతార సామాన్యముఖేన నిగమయతి - (కృపే)
 ఇత్యాదినా - హేకృపే? స్తుతిజాతశ్రమా చనయనాయ కృపానా
 మామృతరసేన రసనాంసేచయతి శ్లోకాదా, కృపేవిగతవేలయేతి-
 వేలా - కాలః, కాలవిశేషనిరపేక్షయేత్యర్థః, (యద్వా) వేలా- అ
 వధిః, నిరవధియేత్యర్థః, త్వయా - కరణభూతయా, కరణత్వంచ
 దివ్యమృగళ విగ్రహకర్తృకసమగ్రపోషేతతాత్పర్యకే మేఘవదాచర
 తేచ, విగ్రహాణాం కృపావత్త్వం స్వరూపద్వారేతి ద్రష్టవ్యమ్, కృ
 తసమగ్రపోషేః - కలితసమ్పూర్ణజగతోపేక్షేః, కాళమేఘాశ్చ, విగత

దుర్గతే జగతికాళమేఘాయితమ్ | వృషక్షితిధరాదిమస్థిత

వేలయా - ఉత్పాలయానద్యా, కృతసమగ్ర సన్యాదిపోషా భవ
 వై, వృషక్షితిధరాదిమ - శ్రీవేటూటాది ప్రభృతము, అదిశబ్దేన శ్రీ
 రత్నాదిపరిగ్రహాః, స్థితిపదేషు - భగవత్సాన్తతేషు, అవిర్భూతై,
 స్సమానమిదంకాళమేఘసజ్జేఽపి, తేహివృషక్షితిధరాది మన్వస్థానే
 మ్పావ్యవృత్తైః సానుస్థైః - విష్వక్సేనాద్యనువరసహితైః, (అన్యత్ర)
 అనుకూలవాతాది సాహిత్యాదికం వివక్షితమ్, వృషగతాళిలా
 వగ్రహైః - వృషగతాః, అఖిలాః, అవగ్రహాః నిగ్రహాః, యేభ్యస్తైః,
 “స్వయంవిధాతాఽనురదైత్యరక్ష సామనుగ్రహావగ్రహయోర్యదృశ్య
 యే”తి ప్రయోగాత్; “అర్చ్యస్సర్వసహిష్టు” రిత్యుక్తకర్మణసర్వ
 సహిష్టుత్వాన్నిగ్రహప్రసజ్గరహితైః, అఖిలశబ్దేనాత్యంతదుస్సహమ
 హాపగాధకరణేఽప్యత్యల్పనిగ్రహాఽపి నాస్తీతిప్రతీయతే, వాత్స
 నైకరసత్వాదర్చవతారస్య; (ఇతాన్తరే) అవగ్రహా - వర్ష
 పృతిబద్ధకః, తాదృశైర్వృషాదిపతి విగ్రహైః - అర్చయాతైర్జ్యో
 త్తరశతదివ్యస్థాన సన్నిహితైః, కర్తృభిః; కలిజ్వలనదుర్గతే - కతే
 ర్జ్వలనమతిక్రూరవ్యాపారః, తేనదుర్గతే - దుర్దశాంప్రాప్తే, (య
 ద్వా) కలిరేవజ్వలనో - వహ్నిస్తేన దుర్గతే - తప్తిడయాపీడతే,
 (యద్వా) త్వయాకర్తృత్వకృత సువగ్రహోషః - పూర్ణపోషోయే
 షాం విగ్రహణామ్, “భక్తానాంత్యంప్రకాశన” ఇతి భక్తగోచ
 రాతివేలకృపయాహి విగ్రహపరిగ్రహాః, కలిజ్వలనేనదుర్గతే - దుః
 ఖంప్రాప్తే, జగతివిషయే, కాళమేఘాయితమ్ - కాళమేఘైరివా
 చరితమ్, [కర్తుకకృజ్జలూపశ్చేత్యాచారాథేయంతాద్భవేక్తక], కాళ
 మేఘవదాచారశ్చ విశేషణాద్భిత్తః, (అథైవయోజనా) కృతేవి
 గతవేలయాత్వయా కర్తృత్వ వృషక్షితిధరాదిమ స్థితిపదేషు సన్ని
 హితైఃకృతసమగ్రపోషైస్సానుస్థైర్వృషగతాళిలా వగ్రహైర్వృ

పదేమకానుష్ఠైస్త్వషాద్రి పతివిశ్రీహేగ్వ్య సగతాభలావగ్ర
హౌ || ౨ || ప్రసూయవివిధంజగ త్తదభివృద్ధయేత్పండయేగమీక్షణ

షాద్రిపతివిగ్రహైఃకలిజ్వలనదుర్గ లేజగతిపిషయే కాశ మేఘాయితమ్-
వృషాద్రిపతివిగ్రహాద్వారా కర్త్యాకాశ మేఘ వదాచరిత నిత్యర్థః.
ఏతేనతురీయాయగేఽర్చావతారాణామాశ్రితానుగ్రహకర్త్యాతిశయః
ప్రకాశ్యతే, సచతత్రతేషాం జ్ఞానశక్త్యాదేరప్రీయస్తేనదయాసీయత
మత్వాదత్ర శ్లేషభిత్తికాశేదాతి శయోక్తుస్థాపితా వాచకలబో-
పమా || ... .. || ౨ ||

నకేవలమర్చారూపేణ భగవన్తుం శ్రీనివాసండివ్యస్థానేష్వవతా
ర్యజగదగ్రహాంకృతంభవత్యా, కింతుమత్స్యకూర్తాదిరూపేణాస్యవ
తార్యలోకోపకారిణీత్యాహ - (ప్రసూయే) త్యాదినా= వివిధమ్= దే
వతిర్యజ్మనుష్యస్తావరాది భేదేనబహువిధం జగతాగ్ర్యే వర్గమ్,
(యద్వా) జగచ్ఛబ్దోలోకపరః, సత్యలోకాది భేదేనవైచిత్ర్యమ్,
ప్రసూయ - ఉత్పాద్య, కరణేకర్తృత్వోపచారః, ప్రసూయేత్యనే
న దయాయామాత్మస్వ ప్రతిః, తాదృశైర్మత్స్యదేరీక్షణాది స
దృశైః, (యద్వా) తాదృశైరచిన్త్యశక్తిభిః, ఈక్షణాదేరభి వృద్ధి
హేతుత్వస్యమనుష్యాదా వదర్శనాత్; (అథవా) తాదృశశబ్దేనప్రా
కృశమీనాదే రీక్షణాద్యపేక్షయా స్వరూపతఃకార్యతశ్చవై లక్ష్య
ముచ్యతే, అప్రాకృతత్వాదేవ స్వరూపవైలక్షణ్యం స్ఫుటమ్, లోకీక
మీనాదేరీక్షణాదికం శరీరవృద్ధిమాత్రగమిత్రమ్, దివ్యమీనాదేరీక్షణా
దికం త్వాత్సోబ్ధీవనస్యాప్యనుగుణం భవతీతకార్యవై లక్ష్యమతఏవ
సమిత్యాద్యుపసంగపాదానమ్, సమీక్షణవిచిన్తనప్రభృతిధరితపృథ్వి
తిశబ్దేనసంస్పర్శఉచ్యతే, “ఈక్షణధ్యానసంస్పరైర్మత్స్యకూర్తవి
హాక్యమ్” ఇతిహ్యుచ్యతే, ఏతైఃకరణభూతైః, తదభివృద్ధయే-ప్ర
సూతజగదభివృద్ధిశక్తుమ్, [“క్రియాగ్ధోపపదస్య కర్మణిస్థానిన”

విచిత్రప్రభృతిభిస్సయం తాదృశైః । విచిత్రగుణచి

త్రితావివిధదోషవైదేశీం వృషాచలపతేస్తనమ్ విశసి

ఇతివతుర్థీ, నతుతుమర్థాచృభావవచనా ' దితిసూత్రస్యాయం విష
యః] విచిత్రగుణచిత్రతామ్ - విచిత్రై- ర్నానావిధైః, మత్స్యదిత
త్రదవతారాసాధారణైరితియావత్; తాదృశైరుదేశైః - రూపగుణైరా
త్మగుణైశ్చ, చిత్రితామ్ - చిత్రాంకృతామ్, నానాకారాం కృతామ్,
[తతఃకోటితిస్థాతూర్మణిక్తః] విచిత్రతామ్ - వికరచిత్రతామ్, గుణ
చిత్రితాంబ; గుణై శ్శుక్లాదివర్ణైః, చిత్రితామ్ - సజ్జాతచిత్రతాంచే

తి విరోధాభాసః, (యద్వా) చిత్రై - రాశ్చర్యభూతైః , ప్రాకృ
తమత్స్యసిద్ధుర్లభైరిత్యర్థః; గుణై - జ్ఞానశక్త్యాదిభి రత్మగుణై
స్సాన్దర్యసౌగంధ్యసౌకుమార్యాదిభీరూపగుణైశ్చ, చిత్రితామ్ - చిత్రా
మాశ్చర్యభూతాంకృతామ్, వివిధదోషవైదేశీమ్ - వివిధానాందో
షాణామ్ - ప్రాకృతమత్స్యదిగతానా మజ్జత్వాదీనాం దుర్గణాదీ
నాంబ, వైదేశీ - మతదూరవర్తిమిత్యర్థః . మత్స్యకూర్తాదికామ్ -
అవిశదైస్ హంసావతార సజ్గ్రహః, వృషాచలపతేస్తనమ్ - మత్స్య
కూర్తాదికాం వృషాచలపతేస్తనమిత్యనేనసంస్థానమాత్రం మత్స్య
కూర్తాదిసదృశమ్, రూపం (ద్రవ్యం) త్వనాధారణదివ్యరూపసజాతి
యమితివ్యతే, స్వయంవిశసి - భగవతో మత్స్యదితనుఃకరిగ్రహ
స్య యతఃశ్చిప్తయోజనం భవతు, త్వత్ప్రవేశస్య ప్రయోజన
మిదమేవేతిభావః. అత్రదయాకృత దివ్యమత్స్యదితనుః ప్రవేశస్య
" ఈక్షణధ్యాన సంస్పర్శైర్నత్యత్సకూర్తపిహజ్జమా " ఇత్యుక్తప్ర
కారేణ సమీక్షణాదిభిః ప్రమాత జగదభివృద్ధికరణం ఫలప్తేనోత్పే
క్ష్యతఇతి ఫలాప్సేక్షా, సాదగమ్యా, వృజ్జకాప్రయోగాల్; అసి
ద్ధవిషయావ, సమీక్షణాదిధర్మగదభివృద్ధికరణస్యా నిధత్యాల్; కింబ
విచిత్రగుణచిత్రతామిత్యత్ర విరోధాభాసః, "అభాసత్వేనోధస్య

మత్స్యకూర్మాదికామ్ ॥ ౮౨ ॥ యుగా న్తసమయోచితం
భజతియోగనిద్రారసం వృషక్షీతిభృదీశ్వరే విహరణక్ర
మాజ్ఞాగ్రతి । ఉదీర్ఘచతురర్షీకదనవేదినీంమేదినీం స

విరోధాధానఇవ్యత" ఇతిలక్షణాత్ ; ఉత్ప్రేక్షావిరోధాధానయో
స్సంస్పృష్టి, అపిచాత్రకవేద యాగోచరరతిభావస్య దిప్యమీనాదిగో
చరరతిభావోఽజ్ఞమితిప్రేయోఽలజ్ఞాగ్రతిః. ... ॥ ౮౨ ॥

మత్స్యకూర్మావతారయోరేక స్తోకవివక్ష్య ప్రవీతత్వాదన స్తరం
వరాహవతారముభేదకృతం దయాయాఅపదానవిశేషం వర్ణయతి.
(యుగాస్తే) త్యాచినా= యుగా న్తసమయః. బ్రహ్మదివసావసానస
మయః, అవాస్తరప్రళయసమయఇత్యర్థః, తన్మిత్ర; ఉచితమ్ - ఛరిచి
తమ్, యోగనిద్రారసమ్ - యోగోనిద్రేవయోగనిద్రేత్యుపమితసమా
సః, ఉభయత్రనిర్వ్యాపారశయన సామ్యత్; యోగనిద్రాసమయే
హినాగభోగపర్యజేనిర్వ్యాపారేణ శేతే, యోగవివనిద్రాయోగని
ద్రేజేరూపకంవా; యోగనిద్రానామ్ ' ఆత్మానంవాసుదేవాభ్యంచింత
యేన్మధుసూదన" ఇత్యాద్యుక్తప్రకారేణ సవిఘాతకదివ్యాత్మస్వరూ
పానుభవోజగదగ్రీక్షణానుచింతనమిత్రః, నిద్రాముద్రాలజ్ఞతత్వే; త
స్యారసమ్ - రాగమ్, తస్యారసమ్ - రసేన, మాస్వాదనమితివా; భ
జతి- సేవమానే, వృషక్షీతి భృదీశ్వరే - శ్రీవేంకటేశే, విహరణక్ర
మాత్ - విహరణక్రమేణ, చతుర్ముఖదినావసానే యోగనిద్రారూపోవి
హరణ్చతుర్ముఖదినాదౌజాగరణలక్షణోవిహరణివిహరణక్రమః, నైమి
త్తికప్రశయావసాన ఇతి ఐవల్; జాగ్రతిసతి - [యస్యచభావేన
భావలక్షణమితిసప్తమీ] (ఉదీర్ఘే)తి = శతర్థావర్ణ వానాంసమాహ
రణ్చతురర్ణవీ, ఉదీర్ఘ-ప్రవృద్ధావసానచతురర్ణవీవతథోక్తా; తయాకృత
కదనమ్ - వీడా, తద్వేదినీమ్ , వేదయతి- జ్ఞాపయతితివేదినీ, తామ్
మేదినీమ్ - భూమిమ్, తదభిజుష్టయా - లేన - మహావరాహరూపితా

మధ్యతవతీనయేత్వపభిజుష్టయాదంష్ట్రయా ॥౧౩॥ స
టాపటలభీషణే సరభసాట్టహాసోద్భవే స్ఫురతుగ్రధిప
స్ఫుటస్ఫుకుటికేఽపి వక్త్రేకృతే। దయేవృషగిరీశతుర్దశజ

వృషాద్రిపతిరా, అభిజుష్టయా- స్వీకృతయా, దంష్ట్రయాసమధ్య
తవతీ- త్వన్నియు క్తేనప్రియతమేనకృతం త్వయాకృతమేవ, యథా
రాజభటైశ్శతశతుగ్రవిజయూదికం రాజ్ఞాకృతమిత్యవ్యతే, త్వమితి
పూర్వశ్లోకాదనుషజ్యతే - అత్రసమధ్యతవతీతిసముద్ధరణ్యుడీర్ణ
చతుర్దశవీత్యాది సమర్థనాత్పదార్థహేతుకం కావ్యలిక్తమ్, ఏవంపర
మాపన్నాయాఘామ్యా ఆపన్నివర్తనవర్ణనేన సపత్న్యవజీవ్యత్వ
యాపాతిశయోదయాయాశ్చివ్యజ్యతే. ... .. ॥౧౩॥

అశక్రమప్రాప్తస్మసిహ్నావతారప్రసక్తిః, తత్రస్మసిహ్నావతారస్య
దయాభిమతం పరమప్రయోజనం హహ్లాదాహ్లాదనమేవ, హిరణ్య
వధాచికంతానుషక్తికమితి మత్వాప్రస్థాదలాలన మేవ దయాకృతం
వర్ణ్యతే - (సటాపటలే) త్యారివా- హేవృషగిరీశతుర్దయే? త్వయా
ఖిబ్రీదైవగుణాథః “త్యక్తావైవగుణముత్తమ” మిత్యుక్తప్రకారేణ
శ్రీదైవగుణంత్యక్తైవవృషగిరీశతాజాత ఇత్యేశయః, సటాపటలభీ
షణే- సటాసమూహానశత్రూణాంభయంకరే, తదానీమద్ధతసటాప
టలవర్ణనమాశ్రేణైవహిరణ్యకశిపువృత్తకల్పస్సంవృత్తఇతిభాషః-అ
నేనవక్త్రేస్యవారసిహ్నాత్వందర్శితమ్ సరభసాట్టహాసోద్భవే - సర
భసేన - సవేగేన, ఉచ్చైస్తరేణేతియావత్; అట్టహాసేన, ఉద్భవే-
ఉద్ధతే, పరిస్ఫుటస్ఫుకుటికే - పరిస్ఫుటా - అభివ్యక్తా, భుక్కుటిర్వ్య
స్తింస్తఫోక్తే; స్మసిహ్నాయాపిహేవృషగిరీశతుర్వక్త్రేస్ఫురతుగ్రధిక్య
లేఽపి-స్ఫురన్తీ-అట్టహాసాదినాక్రోధానుభావేనప్రకాశమానాశ్రుత్,
యస్మిన్తస్మిన్తకృతేఽపి, అపివావిరోధోదర్శితః, (యస్యవభావేనభా
వలక్షణమితిసప్తమ)తదానీమేవ,సరోదసదృశా- దనుజచిహ్నుఃపయ

డిమ్మదత్తస్తనా సరోజనద్యశాదృశా సముదితాకృతిర్న

వాత్సల్యాదినా ప్రసన్నానుజితలతయా సద్వసమయా, దృశా నృ
సిహృయాపస్య వృషగిరిశీతుగ్లోచనేన, దనుజడిమ్మదత్తస్తనా-దనుజడి
మ్మస్యదత్తస్తనోయయాసా; స్తస్యప్రవానార్హ త్వసూచనాయడిమ్మ
శబ్దః, శత్రోర్వామిత్రస్యవాయస్యకస్యాపిభవత్వసా, అనుకూల్యస్యశ్చ
లత్యేనుగ్రాహ్యత ఇతిద్యోతితం దనుజేతి, దృశాదత్తస్తనేతిస్యస్తరూప
కభేదః, "రుచిరదళచయశ్యామ శైశ్పత్రజాలైరితివల్, దృశవేవస్తనం
దత్తవతీత్యర్థః, అవలోకనదానేన స్తస్యస్రదానేనేవశోరాప్యాయక
త్యాన్యకస్తస్వనత్వేనరూపణమ్, దృశేత్ప్రేకవచనేనఏకయాదృశాశతలా
వలోకనేనడిమ్మ అనన్దితక, ఇతరయాతుకూర్గదర్శనేన శత్రుర్నిరతిశ
యాంభీతింలమ్మిత ఇతివ్యజ్యతే(యద్వా)దృశా అవలోకనేన, కరణేన;
దనుజడిమ్మదత్తస్తనా-సుధాలహరీసౌందర్యేకటాక్షేణస్తస్యప్రదానే
నైవడిమ్మమాప్యాయితవతీత్యర్థః, దత్తస్తనేతిలతాకాయోగః, ఏవం
ధూత్వాత్వామ్, సముదితాకృతిర్ద్వైత్యసే - సముదితా - సమూహా, పరి
పూర్ణేతియావత్; ఆకృతి-స్వరూపమ్, యస్యాస్యాతతోక్తా; దృశ్యసే
స్పష్టాజ్ఞాయస ఇత్యర్థః, అయంభావః, తాదృశకోగ్రసమయేఽపిదివ్యా
మలకోమలావలోకనేనపుష్టాదాప్తాదనాన్నసిహృయాపపరివర్తతే
భగవతి క్రినివాసేదనుజడిమ్మ విషయా పరిపూర్ణైవస్పష్టం జ్ఞాయస
ఇతి. శత్రుగోచరనిరతిశయ కోగ్రధస్యడిమ్మవిషయ కృపాపూర్తిః
యుక్తత్వేన తయోస్సమకాలత్వమ్, (అభవా) త్వందనుజడిమ్మస్త
నా-దనుజడిమ్మమాశ్వాసయస్తీ, సముదితాకృతిశ్చ- పరిపూర్ణస్వరూ
పాచ, దృశ్యసే - స్పష్టమనుమీయసే, కేనహేతునేతిచేతః సరోజ
సదృశాదృశా-డిమ్మవిషయవాత్సల్యా వా ప్రసన్నానుజితలత్యే
నపద్మసదృశత్వాద్వైత్యేతి. అత్యచక వశ్యేనివాసద మాగోచరనిరతిభా
వస్య శత్రువధౌత్సుకృతత్సుతవిషయప్రేక్ష్యా స్ఫుర్ధిర్జమితి భావగన్ధి

[illegible]

అంతా, అనుభవించుకోవాలి, తగ్గినది తెలుసుకోవాలి

దనుజపిచ్చుడ ప్రస్తావనమహిః, సమదీతా కృతి
 ర్మ్యకన ఇతిసాధ్యమ్, కృతయోజనాయం సమదీతాకృతి
 హేతుః, దనుజపిచ్చుడ ప్రస్తావనమహిః కృతిశ్చద్యకన ఇతిసాధ్యమ్,
 కవిత్తుకృతాసమదీతాకృతిః సమదీతా. సమాధా, అకృతి. స్వయా
 ము విగ్రహిణావాయస్యాస్యా, కృతాశ్చరాపరిగతా కృతిశ్చర్మః, దృ
 శ్యసే- సర్వైరిహిశ్చక్రియస ఇతివాచకః. ... .. ॥౪౪॥

ఏవం నృసింహ తారస్య చ యాభిమతం పరమప్రయోజనం ప్ర
హ్లాదలాలనమేవేతిదర్శితమ్, తదనంతరభావిని త్రివిక్రమావతారేచని
సోమన్నతవిభాగానాదరేణ సర్వేషాం భగవచ్చరణారవింద స్పర్శస్స
కలశ్రేయోనివానధూతః పరమప్రయోజనమ్, బలనిగ్రహాదిక మవా
ంతరఫలమిశ్యభి సన్ధాయానంతరపద్యే తదేవత్రివిక్రమ పాదార వి
ందనివేశసంపాద్యక్రికం దయాకృతలవర్ణ్యలే - (ప్రసక్తే) త్యాదినా -
హేదవే? విధిప్రణిహితైః - విధిహ - బ్రహ్మణా, ప్రణిహితైః సమ
ర్పితైః, సమర్ప్యదక్షైః - పూజాసలీలైః, పాద్యజలైరిత్యర్థః, తై
విక్రమావదానేహి సర్వలోకావధిసముచ్చయం భగవత్పాదకమలం
ధర్మమయేనసలిలేనచతుర్భిగ్గుభైశ్చతురోవేదానధీ యానశ్చతుర్ముఖో
ఽభిషిషేచేతిపారాణికికభావత్యానుసంధేయా, ప్రసక్తమధునా - సమ
న్నమకరణేన, అనేనమధుశ్వరూపణేన “ విష్ణోః పదేపరమే మధ్య
ఉత్స” ఇతిశ్రుతిర్వివృతాధవతి, సమస్తదురితచ్ఛిదా - సమస్తానామ్త
తాకలవర్తిహం సమర్ప్యదక ద్వారాకాలాంతరభావిహించ, దురితా
ని - సర్వవిభానిపాపానిశినస్త్రీతథోక్తమ్, లేనఃనిగమగద్ధినా - నిగమా
నామ్ - “త్రీణిపదావిచక్రమేవిష్ణుగ్లోపాలదాభ్యుకి - ఇదంవిష్ణుర్విచ

మవిశేషతస్త్రిజగదజ్ఞానాద్రీశితుశ్చ రాచర మచీకరచ్చ
రణపక్షజేనాజీ-తమ్ || ౮౫ || పరశ్వథతపోధనశ్చరణన

క్రమేతేధానిదధేపదమ్ - విచక్రమేసృతివిషేషవితమ్ - విచక్రమేత్రి
ద్వే" ఇత్యాదీనామ్, గర్భః- పృతిపాద్యత్వరూపస్సమ్బద్ధః, సవీవాతి
శయావహత్వాదగ్ధఇతివ్యపశ్యతే, తథాచరూపకాతిశయోక్తిః, సోఽ
స్యాస్తీనిగమగన్ధి, [‘అతఃనితనా’ వితినిపుత్యయః] తేన, అజ్ఞానా
ద్రీశితు - స్త్రివిక్రమరూపపరిమితస్య, ఉభయోరపిశీలగుణ ప్రధా
నత్వేననుసదృశత్వాత్పుఖగనుక్తిః, చరణపట-శేన - పట-జత్వరూ
పశేన చరణస్య సుఖస్పర్శితం వ్యజ్ఞితమ్, తథాచ శరసిపుష్పమాలా
నిధానేనేవత్తై విక్రమచరణస్పర్శేన చరాచరం సుఖితంశేఖరితంచా
భూదితిభావః, చరాచరమ్ - చరాణి-జక్లమానిచ, అచరాణి- స్థావ
రాణిచ, తేషాంసమాహరశ్చరాచరమ్, (యద్వా) చరంచతదచరం
చచరాచరమ్, కైశ్చిద్వస్తుభిశ్చరం కైశ్చిదచరంచ, ఏవంభూతంత్రీ
జగత్ - త్రీయాణాం జగతాంసమాహరస్త్రిజగత్, అశేషమ్ - సవి
ద్యతేశేషశ్చరణపట-శేనానజితోయస్త్రి సర్వణితదిత్యక్తనక్రీయా
విశేషణమ్, త్రిజగద్విశేషణంచా; (అశేష)మితి- అవిశేషతః - సుకృ
తిస్పర్శేసాదరత్వం దుష్కృతిస్పర్శేతదభావఇతి విభాగానాదరేణ,
అజీతమ్- ముద్రితమ్, అచీకరః - కారయసేస్త, [కరోతేర్వేతుమ
ణ్ణిజస్తాల్లజ్] నహిత త్తతకర్తానుగుణమన్యూ నానతిరేకేణ ఫలప్రద
శ్చీరమణస్తస్మియోగం వినైవంకరోతీతిభావః; (యద్వా) “రా
మోరాజ్యమకారయ” దితివత్సాన్వితేచ్ఛేచ్ఛే. అత్రసాపయవరూపకమ
లజాకారః, సచరూపకాతిశయోక్తీసజీర్ణః. . . . . || ౮౫ ||

అథతివిక్రమానస్తరభావినః పరశురామావతారస్య త్రిస్సప్త
కృత్వోరాజవంశ వధాత్ప్రత్యేకఫలస్య నకథంచిదపిదయాకృతత్వం
సమ్బవతి, దయాకార్యస్యాను గ్రహస్యతత్ప్రాదర్శనాత్; దయాకృత

త్రోతూపాకృత షీతీశ్వర పశుక్షుల్ తులజకుటుమ

త్వేచదయా యా అనుగ్రహేక హేతుత్వం సన్యాదిత్యా శజ్జాయాం
యాగీయపశూనామివలేషాం హింసాయాస్తచ్ఛ్రేయ స్సాధనత్వేన
నైవలేషామనుగ్రహణతి జామదగ్నానృపతారస్యదయానిబద్ధనత్వ ము
పపాద్యదయాంప్రీతయతి- (సుశ్వధే) త్యానినా హేదయే? కృపా
నామగ్రహణస్య కవివదన కర్పూరగుళికాయమానత్వా దసకృదావృ
త్తిః, వృషాచలద-గుళునా - వృషాచలన ర్తినాదయా పరతస్త్రేణ,
అతఏవహిపరమవ్యోమవర్తీ వృషాద్రిమానీత ఇతి భావః , దక్షైక
నిరూపణీయత్వభ్యాపనాయవిశేష్యసమర్పకపదాంతరానుక్తిః, లేన,
కర్తా , కర్తృత్వంచాలిప్యధాగత్యాలేపం ప్రతిపగ్ధనసత్రోతూ
పాకృతేష్యపాకరణం ప్రతినిహతరక్షితానామితి నిహననంప్రతిచః
భూర్వం ని హ త ర క్షి తా నా మ్ - ని హ తా శ్చ లే ర క్షి
తాశ్చతథోక్తాః; అనివర్త్యపాపప్రవృత్తీనాం హననమేవరక్షణమ్,
తాదృశానాంహిరణ్యరావణప్రభృతీనామ్, హితమ్ - పాశేషుభన
ర ప్రవర్తనమ్, హృదయేనిధాయ - విచార్య, హృదయేనిధానము
పాకరణహేతుః, అనంతరంక్షీతీశ్వరహితాయ పరశ్వధతపోధనప్ర
ధనసత్రోతూపాకృతాః - పరశ్వధతపోధనస్య - పరశురామస్య,
పరశ్వధశబేన ప్రథనార్హత్వంసూచితమ్, తపోధనశబ్దేన సత్రో
తుయోగ్యతా, తస్యప్రథనమేవసత్రోతుః, సచ్చబ్దేనస్వగ్రాదిసాధన
ప్రసిద్ధ క్రి తు వ్యా వృ త్తిః, స తు స్వ గ్రాదిసాధనత్వేనేష్టప్రా
ప్రకోభవతి, సత్వోద్వనివర్తకః, ప్రథనక్రితుస్తుస్వగ్రసాధనం పాప
ప్రవృత్తినిరోధిత్వేనాష్ట నివర్తకశ్చభవతీతి, తతోపాకృతాః, అత్ర
“ఉపాకృతకపశురసాయోభిమన్త్ర్యకృతాహత” ఇత్యుక్తలక్షణో
పాకరణత్వేనహననమాత్రమధ్యవస్యఉపాకృతాఇత్యుక్తమ్, ఉపాక
రణకర్తృత్వంబ జామదగ్నానృపనిష్ఠస్య వృషాచలదయాభీరితమన్త

స్థానకైః। వృషాచలదయాలునాననువిహర్తుమాలిప్యధా
 వ్యమ్, తాదృశాఃక్షీతీశ్వరపశవ- స్తత్తాదృశవరాక్రమి పరశురామా
 పేక్షయా క్షీతీశ్వరాణాం పశుసామ్రాజ్యశూనాం యాగహిం
 సనస్యేవరాజ్ఞాంతత్తత్ప్రభవహింసాయాశ్చభోదరగత్వాచ్చతేషాం
 పశుత్వేనరూపమ్, యాగీయహింసాయా శ్చభోదరగత్వంచ 'స
 వాడవేతస్త్వయసేనరిష్యసి దేవాగ్ ఇ డపిసథిస్సుగేభి' రితిమన్త
 వర్ణైరవగమ్యతే, తేన్యఃషరత్ - స్రజత్, ఉతపమేవకర్ణుమమ్-ఆపథప్ర
 వృత్తరాజహననస్యతేషాంహితతమత్వేన దయానుమతత్వాత్తతజమ
 విభోగ్యంభవంతి కంజగమత్వేనరూపితమ్, తస్యస్థానకైః- రచనావి
 శేషైః, విహర్తుమ్- దుష్టానాంరాజ్ఞాంహితాచరణ ప్రసన్నయాత్వ
 యాసహక్రీడితమ్, అలిప్యధానను - అలిప్తాకిమిత్యత్ప్రేక్షా, [లిప
 డపదేహ, ఇత్యస్తాద్ధాతోకకర్మణిలబ్ధే] కులజకుజు- వస్థానకైస్తస్వి
 విహర్తుమాలిప్యధానస్విత్యత్ప్రేక్షయహింసాయూపం రాజ్ఞాంహిత
 తమంత్యప్రేక్షితయేకృతమ్, లేనచత్వం ప్రీతింకలేతిప్రతీయతే, వృషా
 చలదయాలునేశ్యపాకరణంర్తు ర్దయాలుత్పేక్షా ఉపాకరణంచ
 యాకార్యమితివ్యభిజ్ఞేతమ్, (యదైవంయోజనా) వృషాచలదయా
 లునాకర్తాపరశ్వథ తపోధనప్రధన సతగ్రహపాకృతక్షీతీశ్వరపశు
 త్పరశ్వ తజకుజు-మస్థానకై రాలిప్యధానను - అలిప్తాకిమిత్యత్ప్రే
 క్షా, కిమర్థమిశ్యతఆహ - నిహతరక్షితానాం హితం హృదయేనిధా
 యవిహర్తుమితి-నిహతరక్షితానామ్- యథోక్తప్రకారేణ పరశ్వథత
 పోధనప్రభవ నిహతానాందుష్ప్రవృత్తినివారణేన రక్షితానాంచా,
 నివర్త్యపాపప్రవృత్తీనాం మృతక్షీతీశ్వరాణాంహితమ్- పాపేషు
 నకప్రవృత్తినిరోధరూపమ్, స్వేనకృతంహృదయేనిధాయమహత్తరమి
 మముపకారమాత్మకృతం వనసికృత్యవిహర్తుమ్ - అనేన మహిమాస
 కారేణసుప్రసిద్ధయాత్వయాసహకీడితమితి. అత్రాయమేజాబ

నిధామహ్యదయేదయేనిహితరక్షితానాం హితమ్॥౧౬॥

గోధారక్రమః, అనివర్త్యపాపప్రవృత్తీనాం తేజశ్వరాణాం హనన
స్యలేపాంహితతమత్వేన దయాయానిరతిశయప్రీతి హేతుత్వాత్తదీ
యతతజమపిభోగ్యంభవతీతి కుజుగమత్వేన తదజరూపయిత్వా ద
యాయాం విహారభలకతతజ కుజుగమాలిప్తత్వరూప భర్తృశ్శీనివా
సకృతఉత్పేక్ష్యతే, అయంభగోత్పేక్షితౌలకసంస్వరూపాత్పేక్షితౌ
భేదః, (యద్వా) తతజకుజుగమస్థానకైర్విహర్తుం నన్వానిత్యధా
ఇదయామౌఘస్థతమత్వేన తతజకుజుగమాలిప్తత్వం సిద్ధవన్నిర్దిశ్యవి
హారస్యతస్థలత్వ మత్పేక్ష్యతే, సావవిహారస్యా సిద్ధత్వాదసిద్ధ
విషయాభిలాషేత్పేక్షితౌ, (అథవా) పరశ్వకతపోధన సృజనసమయేద
యాయాం అపినన్నిహితత్వేన సమాభివేదితతజమత్వేన ద్విహసప్తనోధ
నిరతిశయదయాప్రీతిహేతుత్వేన నిమిత్తేన విహారభలక లక్ష్మీవల్లభ
కృతకుజుగమస్థానకాలేపనత్వేనాత్పేక్ష్యతే, తథావేయ మనుక్త వి
షయాస్వరూపాత్పేక్షితౌ, తతజవిష్టుననోద్దహసప్తనలక్షణ విషయ
స్యానుక్తేః; అత్రచతతజకుజుగమత్వక్త రూపకోత్థాపితస్యప్రదర్శితో
త్పేక్షితౌత్రయస్య సద్దేహసంక్లృతక, త్రేధాఽపినప్తవాత్; కించప్రయాచ
లవయాలునేత్యత్ర దయాలునేతివిశేష్యంపరహితనిరతత్వాభిప్రాయ
గర్భమ్, పరహితనిరతత్వస్యప్రథనసత్త్రీయాపాకరణోపయోగిత్వాత్;
తతశ్చపరికరాజుగం, “సాధిపాదే విశేష్యేతు భవత్పరికరాజ్ఞా
రః। చతుర్థాంపురుషార్థానాం చాతావేవశ్చతుర్భుజ” ఇతిలక్ష్య
లక్షణసంక్లృతాత్; ఏవంచాత్పేక్షితౌత్రయసద్దేహసంక్లృతస్య పరికరాజ్ఞా
రస్య పరశ్వకతపోధన ప్రసంగసత్త్రీయాపాకృత తేజశ్వర పశుక్షర
దిత్యుక్తస్య సావయవరూపకస్యచ సంస్కృష్టిః, తలతక్షణాయోగవత్త్రీ
యాణాం స్ఫుటావనేయభేదత్వేన నాజ్ఞాగ్గణావసంక్లృతాః, ఉత్థా
పోత్థాపకభావాద్యభావాచ్చ ... .. ॥౧౬॥

కృపేకృతజగద్ధితేకృపణజన్తు చిన్తామణే రమాసహచ
రంతదారఘ్నుధరీణయన్త్యాత్మయా । వ్యభజ్యతసరిత్వ

అభవర్ణనీయత్వేన కృమిప్రాప్తం రఘుపరిబృధావతారముఖేన
కృపాకృతం జగతకపరమోపకారమాహ- (కృపే) త్యాదినా=వత్స
మాణంరఘూద్వహమనుచిన్త్యతద్గుణావిధ్యుదయోఽయంకవిస్తద
వతారహేతుభూతాం కృపామభిష్టాతి- (కృప) ఇత్యాదినా = కృ
తజగద్ధితే - కృతాని, జగతా - మాశ్రితానాశ్రితవిభాగానాదరేణ
సర్వేషామ్, హితాని - శ్రేయసు-రాణి,యయాసా; కృపణజన్తుచి
న్తామణే - కృపణానా - మాకించ్యన్యప్రాయుక్తదైన్యవతామ్, జన్తు
నాం కార్యమేవయోగ్యతా, నతుజాతివృత్తాదికమితీభావః, చిన్తా
మణే - సర్వాభీష్టఫలప్రదే, సదద్వయేనహితపరాప్రియపరాచేత్యు
చ్యతే, (యద్వా) ప్రాపకాన్తరపరాణాంతస్పర్వాహికా,ప్రపన్నా
నాం స్వయమేవతత్తదిష్టఫలప్రదాచేతి, అస్తాంతావత్త్వయాకృతం
క్రియమాణం కరిష్యమాణంచ జగదుపకారజాతమ్, సర్వపాపహ
రత్వేనత్వత్ప్రతినిధిభూత స్సార్వకాలికోఽయంత్వదనుగ్రహస్తుమన
స్వినామనగిప్రీణయతి తరామిత్యభినందధానఅహ - (రమాసహచ
ర) మిత్యాదిశ్లోకశేషేణ = రమాసహచరమ్ - శ్రీవేంకటపతిమ్,
తదా-విశిష్యవిర్వక్తుమశక్యేత్యైహాక్యాపత్నమయే, రావణేనపీడ్యమా
నానాండేవతానాం తద్వధప్రార్థనాసమయేవా; రఘుధరీణయన్త్యా-
అవతారస్యపరమఫలభూతస్సేతుబద్ధః, అనుషడ్గీకం రావణవధాచికం
చత్తిష్టతు, నిరతిశయసాక్షాత్ఫలభూతం రఘుధరీణంజగత ఉపకుర్వ
న్త్యాకిముకర్తవ్యాన్తరమవశిష్యతే భవత్యాఇత్యభిప్రాయేణాహ-
(రఘుధరీణయన్త్యే)తి- రఘుధరీణంకుర్వన్త్యా, [తతః-రోతిగ్య
న్త్యాటశ్శత్రాదేశః] ఏవం భూతయాత్వయః, రఘుధరీణావతారస్తు
ఏకాదశసహస్రవషణ్పరిచ్ఛిన్నః, ఆకల్పస్థాయీ జగదుపకారస్తుకృ

తిస్సకృదవేక్షణా తత్త్వణా త్ప్రకృష్టబహుపాతక ప్రశమ
హేతునా సేతునా || ౮౭ || కృపేపరవత స్త్వయావృషగి

తత్త్వణా - (వ్యభజ్యతే) త్యాజినా = సరిత్పరిస్సకృద వేక్షణాత్.
ఈక్షణమాత్రమపేక్షితమ్, నతుకాయికంవాదికం మానసంవాహ్య
పారా స్తరమ్, తచ్చసకృత్, నాసకృత్; తత్త్వణాత్, నతువిలంబ్యైః
అవేక్షణాదితి ప్రపదసవ్యావృత్తిస్సకృదితత్త్వణాదిచోపాసన వ్యా
వృత్తికి, ప్రకృష్టబహుపాతకప్రశమ హేతునా సేతునా - ప్రకృష్టా
ని బ్రహ్మవిద్భ్యా హ్యుహననాదీని, బహు-స్యసత్త్వయాని, పా
కాని - మహాపాతకాని, తేషాం ప్రశమః - ప్రకర్షేణశమ, స్సవాసన
శమనమ్; తత్ర హేతునా సేతునా, వ్యభజ్యత. ద్విధాకృతః, అనేన
“ద్వాసముద్రావితతావజూర్యాపర్యావస్తేతేజధరేవపాదాః తయోః
పశ్యంతా అత్యంతస్త్వస్యమపశ్యంతే సేతునా తయ స్త్వస్య” మిత్యు
తిస్సాస్మరితా, అనేనరఘుధురీణా వతారస్యపరమతీకలఘాతసేతు
బద్ధః, రావణవధాదికం త్వానుషక్తికమ్, సేతుబద్ధస్యచ తదభిమతం
ఛరమఖలం దర్శనమాత్రేణ జనానాం పాపహరణమ్, సముద్రతర
ణాదిక మవాస్తరఘలమితి ప్రతీయతే. అత్రచవ్యభజ్యత సరిత్పరితితి
సేతునా సముద్రవిభాగస్య సవర్ధనీయస్యప్రకృష్టబహుపాతకప్రశ
మహేతునేతిసమర్థనాత్ప్రదార్థ హేతుకంకావ్యతిక్రమ, కించాశ్రికవేః
కృపాగోచరరతిభావస్య సేతుగోచరరతిభావోఽక్లమితప్రేయోఽ
లక్ష్మణః, అస్యచకావ్యతిక్రేతాపితత్వాదుభయోరజ్ఞాజ్ఞిభావః. || ౮౭ ||

అథ క్రమప్రాప్తతా ర్తీయాక రామస్యావతారప్రసక్తిః, తత్రచ
లక్ష్మీపరిబృథస్సన్యావాప్తసమస్తకామత్వేన పరిపూర్ణ తావల్లీలా
రూపమశేషం దివ్యంచరితం త్వత్ప్రీతయేజగద్భితత్వేన పర్యవసాయ
యతి, తచ్చబలదేవస్య తార్తీయాక రామస్య లీలాచరితేషా దృష్టమి
తానా. (కృపే) ఇతి హేతుః త్వయాపరవతః కిను వ్యాకృతస్యే

రీతిఃక్రీడితం జగద్భిరమశేషత స్తదిదమిద్ధమర్థాస్యలే ।

మదచ్ఛలపరిచ్ఛయతః - తదుపర్యతఃప్రేక్షిత్వా త ప్రజల

తిభావః జగత్సర్వం తే సరవత్సత్తుత్వ మాపరవాణ, 'శ్రియశ్శ్రియ' మి
తివదితిభావకి, పృథ్వీత్యాదిత్వాత్ప్రతీతీయా, హేతుత్వవివక్షయావాః
వృషగిరీతిఃక్రీడితమ్ - తస్య పరిపూర్ణ త్వేన లీలారూపస్సర్వోఽపి
వ్యాపారః, అశేషతః కార్తేన్మైన, జగద్భిః - జగతాంహీ
తమ్, శ్రేయసగురమ్, భవతి, పరచ్ఛాయావిభవార్చనతా రేషు యా
నిదివచేష్టితానిన ని జగత్సప్తాన్నిదీచయనితానినర్వాణిజగద్భిః
త్వేనపర్యవసాయయతిత్వ స్మృతయే లక్ష్యగిరిబృగతిభావః, తది
దమ్ - తత్ - పరిపూర్ణ త్వేన లీలారూపమ్, ఇదమ్ - జగద్భిఃత్వేనస
ర్వవసితమ్, వృషగిరీతిరశేషం క్రీడిత, మితథ-మనేనప్రకారేణ జగద్భి
తత్వపర్యవసాసేన, అర్థాస్యలే - అర్థశబ్దాదాచప్తఇత్త్వస్మిన్నర్థేతత్త
రోతితదాచప్తఇతిణిచి, అర్థవేదసశ్చానామాపుగ్వాఽన్య ఇత్యాపుగా
గమః, తతఃకర్తృణిలత్] ప్రకాశ్యతఇత్యర్థః, కేసేన్యతః - (మద
చ్ఛలే) త్యాది - మదచ్ఛలేన - మదవ్యాజేన, పరిచ్ఛయతమ్ - మదఇతి
వ్యాజమాత్రమ్, స్వదాశ్రియణమహిమూస్వతఏవపరిభ్రష్టమిత్యర్థః,
పరిణాపుణతసమ్బద్ధి జనదురితనిరీక్షణః, శో వివక్షితః, తాదృశప్ర
ణతదుష్కృతప్రేక్షితమ్ - ప్రపన్నజనదురితనిరీక్షణమ్, యేషాంతైః
మధుపానజనితమదాభినయోఽప్యాశ్రితాపరాధానిరీక్షణ ఏవపర్యవ
సృతీతిభావకి, ఇదంచ బలదేవస్యాశ్రితా పరాధానవేక్షణం దుర్యో
ధనాదివిషయే ద్రష్టవ్యమ్, అత్రదళలపదానార్థ నిరీక్షణమేవ నిషి
ద్ధమ్, మదచ్ఛలేత్యాదినా "భరన్యాసచ్ఛన్నప్రజల పృజినప్రాగృత
భృతా" మిత్యుక్తరీత్యాప్రణతదుష్కృతానామాదరణీయత్వాదితిమ
న్తవ్యమ్, తథా; హతప్రజలదానమైః- లీలావ్యాజేనహతప్రజలప్ర
లమ్బాన్యసురైః, అత్రైవం పారాణికాః, పరస్పరస్యో పర్యధియన్య

దానవైర్లలధరస్య హేలాశతైః || ౧౩ || పృథ్వాతవిభు

విహగనూతేషు గోసదార కేషు స్వయమపితేసాం వేషలః రిగృహ్య
గతం హరిమృసురం స్య యషః సూధో బలదేవతత్త్వం విహాయ
సా నయ వ్రహవధీనిత, ఏవలఘూతైః; హరిధరస్య - బలభద్రస్య, తా
ర్క్షియాకరావస్య; హేలాశతై ర్విపరవిశేషైః కర్తృభిః, ఆర్థావ్య
తఇన్యర్థి, కాశీనీకర్ణ దాదకమపి బలభద్రేణ బలాత్కృతం మరు
భూమా ప్రవాహవర్తనాదినా జగద్ధితత్వే పర్యవస్యతే త్యాద్యా
హ్యమ్. అత్రాశేషతో జగద్ధితత్వస్య సమర్థసియస్య పరవత స్త్వయే
తి విశేషణేన సమర్థ హతాగ్రహ్యైజ్ఞమ్, కించపరవత స్త్వయేతి విశే
షణం కృపాప్రియకరత్వాభిప్రాయగర్భమ్, అశేషతో జగద్ధితత్వపర్య
వసానకరణోపయోగిత్యా; తతశ్చపరకరాలజాగరః, “అలజాగ
రః పరికరస్సాభి ప్రాయే విశేషః” ఇతిలక్షణాత్; తదత్థాపితత్వా
తాగ్రహ్యైజ్ఞస్యలయోరజ్ఞాజ్ఞి భజనజ్ఞకరి, ఉత్థాపకత్వం చాత్రా
శేషతో జగద్ధితత్వరూపసమర్థసియర్థహేతు భూతకృపాపారతన్వ్య
గతహేతుత్వోపపాదకత్వం హేతు ప్రయోగరత్వస్యగవ్యస్య; అపి
చహం ధరస్య హేలాశతైః స్తదిద మిత్రపథ్యావ్యతఇన్యస్యాను మానా
లజాగ్రోవిపక్షితః, తథాహి హరిధరస్య హేలాశతైరశేషతో జగద్ధి
తత్వేనపర్యవసితైః కర్తృభిః కరణైర్వాతదివం వృషగిరీ శితురశేషం
క్రీడితమిత్రం జగద్ధితత్వపర్యవసితతయాఽర్థావ్యతే = ప్రకాశ్యతే, అను
మాప్యతఇన్యర్థి; [కరణత్వనివక్ష్యాయం హరిధరస్య కర్తృత్వమ్,]
హరిధరస్య హేలాశతాని జగద్ధితత్వేనపర్యవసితాని, దృష్ట్వాపురుషో
వృషగిరీ శితురశేషం క్రీడితం జగద్ధితత్వపర్యవసితవనుమనోతితిభావః,
అనుమానస్యవసమర్థసియర్థప్రకాశత్వాత్ప్రత్యక్షప్రత్యక్షతా || ౧౩ ||

అథలక్ష్మీ సఖం వసుదేవగృహే నన్దగోసకులే చావతార్య కృతేజ
గదుపకారసహస్రే ప్రధాన భూతోపకారవర్గ నేనదయాం స్థాతి-

ధర్మవిషయభంగము విశ్వంభరాభరాపనయచ్చలాత్వమువ

(ప్రమాతే) త్యాదినా - ప్రమాతారామ్. సమృద్ధానామ్, విబుధ
 ద్విషతామ్-క్షత్రియకులేజాతానా వసురాణామ్, భరణేన, భిన్నా
 యాః- విషణ్ణాయాః, విశ్వంభరాయాః, విశ్వం
 భరాత్వేఽపి భగవత్సంశ్రితవిరోధిభరణం భేదాయజాతమితిశ్వం
 భరాశబ్దేనసూచితమ్, భరాపనయనకలాత్ - భరాపహరణవ్యాజే
 న, భరాపనయనం వ్యాజమాత్రమ్, జగతాంమోహతిమిరాపనయ
 నమేవ పరమప్రయోజనమితిభావః, త్వమ్ - వశీకృతలక్ష్మీధరాని
 ర్వాప్యజవత్సలావ, (జగత్విషయే) లక్ష్మీధరమ్- శ్రీసవాన, మవతా
 ర్య, వసుదేవగృహేనన్దకులేచేతిశేషః; ఉరస్థిసలత్యోసమౌవహ్య
 విర్భావః, పరత్వచిహ్నైశు ప్రధానధూతత్వాల్లక్ష్మీ సమృద్ధస్య
 తన్మాతోక్తిః, సాచంద్రదర్శనార్థా, పరత్వచిహ్నైస్సరైవస్సమౌ
 వావతారాత్; అవతార్య - అవతారణంకారయత్వా, [అవపూర్వా
 త్తరతేర్హేతుమణ్ణిచ్] నిగమసౌధదీపశ్రియా - నిగమా - వేదవివ,
 సౌధః- సౌధత్వరూపణేన నిగమస్యాపారుషేయత్వాదినా సకలేతర
 ప్రమాణాపేక్షయాన్నత్యం వ్యజ్యతే, తస్య, దీపశ్రియా - దీపస్య
 క్షీర్తిపత్రీ; తయా, (యద్వా) నిగమశబ్దోఽపినిగమాన్తరరక, సమవ
 సౌధః, నిగమాన్తస్యసౌధత్వరూపణేనా పారుషేయత్వాదినాప్ర
 మాణాన్తరాత్సాక్షాద్భ్రష్మాత్ స్వరూపాది పరిపాదకత్వేనపూర్వ
 భాగాచ్చత్వన్నతత్వం ప్రతీయతే, "సౌధోఽస్త్రీరాజసదన" మి
 త్యమరః, సౌధస్యరాజాశ్రియత్వవ నిగమాన్తస్య పరిపాదకత్వేన
 బ్రహ్మశ్రియత్వ మితిభావః, తస్య, దీపశ్రియా - దీపస్య క్షీర్తిపత్రీ,
 న్తయా, (అథవా) నిగమస్సౌధాదివేత్త్యపమితసమాసః, తస్యదీప శ్రి
 యా - దీపస్యత్రీరివశ్రీర్యస్యాస్మా, తయా; అనేన యథాసౌధాగ్రా
 పితోదీపస్సౌధస్థానా సౌధసమీపవర్తినశ్చసదార్థాక ప్రకాశయతి

తార్యలక్ష్మీధరమ్ । నిరాకృతవతివయేనిగమసౌధదీపశ్రీ

ద్వత్పరభావ్యే నోపతితనభాగార్థా తచ్ఛేషతయా పూర్వభాగా
 థాంశ్చప్రకాశయతి శ్రీగీతేతిప్రత్యాయ్యతే, ప్రకాశకత్వంచ “ఇతి
 హాసపురాణాభ్యాం వేదసముపబృంహయే” ఇతివేదోప బృంహణ
 త్వత్; విపశ్చిదవిగీతయా - విపశ్చిద్విగీతయా, సర్వదేశకాల
 వర్తిభిర్విప్రశ్చిష్టగ్రీతాయాం విగానంనదృష్టమ్, అపితునజ్జితపామ
 రసాధారణ్యేననర్వైకప్రమాణ తమత్వేనాభ్యుపగమ ఏవేతిభావః,
 ఏవంభూతయా; గీతయా, జగతి - లోకే, విద్యమానమ్; నఖిలూ
 చైచ్ఛాస్సాధారోపితోదీపస్సాధాన్ధకారమాత్రనిరోధీ, అపితునగరవ్యా
 పినమపినిరుద్ధి, ఏవమత్యున్నతనిగమసౌధదీపాయమానాశ్రీగీతానక
 లలోకవర్త్యస్థతమోనిరాకర్తుంప్రభవతీతిభావః, ఏతాదృశోవస్థత
 మః - గాఢాన్ధకారమ్, అత్రమోహరూపవిషయో నిగరణపూర్వంగా
 ధాన్ధకారత్వేనాధ్యవసిత ఇతిరూపకాతశ్చయోక్తిః, నిరాకృతవతి - నిర
 స్తవతీ, ఉపబృంహణభూతగీతాప్రామాణ్య గౌరవేణ నిగమానాం
 భగవత్పరత్వే నిరీతేనతివాదివిప్రశిషిజనితోమోహానిరస్త ఇతి
 భావః, (యద్వా) స్వప్రామాణ్యవైభవేన స్వయంపేదజగన్మోహం
 శ్రీగీతానిరాకాషీత్, నిగమానామప్యేతత్సమానార్థత్వేన ప్రామా
 ణ్యంజాతమితి నిగమసౌధదీపశ్రీయేత్వస్మేతిభావః, నిగమప్రామాణ్య
 ప్రకాశకయేత్యర్థః, వేదప్రామాణ్యాభ్యుపగమ ఏతత్సమానార్థత్వా
 ద్వేదానామితియావత్; శ్రీగీతావైభవస్తాదృశఇతితాత్పర్యమ్, కృష్ణా
 వతారస్య పరమప్రయోజనంశ్రీగీతావతరణ వస్యత్సర్వ మవాస్తర
 ప్రయోజనమితకణోక్తమ్, అస్మైవాకల్పాస్తస్థాయితయాజగదుప
 కారకత్వాదిభావః, అత్రనిగమసౌధదీపశ్రీయేత్వత్రనిగమో - వేదఏవ,
 సౌధ ఇతిరూపకేనిగమో - నిగమాస్త ఏవ సౌధ
 ఇతిరూపకేవ తస్యదీపశ్రీయాగీతయేతి వ్యస్తరూపకమ్, నిగమస్సాన్

యావిపద్మదవిగీతయా జగతిగీతయాఽన్ధంతమః ॥ ౮౯ ॥

వృషాద్విహాయసాదినః ప్రబలదోర్మరుత్ప్రేక్షిత స్త్విషా

ధర్మశాస్త్రమునకు సమాసేదీపస్య ప్రదివశ్రీర్యస్యాస్తయేత్పుపమానపూర్వపదబహువ్రీహాచోపమాజాగరః, ఏవంచాత్రానయోస్సద్దేహసజగరః, కించాన్ధంతమిత్యత్రమోహయాపవిషయస్యనిగరణాదూహకాతిశయోక్తిః, సాచనిగమసౌధదీపశ్రీయేత్త్యత్రయోజనాభేదేన సావయవరూపకసావయవోపమయో రక్తభూతాయా రూపకాతిశయోక్తేస్సావయవరూపకాద్యనుప్రవిష్టత్వాత్; అపిచభరాపనయభలాదిత్యత్రైతవాపస్తుతిః, “కైతవాపస్తుతిర్వ్యక్తా వ్యాజాదైస్సర్విస్తుతైఃపదై” రితి లక్షణాల్; అత్రచనిస్తుతేః క్వచిద్వస్తునితదీయధర్మనిస్తుతేరన్యదీయధర్మారోపార్థాయా అన్యత్రతద్ధర్మారోపార్థాయావావ్యాజాదైర్వ్యక్తాదైర్వ్యక్తానత్యాం కైతవాపస్తుతిరిత్యర్థః, అత్రచశ్లోకేభరాపనయనగతపరమఫలత్వరూపధర్మనిస్తుతేరన్యత్రజగన్మోహాపనయనే తద్ధర్మారోపార్థాయాశ్చలపదేనవ్యక్తీకరణాత్రైతవాపస్తుతిః, అస్యాశ్చసద్దేహసజగరేణ సంస్పృష్టిః. ... .. ॥౮౯॥

అథవృషగిరీశుర్భవిష్యదవతారేణ కరిష్యమాణం దయాయా అపాదానవిశేషమాహ - (వృషాద్రి) త్యాదినా=అత్రైతకృష్ణావతారకృతవ్యవస్థేషు తతఃకలికిజగరైర్లక్ష్మీచ్ఛాదిభిర్దూషితేషు జనేషుదయమానమనాభవతీకలికిజగరాన్యమూలం ఘాతయితుంహయసాచిత్వేన వృషాద్రిపతిమవతార్యయథా మనోషితంతేన కారయిత్వాపునఃకృతమజురయమన్యోత్యముషర్థవభిసద్ధానతహ - (వృషాద్రిహయసాదిన) ఇతి=వృషాద్ద్రాస్థితస్యహయసాదినః - అశ్వాగోహస్య, హయసాదిత్వమేవాస్య నిరూపకమిత్యన్వేన్నవతారే ప్రతీయమానత్వాద్వృషాద్రికహయసాదిన ఇత్యనుక్తిః, ప్రబలదోర్మరుత్ప్రేక్షితః-ప్ర

స్ఫుటతటిద్గుణ స్త్వదవసేకసంసారవాత్ । కరిష్యేతిద
యేకలిప్రబల ఘర్తనిర్మూలనం పునశ్శత్రయ్యుగాజురం

బలః - కృపాణమపరేషు యథేష్టం వ్యాపారయతుం సమర్థధారాధ
రం స్వచ్ఛందం వర్షయతుం ప్రభుశ్చ, దో - ర్భాహురేవ, మరు, ప్రేనః
ప్రేక్షిత - శచ్చలితః, త్వమాస్ఫుటతటిద్గుణః - స్వతేజసా ప్రకటవిద్యు
ద్గణః, స్వకాంతితటిదలజ్జాత ఇత్యర్థః, వ్యస్తరూపకథేదః, సమరే
ణదాయాదవానితు క్తే సమరరూపదాయాద విశిష్టఇత్యర్థః, ప్రర్యవ
స్యతి హేతౌ తృతీయా తద్వదవసేకసంసారవాత్ - త్వదితభిన్నం ప
దమ్, శీతలత్వతాపహరత్వపాపహరత్వాదినా సలిలాయమానత్వత్స
కాశాదవసేకసంసారవాత్, అవసేకసంసారో నామ లోహనిర్మి
తస్య శస్త్రాదేర్గ్నితప్తస్య సాద్గుణ్యాపాదనాయతోయే నిధానమ్,
అత్ర కృపాణస్య కృపాసమృద్ధ విశేషణావసేకసంసారేణేవ సుక
రస్వకార్యత్వాత్కృపాసమృద్ధవిశేష అవసేకసంసారత్వేనాధ్యవ
సితః, తచ్చాధ్యవసానం నిగరణపూర్వకమితి రూపకాతిశయోక్తిః,
త్వదధిష్ఠానరూపసమృద్ధ విశేషాదవసేకసంసారాదివ సుకరస్వ
కార్యోఽభూదితిభావః, తద్వదవసేకత్యేకంపదంవా; త్వయ్యవసేక
సంసారవానిత్యర్థః, అవసేకత్యాదేః పూర్వవదర్థః, (ధారాధర
పక్షే) అవసేకఏవ - వృష్టిరేవ, సంసారక, బీజాతిశయాధాయక
త్వః, తద్వాత్ - అవసేకేన సంసారేత్యర్థః, వృష్టేరపిభగవద్దయా
కార్యత్వేన త్వదిత్యుక్త్యాత్వత్సకాశాదిత్యర్థః, ఏతావతాసాధనసమ్మ
త్తిరుక్తా, అథ సాధ్యమాహ - కలిప్రబలఘర్తనిర్మూలనః - కలేః కలిసమ్మ
ద్భినః, ప్రబలఘర్తస్య - కలివిజృంభిత మేచ్ఛాద్భిక్తత దుస్సహపీడా
యాః, అత్ర సూలశబ్దేన తాదృశపీడాకరా మేచ్ఛాదయో వివక్షితాః,
నిర్మూలశబ్దాత్తతలరోతి త్యన్తాత్కృత్యన్తాత్ బహులమితీకర్తరి
త్యుక్త] లోకకధారాధర ఆతపాదివిత్ఘర్తనిర్మూలనః, కృపాణ

భువికృపాణధారాధరః || ౯౦ || విశ్వోపకారమితినామ

సదాదుహానామద్యాపి దేవిభవతీమవధీరయన్తమ్ । నా

ధారాధరస్తుకలిప్రబల ఘర్మగర్మలనశత్యాధిక్యోక్తిః, ఏవఽధూతజ
కృపాణధారాధరః, కృపాణఏవధారాధరో - జలధరః, భువి -
ధూమా, తత్రహ్యజు-రోత్పత్తిః, పునః - ధూయః, కృతయుగా
జు-రమ్ - కృతయుగస్య - భవిష్యద్వృక్షస్థానీయస్య, అజు-రమ్ -
ప్రాదుర్భావవస్థామ్, కరిష్యతి, అత్రోపాధుర్భావవస్థానిగీర్వా
జ్జురత్వేనాధ్యవసితా, తాకికధారాధరోవృక్షాద్యజ్జురంకరోతి, కృపాణ
ధారాధరస్తుకృతయుగాజ్జురమిత్యాధిక్యోక్తిః, (యద్వా) కృతయుగే
వృక్షత్వరూపణంగమ్యమ్, తథాచైక దేవవివర్తిరూపకాతీతయోక్తిః,
వృషాద్రహయసాదినగి కృపాణధారాధరశత్యన్వయః. అలజు-ర
స్తురూపకాతీతయోక్తిద్వయోపసంగతం సావయవాదిభేదరూపకమ్,
సింహాత్రకవేర్దయాగోచరరతిభావస్య భగవత్కృపాణగోచరరతిభా
వోఽజ్గమితి ప్రేయోలక్ష్టారః. ... .. || ౯౦ ||

ఏవంనవధిర్దశకైర్దయాం స్తుత్వాస్తుతిప్రీతాయా స్తస్యాస్సకా
శాత్సాన్నిభిలషితం ప్రార్థయతే- (విశ్వోపకార) మిత్యాదినా = ఇతి-
పూర్వోక్తప్రకారేణ, నామశబ్దగిప్రసిద్ధౌ, (యద్వా) ఇతినామ-
ఇతివేత్తర్థః, విశ్వోపకారమ్- విశ్వేషాంజనానాముపకారమ్, విశ్వ
శబ్దస్యలోకపరత్వే విశ్వానాంలోకానాముపకారమితి, సదా- సర్గ
స్థితిప్రలయాది సర్వకాలేషు, దుహానా- మవిచ్ఛేదేనైవతన్వానామ్-
భవతీమ్, అద్యాపి- శతశోవిశ్వోపకారకరణదర్శనేఽపి, అవధీరయన్తమ్
ఆనుకూల్యలేశేనాపి విషయాకారావకాశదానా భావాదవధీరయ
న్తమ్, అవజానన్తమ్; అస్మిన్నవసరేఽత్యంతానన్య గతిత్వాదేవమే
తో స్త్యయైవ మత్ప్రయత్నాదికమనపేక్ష్య, త్వయ్యస్తస్వరక్షా
భవమ్- త్వయాకర్తవ్య, న్యస్తో- నిక్షిప్తః, స్వరక్షణభరః- ఆత్మరక్ష

భోనివేశయ వృషాద్రిపకౌదయేత్వం న్యస్తస్వరక్షణభరం
త్వయిమాంత్యయైవ || F౧ || వైసర్గికేణ తరసాకరుణే

జవిషయభారో, యస్యతమ్; స్వేనైవకృతేభరన్యోసేన్వక్తృకన్యా
ననుసన్ధానప్రకారోఽయమ్, ఏవంభూతమ్, మామ్-శేషభూతమ్, నాథే-
శేషిత్వేనమత్కృత కైక్లర్వప్రతిసమ్పత్తిని, వృషాద్రిపకౌనివేశయ-వృ
షాద్రిపతేస్సమీపేని వేశయ, [సామీపికాభారస్వేవాధికరణత్వాత్ స్త
మ్యధికరణేఽతీసప్రమీ] స్వరూపానురూపంతచ్చరణారవిస్తపరిచరణ
సామ్రాజ్యం, యవదాత్మభావిప్రాపయేతిభావః. అత్రఽఽతీసమ్భాన
నేనదయాయా వృషాద్రిపతిరాఽనతిక్రమణీయత్వంగవ్యతే, ఏవంచ
“సాధిప్రాప్తేవిశేషేన్యేతు భవేత్పరికరాఽగ్ర” ఇత్యుక్తలక్షణః ప
రికరాఽగ్ర-రకి, కించాప్యవధీరయన్తమిత్యత్య “కార్యాజనిర్విశేషో
క్తిస్సతిపుష్కలకారణే” ఇత్యుక్తలక్షణావిశేషోక్తిః, అద్యాపీత్యనే
నాదరణీయత్వసామగ్ర్యాఅవధీరయన్తమిత్యనేనాదగా భావస్యచద
ర్శితత్వాత్; అపిచ నాథఇతి విశేష్యంకైక్లర్వ ప్రతిసమ్పత్తి త్వాభి
ప్రాయగర్భమితిపరికరాఽగ్ర-రకి, -తల్లక్షణంతూక్తమ్, నివేశయేత్వ
స్యసమర్థనీయస్యస్యస్తస్వరక్షణభరమిత్యనేన సమర్థనాత్పదార్థహే
తుకం కావ్యలిక్తమ్, ఏలేషామలజ్గారాణామత్యసంస్పృష్టిః. ||F౧||

నన్వానుకూల్యలేశవర్జితం ప్రాతికూల్యప్రచురంచభవన్తం క
థం విషయాకుర్యామ్? కథంవాత తత్తర్కఫలప్రదానజాగరూకస్సర్వ
నియంతాసమ్మన్యేతేత్యతఆహ - (వైసర్గికేణే) త్యాదినా - హేకరు
ణే? పూర్వత్రోక్తిర్ఘికాలస్తుతిజనిత శ్రమమపనేతుమివ కృపానామా
మృతరసేన జిహ్వసేవనంకృతమ్, అత్రచనామాన్తరరసవిపాసయా
నామాన్తరేణసమ్భాననంక్రియలే - (హేకరుణఇతి) - నిమ్మేతరేఽపి.
నిమ్నా - ద్విసయేనావసతా, దితరేఽపి - దుర్విసేలేఽపి, దయనీయ
త్వాసయికాత్మగుణరహితేఽపీతియావత్, ఔన్నత్యవత్స పీతివిషయే

నయంతాని మ్మేత రేపిమయిలే వితతిర్వదిస్యాత్ | విస్తా
పయేద్వ్యవగిరీశ్వర మప్యవార్యా వెలాతిలక్ష్మన దశేవ
మహమ్బురా శేః || ౧౯ || విజ్ఞాతకాననగతిర్విపరీతవృత్త్యా

తమ్, ఉన్నతప్రదేశంహిప్రవాహనారోహతిభావః, మయి - త్వ
యైవస్వయన్యస్తస్వరక్షాభరే, నైసర్గి కేణ - స్వాభావికేన, అనేన
భగవద్దయానిర్దేశితమత్యమత్తమ్, తరసా - విషయాకారస్వర
యా, నియంతా - ప్రేరితా, మహమ్బురా శే - స్సముద్రస్య, నై
సర్గి కేణతరసానియంతా, వెలాతిలక్ష్మనదశేవ - వెలాతిలక్ష్మనావశే
వ, ప్రళయేహివేలామతిలక్ష్మయఃసాగరః, తద్దశేవావార్యస్సద్ధరి
తైర్దరిత ఫలప్రదేనభగవతాత్వయాప్యనివార్యా, సహిష్ణుయసా
గరస్తైర్లోక్యగ్రాసనప్రవృత్తకేనాపివారయితుంశక్యతే, తే, వితతి-
ర్విస్తారః, స్యాత్ - యదిభవేత్, యదమావిషయాకరోషి చేదితి
యావత్; వ్యవగిరీశ్వరమపి-అః వాక్యనాదరణత్యాదర్తవ్యా * భ
వా * దుదాసీనవదాసీనం మహాకా వ్రుష ఇతి మహాప్రభుమపి,
(యచ్ఛా) “శ్రీయశ్శ్రియ” మితివద్దయాయాఅపిదయాధూతం ఆ
పన్నరక్షణేభవత్యాఅపి ప్రథమతస్సన్నద్ధమపి, విస్తాపయేత్ - కియ
తీయమాపన్నేమ నిర్వాళవత్పలతాఽస్యా ఇతిస్తయా విష్టంకు
ర్యాత్, తస్మాత్తత్ప్రగణాయచాచంత్యయావిషయాకార్యఇతిభా
వః, [హేతుహేతుమతోర్లిజితిలిఖే] “కామప్రవేదనేకచ్చి”దితివా;
అత్రచవిశేషణసామ్యా దప్రస్తుతమసఃసదీవృత్తానస్య పరిష్కరణాత్స
మాసోక్తిః, తస్మాశ్చోపమానుప్రాణితత్వాత్తయో రజ్జగ్గభావ
సఃసఃసః. ... .. || ౧౯ ||

యద్యప్యహంత్యద్రాజకులబలేన ప్రాంతీకూల్యేష్వతి ప్రసక్తః,
తథాఽపిత్వప్యి లాస్వేష్యన్యపరతాం వల్లభస్యాపాద్యదద్ధ ధరత్వలి
లా నివర్తయేక్యనిప్రామేకాహ. (విజ్ఞాతకాననగతి) రిక్త్యాది

వృత్తాదిభిః పరిచితాం పదవీం భజామి | ఏవం విధే వృషగిరిశఠ

యేషమయిత్త్వం దీనే విభోశ్చ మయదద్ధధరత్వలీలామ్ || ౯౩ ||

మానాహసోక్తి ఘనకల్పకవల్లితాన్యః పశ్యత్సులేషు

నా - అన్యచన్యచహితపూర్వజ్ఞో కేన సజ్జతః, విజ్ఞాతశాసనగతిః - స
మృగ్జాతశాస్త్రతాత్పర్యః పయశి, తథాభూతస్సక్, విపరీతవృత్త్యా-
శాస్త్రవిపరీతానుష్ఠానేన, యద్విహితంతదనిషేవణేన యద్విపరీతం
తస్మిషేవణేనచేత్యర్థః, అకృత్యకరణ కృత్కారజైరిత్యావత్; వృ
త్తాదిభిః పరిచితాం పదవీమ్ - వృత్తాదిభిర్గతమార్గమ్, భజామి - స్వీక
రోమి, శాస్త్రవిజ్ఞానపితవ్యపరీతం సర్వమనుష్ఠితవస్తూః, అగతజ్ఞేనహి
రగ్యరావణావయోగ్యహ్యస్తే” మహాజనోయేనగతస్సపథా” ఇతిమ
హాజనమార్గానుసరణే ప్రాప్తేఽన్యసజ్జనమార్గమివ సేవ్యత ఇతిభావః,
ఏవం విధే-విధిం షేచ వివేకసత్యవిశాస్త్రాలంకారశీలే, ఏవం సతి “విదు
షోఽకృమేదద్ధధూయస్త్య” మితిన్యామేనవిధూనాంధూయోదద్ధ
నమేవయుక్తమ్, తథాఽపిదీనేషయి - వీనల్పేనాదద్ధనీయేషయి, నివ
ర్తనంసుకమితిద్యోతనాయలీలాతోవ్యక్తిః, సస్మాత్ “పితవత్పత్నే”
యాః జననిపరిపూర్ణాగనిజనేహితసోత్తమృత్త్యాభవతేచ కదాచి
తకాలుషధీః | కిమేతన్నిద్దోపకరణజగతితిత్వ ముచితైరుపాదైర్వి
స్మార్త్యజనయసిమాతాతదసేన” ఇత్యక్తప్రక్రియాయోద్విలాసై
ర్వల్లభం వశీకృత్యదద్ధధరత్వలీలాం నివర్తయేన్యర్థః. అత్రోదినగ్గవిశే
షణమదద్ధ్యత్వాభిప్రాయగర్భమితి పరికరాలంకారశి, “అలంకా-
రః పరికరస్సాభిప్రాయ విశేషః” ఇతి అక్షణాత్; కిం చవిభోరితవిశే
ష్యందద్ధధరత్వాభిప్రాయగర్భమితి పరికరాలంకారశి, “సాభిప్రాయే
విశేషేన్యతు భవేత్పరికరాలంకారః, ఇతి అక్షణాత్. ... || ౯౩ ||

ఏవం మదీయమకృత్య కరణాదికమవలోక్యదద్ధన ప్రపృత్రమివి
భూత్యవిలాసైర్వశీకృత్యదద్ధధాం నివర్తయేత్సుక్తమ్, ఇతిశపరంద

విదధామ్యతిసాహసాని । పద్మాసహాయకరుణే నరుణత్వి
కింత్వంఘోరంకులిజ్గళకు సేరివచేష్టితంమే॥ ... ౧౦౪॥

ద్దనహేతుభూతాకృత్యకరణాదే రానివర్తయ, కిమర్థం విలక్ష్మ
నః ఇతిన్వాతన్త్ర్యగర్భమువ్యతే - (మాసాహసోక్తి) త్యాదినా-
పద్మాసహాయస్యకరుణే - పద్మాసహాయభూతాయస్యా ఇతచస్ఫుర
తి, మాసాహసమిత్స్యక్తిర్మాసాహసోక్తిః, మాసాహసేతిమకారః
హితాంశానుకారః, మాసాహసమ్ - సాహసంమాప్తిత్యర్థః, నై
వఘనకఞ్చికమ్ - నిబిడకఞ్చికమ్, తేనః మర్మచ్ఛదకేన, వఞ్చితా
న్యః - శాస్త్రాతిలక్ష్మనరూపం సాహసంనకార్యమితి పరమామన్య
పదేష్వాసౌమనసాపితన్నకుర్యాదితి బుద్ధ్యత్పాదనేనవఞ్చితేతర
జనస్సకః, తేషు - వఞ్చితజనేషు, పశ్యత్సు - పశ్యతః, తాననా
దృత్యేత్యర్థః, [వష్టిచానాదరఇతిసప్తమీ] హస్తకేయంలజ్జాభయహీ
నతేతిభావః, అతిసాహసాని - మనసాచిన్వితంవాచా వక్తుమశ్యన
ర్హాన్యకృత్యకరణాదీని, విదధామి-కరోమి, మహదిదమాశ్చర్యమితి
భావః, ఏవంకులిజ్గళకు సేరివ-కులిజ్గళకునిర్నామమాసాహసమితివదక
స్వయంవిదారి తాన్యసిహృదన్తాన్తగతమాంసగ్రాహీశకున్త విశేవః,
తస్యేన, మేఘారంఛేష్టితమ్ - శృంగితామపిభయజనకం చేష్టితమ్-
దుర్వ్యాపారమ్, త్వమ్ - మమపరమశేషిణీభవతీ, లాభాలాభా
హిత్యపీయాపితిభావః, కింనరుణత్వి - అనిరోధేకింమూలమిత్యర్థః, మ
మనిరోధశక్తిసద్భవాద్వా ? తవశక్త్యభావాద్వా ? మమప్రాప్తి
సద్భవాద్వా ? తవప్రాప్త్యభావాద్వా ? తత్తత్కర్మానుగుణ్యేన
దీప్తితీర్ణవేజుటపతీరక్షివ్యతీతివా ? రక్షకాన్తర సద్భవాద్వా?
అథవాకిం ఫలమిత్యర్థః, అనిరోధేహి ప్రత్యుత్తరభవత్యా విపరీతమేవ
ఫలమ్, శేషవస్తుహానిప్రసక్తేః, తస్మాల్, హేపద్మాసహాయకరుణే-
ప్రియసఖ్యాపద్మయాసహమమహితమాలోచ్యమదీయంపాపారమ్భక

విక్షేపమర్హస్యసి గయేవిపలాయితేఽపివ్యాజంవిభావ్యవృష

పాపంతుమావిషయాకృత్యాకృత్యకరణాదేర్హం నివర్తయతు భవతి
త్యాశయః, ఇదంశేషిణి పురతస్థేష ఘాతస్యాను సన్ధానం,
పరాజుగళపరకాలాచి సూరిభిర్భగవద్యామున ప్రభృతిభిః పూర్వాచా
రైర్నిచ్చకృతత్వాచ్చిష్టా చారప్రాప్తశిష్యాద్యనుజిఘృషాయాచ క్రియ
తే, కథమితచేత్; యద్యప్యేవంఘాతా మద్వాధికారిణస్సవృషవ నిత
థాఽపిలేనోపేక్ష్యోః, అపితుమహతాం సమ్బంధపురస్కృత్యయథా
కథంచితోగ్రహీకార్యాఇత్యభి సన్ధాయతేషు సమ్భావితందోషమాత్మ
న్యాగోఽప్యపివం విజ్ఞాప్యతఇతి మన్తవ్యమ్- అత్రకుల్లిశకునేస్సవ్యో
చసాదృశ్యవర్త నాదుపమాలజాగరక, “ఉపమాయత్రసాదృశ్య ల
క్షీర్ముల్లసతద్వయో” రితీలక్షణాత్. ... .. ॥౮౮॥

“విజ్ఞాతశాసన” తిశ్లోకేదద్విధుర్వచీలాంశమయేతిప్రార్థితమ్,
“మాసాహసోక్తి” తిశ్లోకేనిరజుగళస్వతంత్రో ససమ్మన్యతఇతికృ
పాభిప్రాయం పరికల్ప్యదద్దనమూలఘాతం మదీయ మకృత్యకర
ణాదికం నివర్తయేతివిజ్ఞాపితమ్, ఇదానీం కృపాయాస్సవ్యస్తిన్వాత్స
ల్యాతిశయంపతివాల్లిభ్యశ్శక్తిర్నంచానుస్త్వల్యపాత్రికూల్పేవిద్యమా
న ఏవాయంజనోనిరజుగళ మజ్జీకార్యఇతివిజ్ఞాప్యతే - (విక్షేప
ర్హస్యసి) త్యానినా= హేదయే? మాతుర్చాలకఇవస్వస్తిన్వాత్సలో
త్తేజనాయసమ్పూఢనమ్, స్వాధీనసత్వసరణి - స్వాధీయత్వసత్వగు
ణోన్వేషా, భగవత్కృపయైవహి సత్వోద్యోగోభవతి, “సాత్వికస్స
తువిజ్ఞేయస్సవైమోక్షార్థచింతక, ఇతి. (అన్యత్ర) స్వావప్తబ్ధ మృగా
దిగమసమాగ్గా, ద్రాఘీయసీ - దీర్ఘతరా, విపలాయితస్వాపి జనో
ర్గ్రహణసామర్థ్యమస్తీతి. పరికటయితుద్రాఘీయసీత్వక్తిః, (కృపా
పక్షే) విపలాయితః - ప్రాతికూలైక్యసరతః, గ్రహణమ్- విషయా
కారః, (పక్షాన్తరే) విపలాయితః - అతిదూరంపలాయితః, దృఢ

శైలపతేర్విహారమ్ । స్వాధీనసత్వసరణి స్వయమత్ర

తరా - అత్యంతవృథా; కదాచిదప్యశ్రితంనముచ్చస్తి, (అన్యత్ర) అభిజ్ఞరా, ఏవంధూతత్వాద్గుణత్వచ్ఛగుణవాగురాత్వమితి వ్యస్త సూపకమ్, వాగురాయాగుజ్ఞైః- రజ్జుభిః, గృధితత్వాద్గుణ వాగురాత్వమ్, కల్యాణగుణగృధితావాగురాత్వమిత్యపిస్ఫురితి, విపలాయితేఽపి- విశేషేణపలాయితే, అత్యర్థంప్రాతికూల్యపరేఽపి; ప్రతికూలా విప్రకృష్ట అనుకూలస్సన్నకృష్ట ఇతిభావః, (అన్యత్ర) అదిమూరేఽపి, అత్రజన్మ - అస్తిన్త సేవిషయే, స్వవైచ్యద్యోతనాయజన్మశబ్దక, (అన్యత్ర) మృగాదా, వృషశైలపతేర్విహారమ్- పరమవ్యోమనిలయశ్చియఃపతిర్ని సంసరజన్మజాత జీఘృషయాసార్యభౌమ క్రియమాణమృగయావిహారన్యాయేన వృషశైలవనమవతీర్ణః, 'మాయావీపరమానస్తస్యత్వావైకుంఠముత్తమమ్ । స్వామిపుష్కరిణీతీరమయాగమామోదతే'' యద్యపిస్వస్థానస్థిశేషేన సజ్జాల్పమాత్రేణసంసరతోజన్మానానేతుం శక్తస్తథాఽప్యాదరాతి శయేనస్వయ మాగత్యనేతుకామశక్తేమస్థానం విభావ్యమయిషక్షపాత గోపనాయవ్యాజంభావయిత్యేత్యర్థః, స్వయం విక్షేపమర్హసి - అశ్చేనైవ విక్షేప్తాభవేత్యర్థః, మదీయమపరాధగణంవిచిన్త్యరమారమణేనద్విహారేఽపి స్వయమేవసూంక్రీడి కుర్వతిభావః, అర్హసి - యథోక్తప్రకారం కర్తుం తవప్రాప్తిరస్తీత్యర్థః, ప్రసాదంకర్తుమర్హసి, అభయందాతుమర్హసితివల్, (పక్షాన్తరే) జన్తోర్విపలాయితత్వేన ప్రభో రుపేక్షితత్వేఽపి స్వయమేవవిక్షేపమ్ - విసారణమ్, అర్హసి, అత్రచగుణవాగురేతి నోపమితిసమాసః, స్వాధీన సత్వసరణిత్వాది సామాన్యప్రయోగాల్; నాపిమయూరవ్యంసకాది సమాసా శ్రయణేన గుణఏవ వాగురేతి సమ స్తరూపకమ్, గుణవాగురాత్వమితి వ్యస్తరూపకస్యావశ్యకత్వేన గుణవాగురేత్యత్ర సమ స్తరూపకస్వీకారస్యవ్యర్థత్వాల్; తస్మాద్గుణశబ్దచ్ఛసాధారణ ధర్మసమ్పరకః, సా

జన్మాద్రాఘీయసీద్భవరా గణవాగురాత్వమ్ || ౧౫ ||

సన్తస్యమానమపరాధగణంవిచిన్త్యత్రస్యామిహస్తభవ

ధారణ్యంచ శ్లేషమూలాభేదాతిశయోక్త్యతిద్రష్టవ్యమ్, ఏవంచగుణవాగురేత్యత్ర సమానాధికరణసమాసవిశేషః, తథాచాత్రస్వాధీనసత్వసరణిరిత్యాది శ్లేషమూలాభేదాతిశయోక్తి సజీర్ణంవ్యస్తరూపకమలజాగరః, కించవిత్తేపమర్హసిదయే విపరాయిలే పీత్యస్య పమర్థనీయస్య వ్యాజంవిభావ్యవృక్షైలపతే ర్విహారమితివాక్యేన సమర్థవాద్వాక్యార్థహేతుకంకావ్యుజ్జమ్, అనయోస్సంస్పృష్టిః || ౧౫ ||

జననీజడసుతన్యాయేన మాదృశేషువత్సలతరాత్వం మహాపరాధదన్తురితస్వరూప మిమంజనం భగవతిశ్రీవేంకటపతా వసమ్మన్యమానేపివ్యాజేనత్వం వచ్చయిత్యాక్రోడితురుష్కేతి ప్రార్థితం ప్రాక్తనపద్యే, అస్మిన్స్తుయథేచ్ఛసితథామనోరథం పూరయిష్యసే, ఇదానీంతుతదీయాపరాధ గణమవిగణయ్యావశ్యమగ్నేకరిష్యసీతిత్వయిమహావిశ్వాసముప జనయ్యాపరాధ గణాద్భీతిం నివర్తయేతిపార్థ్యతే - (సన్తస్యమానమపి) త్యాదినా - సన్తస్యమాన - మవిచ్ఛిన్నప్రాతరూపేణ మయాక్రియమాణమ్, అపరాధగణమ్ - ఏకఏవాపరాధోన పానగిపున్యేనాచర్యతే, పరస్తవపరాధసమాహితభావః, తంచిన్త్య - విమృశ్య, త్రస్యామి - మహూరగంస్సృష్ట్వేవభావిష్యసనవరామర్చేనచ భీతోభవామి, భవతీంచవిభావయామి - అస్తిన్నవసరే సత్వాపరాధసహిష్టుత్వేన భవతీంరూప్యనిర్భయశ్చ భవామిత్యర్థః, హస్తేత్యుక్తయత్రసమృద్ధ్యతే, పూర్వత్రభేదే, ఉత్తరత్రహస్తే, (యద్వా) హస్తేత్యుక్తయత్రాశ్చర్యే, భయాభయయోః పర్యాయేనావర్తమానత్వాదాశ్చర్యత్వమ్, ఏవంచగారుడమన్త్రీవభ్యన్యత అశీవిషగ్రహణశేనిభామ్ - విషధరగ్రహణలీలానదృశీమ్, తాదృశలీలానక్తస్యహివిషధరక్రూర్యంవిచార్యత్రానశ్చభవతి, మన్త్రీవైభవం విచా

తీంచవిభావయామి । అహ్నియమేవ్యపగిరీశ దయే జహీ

మామాశీవిషగ్రహణ కళినిభామవస్థామ్ ॥౯౬॥ ఔత్సుక్య

ర్యభయహనిశ్చ, తాదృశీదశామయాఽపిప్రాప్తా, తా, మహ్నియ-
శీఘ్రమ్, జహీ - హన్యాః, [హ నేర్జగతాదేశః] తస్మాదశాయాభా-
ధకత్వాతి రేకేణజహీతిచేతన ఇవప్రయోగః, మదీయా నపరాధా
న్మౌతానిగ్రయమాణా నిగిరిష్యమాణాంశ్చ సర్వానశేషతఃతుమిష్య
నగతి త్వయిదృగంవిశ్వాసముత్పాద్యాపరాధగణాద్భీతిం నివర్తయేతి
భావః, (యద్వా) యావచ్ఛరీరపాతంభయాభయయోరనువృత్తిర్నా
వైష్యతీతిశరీర * భయాభయయోరనువృత్తింజహీత్యర్థః. ఉపమా
లజ్జాకరః, ఉపమానోపమేయయోస్సాధారణధర్మః, పరస్యాయేణ
ప్రవర్తమానభయాభయత్వం*యద్యపిప్రతియోగిభేదేన భయాభయ
భేదోఽస్తి, తథాఽపివిష్ణుప్రతిబిష్ణుభావేనాపరాధాశీవిషాది ప్రతి
యోగిభేదాధ్యవసానేన తత్ప్రయోగికభయా భయయోరుభయసాధా
రణ్యంద్రష్టవ్యమ్, తత్ప్రాపివిష్ణుప్రతిబిష్ణుయో రాశీవిషగారుడమస్త్రీ
యోర్గరుడమనోగ్రినోపాత్తః, తదూహస్యసుశకత్వేనోపాత్తప్రాయ
త్వాదితి. ... .. ॥౯౬॥

వేత్తయథా “ మస్యేమాతాజడఇవసులేవత్సలామాదృశేత్వ ”
మితిత్వయైవపూర్వోక్తమ్, నహిశతనాక్రియమాణోఽతిక్రమోమా
త్రేనస్వదతే, తస్మాత్ప్రత్యుత్తమప్తిగతిహేతోరపరాధగణాన్మా
భైషీ, ఇతిదయాభిప్రాయకల్పనేన సమాహితస్సన్పూర్వావస్థాం వి
స్తృత్యదశాన్తరం ప్రాప్తఇవతయైవస్మారితం మాతృత్వంపురస్కృ
త్యన్యాజస్తుత్యాదయాంసౌతి - (ఔత్సుక్యపూర్వ) మిత్యాదినా=
హేమాతః? పోషణీయత్వద్యోతనాయమాతరితి సమ్పాదనమ్, ఔ
త్సుక్యపూర్వమ్- కదానామమహద్భిరపరాధోపహారైరా * తదభిమ
తైర్దయాంసస్తర్వప్రసాదయిష్యామీత్యుత్సుకతాపురస్సరమ్, ఇదం

పూర్వముపహృత్య మహాపరాధాన్తాతకప్రసాద యతు

హాపహరణక్రియావిశేషః, మహాపరాధాన్త - భగవదపచారాదీ
 ననాదికాలార్హితాన్త, మదీయాన్త - మత్స్యస్థానాంచాపచారాన్త, ఏకై
 కమేవదయాన్తాన్త, ప్రికరణసమర్థమిత్యభిప్రాయేణమహత్వవిశేష
 యమ్, ఉపహృత్య - ఉపహరీకృత్య, మాతరిష్టవైయోపహరత్య
 త్వాదాశ్రితాపరాధానా మేవతదిష్టత్వాచ్చేతిభావః. త్వాన్తసాద
 యతుమ్ - నహిమాత్రఃప్రసాదాదధికఃపురుషార్థోఽస్తీతిభావః, మే
 మనభిచ్ఛతి - "మనోరథానామగతిర్నవిద్యత" ఇతిన్యాయేన దుర్లభ
 మపివస్తుమనస్తథావిదిత్వాపీచ్ఛతీతిభావః, ఇచ్ఛావిషయస్య దౌర్లభ్య
 మేవవివృణోతి - (అలిప్యే) త్యాది-త్వమ్ - దుష్పారతరోదరా
 మాతృత్వేన పోషణీయాచభవతి, తాన్త - "ఏషైవాశంసతేలజాః
 స్వేనానీకేనమర్దితు" మితివత్ప్రత్యేకంకృపాత్మకః స్తథనసమర్థాన్త
 చిరకాలసమ్యుత్తాన్తమహాపరాధా, నిరవశేష - మవశేషరహితం
 యథాభవతితథా, దయావైభవాపేక్షయాఽపరాధానా మత్వల్ప
 తయానకించదప్యవశేషయిత్యేత్యర్థః, అలిప్య - [ఈషదర్థేఆత్] అత్య
 ల్పతయాకబళీకారాద్యయోగ్యత్వాద్యథాబాలాదయోఽప్యుక్త్యాది
 ప్వాసక్తంమధ్యాదిజిహ్వయాఽఽస్వాదయన్తి ఏవమీషదాస్వాద్య,
 నిరవశేషమాలిప్యేతి నిరవశేషాస్వాదనేనత్యేవ హీషల్లేహనముచ్య
 తే, ఆస్వాదనాల్పత్వేన ఆస్వాద్యాల్పత్వం ఫలితమ్, అలబ్ధత్వప్రి-
 స్తోదరమనాత్వానురూపోపహారానాహరణత్వప్రిమలభ మనామ
 నోవాకాఃప్రయోగనాదికాలార్హా, మదీయామత్స్యస్థానాంచాకృత్య
 కరణాదినానా విధానంతాపచారాః ప్రత్యేకంత్వదు దరపూరణా
 మాభిత్వపహృతాన్తైస్స మత్తైరపితవత్వప్రిలేఖోనదృశ్యతే, కథమీ
 దృశం మాతరంపోషితుంప్రభవామీతిభావః, తామ్యసి - ఏతావంతం
 కాలంపూర్ణమాహారమాహరిష్యతిసుతఇతిమనోరథేనత్యైవవలబ్ధు

మిచ్చతిమేమనస్తామ్ । ఆలిహ్యతాన్నిరవశేష మలభ్య

త మిదాసిం మనోరథానామాహరవిషయాణాం వన్యత్వాగ్లానిము
పగచ్ఛసీత్యర్థః, అస్తిన్నవసరే, వృషగీరీశ ధృతా - ఏవంగానిముప
గచ్ఛతియ మనాధారాస్థాతుం నశకోపీతీతివిచార్య వృషగీరీశేనధృ
తా, వృషాఖ్యపర్వతశ్రేషే నథ తేత్యసిస్ఫురతి; హేదయేః అత్రపు
నస్సమ్భాగనం మూర్ఛాపరిజీహీర్ష యాకృతమితిమన్తవ్యమ్; అహి
ఇయత్రానవచ్ఛిన్నాతవదుష్పారకుషీలేతి. అత్రవ్యాజస్తతిరలజ్జాహ
రః, ఏవందుష్పారకుషీలేన దుర్భరాసీతీన్దయాత్వదీయా శ్రితవ్యా
మోహూఽపరిచ్ఛిన్నఇతిస్తుతేర్గమ్య మానత్వాత్; తథాహి మహా
పరాధానుపహృత్యేతి మహాపరాధానా ముపహంత్వేన రూపణా
న్నకేవలమాశ్రితా పరాధానాంతోభహేతుత్వాభావః ప్రత్యుత
క్రితిహేతుత్వమపీతివ్యజ్యతే, “వోషోయద్యపితస్యస్యా” డితివ్యాసు
గృహీత సర్వలోకశరణ్యేన, ప్రసాదయితుమిచ్చతీత్యనేనా వాఙ్మ
నసయోరప్యనర్తా నసశ్చైయానపరాధానాశ్రియాక సుప్రసన్నా
ప్రతిగృహ్యతీతిధ్వన్యతే, ఆలిహ్యతాన్నిరవశేషమిత్యత్ర ఆలిహ్య -
ఆనమన్తాదాశ్రితసమ్భన్ధినామప్యపరాధాకస్వీకృత్య - తుమావిషయా
కృత్యేత్యర్థః, అత్రస్వీకరణమాలిప్యేత్వా స్వాదనత్వేనాధ్యవసితమ్,
లేనాత్యాదరేణ స్వీకారోవ్యుజ్జితః, నిరవశేషమతిక్రూరమప్యపరా
ధమాశ్రితీయమితికృత్వా నావశేషితవతీ, ఆపిత్యత్వాదరేణ స్వీకరణే
త్యర్థః, ఏవమాశ్రితవిషయేఽస్యదుష్కారపరిపూర్ణప్రత్యుపకారకరణే
ఽప్యలభ్యత్వప్తి- ర్మయిదృఢతరం విశ్వస్త మిమమద్విశ్వకీయదిదం మ
యోవకృతమితి ప్రత్యుపకారకరణ పర్యాప్తిమలభమానేత్యర్థః, వృ
షగీరీశధృతాసతి - వృషగీరీశేనధృతా - అవష్టభా, అశ్రితవ్యామో
హవిజ్ఞుజ్ఞుజేన కదాచిదియం పుబ్రిహ్మత్వమపిస్వాశ్రితాయదద్యా
దితిధియాదృఢతరం లేనావష్టభేతిభావః, “అవష్టభ్యవతిష్ఠన్”

ప్రిస్తామ్యస్య హి వృషగిరీశధృతాదయేత్వమ్ ॥ ౯౭ ॥

జహ్యద్వృషాచలపతిః ప్రతిఘోషినత్వాం ఘోరస్థితస్త

మితివల్; తతఏవ తామ్యసి - మనసాఽన్యాయముచే మహాపరాధుడు
మణిలతుణ మహిమకా రేకృతేఽనకెచ్చిదిగమిత్వత్వప్త్యాప్రభునిరో
ధేనవగ్గాలయసీన్యధా, అమో "సత్యంజ్ఞానమనస్తంబహే"త్యా
మాత్మతథావత్స్వరూపస్య పరిచ్ఛేదేఽపిత్వదీయాశ్రితవ్యామోహ
స్యనపరిచ్ఛేదభృతభావః, ఏవనిద్వావ్యాజేనస్తుతేర్వ్యభ్య మనత్వా
ద్వ్యాజస్తుతిః, "వ్యక్తిర్వ్యాజస్తుతీర్నిన్దాస్తుతిభ్యాం స్తుతినిష్ఠయోః
కస్యన్వర్థనివివేకస్తేనయసే పాపినోదివ' మితిలక్షణాల్; కించవృషగి
రీశధృతేత్యత్రస్వాభాపికీ వృషగిరీశ్వర ధృతిస్తృప్త్యలాభజనితగ్లాని
హేతు కేత్యుత్పేక్ష్యతే, అలభ్యత్వప్రిస్తామ్యసివృషగిరీశ ధృతీహే
తుహేతుమద్భావస్య గమ్యమానత్వాత్; తతశ్చ హేతుత్పేక్షా,
సాచగమ్యా, వ్యజ్ఞకశచాప్రయోగాల్; "త్వేగ్రిర్భగ్నిమణి కా
న్తావివేకస్వర్గనిన్నగా" మితివల్; అస్యాశ్చవ్యాజస్తుత్య పసాహర
కత్వాత్తయోరజ్గగ్గేభావనజరః॥ ... .. ॥౯౭॥

సత్యము క్తం త్వయివత్సలతగాఽహంత్యదీయానపచారానకేష
తఃక్షమభితి ప్రతిఘస్తువృషగిరీపతేరతిఘోరస్తావకీనా నతిక్రమాన్నప
హతే, తతఃకథంకారం వృషగిరీపతిపదకమలి పరిచరణవిషయస్తస్య
స్తనోరథగపూరయితుం శక్యమయేతిదయాభిప్రాయముత్పేక్ష్యత్రో
వల్లభస్యతావన్నరోషప్రసక్తకి, "అరోషణోహ్యసౌదేవఃసక్కుర్ధస్య
త్యభిశస్తోఽపి"తి తత్స్వభావోక్తేః; 'రోషమాహరయత్రీవ్ర' మి
తిన్యాయేన యదికుప్యతిత్వాంచురగ్భావైవ, "కరుణేకేఽహరతాంత
వోపయాతీ" తిహ్యక్తంప్రకాశి, తస్మాత్త్వదీయం చికిర్షితం తత్ప్ర
తిఘానమాన్యాల్, అతఃకింకరీధూతతద్రోషానకృత్ప్రసదనేనైవప
సన్నాత్వంత్యదాధేయస్సవితఃపురుషార్థస్తస్యతాత్పర్యంత్యంతలయే

ఇవశీతశతాముదన్వాత్ | సామామరుస్తుదభరస్యసనా

త్యభిప్రాయేణోత్తరమాహ - (జహ్య) దిత్వాదినా - హేదయే ? వృ
 మాచలసతి - ప్రతిఘేపిత్వాంసజహ్యత్, యయాపేరితశ్చిక్రియః
 పతిష్ఠిక్రిప్తకుర్తాదివ్యసగరం పరిత్యజ్యకంచిత్రవృత్త మధ్యాస్తే, తాం
 త్వామయంకథంపరిశ్రుత్వం శక్నుయాత్; నూనంభవత్వాదైభవంభవ
 తీ నజానాతీతివృత్తాచలపతి పదస్యభావః, ప్రతిఘేపి - అపినాత
 స్యప్రతిఘేపవనసమ్భవతీతి వ్యజ్యతే, “క్రోధమాసార యత్రీవ్ర”
 మిత్యుక్తప్రకారేణాహృతేపి క్రోధేత్వాంసజహ్యత్, కింతుత్వత్కిం
 కరత్వేనైవ క్రోధమాహరేత్, యదిస్వస్య నిరూపకధర్మభూతాం
 త్వాంత్యజేన్నిరూపకాభావాన్నిరూప్యమపిససిధ్యేదితిభావః, [జహ్యది
 దిత్యత్యలిజ్] హేతుంనశక్త్యిత్యర్థః, కిమివ? ఘర్షోపతప్త ఉదన్వాత్
 శీతలతామివ - ఘర్షణ, ఉపసమీపే, ఉపరివాతప్తః, అనేన తాప
 స్యాన్తగప్రవేశోనాస్తీతిసూచితమ్, ఉదన్వచ్ఛబ్దేనాగాధత్వం తాప
 స్యాన్తగప్రవేశాభావ హేతు తయావివక్షితమ్, అనేనఘర్షోపతప్తః
 దన్వద్దలప్తస్తేనప్రతిఘాటహిరేవ, అన్తస్తుకరుణైవగాధ మావర్తత
 ఇతిసూచ్యతే, సా కిజ్ఞరీహూతభగవత్ప్రతిఘా, అశరణ్యశరణ్యాచ;
 మామ్ - అనన్యశరణ్యం సకృదేవప్రపన్నంవ, అరుంతుద భరన్యస
 నానువృత్తిః- అరుంతుదా - ప్రపన్నవ్యవీడాకరీ, భరన్య ససన్య -
 ఆశ్రితకృతస్య, అనువృత్తి- రావృత్తిర్యస్యాస్సాతథోక్తా; సకృత్కృ
 తప్రపన్నైవ్యాఖ్యేతియమనోరథేఘరితేసతి తదావృత్తిర్దాతవ్య ఫలా
 న్తరాభావాత్ “ఋణంప్రవృద్ధమివమే హృదయాన్నాపసర్వతీ” తి
 న్వామేనమనసిపరివర్తమానా బాధతఇతిభావః, సకృత్ప్రవృత్తైవ
 ప్రసన్నేతిపర్యవసితార్థః, యదుద్దిశ్యైతావత్కార్తిస్తవాసీత్తత్ఫలంకీ
 దృశమిత్యత్యాహ- (త్వద్విక్షణేస్సృశే)తి-త్వద్వల్లభకర్తృకావలోకన
 సమ్మన్ధవ నిరతిశయః పురుషార్థః, తంప్రాపయేత్సర్థః, “మహత్త్వ

సమృద్ధిస్తవీక్షణైస్సృజదమేతవకళిపద్మమ్ ||౯౦|| దృ

భిర్నామవలోక్యతాంనయే" తవల్ "సహత్వాసుదుర్లభ" ఇత్యుక్తమహా
త్మావలోకన విషయత్వంహి మహాపురుషార్థ తయాభగవత్సకాశా
త్పార్థితం యామునాచార్యైః, తత్రతదీయకటాక్ష విషయత్వం
ప్రార్థితమ్, అత్రాపితదీయ కటాక్షవిషయత్వమేవ, తత్రతదీయాభా
గవతాః, అత్రతదీయోభగవానేవ, "జామాతాదయితస్తవేతి భవతి
సమృద్ధిదృష్ట్యాహరింశశ్యేమే" త్యుక్తమ్, తద్వదత్రాపితయాసమృ
ద్ధిశ్చేన భగవానుద్దేశ్యః, తవకళిపద్మైరిత్యనేనతదీక్షణానాం ద
యావిధేయత్వంశీతలత్వ మృదుత్వావికంచవ్యజ్యతే, తవకలేఃస్పృ
శేతివ తదీక్షణైస్సృజితహివ్యపదీశ్యతే, పిథేయత్వాతిరేకేఃస్పృ
శేతివీక్షణసమృద్ధమాత్రం పార్థ్య శే, సమకటాక్షకా లేః విషయాకా
రః, యథాచిరపిపాసితగి పిపాసాధిక్యేన జిహ్వసేచనమపిపార్థయ
తే తద్వల్. అత్రసూర్వార్థే ఉపమాలంకారః, యద్యప్యత్రోప
మానోప మేయయోస్సాధారణ ధర్మోనదృశ్యతే, ఉపమేయతావ
ద్యుపాచలపతౌ ప్రతిఘటపి దయాత్యాగాభావఉక్తిః, ఉపమానే
తూదన్వతిఘ్నోపతాపేపి శీతలతాత్యాగాభావ ఇత్యుభయోర్భే
దాల్; తథాపిదయాశీతలయోగిప్రతిఘ్నఘ్నోపతాపయోశ్చబిష్ప
ప్రతివిష్పభావే నాభేదాత్సాధారణ్యం దృష్టవ్యమ్, ఉత్తరాధేచారు
న్తుదభరన్యననానువృత్తి రితివిశేషణం సకృత్ప్రసన్నత్వాభిప్రాయగ
ర్భమితి పరికరాలంకారః, "అలంకారగిరికరస్సాభిసాగ్రయేవిశే
షణ" ఇతిలక్షణాల్; కించతవ కళిపద్మైరితివ్యస్తరూపకమ్, అనేన
భగవతుకటాక్షణాం కృపాకళిపద్మ స్వరూపణేన తదీయకటాక్షా
నుకూలచిత్ప్రవర్తయతుం కుతచ్ఛిన్నివర్తయతుంచ ప్రభవతికృపేతి
ప్రతీయతే, ఏషాపలంకారాణామత్రసంస్కృప్తిః. ||౯౦||

అభవాత్వదనన్యాహ౯ శేషభూతస్యవస్తునస్త్యయాస్వీకాశే

జ్ఞేపిదుర్బలధియందమనేషిదృష్టంసాత్వాశిఖారిరసి

శేషభూతస్య పార్థనానుమితర్వాకిమర్థాః సహారాజాఽఽప్రీయం
మత్తగజమత్యుజుశ మితస్తతోభావస్తం తత్పార్థనయా తదనుమ
త్సాహశృంఖలాభిర్బర్వాగృహ్లాతి తస్మాన్నిరజుశ మతిదృప్తంత్వచ్ఛే
షభూతంవమాం స్యయమేవానుగృహ్యబలాతోగ్రీడికురుప్వేత్సాశ
యవానాహ - (దృష్టేఽపి) త్సాదినా = దృష్టేఽపి-దృప్తమ్ - దర్శ
నమ్, శాస్త్రాదినాకృత్సాకృత్య వివేకసత్వపి, (యద్వా) [దృష్టఞ్జిత
ర్నణిక్తః] త్సాజ్యోపాదేయ విభాగగోచరశాస్త్రేదృష్టేఽపి-విశద
తమంజ్ఞాతేఽపి, దుర్బలధియమ్ - దుర్బలా - యథాశాస్త్రమనుషా
పయితుమశక్తా, ధీర్యస్యతమ్; అనుషానవిశేషజ్ఞాన హీనమిత్యర్థః,
(అన్యత్ర) దృష్టేఽపి - పురోవర్తినిదర్శనవిషయాకృతేఽపి, దుర్బ
లధియమ్ - మదవశాత్పరిచ్ఛేదుమశక్తధియమ్, దమనేఽపి - తత్త
తగర్మఫలభూతనిగ్రహేనత్యపి-దృప్తమ్, ఏతత్గర్మ వశాత్ఫలమ
యైతావద్దుగ్ధమనుభూత మితగి పరమేతాదృశంనక ర్తవ్యమిత్యను
తాపరహితమ్, (అన్యత్ర) దమనేఽపి - అజుగ్తాది నాదృఢప్ర
హారేఽపి, దృప్తమ్ - తదనాదృశ్యవర్తమానత్, సాత్త్వాఽపి - మ
లాపహరణాదినా గుణయోగాత్సాన్వయ మిహ పాప్రాయ శ్చిత్తం
వివక్షితమ్, మహదుపదేశాదినాప్రాయశ్చిత్తకరణేఽపి, ధూళిరసి
కమ్ - ధూళిశబ్దేనమాభిన్య కరణాత్పాపముచ్ఛలే, ప్రాయశ్చిత్తం
కృత్వాఽస్యకృత్యకరణాదిపాశేషపునఃప్రవృత్తమిత్యర్థః, ప్రాయ
శ్చిత్తస్యవిధిప్రాప్తత్వాన్నతత్ర రసఞ్జినుచితమ్, సాత్త్వావీర్యపినా
వాపప్రవృత్తేస్తు రాగప్రాప్తత్వాత్తత్రగ్రహపుమలభ్యత్యుచ్ఛలే, రసి
కమితి, [అతఞ్జితనావితరక] సాత్త్వాఽఽధూళిరసికమ్ - కవీవమను
స్మృతిః కరోతీతిభావకి, (అన్యత్ర) సాత్త్వాఽపి - జలేఽవసు
జ్యాపి, ధూళిరసికమ్ - ప్లోపరిపాంసుప్రక్షేప లీలారసికమితి మత్త

కంభజనేపిభీషమమ్. | బధ్వాగృహంవృషశైలశ్రేణ్యమ్

గజస్వధావోత్తి, భజనేపిభీషమమ్ - అతివాయముత్పథ ప్రవృత్తిః
అస్మాభిరుపదేశేన నివర్తితవ్య, ఇతిదయాలునాశేన చిన్మహాపురుషే
ణవిప్రతిబోధనాయ సానునయం సమీపగమనేపి హుంకారాదిభి
ర్భయంకరమ్; (గజపక్షే) అహానాదిభిస్సతతపరిచయేక్రియమా
నేపి, భీషమమ్ - లేమానుపిభయంకరమ్, త్వద్వారణమ్ - ఉక్తప్ర
కారేతవమద్విషయ ప్రవృత్తిర్నివారకమిత్యర్థః; [కృత్యబ్యుత్పా
హులమితకర్తరిబ్యుత్] (ఇతరతః) తవవారణమ్ - గజమ్, ఏవం
భూతంమామ్ - తవానన్యార్థే శేషభూతం, గురుభిస్త్వయ్యర్పితం
చ, స్వయమ్, ముక్తప్రకారేణ, మయానివారణేకృతేష్యత్యంతహితప
రాత్వమేవమత్ప్రార్థనామనుమితం వాఽనపేక్ష్యతియావత్; (గజ
పక్షే) మామ్ - లక్ష్మీమ్, విశ్వర్యమితియావత్; ఇదంజత్వద్వారణ
మిత్యస్యవిశేషణమ్, విశ్వర్యస్యగజపర్యాయత్వా దైశ్వర్యత్వేనగజ
వ్యపదేశః, అనుగ్రహశృంఖలాభిః - అనుగ్రహః - పరిపూర్ణవిషయా
కారతదనంతరభావిజ్ఞాన భక్త్యాద్యభివృద్ధి ప్రభృతయ, స్తవీకవిధే
యీకరణసాధనత్వ సామ్యాచ్ఛృంఖలా, స్తాభిః; (గజపక్షే) అనుగ్ర
హసదృశశృంఖలాభిరిత మధ్యమపదలోపిసమాసః, బధ్వా - విధేయా
కృత్య, అత్రవిధేయీకరణం బద్ధనశ్వేనాశ్శవసేతమ్, (అన్యతః) బద్ధ
నంకృత్వా, గృహం - అగ్నేకురుష్వ, యథామదాతశయాదుత్థా
తాలానమత్యజుశమితస్తతోఽపిపరిధావంతంయర్గ్రహం మాశ్మనో
మంత్రగజంశృంఖలాభిర్బధ్వాబలాద్బంధంతి కచ్ఛిత్సాన్వభామస్తథా గు
ణేమసార్వభౌమీత్వమపి త్వద్వారణంమామనుగ్రహశృంఖలాభిర్బధ్వా
గృహణేత్సర్థః. అలక్ష్ణారస్తుప్రకృతాప్రకృతశ్లేషః, కవినాన్వనైచ్యవృద్ధ
ర్భవప్రస్తావేప్రకృతస్యకవే రప్రకృతస్య మత్త గజస్యన శ్లేషాత్;
(యద్వా) దయాశతకాంతర్గతత్వేనాస్య దయాయావపవర్త సేషత్వే

మాంత్యద్వారణం స్వయమనుగ్రహశృంఖలాభిః || ౧౯ ||

నాతకపరం కిమపిమేత్వయి నాథనీయం మాతర్దయేమ

సప్రకృతత్వా దప్రకృతయో రేవకవిమ త్తగజయోన్ల్యేషః, సచానుగ్ర
హశృంఖలాభిరితి రూపకోపమాభ్యాం సాత్వాత్పిఘాశిరసీకమితి ల
క్షణామూలాతి శయోక్త్యానానుప్రాణితః, నచమామేవత్వద్వారణం
త్వదీయమ త్తగజమితగజత్వరూపణంవివక్షితమితివాచ్యమ్, త్వద్వార
ణత్వస్యదయానివారకత్వలక్షణస్య విషయే విద్యమానత్వాన్ల్యేషభిత్తికా
భేదాధ్యవసానేనార్థద్వయైక్యాచ్చత్వద్వారణత్వోపాసచ్ఛవాత్;
(కేచిత్తు)న్ల్యేషమూలాభేదాధ్యవసానేనార్థద్వయైక్యేపిస్వాభావికస్య
భేదస్య సత్వాద్గజత్వోపాసస్సచ్ఛవతీతరూపక మేవాత్రాలజాగర
ణత్వాహుః|| ... .. ||౧౯||

అయంకవిస్తావన్నవత్యశోకైర్దయా వస్తాపీల్, తత ఏకేన
శ్లోకేన పూర్వప్రకృతప్రపత్తిమనూద్య ప్రాప్యత్వరయా భగవత్ప్రా
ప్తిరూపఫలంప్రార్థితవా, అభాష్టభిజ్ఞోకై స్సవైచ్య ప్రదర్శనద్వా
రాఽఽకిచ్చన్యం ప్రకటికృత్యస్వస్యదయనీయ తమత్వం విశదీచ కా
ర, శతతమేనతు శ్లోకేన ప్రార్థితంఫలమన్యతస్సిద్ధం పిచార్యా నస్య
భాసిద్ధస్వాభీష్టప్రయోజనసిద్ధిం పార్థయతే - (నాత) ఇత్యాదినా-
అతః - పార్థయిష్యమాణాత్, పర-మన్యత్, కిమపిమేత్వయినాథనీ
యమ్ - [మభిప్రకృత్యానాం కర్తరివేతిపక్షీ] స్వయీతికర్మణోఽధికర
ణత్వవివక్షయాసప్తమి, నాథతేర్ద్వికర్మకల్పేన దయాయాః కర్మ
త్వాత్;] నాథనీయమ్-యాచనీయమ్, నాస్తి, పార్థయిష్యమాణం
చప్రయోజనం యావచ్ఛరీరపాతం ముక్తభోగేనవర్తనమ్, తతోఽ
న్యత్రిమపిశాథనీయంనాస్తి, కథి మితిచేద్యమ్, తత్త్రిమైహిక? మాము
ష్మికంవా?నతావదైహికంవాచ్యమ్, “అయ్యురన్నంప్రయచ్ఛతీ”తిన్యా
యేనయావజ్జీవం కర్తానుగుణ్యేనతస్యభావాత్; నాప్యాముష్మికమ్,

యికురుష్వతథాప్రసాదమ్ । బద్ధాదరోవృషగిరిప్రణ

తస్య దేహాన్తరభావిత్వేనాల్పాస్థిరత్వాది బోషేణస్వరూప విరుద్ధత్వే
 సచత్యక్తత్వాత్; భగత్పదప్రాప్తిస్తు దేశికప్రసాదాదేవ సిద్ధప్రా
 ణమ్, అతోఽన్యతరమపినావశ్యతే, తథాచోక్తం ప్రబద్ధాన్తరే,
 "యావజ్జీవాజగతనియతం దేహయాత్రాభవిత్ప్రత్యక్తాస్స స్వేత్ప్రచతు
 పదగా నభోగాభోగాః।దత్తేరజ్గ్నిజమపిపదంచేకాదేకాక్షీ"తి,
 నాతఃపరమిత్యతాతశ్చహృక్తమేవదర్శయతి - (మాతా , రిత్యాది
 నా=మాత-ర్థమే, లోకేనర్వామాతరశ్శిశువిషయే రయాసమ్మన్దేన
 ప్రసీదన్తి, తాదృశీదయైవమాతానేత్స్వతః ప్రసన్నేతిభివతి, బద్ధాద
 రః - బద్ధేషు - సంసారిషు , అధ్యాత్మికాది తావత్ప్రయాణావైషు
 ఆదరః, " కదాన్వహంసమేష్యామీ " తివ తత్సన్లేషాదరోయన్య
 నకః; "నస్మారప్రోషితాసుతా - ఉభాభరతశత్రుఘ్నా మహేంద్రా
 రుణోపమా" ఇతి రామలక్ష్మణయోగస్సమీపవర్తిత్వేఽపి ప్రోషితభ
 రతాదివిషయే పితృహృదయవత్సం సారిషు ప్రోషితహృదయభివ్యర్థః
 బద్ధస్సంసారిష్వాదరోయేనస ఇతి సమానాధికరణ ఒహుప్రీహిర్వా
 అతఏవ వృషగిరిప్రణయీ - తత్సంస్లేషరసికస్సన్వృషగిరావవతీర్ణక
 ప్రణయీత్యనేన శ్రీవైకుంఠాదప్యతాగ్నివేశాతశయస్సూచితః, అ
 ఏవ "త్యక్త్వావైకుంఠముత్తమమ్ | స్వామిపుష్కరిణీతీరేరమయాగ
 హమోదత" ఇత్యుచ్యతే, తత్రనిత్యసాన్నిధ్యేఽపి, త్యక్త్వావైకుంఠ
 త్యుక్తమ్, వృషగిరిలాభేనతి శ్రీవైకుంఠ వాసస్యా సతల్పత్వాత్
 "ఉత్తమ, మితితస్యదుస్త్రిజత్వఖ్యాపనమ్, వృషగిరావవతీర్ణక్రి
 మాన మనుగ్రహమాహ - (ముకుంద) ఇతి- భుక్తిముక్తిద ఇత్యర్థః
 భోగాపవర్గయోరేకం వాఙ్మద్యోదదతేద్యయ" మిత్యుక్తరీత్యా
 న్యతరంవాఙ్మద్యో ఉభయందదాతీత్యర్థః, ఏవంఘాతోఽసా- "త
 సామావిరఘాచ్చాస్త్రిస్సయమానముఖామ్బుజః । పీతాన్బరధరస్స

యాయథాసౌ ముక్తానుభూతిమిహదాస్యతేమము

గ్విశాక్షాన్మన్మథమన్మథ" ఇత్యుక్తప్రకారేణ నిరతిశయసౌందర్యకాండహ
 సనిర్దేశార్హత్వీనివాసః, ఇహ - అస్తిన్సంసారమణ్డలవీవ, దేశవిశేషేతు
 శ్రీబ్రహ్మనాథవీవముక్తానుభూతిందాస్యతీతిభావః, (యద్వా) ఇహ -
 శ్రీవేంకటగిరౌ, ముక్తానుభూతిమ్ - ముక్తానామనుభూతిమ్, ఏకస్యమమ
 తేషాం సర్వేషామనుభూతిమ్ - భోగమ్, ఏవమిహేవమక్తానుభూ
 తిప్రార్థనమర్చనతారవిశేషప్రావణ్యాతిశయకృతమ్, పరత్వాదావ
 దర్శనకారాంతరే చదుర్లభం శ్రీవేంకటపతే ర్నివృత్త్యభి విగ్రహసౌ
 న్దర్యవిశేషం గాఢాన్ధకారాగారారోషిత దీపవదతి ప్రకాశం సౌ
 శీల్యాది కల్యాణ గుణ గణంచానుభూయతావతా తృప్తిమలభమాన
 ఇహేవముక్తానుభూతిం పరిపూర్ణానూతరితి సమృద్ధప్రాబల్యం పు
 రస్కృత్యప్రార్థయతే - (నాతశివరంకితమి) త్యనన - "భావానాన్య
 త్రగచ్ఛతీ" తవ దేశవిశేషప్రాప్తిరన్యథాభిమతేతిచమ్మరతి, "సోఽన్యై
 వహన్తహసుమా" పరమాం విభూతింబుభ్వావధూయచరితంతవ
 సేవతేఽసౌ" ఇత్యవతారగోచరతాదృశభక్తివిశేషశాలినోహి కతి
 చనమహాన్తః, మే - అసమ్భవితత్వమవిచార్యాన్యైవ ముక్తభోగం
 వాఙ్మతేమహ్యమ్, నహిశిశుజనఉపపత్త్యనుపపత్తిచిదార్య స్వాభీష్ట
 సిద్ధిమూల్యసకాశాదిచ్ఛతీతిభావః, యథాదాస్యతి - యేనప్రకారే
 ణవశీకృతస్సన్ననుపపన్న మప్యర్థందాతు సమ్యన్యతే, అఘటిత ఘట
 నాచతురస్యపురుషోత్తమస్య కిమనుపపన్నం నామ తథా - తేనప్ర
 కారేణ, తంచప్రకారంత్యమేవవేత్సీతిభావః, మయి - త్వద్రాజకుల
 మహిమ్నా శ్రీనివాసమప్యనాదృత్యవర్తమానే, ప్రసాదంకురుత్వ - ఆ
 త్తనేపదేనత్వ దిష్టసిద్ధిర్నయాప్యార్థ్యత ఇతిగమ్యతే, శిశుజనమనోర
 థపూరణం హిమాతుస్స్వప్రయోజనమితిభావః, ముక్తానుభూతిశ్చ
 సేవైవస్తోత్రాన్తరేఽను సంహితా, "త్వందేత్వ సీవసితవాన్తి సమీప

కున్దః॥౧౦౦॥ నిస్సీషవైభవజుహామివ తాంగుణానాంస్తో

తచ్చేత్వయ్యస్తేభ క్తిగనఘాయదిహ స్తినాథ! సంస్కర్యతేయదిహదా
 గజనస్త్యదీయస్సంసార ఏషభగవన్నచవగ్గవేవ " ఇతి, అతఏవశతత
 మేనశ్లోకేన స్తోతుస్సవ్యసరష తాత్పర్య విషయోదర్శితః, భగవత
 శ్చేవేషటపతేరనన్యసామాన్యం చివ్యచక్లభవిగ్రహసౌందరీంద్రియా
 వయవాహం దివ్యాభరణైస్సహస్సభ్రాతృం సౌఖ్య్యాదీంశ్చస్థలైభ
 వేరాత్యుజ్వలాన్విశదతమసుభవకతదమభవజనితప్రీకారితామపహ
 రకథోజ్ఞ తామమతాగన్ధదూరగాం తపీయపర్యవ్రాంచతచ్చరణార
 విద్వాశేషశేషవృత్తింముక్తభోగాదనూనాంభశేయమితి. అత్రచబద్ధా
 దరోవృషగిరిప్రదయ్యాతివిశేషం ద్వయమభివ్యభలపదత్వాభిప్రాయగ
 ర్భమితిశరికరాలజ్ఞాఃరః, "అలజ్ఞాఃరఃశరికరస్సభిప్రాయేవిశే
 షణ" ఇతిలక్షణాత్; కించముకున్దపదంభుక్తిముక్తిప్రదమితిభుక్త్యాన
 మభివ్యాసం స్యారస్యాసురోధాదిహౌవముక్తభోగప్రదత్వాభిప్రాయ
 యగర్భమితిశరికర ఏవాలజ్ఞాఃరః॥ ... .. ॥౧౦౦॥

ఏవంశ్లోకశతకేన దయాస్తుతిం నిరవర్తయత, అనన్తరం భగ
 వతోలక్ష్మీసఖస్యజగత్సృష్ట్యాది సాక్షాత్సాధనఘాత జ్ఞానశక్త్యా
 దిగుణేషుజాగ్రత్సు తాననాదృత్య ప్రవర్తిలేయం స్తుతిస్తేహంకోపా
 యనభవేటమితి దయావివక్షిత ముష్ణేత్యుగళగుణ సార్వభౌ
 మ్యాభవత్వామిన్ద్రైయతోషితై స్త్యచ్ఛేషఘాతైస్సర్వైకల్యాణ
 గుణైస్త్యదాశ్రయప్రాబల్యాజ్ఞాతం కుతచ్ఛదశిభయరహితత్వం నూ
 నమభినందితం సద్బుధీకృతంభవేదిత్యుత్ప్రేతయోత్తరమాహ - (నిస్సీ
 పే) త్యావినా - నిస్సీషవైభవజుహామ్ - "పరాఽస్యశక్తిర్వివిక్షై
 వక్రూయతే స్వాభావిక్షానబలక్రియాచ" ఇత్యాదిత్రుప్రసిద్ధనిరవ
 థికమహిమశాలినామ్, యథాఽఽహుర్యామునానార్యాః, "ఉప
 ర్యుపర్యుజ్జనువోఽసి పూరుషాస్సృకల్ప్యతేయేశతమిత్యనుక్రమాత్।

మర్తమేచ్ఛగిరిశగుణేశ్వరీత్యామ్ తైశేవనూనమవశైర

గిరస్త్యసేకైకగుణావధీప్సయాసదా స్థితానోద్యమతోఽద్య శేరతే" ఇతి, తాదృశామ్, గుణానామ్ జ్ఞానశక్త్యాదీభగవత్తల్యాణగుణానామ్, మిషతామ్-పశ్యతామ్, తత్సంక్షమేవేత్యర్థః [పష్టిగానాదరణిషష్టి] నిరవధికవైభవాన్మణాన్వశ్యతోఽనాదృత్యేత్యర్థః, మిషతామితిచేతనసమాధిసా, చేతనసమాధిప్రకరణాత్; అనాదరేహేతుమాహ-(మృగిరిశగుణేశ్వరీ)మితి=మృగిరిశగుణానామీశ్వరీమ్, "దోషాభవేయరేతేయనినామదయేత్వయావినాభూతా" ఇ-జ్ఞానశక్త్యాదీనాంకల్యాణగుణత్వస్యదయాయత్తత్వాత్; "అనుచరశక్త్యాదీ"తిక్లోకప్రక్రియాయాచసకలగుణసార్వభౌమమిత్యర్థః, సహీశ్వరవవలమృచ్ఛి తానాంతద్భుత్యేభ్యోభీతిరితిభావః, తాదృశీంత్యాంస్తోతుః, [కర్తృకర్మణోః కృతీతిప్రాప్తాయాష్టస్థాః సలోకాప్యయనిష్ఠా, ఖలర్థతృణామితిత్వన్నస్తత్వాన్నిషేధః, తతిశ్చకర్మణి ద్వితీయేతిద్వితీయా] ఏవంభూతస్య, మేమమ, తవబలాత్ - త్వదాశ్రయప్రాబల్యా, జ్ఞాతంయదుకుతో భయత్వమస్తీభగవత్కల్యాణగుణాన్తరేభ్యో భగవతశ్చభీత్యభావస్తదితర్థః, అవశైః - స్వసామినిస్తోత్రజనితప్రీతి పరవశైస్తైశేవ, యాననాదృత్యత్వామస్తాపం యేభ్యశ్చభయశఙ్కా-తైరేవకల్యాణగుణైరభినిర్దితంసత్, అస్మాకం స్వరూపస్థిత్యాదికం యస్యామాయత్తం కింబహునాపునుషోత్త మోఽపియశ్శమ్భుధాత్సమస్తకల్యాణగుణాకరోభవతి, అన్యథా "దోషాభవేయరేతే" ఇతిసమస్తదోషాకరస్సాస్యత్, అస్మాకంచస్వరూపందోషత్వమేవ స్యాత్తాంక్యపాంస్తువతానిరతిశయప్రీతిరుత్పాదితా, తరుమూలేసి క్తహితరోరగ్రం పల్లవితంభవతి, సత్వగ్రేసిక్తే, తథాఽఽగ్నవిషయస్తుత్యానైతాదృశీప్రీతిరస్మాకముదేష్యతీతి సశిరఃకప్పమనుమోదితంస; త్సత్వాపితమ-సత్యంకృతమ్, ఉక్తంనా; సత్యమచాధితమ్, దృఢీకృతమిత్యర్థః; [సత్యశ

భిన్నైకం మేనత్యాపితం తవ బలాదకుతో భయత్వమ్॥ ౧౦౧॥

అద్య పితద్వ్యవగిరీదశయే భవత్యామారమ్ మత్రమ

ద్వాత్సత్వమాచష్టేకరోతి వేత్సస్త్రిన్నరేన త్యాపపాశేణి నిచిలపుగా
గమీచకృతేకర్మణి క్తః] అనుమోదసేనస్థిరీకృతమితియావత్, కథమిద
మవధార్యత? ఇత్యతతహ - (నూన) మితి = నూన - మనంశయమ్,
జ్ఞానశక్త్యాది కల్యాణగుణాన్తర స్వభావపర్యాలోచనయా త్వత్స్వ
భావపర్యాలోచనయాచఏవం నిశ్చయితఇతిభావః. అతనిస్సీమవైభ
వజుషాం మిషతామితివిశేషణద్వయమనాదరణీయత్వాభిప్రాయగర్భ
మితిచరిక రాలజ్ఞాః, వృషగిరీశగుణేశ్వరీమితివిశేషణంస్తోతవ్యత్వాభి
ప్రాయగర్భమితి తత్రాపిపరిక రాలజ్ఞాః, కించశఃకృపాగోచ
రరతి భావస్య కల్యాణ గుణాన్తర విషయ రతిభావోఽక్ల మితిప్రే
యోఽలజ్ఞాః, త్రయాణామత్రసంస్పృష్టిః॥ ... .. ॥౧౦౧॥

నిస్సీమవైభవశాలిత్వస్య సర్వగుణసాధారణ్యేఽపి దయాయా
స్సకలగుణసామ్రాజ్యేన దయాన్తవనస్యైవ సమస్తకల్యాణగుణప్రీతి
హేతుత్వాత్సైవస్తోతు మారజ్ఞేత్వక్తమ్, నన్వనాద్యన్తానామస
త్త్వేయానాం పురుషదోషదురగానాం వచసామపి దుష్ప్రవేశవైభ
వాంకృపామల్ప విషయాపురుషవాక్య భంగవివిక్షేత్? కథంతరాం
వాస్తోతుమారభేత? ఇత్యాశఙ్కతదిదమతి సాహసం సాక్షార్థయ
యాభవత్యా సహ్యతామిత్యాహ - (అద్యాపి) త్యాదినా = అనేన
పరమసాహసేన కింఫలమితిచేత్; “అమ్నాయానామసీమ్నామపిహ
రివిభవే వర్ష బిందోరివాబ్ధౌ సమ్పన్ధాత్సావ్యేలాభో నతుకబళనత
స్తోతురేవంసకింమే ” ఇత్యభియక్తోక్తస్సమ్పన్ధాత్సావ్యేలాభః పృ
యోజనమితిభావః, హేమృషగిరీదశయే? వృషగిరీశపదేన పరపూర్వ
హానిదయాఽర్చితారాన్తరదయాచవ్యావర్త్యతే, కారుణ్యపౌణ్య
క్షమాది కల్యాణగుణానాం ప్రకాశాతశయస్యపరాకాష్ఠాఽర్చిత

నిదంప్రకృతస్తుతీనామ్ । సంధర్శితస్వపర నిర్వహణాన

తాఁకి, అర్చావతారేష్వర్ణా వతాగోవుషగీరీతః, తస్యదయాచే
 తిరమువ క్తవ్యమవాఙ్మనఃగోచర ప్రభవశ్చై సర్వాపరాధసహత్వే
 చ; భవత్యామ్ - త్వద్విషయే, అనిదంప్రకృతస్తుతీనామ్ - ఇద - షేత
 తాఁలసమృద్ధిత్వమ్, ప్రథమంయసాంతాః, ఇదంప్రథమా, ప్రానభ
 వస్తీత్యనిదం ప్రథమాః - అనాదికాలసిద్ధాః, తాసాంస్తుతీనామ్ -
 శ్రుతీనామిత్యర్థః, [కర్తరివష్టి] అద్యాపి - శ్రుతిరూపస్తుతీనామ్
 "సర్వేవేదాయత్పదమావనస్తీ" తిత్వదైవభవప్రతిపాదకత్వస్యానా
 దిత్యేఽప్యస్మిన్నపికాశేతత్ - "గిరస్త్యదేకైకగుణావధీప్యయాసదా
 స్థితానోద్భవతోఽతిశేరత" ఇతిప్రసిద్ధమ్, అరవ్యమాత్రమ్ - స్తుత్యార్
 మ్భవసమతులతతమాంశోఽపి నివృత్తఇతిభావః, తదిదంసాహసమిత్య
 త్తరత్రవాఽన్వయః, ఇదంపూర్వార్థమేకంవాక్యమ్, ఏతాదృశీశ్రుతీ
 నామవస్థాచేదిదమస్మచ్చేష్టితంమహానపరాధ ఇత్యత్రవక్తవ్యం నావ
 శేష్యత ఇత్యభిసంధామైతదపరాధసహనమపిస్వపరనిర్వహణ సమర్థా
 యాంభవత్యామేవాయత్తమిత్యాహ - (గద్దర్శితే)తి - షష్టస్యవిశేష
 శూన్యస్య, షష్ఠిఃసహిషద్దినోఽపియజైలక్ష్యంస్వాధికారానధికా
 రౌచఽవార్యశ్లాఘస్తే, యద్వాతద్వాప్రలపక్తితిభావః, ఏవంభూతస్య
 మే, త్వయి - విషయే, తదిదమ్ - తత్ - అతిమాత్రమ్, ఇదమ్ -
 అర్చాపరాధరూపం సాహసంస్తోత్రప్రకృతిహాసమ్, ననుభక్తి
 కారితాయావాచిక కైశ్చర్యరూపాయాస్తుతి పశ్యత్తే రపరాధ
 కోటినివేశకతః ? మితీదేదిత్యమ్, అల్పమతినామరుషేణాః పరిచ్ఛిన్నే
 షష్ఠిఃస్తోతుమారభేసతి షష్టమతీనాం పరిచ్ఛిన్నత్వశ్చాఽస్యాద్వన్తు
 లోఽపరిచ్ఛిన్నస్యాప్యల్ప మతినమృద్ధవోమాదతలపరాధకోటి నివే
 శఇతికపేరభిప్రాయః, కృపాభిప్రాయేనైవాయమపరాధః, గద్దర్శి
 తస్వపరనిర్వహణానతి-గద్దర్శితమ్ ప్రకటితమ్, స్వపరయోః- స్వస్యప

హేధామన్తస్యసాహసమిదం త్వయివద్దినోమే || ౧౦౨ ||

[ప్రాయోదయేత్వదనుభావ మహామ్బురాశాప్రాచేతసస్య]

రస్యనిర్వహణమ్-నిర్వాహణాయయాసాఃస్వపదనిర్వాహణ క్రింప్రక
టయై నీత్యర్థః, స్వసమ్మేనభగవత్పరారాధనహత్వ రూపమతిశయ
మాదధాతి, స్వస్యీంస్తుస్వయమేవతపతశయ మాదధాతితి భావః,
తథాభూతానతి, సహేధాః - దయావశాదేవహినర్పత్రాపరాధ
సహత్వం దృష్టమ్, సాక్షాద్దయాయా స్తవదయా స్తరానపేక్షణాత్స్వ
యమేవతమేధాఇత్యర్థః. అత్రమన్తస్యవద్దినోమిశేషగద్యయందయసి
యతమత్వాభిప్రాయగర్భమితిపరికరాలజ్ఞాః, కించనన్తర్నితస్వపరని
ర్వహణేతివిశేషగందయా స్తరనిరపేక్షరక్షకత్వాభిప్రాయగర్భమితిత
త్రాపిపరికరాలజ్ఞాః, అత్యవకవేదయాగోచర రతిభావస్యశ్రుతి
గోచరరతిభావోఽజ్ఞమితి ప్రేయోఽలజ్ఞాః, ఏతేషాం సం
స్పృష్టిః || ... .. || ౧౦౨ ||

మహానయమపరాధగీ త్వయితామిత్యుక్తమ్, అభవాఽయమప
రాధవీవాదరణీయతా హేతురస్త్విత్వాహ- (ప్రాయ) ఇత్వాదినా-
హేదయే ? త్వదనుభావమహామ్బురాశా - త్వన్మహిమ మహాత
థా, తద్విశిష్టస్యైవమహామ్బురాశిత్యాత్సప్తమినిర్దేశః, ప్రాచేత స
ప్రభృతయోఽపి, వాల్మీకిపరాశరవ్యాసాదయోఽపి, పర- మతీవ,
దూరతపవేత్త్యర్థః, తటస్థాఅనక - సత్త్వవతరితుంస్పృష్టుంసమీపం గ
న్తుంవాశేకుః, (యద్వా) తటస్థాః- సరంతటస్థాపవానక, ప్రాయ
ఇత్యుత్పేత్సా వ్యభిక్తిః, అత్ర శ్రీనివాసస్తటత్వేనాధ్యవసితః,
వ్యవస్థాపకసామ్యాలః, తటంహిజలవ్యవస్థా
పకమ్, శ్రీనివాసోదయావ్యవస్థాపక, స్వస్మహిమానంస్తులిగోచరిక
ర్ముశక్త్యాస్తప్తస్వద్వల్లభం పురుషోత్తమమధికృత్య శ్రీరామాయణ
మహాభారతశ్రీవిష్ణుపురాణాది మహాప్రబంధాః ప్రణేతృత్వేనాధ్యవసితః

భృతయోఽపి పరంతటస్థాః తతావత్తీర్ణమతలస్పృశమా

స్పృహమమహూదధిం ప్రవేష్టుం స్పృష్టుంద్రష్టుంవాశక్తువః, ప్రా
యః - ఏవమేవభవేదిత్యుత్పేక్షా, ఇయంచహేతూత్పేక్షా, ద
యానుభావస్తుత్యశక్తేరహేతోర్హేతుల్లేన వివక్షితత్వాత్, తతా
వత్తీర్ణమ్-ప్రాచేతసాదిభిరస్పృశక్యావతరణే త్వదనుభావమహమ్బు
రాశావవత్తీర్ణ “మభిష్టామినిరర్జునా” మితిప్రతిజ్ఞాయ “అనుచరశ
క్త్యాదిగుణా” మితిస్తోతుమారబ్ధమ్, (అన్యత్ర) జలేప్రవిష్టమ్, అతల
స్పృశమ్-అవధ్యభావాదేవాస్పృష్ట్యావధిమ్, స్తోతవ్యమర్హానభిజ్ఞం.
వా; (అన్యత్ర) అగాధత్వాదస్పృష్ట్యాగస్థలమ్, అతఏవ, ఆప్లుతమ్-
మరవ గాహవిషయావ గాహనేనాకులీకృతవాచమ్, (అన్యత్ర) అస
మస్తాప్లుతమ్-స్లవమానమ్, అతఏవ; పద్భూతేఃప్రహసనోచితమ్-
పరిహాసయోగ్యమిత్యాదరణీయత్వేహేతూపన్యాసః, శక్తిశాలివ్యపి
పురుషేషుపురస్థి తేషుకశ్చిదశక్తోమహూదధావవత్తీర్ణ అతలస్పర్శా
త్సమస్తాత్ససమ్భ్రమం స్లవమానస్సర్వేషాం ప్రహసనోచితోహిభవ
తి, తద్వద్వేదైర్వేది కైర్తహపురుషైశ్చాశక్యేద్యమేదయావైభవస్త
వనేప్రవృత్తస్తుతిహేతు భూతదయాస్వరూపయాథాత్మజ్ఞానా
భావాత్తద్వైలక్షణ్యానుగుణపదరచనాద్యసామర్థ్యాచ్చాకులీభూతః,
పద్భూతేఃప్రహసనపాత్రం భవామి, ఏవం భూతంమామాదియే
ధాః-ప్రహసనపాత్రస్యాపిప్రభూణాంసజ్జగ్రహ్యత్వాదితిభావః.
అలజ్జగరస్తు ప్రదర్శితప్రకారేణ హేతూత్పేక్షా, సాచత్వదనుభా
వమహమ్బురాశావితరూపకేణ తటస్థాదితిరూపకాతి శయోక్త్యాచా
నుప్రాణితా, తతస్తస్యాస్తయోశ్చజ్ఞాన్గీభావః, కించ ప్రహసనో
చితమితివిశేషణమాదరణీయత్వాభిప్రాయగర్భమితిపరికరాలక్ష్టాకా,
అపిచప్రహసనోచితత్వస్య సమర్థమయస్య “తతావత్తీర్ణమతలస్పృ
శమాప్లుత” మితివిశేషణత్రయేణసమర్థనాతావ్యలిక్తమ్, తచ్చాచరి

స్థితంహంపద్మాపరేఃపహసనోచితమాదియేథాః॥౧౦౩॥

వేదాంతదేశికపదే వినివేశ్యబాలం దేవోదయాశతకమేతద

ర్లమిత్యాద్యభేదాతిశయోక్త్యనుప్రాణితమితి తయోరప్యత్గాగ్నిభా
వకి, హేతుత్వేత్తాదిత్రయాణాం సంసృష్టిః ॥ ... ॥౧౦౩॥

ఏవందయామభిముఖీకృత్య వక్తవ్యజాతం పరిసమాప్య స్వాత్మ
స్యనుసంధేయమనుసంధత్తే - (వేదాంతదేశికే) త్యాదిశ్లోకైః సజ్జ్ఞాభి,
(అథవా) శ్రీత్యాననుకూలాన్పురుషా నభిముఖీకృత్య శ్లోకీయం
ప్రవర్తితా, తత్ప్రప్రథమశ్లోకేనప్రకృతప్రబంధం ప్రతిస్వస్యపరతంత్ర
కర్తృత్వాను సన్ధానప్రకారమాహ - (వేదాంతదేశికే) త్యాదినా-
వేగటటైలనాథోదేవః - "సాక్షాద్దేవఃపురాణోఽసా" విత్యుక్తః
శ్రీదాపరవశోవాసుదేవః, దైహరికేణ - విహారాథేన, విధినాశ్చైవై
కుణ్డాద్వైజరటటైలావతరణాత్త నావ్యాపారేణ, సమయే-మదీయ
సుకృతపరిపాకసమయే, యాదృచ్ఛికాదివ్యాజలాభే సతీతియావత్;
గృహీత- మాత్మీయదయావిషయాకృతమ్, స్వవిషయాకారార్థమేవ
శ్రీవైకుంఠంపరిత్యజ్యవేగటటాద్రావవత్తర్గ ఇతికవేరభిమానః, చాల-
మజ్జమ్, మామ్ - వేదాంతదేశికపదే - వేదాంతదేశికానామ్, పదే-
స్థానే, (యద్వా) వేదాంతదేశికానామ్ - నాథయామునయతిక్వర
పుభృతీనామ్, పదే - చరణారవిదేనే, అర్థద్వయేచ యథారుచిన్వా
రస్యం గ్రాహ్యమ్, వినివేశ్య - స్థాపయిత్వా, కేయమ ఘటితఘట
నాచాతురీభావః, ఏతద్దయాశతకమ్-ఏతల్ - అనుఘాయమౌనప్ర
కారవిశిష్టం సమస్తగుణసమ్పన్నం దోషగన్ధ దూరగం చేతిభావః,
"ఇద ముచనతమేవం రూపమక్లిష్టకాస్తీ" తివద
యం నిర్దేశః; అవాదయల్ - స్వవల్లభాం స్వయమేవస్తోతుంలజ్జాపా
రవశ్యాదశక్తువన్మాం సమిత్తీకృతవానితిభావః, జ్ఞానశక్త్యాదిగుణా
నాత్మానం లక్ష్మీఘాన్వాదిదివ్యమహిషీకృతాదృత్యదయాత్మకా

వాదయన్ముమ్ । బ్రహ్మరికేణవిధినానమయే గృహీతం
 వీణావిశేషమివ వేక్తుటశ్చైలనాథః॥౧౦౮॥ అనవధిమధిక్యత్య

నియోజనాద్దయాయాం భగవతశ్శ్రీనివాసస్యాభివేళాతిశయోవ్యజ్ఞ
 తే, వేదాంతదేశికపదవినివేశ్యేత్యనేన దయాశతకప్రతిపాద్యానాం
 వేదాంతతాత్పర్యవిషయత్వం ప్రకాశితమ్, తిమివేత్త్యాకాక్షాయా
 మాహ - (బ్రహ్మరికేణ) తి = బ్రహ్మరికేణ - విహారఫలకేన, విధినా-
 వ్యాపారేణ, విహారో - లీలారసః, సమయే - వీణావాదనోచితసమ-
 యే, గృహీతం వీణావిశేషమ్ పరివాదిన్యాభ్యుమివ, అనేనస్వస్యవి-
 ద్వత్పారతన్యస్యోపస్థిరతమ్, బ్రహ్మరికేణవిధినేత్యప్రహేతౌత్పతీయా,
 విహారఫలకవ్యాపారప్రకరణేన గృహీతమిత్యర్థః, (యద్వ) బ్రహ్మ-
 రికేణ - విహారమధిక్యప్రవృత్తేన, విధినా - శాస్త్రేణ, శాస్త్రోక్త
 ప్రకారేణగృహీత మిత్యర్థః, తత్తాపి వేదాంతశ్చైలనాథ ఏవకర్తా,
 రాజాదిర్వా. ఉపమాలంకారః, “ఉపమాయత్రేనాద్యశ్యలక్ష్మీరు
 ల్లసతిద్వయో” రితిలక్షణాత్॥ ... .. ॥౧౦౮॥

అథాస్యప్రబంధస్య విషయవైలక్షణ్యం వక్తృవైలక్షణ్యం సకల
 ఫలప్రదత్వ మవద్యగన్ధరాహిత్యమత ఏవశిష్టపరిగ్రాహ్యత్వం చాహ-
 (అనవధి) మిత్యాదినా - అనవధిమ్ - పరవ్యూహవిభవార్పావతా
 రాంతరే దేవతాంతరేవా ఏతావత్యాదయాం అదర్శనాతాంలతో
 దేశతత్వ పరిచ్ఛేదాభావాచ్చానవధిత్వం శ్రీనివాసాను కమ్పయాః,
 తాదృశీమధిక్యత్య - ఉద్దిశ్య, విషయాకృత్యేతియాదత్; “అవవత్తే-
 థసద్భావం లక్షణస్యమహత్మన” ఇతివదియమపికాచిత్సాహసవృ-
 త్తితిభావః, అవవత్తే - [ఈషదర్థే అన్] లక్షణసద్భావస్యతా-
 త్రేనైనాశక్యకథనత్వాత్సవీయజ్ఞానశక్త్యనుగుణమీషదుక్తవానిత్య-
 థః, వేక్తుటేశప్రసూతా - వేక్తుటేశకవినిజనితా, ఏవంవిషయవైలక్ష-
 ãణ్యంవక్తృవైలక్షణ్యంచదర్శితమ్, ప్రసక్త్యశీత్యతాహ - (అవితథే)

శ్రీ: వాసానుకమ్మనువితథవిషయత్వాద్విశ్వమవ్యయన్తే।

త్యావినా=నవిద్యతే, వితథ - మనశ్చమ్, యేషులే; అవితథాః-
తథాభూతాః, విషయాః - ప్రతిపాద్యాః, యస్యాం సాతథోక్తాః;
తత్వాత్, విశ్వమ్ - సమస్తం, స్తోతారం - శ్రోతారంస్తోత్రమభ్య
స్యచక్తారం స్తుత్యంబవిషయమ్, అనీశయన్తీ అవీశానుకమ్మతి, [అప్రి
తశబ్దాత్తతఃసోతీతి బృహ్మలబ్ధశ్చత్రాదేశః,] వితథవిషయత్వేహి
విశ్వావ్యవస్థాయేత్, అనేనక్షుద్విషయస్తుతిర్వాప్యవర్త్యతే, సాహి
సర్వేషాం లక్ష్ణాకరీ, జాత్యన్తమాలోక్య భుద్ధరీకాక్షేతి సమ్బాధనే
హిస్తోత్రప్రభృతీనాం విశ్వేషాంవీశాన్యాదితి, వివిధకుశలీవీ- వివి
ధానా - మైహికాముష్మికాదిభేదేన తత్తదవాస్తవభేదేనచటహ
విధానామ్, కుశలానామ్ - తత్తదభిష్టానాం భురుషార్థానామ్, నీవీ-
మూలధనమ్, సకలభురుషార్థప్రదేత్యర్థః; నీవీవతఃభురుషస్య సకలకు
శలానాం సులభత్వవదేతత్త్వని సమ్బద్ధివశ్యపుంస శ్చ సీవాసక్యపా
ప్రసాదేన సకలభురుషార్థాస్సులభాభవన్తీతియావత్; నీవీత్వ రూప
జేనవివిధకుశలానా మత్రాత్యయత్వేన యావదపేక్షమాహర్తుంశక్య
త్వం ప్రతీయతే, ప్రధానతమశిష్టో సాచేయతా ప్రయోజకా కార
మాహ - (అనవశ్యే) తి - అచిద్వత్పారతన్త్ర్యానుసంధానేనస్వకర్తృ
కత్వానుసంధాన రూపావచ్ఛరహితేత్యర్థః, ఏవేషాన్లసాదిమ ప్రదర్శిత
కావ్యవోషదూరవర్జితేత్యపి వివక్షితమ్, ఏవంభూతేయంస్తుః; [క
రణేక్షి ప్రత్యయః] సత్వభాజాంవోచతే- తేభ్యోరోచత ఇత్యర్థః;
రాజసతామసప్రసక్తస్తు దూరేసిన్దతు, "యూయంయూయంవయం
వయ" మితీతేషామస్మాభిఃపరిత్యక్తత్వాఽతిభావః. అత్రోకపేక్ష్యని
వాసాను కమ్మగోచరరతిభావస్య సాత్వికగోచర రతిభావోఽజ్గమి
తి పేయోఽలజాంరః, కించశోభతేనస్వభాజామిత్యనేన క్రినివాసా
నుకమ్మయాగప్రకృతస్తు తేష్య విషయవిషయ భావసమ్బంధానురూప్య

వివిధ కుశలసీపీవేట-టేక ప్రసూతా వైదికమునకు ద్వై
శోభ తేనత్వభాజామ్ || ౧౦౫ || శతకమిదముదారలనున్

స్వప్రతిమమానత్వాత్సమాలజ్ఞా-రః, "సమలస్వాద్వర్ణ్యతే యత్ర
ద్వయోరప్యనురూపయోః | స్వానురూపంకృతంనద్వహారేణ కుదమ
స్థల" మితిలక్షణాత్; కించాత్రావితథవిషయత్వా ద్విశ్వమవీళయ
స్త్రీత్యాదివిశేషణానాముఖ్యం సాధారణ్యాదుభయోరాను గూఢ్యం
ప్రతీయతే, తథాహిక్రీనిహసానుకమ్నాతావదవితథవిషయత్వాత్-న
విద్యతే, వితథో-వ్యర్థః, ప్రయోజనహీనో, యేమతే- అవితథాః, తథా
ధూతావిషయాయస్యాస్యా, తథోక్తా; తత్త్వాత్, శ్రీనివాసదయావిష
యాకృతేషు ప్రయోజనహీనోగగనకుసుమకల్పితవ్యర్థః, ఏవం ధూత
త్వాత్, విశ్వమవీళయ స్త్రీ- విశ్వమ్ - సమ స్తంస్వాశ్రితంజనం స్వా
శ్రయధూతం భగవ స్తంతటస్థజనంస్వాత్మానంచ, అవీళయ స్త్రీ-అవీ
ళానుగ-ర్వతీ, అన్యధాసర్వేప్రీతి తా భవేయురితిభావః, తథావివిధ
కుశలసీపీ - వివృతంప్రాక్; వేక్షుటేక ప్రసూతా - వేక్షుటేనేనభగవ
తా శ్రీనివాసేన, ప్రసూతా-జనితా, అనవద్యా- 'జగతిమితంపదే'
త్యాదిశ్లోకోక్తావద్యరహితా, అనవధిమిత్యనుకమ్నావిశేషణంచ స్తు
తిసాధారణమేవ, తత్యవిషయవైలక్షణ్యాదివాఏతత్సమానస్వాధికస్య
వాస్తవ్యస్తరస్వాభావాదేతత్తుస్థేరనవధిశ్చ - అనవధికాతిశయ
త్వమిత్యర్థః, ఏవంచాత్రసమాలజ్ఞా-రస్సాధీయ-కకవేన్తత్పర్యభా
మిశ్చ, అన్యచ ప్రదర్శితభావా లజ్ఞా-రేణై కవాచకాను ప్రవేశ
సజ్జ-రః || ... .. || ౧౦౫ ||

అథదయాశతకాభ్యాసస్యప్రాతి స్వికప్రయోజనమాహ- (శత
కమి-) మిత్యాదివా- ఉదారమ్ - స్తుత్యవస్తువైలక్షణ్యేనసకలవేదా
స్తతాత్పర్యవిషయపరిపాదకత్వ లక్షణవైలక్షణ్యేన శ్లాఘనీయమ్,

స్వమానాస్వప్నగిరి వధిరుహ్య వ్యక్తమాలోకయన్తీ ।

అనితరశరణానామాధిరాజ్యేభిషింజే చృమితమితపతా

వినిధకుశలనీవీ" త్యుక్త ప్రకారేణ సర్వాభీష్టఫలప్రదంవా; ఇదమ్.
 "జేహోదయాశకతమేత దవాదయన్మా" మిత్యుక్తప్రకారేణ శ్రీవే
 జ్ఞుటపతినావాదితమ్, శతకమ్ - సహస్రమయితం నియతంవా రచ
 యితు శక్తోఽపిపరమకారుణికత్వాదభ్యాససౌకర్యాయశతకేనమా
 పితవానితిమన్తవ్యమ్, సమ్యక్ - గురుజనోపదేశ పురస్కర మనభిసం
 హిత ఫలాంతరం భక్తిప్రేరితంచ, సార్థమభ్యస్యమానాః- అభ్యాస
 శీలాః, అనుదినమనుసంధానపరానితియావల్; [తాచ్ఛిల్యఃయోవచన
 శక్తిమచానశితచానశ్చ్రత్యయః,] వృషగిరిమధిరుహ్య -
 వృషగిరేరుచ్చైశ్శిఖరమారుహ్య; శ్రీని. వా స ద యా యా వృషగి
 రావేవవర్తమానత్వేఽపి తదారో హిత్యాది శబ్దమహిమ్నాచా
 యమర్థోలభ్యతే, ఇదంచోచ్చైరధిరోహణం తత్తద్దేశ స్థితానాం
 దయాశతకాభ్యాసశీలానాం వ్యక్తాలోకనార్థమ్, వ్యక్తమాలోకయ
 న్తీ - ఆసహస్రాలోకయన్తీ, అమృతవక్షేరివకటాక్షైశ్శీతలయన్తీ,
 వర్తమాననిర్దేశేనతేషా మవలోకన మస్యానిరతిశయ ప్రీతిజనకమితి
 వ్యజ్యతే, ఇదంచ శ్రీనివాసదయాస్వభావపర్యాలోచనయాతత్రచేత
 ససమాధినాచోవ్యతే, ఏవంభూతాశాఙ్గధన్వానుకంఘాశాఙ్గధ
 న్విస- శ్రీవేజ్ఞుటనాథ రూపస్య, అనుకంఘ - శాఙ్గధన్వేతి విరో
 ధినిరసనసాధన సమ్మతిరుక్తా, శమితవిమతపతాసతీ - శమితో-దూ
 రోత్సారితః, విమతపతాః - ఆశ్రితయోపాయాంతరరుచి దేవతాంతర
 ప్రావణ్యాదిరూపవిరోధివర్గో, యయాసాః తథాభూతాసతీ; ఆధి
 రాజ్యాభిషేకహి శత్రునిదసనమపేక్షితమ్, అనితర శరణానామ్ -
 ఉపాయాంతరనిష్ఠాదేవతాంతర పరాశ్రేతరశరణాః, తద్విలక్షణా
 నాం భగవద్దయైకనిష్ఠానామిత్యర్థః, అధిరాజ్యేభిషింజేల్ - ప్రపన్న

శాశ్వతాధర్వాసుకపాప ॥ ౧౦౬ ॥ విశ్వానుగ్రహమాతరంవృతి
పజత్స్విరాపవర్ణాంసుధాసభ్రీచి మితిశ్శ్చేష్యరకవిర్భక్త్యా

జనకూటస్థా కుర్యాదిత్యర్థః, [శశిలిశ్చేషిలీ] అలోకయన్తీఅభిషి
శ్చేదిత్యనేన అలోకవై రేవతీర్థ జలైరభిషిశ్చేదిత్యజ్యతే, అనితరశ్
రణానా మాధిరాశ్చేదిత్యుక్త్యాభిత్ ౭ధిక మైశ్వర్యంనాన్తీ
చిప్రకాశితమ్, తేషామాధిరాజ్యంనామ నాభయామున యతివరా
చివత్తస్మిన్వాహకత్వమ్, ఇవంచ స్వరూపానురూపమైహిక లాకిక
మైశ్వర్యమ్, ఏతస్మిద్వాపారలౌకికంస్వరూపానురూప నిత్యైశ్వర్యం
తరతలామలకాయమానమితదత్రఫలత్వేనోక్త మితిధ్యేయమ్. అత్ర
శవేర్భగవత్కృపా గోచరరతిభావస్య వయాశతకానుసన్ధాతృపురు
షవిషయరతిభావో౭క్తమితిప్రేయో౭లజ్జాగరః, అపిచశాశ్వతాధర్వా
విశేషణం విరోధినిరసన సాధనత్వాధి ప్రాయగర్భ మితి పరికరా
జ్జాగరః, అలజ్జాగరగపరికరస్సాధిప్రాయేవిశేషణ ఇతిలక్షణాత్;
తదను ప్రాణితత్వాత్ప్రేయో లజ్జాగరస్య ద్వియోరజ్జగ్గి భావ
సజ్జగరః॥ ... .. ॥౧౦౬॥

నను “వేదాంతదేశికపద” ఇన్లోక “వీణావిశేషమివశ్శ్చేటనై
లనాథ” ఇతిప్రసిద్ధిమయే స్వస్థాచిద్వత్సారతన్త్ర్యముక్తమ్, ఏవం
సర్వప్రకారేణా చిత్సామ్యేభక్తేరప్యభావాద్భక్తిమూలత్వం న్తులేర్న
స్యాత్, తథావకథం శిష్టాపరిగృహ్యే యురితిశజ్జాగరాయం తత్ప
రిహారాయస్త్రిస్పద్యేస్తుతి నిర్మాణేతథాపారతన్త్ర్యే౭పివేతనత్వప్ర
యుక్తాభక్తిరపిఫలమగలా, ఏవంచ సతిపదానాంపద్యభావేన పద్యా
నాంప్రబంధభావేనచపరిశీతిస్తు కృపావిధేయ భగవత్సజ్జగల్పాదేవ,
నతుభక్తిపారవశ్య ప్రశిధిలాన్తరికరణేన కవినేత్యధి సన్తధానఅహ-
(విశ్వానుగ్రహ) మిత్యాదినా=అత్రఏవం ధూతదయాఅప్యాశ్చ
యధూతస్మిన్నివాస ఏవస్తుయతామ్, కిమర్థంకృపాస్తుతా? ఇతి శ

దయః సుత్రైః పద్యరూపిణ్యుద్భవభగవత్సూక్తిభ్యుః

కల్పదుర్మా జ్ఞానమారుత ధూత చూతనయతస్సామ్య

జాగ్రత్పరిహీయతే, విశ్వానుగ్రహమాతరమ్ - విశ్వేషామ్- సర్వే
షామ్, విశ్వసామ్- లోకానాంవా; అనుగ్రహేమాతరమ్- జనసేమ్,
నిరస్తనిగ్రహప్రసక్తం సర్వానుననుగృహ్ణాన్తీమిత్యర్థః, అనేన నిగ్రహః
నుగ్రహసాధారణాద్యగవత శ్రీనివాసాద్దయాయావైలక్ష్యం. వ్య
భిజ్ఞేతమ్, వ్యతిషజత్సర్వార్థపవర్గామ్-వ్యతిషజన్తా-పరస్పరంసమ్మర్శ
న్తాః, స్వర్గా ప వ క్గా, య స్యా సా మ్, స్వర్గా ర్థి నే స్వర్గ
మపవర్గంచా పవర్గార్థి నేపవర్గం స్వర్గంచదదతిమిత్యర్థః, అనేనచ
యించితమాత్రపురాద్యగవతఃకృపాయా బేదార్యాతీతయగిప్రకా
శితః, ఏవంకార్యతఃకల్యాణ తమత్వముక్తమ్, స్వరూపతోఽపితథా
విధత్వమాహ - (సుధాసద్రీచీ) మితీ-సుధాసహచరీమ్ - సుధాస
దృశీమిత్యర్థః, కార్యతస్వరూపతశ్చకల్యాణతమత్వం భక్తిహేతు
త్వేనదర్శితమ్, వస్తుసాంద్ర్యస్యస్నేహ మాత్రహేతుత్వేఽపి మాతృ
త్వోక్త్యామహానీయత్వప్రతీతేర్భక్తిమూలత్వమపి, మహానీయ విషయా
స్నేహవీచభక్తిః, యథా “స్నేహిమామేపరమోరాజకత్వయినిత్యం
ప్రసృజితి । భక్తిశ్చనియతావీరే” తిరాఘవీయంనిరతిశయశాస్త్రంమ
హానీయత్వహేతుః, అత్రమాతృత్వం తద్దేతురితివిశేషః, “స్నేహా
మేపరమోరాజ ” స్థితిరణ్ణకత్వవదతాపి విశ్వానుగ్రహ మాతరం
వ్యతిషజత్సర్వార్థపవర్గాం సుధాసద్రీచీమితి జగద్రణ్ణకత్వం స్నేహ
హేతుత్వేన వివక్షితమ్, ఏవంధూతామ్, దయమ్ - శ్రీవేంకటేశద
యామ్, వేంకటేశ్వరకవి - వేంకటేశ్వరఇతిప్రసిద్ధగణకవిః, ఆప్త
తాద్యోతనాయస్వనామగృహణమ్, “వాత్మికేచ్ఛగవాఽముషి” రితి
వత్; భక్త్యా - భక్తిప్రేరణాయా, నతుఖ్యాత్యాదిలిప్సయా, సహిత
లోకారాస్వాదనం వేతనసాపేక్షమ్, స్వతఃపురుషార్థత్వోః, అతవీచ
సుధాసద్రీచీమిత్యుక్తమ్, ఇతి- ఉక్తప్రకారేణ, “విద్యావిశేషమిత

పాతికోఽయంకృమః | ౧౦౭ | కామంసన్తమిథగకరమ్మిత

వేళ్ళటచైలనాథ" ఇత్యుక్తప్రకారేణేత్యర్థః, అన్తత - దయాన్తుతి
 పీఠభగవన్ముఖవికాసావలోకనజనిత పీఠేఽక్రియాఫలస్యకర్తృగా
 మిత్వేనాత్మనేపదమ్, దయామన్తత- శ్రీనివాసస్యస్వీయకృపాన్తత్యా
 యావత్ప్రీతిస్తావత్పాగప్రీతేనాత్మన్తత్యాప్యభావాద్విశ్వాసగ్రహే
 త్యాద్యుక్తరీత్యాతస్యాభగవదపేక్షయా విలక్షణబైభవత్వాచ్చేతభా
 వః, నన్వయంకవిర్యది భక్తిప్రేరణయాదయా మసాప్రీతర్హితకథంప
 ద్యరచనానాం పరిబన్ధరచనాయాంబత్వమస్సాద్భక్తిపారవశ్యస్యక
 రణచైతిల్యకరత్వాదిత్యాశజ్జాలయామాహ- (పద్యానా)మితి-ఇహా-
 అస్తిస్ప్రబుధే, పద్యానామయంక్రమః- పద్యత్వాపాదకఃక్రమః, ప్ర
 బుధత్వాపాదకస్సజ్జతివిశేష విశిష్టశ్చక్రమః, పార్యాపర్య మిత్యర్థః,
 (యద్విధేయేతి)- యస్యా-దయాయా, విధేయో- భగవాన్స్థినివాసః,
 తస్యః సజ్జల్పగికల్పద్రువఇవ, తస్మాద్ధేతోర్జాతత్వత్వార్థః, సజ్జల్పసా
 మ్యలేకమాదాయకల్ప ద్రుమస్సజ్జల్ప సమానీకృతః, "సవిభాక్షప్రేమ
 వద్గచ్ఛతీ"తివత్, సకలజగజ్జన్మ స్థితిధ్వంసాది సమర్థస్య సర్వాభీష్ట
 ఫలప్రదస్యభగవత్సజ్జల్పస్యపూర్ణ సామ్యవద్వస్తునోఽభావాత్; అత
 ఏవజన్మోమారుతధూతచూతనయతః-మహావాతపాతితచూతఫలన్యా
 మేన, [ధూతశబ్దావయవేచపాద్యోవధివృక్షేభ్యఇత్యణికృతేఫలేఽగి
 తితస్యల్క్]సామ్యుతికః-దైవికః, యథామహావాతపతితచూతఫలక్రమ
 సామ్యుతికః, నతుకేసచిత్పురుషేణకృతః, తస్మాత్పద్యానామయం
 క్రమఃకృపావిధేయభగవత్సజ్జల్పకృతత్వాత్సామ్యుతికః, నతుభక్త్యా
 విష్టపరవశమహాసా కవినాఽమునా బుద్ధిపూర్వకృత ఇత్యభిప్రాయః.
 అత్రవిశ్వామగ్రహమాతరమిత్యాదివిశేషణప్రయంభజనీయత్వాభిప్రా
 యాత్సమితిపదికరాలజ్జాలరః, కించాత్రోకవేష్యేనివాసదయాగోచర
 రతిభావస్య తస్సజ్జల్ప విషయరతిభావోఽక్లమితిప్రేయోఽలజ్జారః.
 పూర్వ 'మనవధిమధికృత్యే' తతో క "స్తుతిరియమనవదాస్

గుణావద్యానిపద్యానిసకస్యాస్తి శతశతకదమ్మకతకేదో

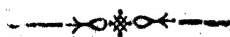
శోభ తేనత్వభావా" మితి సకలగుణసమ్మత్తమస్మత్ప్రవద్యగణాం చ
మదీయామిమాం స్తుతింశిష్టాస్సబహుమానం యిర్విష్ణోయిరితిప్రత్య
షాది, అభవత్సమాణిక్యో కేతు యద్యప్య వద్యలేకోఽపినసమ్మవతి,
తత్సమ్మవేఽప్యశిష్టైస్తదుద్భవనేకృతేఽప్యస్తత్పక్షపాదినీదయేవా
నజ్జనైఃకృతఁదోషోద్భవనం వ్యర్థంకరిష్యతీతి ప్రతిపాద్యప్రకృతంప
రిపూరయతి-(కామ)మిత్యాదినా-నః-అస్మాకమ్, పద్యాని-పద్యానాం
స్వకృతత్వేఽపిస్వస్యనిర్ణయత్వానుసంధానేనస్తోత్రానుసంధాతృవ్యక్తా
నమన్యతమంమన్యమాన స్సమ్మన్తసామాన్యే వక్షీప్రాయుజ్జుః, మిథః
కరమ్మితగుణావద్యాని-మిథఃకరమ్మితాని-పరస్పరంసంబంధాని, గుణా
వద్యాని, యేషుతాని; గుణావిషయవైలక్షణ్యాదయః, దోషాః-వత్తు
రజ్ఞానాదయః, (యద్వా) "కావ్యంమ్యాదోషానగుణాశ్చార్థాన్ స
దలత్కృతీ" ఇత్యుత్రసగుణామితి విహితగుణాః, అదోషా వివిధవిధ
దోషాశ్చగుణావద్యశబ్దవివక్షితాః, విషసమ్మక్తమధున్యాయేనదోష
సంబంధాగుణాలపి నపరిగ్రహణ్యైత్యభిప్రాయేణగుణోక్తిః, ఏకస్మి
న్పద్యేగుణావతలస్యస్మిన్పద్యేదోషావవేతివ్యవస్థితత్వేయత్రగుణావిష
తస్యపరిగ్రహణతాస్యాత్తాదృశీవ్యవస్థాచనాస్తియత్రగుణాస్తత్రదో
షాశ్చయత్రదోషాస్తత్ర గుణాశ్చేతి పరస్పరసంబంధేణ వర్తంతే,
గుణావిషదోషా ఇతిమిథశ్శబ్దస్యభావః, తాదృశానికామంసన్తు - గుణ
లేశవైదేశికాని సకలదోష సంబంధాని వాధవన్వితీ కామమిత్యన్య
భావః, విషయవైలక్షణ్యమహిమ్నానాస్తాకం కాచిన్మిరితి భావః,
[మైహినిసర్గప్రాప్తకాలేమ కృత్యాశ్చేత్యతినర్గలోక] అతిసర్గః
కామకారానుజ్ఞా, సదమ్మకతకే - సన్త - స్సాధవఏవ, అస్మాని,
"నహ్యన్మయానితీర్థానినదేవామృచ్ఛిలామయాః । తేననమ్మకకా
లేన దద్యనాదేవసాధవ " ఇత్యుక్తపావనత్వాదినా తత్సామ్యాత్తే

వశుఃపిండావ్యతి । నిష్కృత్యాహవ్యపాదీ నిర్విరయః

మామమ్మత్వేన రూపమ్, తేషాంకతకే-ప్రసాదకే, ననుసతాంస్య
తకప్రసన్నత్వాతకథం ప్రసాదకాపేక్షతినే త్తాపత్రీ యాద్యపాధి
వశాన్మహాతామపిమనసికదాచివేదితేనవిషయైలక్షణ్యవత్త్వవైలక్ష
ణ్యాదినాశతకమిదంస్వానుసన్ధానేనభేదంవిస్తార్యసుఖయతి(యదా)
“మైవంఘారాపరాధైస్సపది గురుభలేన్యాగమాత్రేణ లభ్యేతక్తాపా
ష్టికగ్రహార్హాశయయితముచితా హేతుభిస్తత్తదహోః ” ఇత్యక్త
ప్రకారేణ బ్రహ్మాది దుర్లభే మహాభలేన్యాగరూపాలప్యాసనాద్యే
ఘారాపరాధానుసన్ధానే నాస్తికాగ్రేసరస్యాప్యాస్తిక్యాదేవశక్తా
పాష్టిక గ్రాహణీన్యాత్, ఏవం శజ్జాకలుపితమానసం సజ్జనం
“ మయితీతతి దుష్కృతాంప్రధాన ” ఇత్యాది దయావైభవప్రకా
శనపరమిదంశతకంస్వానుసన్ధానేన తాదృశశజ్జామపాకృత్యప్రసాద
యతి, అస్తికశతకే - శ్రీనివాసదయావైభవగోచరశతకే ౭ శతవిస్తీ
ర్ణ త్వేనసుగ్రహే, నతుశ్రీనివాసగోచరే పరపూర్వాహవిభవాదిగోచరే
వా, న చార్చావతారాస్తరగోచరే ౭ త్వావతారా
స్తరదయాగోచరేవా; ఇదమేకమేవపర్యాప్తమ్, పరిగ్రాహ్యతాప్ర
యోజకమితిభావః, సర్వేశ్వరోహినిగ్రహ సుగ్రహసాధారణ భూ
తః, దయాత్వసుగ్రహైక స్వభావేతత్త్విషయమైతిశ్లాఘనీయతరా,
తస్మాదేత దుపాదేయతాప్రయోజకం గుణాస్తరంనాన్వేషణీయమి
త్యాశయః, అసతోవోషస్య కేనచిదుద్భావనకృతే ౭ పి భగవతీదయై
వతద్వ్యర్థీకరివ్యతి, నాస్మాభిఃప్రయతితద్వ్యమిత్యాహ.(నిష్కృత్యా
హే)త్యాది-నిష్కృత్యాహ-నిరస్తరాయః, యోవ్యపాదీర్విరయ
రతాగరః - వ్యపాదీర్విరయరాజాం ధురతాగరః-ఉద్వైశ్చక్తిః, తచ్చ
తేన-తద్వ్యర్థజేన, ఉచ్చలన్వీజ్యమృతాః, (దీనే)త్యాది-దీనానామ్-
కృపణానాంమాదృశానా, మాలమ్మనభూతాయాః- ఆశ్రయభూతా

తాగరచ్చ తేవోచ్చ లద్ధీనామన్యన దివ్యదమ్మ తిదయాకల్లోల
కోలాహలః || ... .. || ౧౦౮ ||

యాః, దివ్యదమ్మ తిదయా యాః - దివ్యదమ్మ తోః - శ్రీశ్రీవాసయో,
ప్రమోధా మృత్యుస్యాకర్త కృతత్వాద్దివ్యత్వమ్, అనేన ద్దయాశతకం
దివ్యతిదయా విషయమిత్యక్తం భవతి, తయోద్దయా యాః కల్లోలా
నామ్ - వీచీనామ్, కోలాహలః - కలకలధ్వనిః - అత్ర కల్లోలాన్వ
యానురోధా ద్దయా యా స్సాగరత్వరూపణం గమ్యమభ్యుపగమ్యతే,
కస్యచోషశ్రుతింత్యైవ్యతి-కస్యత్రోతూపురుషస్య, [కర్తరిపష్టి] చోష
శ్రుతిమ్, మాషకేవోద్భావితస్య శతకవిషయస్య చోషస్య శ్రవణంత్యైవ్య
తి-సహతే, సకస్యాపీత్యర్థః, తథాః చోషోద్భావనం వ్యర్థమితి భావః,
(అభవా) కస్య-దూషకవ్య, [సమ్భవసామాన్యేషష్టి] చోషశ్రుతిమ్-తదు
ద్భావితశతకవిషయచోషశ్రవణమ్, అత్ర శ్రవణకర్తృతటస్థజనభితి, సద్భా
నిమిషకకరమ్మితగుణావద్యానిసన్తు, దివ్యదమ్మ తిదయాకల్లోలకోలాహ
ల అస్తిన్నతకేవిషయే కస్యచోషశ్రుతింత్యైవ్యతీత్యన్వయః, (యద్వా)
అస్తిన్వతకేపద్భానిమిషక కరమ్మితగుణావద్యానిసన్తు, దివ్యదమ్మ
తిదయాకల్లోల కోలాహలః కస్యచోషశ్రుతింత్యైవ్యతీత్యన్వయః,
ఇదం శతకంతావత్సగుణం నిర్గుణం సచోషం నిర్దోషం వాభవతు, విష
యవైభవేన సర్వసేవ్యంస్యాదితి తాత్పర్యమ్. అత్ర చ ఝరతాగరచ్చ
లేనవీచిచ్ఛలశబ్దేన వ్యాజపర్యాయేణ నాయనిర్ఘరఝరతాగర ఇతి
ప్రతీతేః కైతవాపస్తు తిరలజాగరః, "కైతవాపస్తు తర్వ్యకౌవ్యాజా
ద్యైర్నిస్తుతైః పదై" రితి లక్షణాత్; సాచదమ్మ తిదయాకల్లోలేత్య
త్రగమ్యమానేన రూపకేణోత్థాపితేతయోరణ్గిభావనశ్చరః, సద
మ్ముకతకభియోపకేణ సంస్పృష్టిః || ... .. || ౧౦౯ ||

నుకుమారపదవ్యాసావరణీయగుణోద్భవః ।
 రమణీయతగాకింశపృక్వత్వాప్రత్యయేనవ ॥౧॥
 శ్రీవేంకటేశవిన్యస్తభావాఽవద్యకథోద్భిత్తా ।
 ముక్తాసహావరీహృద్యాటికాసేయందయాస్తుతే ॥౨॥
 రామానుజార్యదాసేనవాల్మేగినపరివర్ధితా ।
 శ్రీవేంకటేశమహిషీసాపత్న్యంసమ్మగర్త ॥౩॥

ఇతి శ్రీవత్సకులతలక శ్రీరామానుజార్యకృతిమ

కవితారికాకనిహృయకల్యాణగుణశాలినీ ।
 శ్రీమలేవేంకటేశాయవేదాంతగురవేనమః ॥

శ్రీమత్ప్రసన్నావలై నమః.

శ్రీ శ్రీనివాసపరబ్రహ్మణేనమః.

వేంకటేశావతారోఽయంతద్ధృష్టాంశోఽథవాభవేత్ ।
 యలేష్టాంశోఽథవేత్యేవంవితరార్యయాస్తుమగ్గళమ్ ॥
 శ్రీమలేష్విగమాంతమహాదేశికాయనమః.
 సద్రష్టారోహితసామ్యసాహజ్ఞైవాభ్యాసస్తత్రావివృత్తి
 యేషామ్ । యేషాంసత్యంమానసంసాభ్యసాయంతేషాం
 శక్తిస్సామ్యతీతాభవేంకటేశే ॥ .....

శ్రీమలేష్విగమాంతమహాదేశికాయనమః.

